6
36-D
19

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
3 M H
15

Ex Bibliotheca
Majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
6-36-D-23

80
D
69
6-36-D.19

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ

LIBRI QVATTVOR

A L. Andrea Reſendio inchoati, a Iacobo Mendez de Vaſconcellos abſoluti: & quintus liber de Municipij Eborenſis antiquitate ab eodem conſcriptus.

Cum alijs opuſculis, verſibus, & ſoluta oratione ab eodem Iacobo Mendez de Vaſconcellos, Michaele Cabedio, & Antonio Cabedio elaboratis.

Quæ omnia collegit, emendauit, ac Typis ſumma induſtria commiſit Doctor Gondiſaluus Mendez de Vaſconcellos, & Cabedo Luſitanus.

BIBLIOTECA NAZIONALE
ROMA

ROMÆ,
Apud Bernardum Baſam. M.D.XCVII.
SVPERIORVM PERMISSV.

ILL.^{mo} ET REVER.^{mo}

CARD. PETRO ALDOBRANDINO

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

D. Gondiſaluus Mendez de Vaſconcellos, & Cabedo P. F. E.

MONVMENTA *quædam ingenij, quæ Michael Cabedius pater meus, alijq. conſanguinei lucubrarunt, vnaq. opus L. Andreæ Reſendij de Antiquitatibus Luſitaniæ accuratius corrigere, & in hac vrbe Romana felicioribus typis mandare conſtituens, te potiſsimum delegi, Illuſtriſsime, & Reuerendiſsime* ALDOBRANDINE, *cui ea om-*

nia dicarem, quo quidem me cum alia plurima incitarunt, quæ, ne vſitatos epiſtolæ terminos egrediar, tacitus prætereo, tum hoc certe, quod vere dicam, neminem fuiſſe, cui potiori iure id tribui a quoquam poſſet, quàm tibi vni, qui omnium animos ita concilias, immo ita allicis, vt nemo ſit, qui omnia ſua tibi dedicanda merito non exiſtimet. At mihi vel hæc ipſa, quæ ceteris communis, præcipua quodammodo & propria cauſa eſt; vt qui, dum agentis Maieſtatis catholicæ pro rebus Luſitanicis in hac curia Romana munere fungor, de his tecum pro munere meo ſæpe ſæpius colloquens, in te ſi publica ſpectem, dexteritatem in negotijs agendis, ac prudentiam,

& il-

& illam difficillimam ſocietatem grauitatis cum humanitate; ſi vero priuata, peculiarem erga me beneuolentiam ſim expertus. adeo vt non ſolum ſperem hanc mei inſtituti rationem in his Opuſculis tuo clariſſimo nomini offerendis, ab omnibus approbandam eſſe, quòd in ea grati animi ſignificationem oſtenſurus ſim; ſed maxime laudandam, quòd ex eadem clypeum velut adamantinum mihi, & libris ac rebus meis murum æneum comparaturus eſſem. Accipe igitur, Illuſtriſſime ac Reuerendiſs. ALDOBRANDINE *lucubrationes has, in quibus Colonias et Muſas Italas in Luſitaniam inuectas videbis; audies nomina oppidorum, Montium, & fluminum*

illius

illius prouinciæ; leges bella inter ipſos Regni fines olim ſuſcepta: nam recentia, quæ Luſitani noſtri geſſerunt, dum pro religione Chriſtiana contra Turcas, Mauros, & gentes Idololatras, Edomitis tumidi Oceani fluctibus, ac ventis, Aphricæ, & Orientis, plagas penetrarunt, ex alijs cognoſces. Intelliges tamen in his omnibus plus fuiſſe, quod parca Calami vis omiſit, quàm quod expreſſit. Cuius rei nimirum cauſam fuiſſe arbitror, quòd Luſitani ſemper virtutem ſuam factis potius, quàm verbis: & armis, quàm ſcriptis oſtendere, ac præſeferre maluerint. Vale. Datum Romæ quarto idus Nouembris. M. D. XCVI.

TACITO CORDE MENS BENE
Conſcia conſeruat patientiam.

Abſit decus per dedecus acquirere.

Ego Franciſcus Perez Collado Doctor Theologus perlegi hunc librum, iuſſu Reuerendiſsimi patris Magiſtri ſacri Palatij: et in eo nihil reperi fidei vel bonis moribus aduerſum: atque ita iudico poſſe typis mandari. in quorum fidem hic ſubſcripſi, die 13. Decembris M. D. XCVI.

Franciſcus Perez Collado, qui ſupra.

POTENTISSIMO, ac inuictiſſimo Hiſpaniarum Regi Philippo huius nominis ſecundo.

Iacobus Mœnetius Vaſconcellus perpetuam fœlicitatem exoptat.

CVM omnes animi tui cogitationes eo tendant Rex inuictiſſime, vt non ſolum ditionis tuæ regna, quæ latiſſime patent; ſed vniuerſam Chriſtianam Remp. omnibus modis iuuare, tueri, ac propagare valeas: nihil prætermittas quod ad communem eius ſalutem, incolumitatem, ornamentumq. pertinere poſſe videatur. Nam Catholicæ fidei, & orthodoxæ religionis curam præcipue geris: leges, legumq. ſalutaria præcepta ab omnibus obſeruari, diligentiſſime curas; res bellicas, & militarem diſciplinam in optimum ſtatum redigere non ceſſas. Ad hæc etiam litterarum ſtudia, & omnium bonarum artium peritiam foues, diligis, & in dies magis, ac magis refloreſcere cupis. Id ego re ipſa nuper ſum expertus, cum mihi per litteras ſignificaſti, vt tibi exponerem in quo ſtatu eſſet opus illud antiquitatum, quod ab Andrea Reſendio inchoatum

tum ipſe recognoſcendum, abſoluendumq; ſuſceperam. Feci itaque ſtatim, quod imperaſti, & vt plenius, & ab ipſa origine rem omnem cognoſcere poſſes, miſi ad te exemplar epiſtolæ, quam ad piiſſimum Regem Henricum ante aliquot annos ſcripſeram, in qua ſatis diffuſe eas cauſas expoſui, quibus exiſtimo, quoniam ex eadem epiſtola, quæ in huius libri initio appoſita eſt, omnes id facile cognoſcere poterunt. Neque enim conuenit eadem ſæpius inculcare, apud te præſertim, cuius tempori ab omnibus parcendum iudico, niſi in publica commoda peccare velint. Vnum hoc tantum addam, me hac tam prouecta ætate, ac tam multis ægritudinibus iam obnoxia hunc laborem haud quaquam ſuſcepturum fuiſſe, niſi ſingularis quædam mea erga maieſtatem tuam obſeruantia, & incredibile tibi obſequendi ſtudium id facere coegiſſent. Quod cum ita ſit merito tibi hoc opus dedicari, ac ſub tui auguſtiſſimi nominis auſpicijs in publicum prodire debet: vt quicunque illud legerint ſi quid in eo vtilitatis, aut honeſtæ voluptatis ineſſe putabunt, id omne tibi acceptum referant: Accipe igitur rex inuictiſſime Luſitaniam tuam, ex noua, & recenti veterem, atque antiquam factam: & quemadmodum eam, quæ hodie te regnante floret, ac fortunis omnibus abundat, amas, & peculiari quadam beneuolentia proſequeris, ſic etiam eius antiquitatem, & vetuſta monimenta è tene-

bris,

bris, & vt dicam, ex ipſius æui faucibus eruta pro tua vere regia animi magnitudine, & beneficentia, tuere, dilige, atque amplectere. Sic enim fiet, vt ea quæ reſtant, ſi hæc tibi placuiſſe intellexero quàm primùm in lucem exeant, & diffuſius, & accuratius elaborata. Deus Opt. Max. te nobis Rex inuictiſſime, & vniuerſæ Chriſtianæ Reip. quàm diutiſſime ſaluum, & incolumen ſeruet. Eboræ Kal. Decembris. Anno ſalutis. M. D. XCII.

ALFONSO S. R. E. CARD. Emmanuelis Regis filio,

L. Andr. Reſendius S. P. D.

ILLI qui vetuſta hæc ſaxa, quæ in veteribus Romanorum Colonijs, inueniuntur litteris notata, admirantur, cupideue requirunt, mordentur abunde: nec ſolum iam ab ineruditis iſtis, craſſiſq. hominibus, ſed interdum etiam à doctis ad prime viris. Ab illis quidem, quoniam quæ non norunt ipſi, ſumma improbant confidentia, & ne ſcitu quæque digniſſima, male ignorare videantur, hinc latebram, & perfugium ſibi ignorantiæ petunt quaſi gentilium nugas, vt pios decet, fortiter ſpernant. Cur autem doctis, non video, niſi otioſis facetiari ſic libet, in alienam

diligentiam. Facete illi quidem, & nimis ridicula oratione iocantur, tamen vtinam quam ſalſe, tam vere hoc ab illis fieret. Quoniam vero neminem me plus vno, horum lædit dicacitas, accipe Princeps piiſſime, quę pro cauſa mea, & eorũ, qui in ea mecum ſunt opinionę dicenda habeam. Primum omnium, ſi teſte Fabio, ſcribendi ratio, quàm Græci orthographiam vocant, iuncta cum loquendo eſt, & nos Romane loqui, & ſcribere volumus, ſicut eloquentiam ex doctiſſimis libris, ita ortographiam ex marmoribus his petendam, apud illum peruincemus, qui rem paulo æquius, animo aduerterit. Mali cuſtodes orthographiæ ſunt libri, quiſque librarius ſuo more ſcribit, ſua nititur opinione, mutat, inuertit, corrigit, vt lubet. Nec ſi Ciceronis manum, aut Vergilij præ ſe liber ferat, penſi quidquam habuerit. Mitto quod Gellius palam teſtatur ſcio los in Salluſtio, & alijs, meras feciſſe nugas, illuc eo. Vnde corrupta deflemus immortalium auctorum monimenta, quid? cum codicem vetuſtum quempiam in manus adſumimus, nonne longe aliam ſcribendi cernimus rationem, quam ea eſt, qua paſsim nunc docti pariter vtuntur, & indocti? At ſaxa, quod ſemel inſculptum eſt, aut incorruptum ſeruant, aut ſimul cum litteris pereunt. Saxa inquàm, quæ crudutum illud ſeculum legenda reliquit. Nec enim ego aut priſca nimis, aut recentia, hoc eſt poſt Gothicā inluuionem inciſa, ſequenda cenſeo. Nec ſi interdum barbariſmum inuenero in ſaxo, aut marmorarij ignauia, aut dormitantia, id defendam, ſed quod perpetuum magis, magisq. vſitatum videro, id ſequar. Nec adeo moroſus ſum, vt quoniam

niam ſemel, iterumue, ſcriptum inuenerim. VCSOR, VICSIT, PLEPS, COIVGI. quæ priſca ſunt, ſtatim ita deinceps fecero. Adhibenda prudentia eſt, & quod eruditiori ſeculo placuit, quodq. conſtanter inuenitur, id imitandum. Altera deinde accedit vtilitas, nec minima, Videlicet, quod ſæpe ibi legimus nomina vrbium, quarum mentio in libris eſt, quæ nunc forte ignorantur. Quod cum coſmographiæ conducat multum, atque adeo latine ſcripturis maxime, tum vero illud iucundiſſimum, quòd quæ ad hiſtoriam attinent, & dicendi ſuppellectilem, patriæq. ornatum, nonnumquam adferunt. Errore ante hoc Badioza, pax eſſe Iulia credebatur: Medobriga, Cetobriga, Salacia, omnino ignoratæ. Aquarum flauiarum ne mentio quidem vlla erat. De Auguſti turre, & fluuio Sarte apud Pomponium, aliter a commentarijs deliratum, auctorq. ipſe ſumma iniuria laceratus, magis quàm emendatus. Quæ omnia noſtra diligentia vt a ſitu informi adſeruit, ita aliquando ab iniuria hallucinantium vindicabit. Sexcenta ſuppetunt exempla, quæ ne longior ſim, omitto. Mihi ſic videtur: cui alius arridet, per me quidem licet illi ſine hac moroſa cura, profundum ſtertere. Ego iuſſis tuis parui, mi Princeps, & cupio totam perluſtrare Luſitaniam, veteresq. colonias denuo rediuiuas mundo facere. Sed nihil egregium moliuntur, quos familiaris res æquo malignior domi premit. Quæ per occaſionem oblata ſunt peregrinanti, damus. Dabimus quæ poſt hac tempus adferet. Vale, Eboræ calendis Octobribus. M. D. XXXIIII.

SAPIENTISSIMO, & pijſsimo Luſitaniæ Regi, Henrico huius nominis primo.

Iacobus Mœnetius Vaſconcellus perp. fel. exoptat.

REDDITAE ſunt mihi litteræ tuæ præſtantiſſime Rex, ac non ſolum potentia, ſed etiam incredibili virtutis, & ſapientiæ ſplendore admirabilis: in quibus mecum agis de ſcriptis L. Andreæ Reſendij: quæ morte præuentus, inchoata reliquit, & mihi recognoſcenda, atque in lucem edéda tradi iuſſiſti. Quod onus vt ſcis, tamquam impar humeris meis, cum recuſarem, ingenij tenuitatem agnoſcens, non tam imperij iure (quod facere poteras) quàm benigno, ac blando orationis genere (quæ tua eſt ſingularis humanitas) eo me adegiſti, vt f re inuitus, & renitens munus illud ſuſceperim, quod non ſine magnis difficultatibus, me obire poſſe intelligebam. Tanta eſt enim ad tua iuſſa capeſſenda animi mei alacritas, tam conſtans tibi obtemperandi voluntas, vt nihil ſit tam arduum, tamq. difficile, quod aggredi dubitem, dummodo tibi morem gerere videar. Antequam vero eam mihi prouinciã ſubeundam eſſe, mecum omnino conſtituiſſem: occurrit animo non defuturos, qui me tanquam hominem facilem, & parum de exiſtimatione mea ſollicitum reprehenderent, quod cum ma-

ximo in republica munere functus eſſem, & in omni litterarum genere, ipſe ex me aliquid moliri, & efficere poſſim, alienis ſcriptis operam impendere, & in ea facultate verſari ſuſtineam, quæ vt vulgus hominum exiſtimat, indigna eſt viro iuris prudentiæ ſtudijs addicto, & in gubernaculis reip. tandiu verſato. Sed tantum apud me habuit ponderis, incredibilis quædam mea erga te obſeruantia, vt etiam cum aliqua honoris mei iactura, tibi parere, non dubitauerim. Equidem eos vehementer decipi, & errare ſemper exiſtimaui, qui putant ſeuerioris litteraturæ ſtudioſos, haud magni facere debere humaniorum litterarum cogitationẽ, ſine qua ipſi fateantur neceſſe eſt, ſe minus idoneos inueniri, ad percipiendas, atque excolendas cæteras diſciplinas. Nec ferendus eſt noſtro hoc æuo, quo iã exulare cœpit Getica, ac rudis imperitia, Theologus, aut iuris conſultus, ſeu medicus inſignis, qui non ſimul bonarum litterarum cultum, & mediocrem vſum ſibi comparauerit, ſed de hac re alio forſitan loco, & opportunius, & copioſius dicendi ſeſe offeret occaſio. Nunc vero ea prætermiſſa, tibi antiquitatum rationem reddere, & quo in ſtatu ſint ea ſcripta, de quibus certior a me fieri deſideras, exponere, aggrediar. Antiqua Romanorum monumenta, quæ apud Luſitanos extãt, primus Andreas Reſendius inueſtigare cœpit, idq. cum per quinquaginta ferme annos, quoad per alias occupationes licuit; diligenter feciſſet (quod ex ipſius litteris conſtat) nunquam tamen de ea re, ex profeſſo, & ſerio ſcribere tentauit, niſi quadriennio fere ante obitus ſui diem: proponens animo hoc antiquitatum opus, decem

b 4 libris

libris comprehendere, quorum quatuor tantum abſolutos reliquit, eoſq. tot lituris plenos, tantiſq. in margine ſcholijs, aſteriſcis, obeliſciſq. notatos, & expunctos, vt inextricabile quodammihi ſuſcipiendum fuerit negotium, dum eos a maculis terſos, & in ordinem redactos, nitori ſuo reſtituere laboro. Cui difficultati, alia non impar, ſed fortaſſe maior ſucceſſit: dum antiquas inſcriptiones varijs in ſchedis penitus diſperſas, atque confuſas, in vnum codicem, ordine alphabetico iuxta oppidorum, & vrbium nomina, in quibus repertæ ſunt, tranſcribi, atque exarari curauimus. Quod neque breui tempore, nec ſine maximo labore fieri poterat: tum propter amãnuenſium paucitatem, qui in hac vrbe, aut nulli ſunt, aut minus idonei; tum etiam quia neceſſe erat, vt illis ſcribentibus perpetuo ipſe adeſſem, qui alioqui varijs occupationibus diſtractus, nõ niſi ſucciſiuis horis huic ſtudio vacare poterã. Neque eas ob cauſas Reſendius reprehendi debet, imo, vt ego iudico, maior laude dignus eſt eſt cenſendus. Quod enim attinet ad lituras, & expunctiones, indicium eſt hominis circunſpecti, ac diligentis, & qui non curſim, & ex tẽpore, ſed adhibita matura deliberatione, ſcribere ſolitus eſſet. Quod valde neceſſarium eſt his, qui præclarum aliquod opus moliuntur, quod in lucem prodire, & omnium iudicio ſubmitti debeat: iuxta Horatianum illud, nonumq. prematur in annum. Et de Virgilio, memoriæ proditũ eſt, ſolitum eum crebro gloriari ſe partus ſuos lambere, quibus verbis pudoris, & modeſtiæ plenis, ſignificabat, ſe in componendis carminibus, minus ingenio, quam limæ indulſiſſe. Inſcriptiones

nes

nes autem adeò diſperſas, & inuolutas reliquiſſe illum conijcio, vel quia ad eas tranſcribendas, & in ordinem redigendas, tempus non ſuppetebat homini in omni litterarum genere perpetuò verſanti, vel quia propter exactam antiquitatum notitiam, incredibilemq; memoriam, archetypis illis ſchedis ſolum contentus erat, quæ ad ipſum vndique mittebantur, quamuis ſæpius perperam ſcriptis & deprauatis. Erat enim illi facile, & obuium, propter aſſiduum vſum inſcriptionum, quoties opus habebat, etiam mutilatis illis, & imperfectis titulis, atque epitaphijs, commode, & vtiliter vti. Quod mihi, & cuiuis alij difficillimum fuiſſet, propter nimiæ confuſionis perplexitatem. Quare viſum eſt in primis neceſſarium, totam illam antiquarum inſcriptionum farraginem, quo dictum eſt ordine in methodũ, & voluminis formam redigere.

Ex qua diligentia illud etiam ſcire, atque deprehendere contigit, quantam videlicet, quamq; copioſam ſupellectilem Andreas Reſendius reliquiſſet, ad hanc hiſtoriam abſoluendam, atque ad optatum finem perducendam. Quæ etſi digna eſt maximo pretio, ac laude propter eius viri ſolidam, & inſignem eruditionem, minor tamen ſpe, quam antiquitatum ſtudioſi de eo conceperant.

Quotus enim quiſque eſt, qui non putaret, in eius ſchedis, ea omnia inueniri poſſe, quæ ad hãc rem pertinent ſuis locis annotata, diſpoſita, atque exacte, & ſuo ordine digeſta? ſed longe aliter ſe res habet. Exceptis enim veterum Romanorum inſcriptionibus nullam circa ſingulas vrbium, & oppidorũ narrationes (quod erat huius ope-

ris

ris præcipuã munus,&inſtitutum (præter paucu las annotatiunculas reperiri cõtigit. Quòd ſi alia fortaſſe ſcripſit, ea in manus meas minime perue nerunt, Nec abnuo potuiſſe ſupprimi, aut aliquo caſu corrumpi. Quo enim tempore, tuo iuſſu, mi hi eius ſcripta tradita ſunt, iam illorum manus pertranſierant, qui bonorum inuentarium, iure magiſtratus confici, atque cõſcribi curauerant. Veriſimile autem mihi fit; Illum memoria fre tum ſingulari, & exactiſſima cognitione rerum omnium, quas litteris mandabat, minime curaſſe, earum veluti deliniamenta, & præludia prius deprompta habere, ſed memoriter, ita vt quæque res in mentem venerat, hos quatuor libros abſoluiſſe. Vnde accidit, vt tot lituris, ac ſalebris referti ad nos peruenerint. Quæ vero his libris continentur, in ſumma hæc ſunt.

Primo libro etymologiam nominis Luſitaniæ, & quis fuerit eius author, quæue origo, exponit. terminos deinde, & confinia huius prouinciæ, quæ ei veteres Geographi aſſignarunt, declarat, obiter tangens difficiles aliquot, & ſuboſcuras quæſtiunculas, à recentioribus vario, ac diuerſo ſenſu intellectas, dum Plinium, Strabonem, Ptolomæum, cæteroſq. Geographicæ ſcientiæ auctores interpretatur. Agit etiam in hoc ipſo libro de diuerſis gentibus, populis, nationibus, quæ ſub Romano Imperio Luſitaniam incolebant: vt pote de Turdetanis, de Celticis, de Turdulis, de Vettonibus, de Barbarijs, de Paſuris, ſeu Peſuribus, de Turdulis veteribus, de Ciſcudanis, de Tranſcudanis, de Tamacanis, & de, peculiariter & proprie, Luſitanis. Et quales olim fuerint Luſitanorum mores. Addita deinde copioſa, & ele-

ganti deſcriptione omnium montium, qui vt pręcipui, & eminentiores, huic prouinciæ ab antiquis ſcriptoribus aſſignantur, librum hunc primum abſoluit.

In ſecundo fluuiorum nomina, tam antiqua, quàm noua, ac vulgaria enarrat. Ac dum agit de flumine Ana, diuerriculum quodam non inamœnum interſerit de piſce Aſturione, quem vulgo Suillum, ſeu *Solho* dicimus, referens varias neotericorum opiniones, circa nomen quo antiqui auctores, tam Græci, quàm Latini id piſcis genus appellarunt.

Liber tertius hunc habet titulum, videlicet. Quinam olim in Luſitania rerum potiti ſint. Et diffuſam narrationem continet, ad Græcas, & Romanas hiſtorias ſpectantem, circa res, geſtas, quæ ad hanc prouinciam pertinere videntur, & ad duces in re militari claros, quos olim habuit. Additum eſt etiam nonnihil de Gothorum, ſeu Getarum gente. Adiecto deinde quodam de vijs militaribus compendio, huic libro finē imponit.

In quarto de vrbibus, & oppidis agere incipit: cuius prima hæc ſunt verba. Vrbes nunc aggrediar non minimam intentionis meæ partem, deinde nonnullas enarrat, partim antiqua nomina, partim vero vulgaria apponens, vbi vetera deficiunt. Ac quindecim, aut ad ſummum ſexdecim deſcribit oppida, adhibitiſq. antiquis inſcriptionibus, quas in illis repertas habuit: hunc quartum librum, & vltimū eorum, quos ſcripſerat, abſoluit.

Librum quintum ſcribere cœpit, in foliolo quodam, vbi viginti tantùm lineæ ſcriptæ extāt: in hunc modum. Ab Ebora patria mea librum

hunc

hunc auſpicabor, ſed ita vt ſuccinctus modo loquar, quando quidem hiſtoriolam de eius antiquitate Luſitania lingua pridem edidi, & multa in apologetico ad Franciſcum Nonium Pacenſem, non pauca ad Kebedium Toletanū de eadē re conſcripſi. Ex quibus verbis, atque etiā ex ſcribendi formula, qua in ſuperiori libro vſus eſt, in enarrandis vrbibus, licet facile conijcere, illum in animo habuiſſe, ſolas Romanorum inſcriptiones cuilibet oppido, cui conuenire videbantur adiungere, expoſita paucis verbis ſuper qualibet earum opinione ſua, nihilq. præterea addere, quod ad ipſarum vrbium conditores, & res geſtas, recentiorumq. temporum hiſtoriam pertineret. Vnde facile adducor, vt credam, nihil eum amplius annotatum, aut præmeditatum habuiſſe circa oppida. Si enim aliquid huiuſmodi litteris mandaſſet, vix fieri poterat, quin inter eius ſcripta, & ſchedas appareret. Ex quibus liquido conſtat, quam modicum eſt, quod reliquit, collatum cum his, quæ ſcribere in animo habuit. Propoſuerat enim de omnibus Luſitaniæ oppidis ſigillatim agere.

Videns autem ipſe Reſendius, quam difficilē, & arduam prouinciam ſuſcepiſſet, quantumque homines ab eo expectarent, tanquam reformidans poſteritatis iudicium, nō ſemel in his libris teſtatur, & edicit, ſe non omnes huius prouinciæ antiquitates ſed eas tantum, quas labore ſuo, ac ſtudio reperire potuiſſet, ſcribendas ſuſcepiſſe. Admonens harum rerum ſtudioſos, vt reliquas ipſi, ſua induſtria, ac diligentia inueſtigare nitantur. Cuius ego conſilium ſequutus, opus ab eo inchoatum dum tuis iuſſis pareo, ad exitū perducere

cere ſum aggreſſus, partim illius ſchedis, partim nouis inſcriptionibus, quas ipſe reperi, adiutus.

Quatuor autem libri ab eo abſoluti & à me recogniti, confeſtim ſi ita tibi viſum fuerit, in lucem edi, atque diuulgari poterunt, dummodo expenſas in eam rem neceſſarias è regio ærario cõferri iubeas. Deus Opt. Max. te nobis præſtantiſſime rex incolumem ſeruet, atque tueatur. Eboræ 15. die Ianuarij. M. D. XXX.

CARMINA IACOBI Mœnetij Vaſconcelli, in laudem Lucij Andreæ Reſendij.

Luſitania Reſendium alloquitur.

Rex Macedum clari proles generoſa Philippi,
Cum terras Aſiæ quateret victricibus armis,
Dirutaq. antiquæ luſtrans veſtigia Troiæ,
Potaret Simoentis aquas, Xantiq; liquorem,
Conſtitit ad tumulum Sigæo in littore, magni
Aeacidæ, tali compellans voce ſepultum.
O fœlix nimium iuuenis, cui contigit altum
Mæonide plectrum, quo ſe tua gloria cœlo
Attollens, viget æternos manſura per annos.
Sic ego felicem Reſendi mea tempora noſtræ
Gentis honos, dicam nunc me, nimiamq. beatam,

Quod

Quod tua me populis decorarint ſcripta uetuſtis,
Et decus antiqua repetens ab origine noſtrum,
Erueris monimenta meas teſtantia laudes.
Macte animi non tu vanos mihi fingis honores,
Aut mea fucatis auges praconia verbis:
Sed veram hiſtoria ſeriemq. fidemq. ſequutus,
Abdita Romanis, annalibus, abdita Grajs
Pandis, & in lucem multis incognita profers,
Lyſiadum narras inſignia facta meorum,
Magnanimosq. duces, olim quos Romula virtus
Vt bello inuictos, ſic fidos pace probauit.
Ipſa igitur clarum ventura in ſecula nomen
Conſequar, atque tuo per te celebranda futuro
Semper ero, dum noſtra Tagus per rura meabit
Aurifer, & rapido deſcendet in aquora curſu,
Dumq. meo feſſos merget Sol littore currus.

BARTHOLOMÆO FRIÆ Albernotio iuriſperito doctiſſimo.

L. Andreas Reſendius. S. P. D.

QVantum Albernoti ex aduentu ad me tuo, percepi voluptatis, ſi contulero cum dolore, negati tibi in vrbem noſtram ingreſſus, ab iſto, qui pro abſente prouinciæ huius Tranſtaganæ præſide, vicarium gerebat magiſtratum, abſque dubio poſterum, hoc prius illud, longo poſt ſe interuallo relinquet. Nam ſicut ex altero, mihi honor a te habitus multum me extuliſſet, ita alterum, eo

vſque

vſque depreſſa, aerecitq. pudore, vt quanquam diſſimulaui, acerbius in vita, nihil vnquam me permiſiſſe, audeam affirmare. Auxit dolorē hunc, poſt villaticam illam, & quaſi furtiuam vnius diei collocutionem, ſparſa per vrbem repulſæ fama, admirante populo, mihi homini nec ignoto, neque ciuibus meis non caro, denegatam recipiendi tanti hoſpitis facultatem: ſpecioſo iſto auertendæ peſtilentiæ, quam ab Hiſpali metuebamus, prætextu: cum tamen de eo metu ſecuros nos redderet, maximum inter Hiſpalim & Talaueram vnde veniebas, terrarum interſtitium. Optimates autem, & ex decurionibus triumuiri, ac meliorum litterarum amatores, quorum non eſt exigua, neque contemnenda apud nos copia, vna cum ſuperueniente Roderico Vernardio Caſtaneda prouinciæ præſide, quem vobis iuris conſultis permittentibus correctorem appellamus, viro pereruditο, ac nobili, & ingenij maximè comis, atque humani, indignitatem rei non modo ægerrime ferebant, verùm dictis etiā inſectabantur, exiſtimantes ad honorem vrbis intromitti virum talem, pertinuiſſe. Nam ſi nihil aliud hic eſſet, tibi quid ſpectare conlibuiſſet, cum tamen ſint nonnulla, certo ſexto a receſſu tuo die, puella ſeptemdecim annorum, Publia Hortenſia à Caſtro, ſtudijs Ariſtotelicis nō vulgariter inſtructa, publice diſputans, multis doctis viris, quæ propoſuerat conuellentibus, cum ſumma dexteritate, nec minore lepore, argumentationum cauillationes eluderet, tanta animum tuum perfudiſſet iucunditate, vt ſpectaculum pulchrius, tu te non vidiſſe, ſi adfuiſſes vtique faterere, & vrbem, quæ eam habeat puellam,

omitto formam intra modum venuſtam, dignã, non negaſſes, ad quam ſola ea gratia deuenires. Sed bonus illis præſidis vicarius, vt iſta potuit inturbare, ita euadere non potuit, quin duriſſimi oris, & ingenij perſeueri, ne dicam agreſtis, pœnas daret, vſque ad conuicia barbaræ inciuilitatis denotatus, & ego me illi, hiſce commemorandis, vt meritus eſt, gratiam habuiſſe, nolui præterire. Cæterum redeo ad te, cui pro ſingulari tua humanitate, debere me intelligo: ſed quid litterato homini, & in re ampla conſtituto, reddam, præter litterarium munus, equidem non video. Ita ergo faciam, & antiquitatum Luſitaniæ noſtræ, cum veteribus inſcriptionibus, quibus delectari te animaduerti, ſcribam commentarium, rem a ſtudioſis apud nos antiquitatis, a me diu deſideratam, expectatamque, ſed hactenus dilatã, quia peragranda vniuerſa erat prius, ei qui de vniuerſa ſcripturatum, ſe polliceatur. Quod efficere neque priuatis intra tenuitatem opibus, ipſe potui, neque mihi contigit, qui ſua quantacumque opulentia, animum perdifficile opus molientem, erigeret, & incitaret. Nota igitur, ac comperta mihi ſcribam, & patefacta curioſis via, alijs ſupplenda cætera, poſt me relinquam.

DE

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber Primus.

PRINCIPIO vt de nomine Luſitaniæ aliquid dicamus, nomen illi dediſſe Luſum Liberi patris, ac Lyſam cum eo bacchantem aſſerit Plinius: cuius verba nonnulli diuerſo ſenſu intellexere, dum aliqui Luſum, atque Lyſam Bacchi fuiſſe comites credunt, a quorum altero Luſitania vocata ſit, ab altero vero Lyſitania: vtroque enim modo appellari ſolet. Alij Luſum, non hominem, ſed ludum potius, ſeu luſionem interpretantur. Qui parum aduertiſſe videntur, non potuiſſe eo tempore a Latina voce, fortaſſis nondum audita, prouinciam denominari: denominata eſt autem Luſitania ex ipſo Bacchi æuo, ſi Varroni, quem Plinius citat, fidem adhibeamus.

Nec deſunt qui pro Lyſa Lyſſam reponant, ideſt bacchantium rabiem, atque furorem. Sed cum per diuerſas prouincias Mænades bacchatæ ſint, cur hoc nomen hic

potius, quàm alibi, tanquam rabici monumentum ſit impoſitum non video. Adde quòd ſi ab illa inſolenti, & abſurda vocula prouinciam dictam eſſe admittamus, non Lyſitaniam, ſed Lyſſitaniam eam nominari oporteret. Verum ceſſant iſta omnia, ſi veterem lectionem non abdicemus, & Luſum, ac Lyſam homines fuiſſe intelligamus, & a Luſo quidem Luſitaniam, a Lyſa vero Lyſitaniam eſſe vocatam, ægre non admittamus. Certe Luſum hominem fuiſſe ſuppoſititius Beroſi auctor intellexit, quem in Hiberia, Aſcaridis neſcio cuius Babyloniorum regis tempore, regnaſſe perhibet, ſub quo vitis apud Græcos inuenta ſit: inuentam autem aiunt a Dionyſio. Concurrunt igitur Dionyſius vitis inuentor, & Luſus, vt appareat ex ratione temporis, Luſum ad Dionyſium, ideſt Liberum patrem potuiſſe pertinere.

Si vero qua neceſſitudine illi coniunctus fuerit, forte dubitetur, ego ex loquendi formula, filium fuiſſe puto. Nec vero alienum videri debet, Dionyſium vtique hominem filium genuiſſe perhiberi, cum ei quoque Ariſtæum olei inuentorem filium Græci tribuāt, vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero. Quamquam ipſe, non ac Lyſam, ſed aut Lyſam legendum puto, vt idem fuerit Luſus qui Lyſus is qui cum Libero patre bacchari ſit ſolitus. Nam a Græco

lyo,

lyo, vnde ipſe etiam Bacchus Lyſius cognominatus eſt, & eius ſacerdotes Lyſij, homo ille Lyſus dici potuit, qui Latina conſuetudine in Luſum mutatus ſit. Et ſane magis videtur conſentaneum, vt ab vno potius prouincia nomen acceperit, quàm a diuerſis: Quia etiam ſi Lyſam legere magis libeat, modo particulam ac, in aut commutemus, idem efficietur, vt videlicet vel a Luſo Luſitania, vel a Lyſa Lyſitania fuerit nominata.

Luſitaniæ nomine Latini libri pleni ſunt, & Græcorum nonnulli, inter quos Ptolemæus, atque Stephanus. Lyſitaniæ vocabulo vtuntur Dion, Strabo, Athenæus ex Polybio. Neque id Latinis eſt inſolitum: nam & in pandectis, ſub titulo decenſibus, verba ſunt notiſſima Pauli iuriſconſulti: In Lyſitania Pacenſes, & Emeritẽſes iuris Italici ſunt. Eboræ quoque in ædibus magiſtri equitum lapis eſt cum hac inſcriptione.

LABERIAE. L. F.
GALLAE FLAMI-
NICAE. MVNIC
EBORENSIS. FLA-
MINICAE. PRO-
VINCIAE LYSITA-
NIAE.

Ideſt.

LAberiæ Lucij filiæ Gallæ flaminicæ municipij Eborenſis flaminicæ prouinciæ Lyſitaniæ. de qua inſcriptione in libello, quem de Eborenſium antiquitate vulgari lingua iampridem ſcripſimus, multa a nobis dicta ſunt.

Luſitaniæ vero populi etſi in multas ſpeciatim gentes diuiſi ſunt, tamen vniuerſi ac generatim Luſitani appellantur. Stephanus autem in libro de vrbibus, fretus Artemidori teſtimonio, Luſitanos etiam Belitanos vocari tradit. Sed cum cauſam ipſe minime aſſignet, nec apud alios ſcriptores reperire liceat vllam eius nominis mentionem, ego veriſimili coniectura ductus, exiſtimo a Belijs populis, vel ab oppido Bethicæ, cui nomen Belon, ſeu a Lethe flumine, quod alio nomine Beliona dici ait Strabo, Luſitanos potuiſſe Belitanos vocari: niſi Stephanum Belitanos, quicunque illi fuerint, a Luſitanis originem ducere intellexiſſe credamus: quod Græca phraſis magis ſignificare videtur, quæ ſic habet: Belitani ijdem ſunt cum Luſitanis, iuxta Artemidorum in tertio geographiæ libro.

Enumerat etiam Plinius Bellitanos populos non procul a Cæſarauguſta, quos a Luſitanis originem traxiſſe ſuſpicari poſſumus, & ita

& ita Stephani verba intelligi debere. Supereſt, vt obiter admoneam lectorem, fuiſſe & Luſonum gentem, quæ, vt Strabo ait, ad fontes Tagi olim pertineret, & in Arcadia Luſos oppidum, in cuius ruinis Mepſæ ſuo tempore extarent, collocaſſe Pauſaniam libro octauo, vbi Clitoriorum fines deſcribit. Sed hæc de nomine ſatis.

LVSITANIAE TERMINI.

CEterum Luſitaniæ, vt nonnullarum aliarũ prouinciarũ, terminos apud auctores, præſertim Græcos variaſſe cōperimus. Strabo enim a Tago ad Artabros, qui iuxta promontorium Celticum ſunt, Luſitaniam protendit. Tagi verò regio, inquit, ad aquilonem ſpectans Luſitania eſt, inter Hiſpanos gens ampliſſima, & annis plurimis Romanorum armis oppugnata. Huius regionis latus auſtrale Tagus cingit, ab occaſu vero, & ſeptentrione Oceanus, ab aurora Carpetani, Vettones, Vaccæi, & Callaici, ſatis notæ gentes. Et paulo poſt, Minium amnem omnes Luſitaniæ fluuios, dicit, magnitudine ſuperare. Artabros etiam Luſitaniæ poſtremos ad ſeptentrionem, & occaſum vocat. Regionem vero, quæ inter Tagum & Anam eſt, a Luſitania excludit. Vnde & Barbarium promontorium ſuper Luſitanos eſſe commemorat,

rat, vbi de ſtanni fodinis loquitur. Carpetanos etiam, Vettones, Vaccæos, ac Callaicos cum ab aurora dicat Luſitaniam cingere, extra Luſitaniam eos proculdubio eſſe oſtendit. Quamquam, vt ibidem ait, nonnulli & hos Luſitanos vocent. De Vettonibus poſtea. Satis modo ſit, iſtos nonnullos, qui nulli iam ſunt, Strabonem non probare, ſed pro non Luſitanis Carpetanos, Vettones, Vaccæos, & Callaicos habere. Ad hæc de Tagi agens origine, eumq. ex Celtiberis per Vettones, Carpetanos, & Luſitanos in æquinoctialem labi occaſum dicens; manifeſte a Luſitanis ſeparat non modo Vaccæos, & Callaicos, ſed etiam Vettones. De Vaccæis quidem dubium nullum eſt. de Callaicis, & Carpetanis dubitabit aliquis. Sed meminerit, Strabonem Luſitaniã ad Artabros vſque extendiſſe; tametſi non diſſimulat ſuo tempore multos Luſitanorum Callaicos iam vocari.

Ita igitur intellecta Strabonis Luſitania, Callæci, qui ipſo auctore nouiſſimi montana habitant, Vaccæis vicini, & Aſturum nonnulli, quos omnes ob vicinitatem Callaicos appellat, ab aurora Luſitanis fiunt. Sed Carpetani, quos poſt Oretanos ad Aquilonem declinare commemorat, quid ad Luſitaniam attineant non video; niſi dicamus Strabonem eos per defluentem Tagum ab Oriente verſus

ſus Occaſum vſque ad Luſitaniã protraxiſſe. Similiter & Vettones, & Vaccæos, quemadmodum & Turdulos inter Anam, & Tagum, in quibus Emeritam locat. quæ regio illi Luſitania non eſt, cum primum Auſtrale eius latus Tago determinat.

Alibi tamen, hoc eſt ſub finem tertij libri, cum Hiſpanias ab alijs in partes duas, ab alijs in quinque fuiſſe diuiſas dicit, earumq. alias plebi, Senatuiq. attributas oſtendit, alias Romano duci: & quidem Bæticam plebi attributam, ad quam prætor mitteretur, qui legatum haberet, & quæſtorem, reliquam omnem Cæſaris eſſe, qui duos mitteret legatos, prætorium, & conſularem. E quibus prætorius legatum haberet ſecum, qui Luſitanis ius diceret, qui Bæticæ adiacētes vſque ad amnem Durium, & eius oſtium extenderentur. Subdit veros Luſitaniæ terminos, Luſitaniam dicens eam regionem appellari, proprio in eum diem nomine in qua regionē ſita ſit Auguſta Emerita. Reliquam autem maximam Iberiæ partem (iuuęmus enim interpretes, qui Græca minus commode verterunt) eſſe eam, quæ duci conſulari ſubderetur, non indignum exercitum habenti, tribus inſtructum ordinibus, ac legatis tribus. Quorum vnus duos ſecum ordines ducens, tractũ vltra Durium ad Arctos ſeruaret vniuerſum, quem tractum, inquit, prius Luſi-

tanos quidam appellabant, alij vero modo Callaicos vocant. Hi itaque iuxta Strabonem Luſitaniæ fuere termini.

Ptolemæus Latinis geographis cõuenientius Luſitaniæ auſtrale latus, Ana diſterminat, ſeptentrionale Durio. Quæ autem à Durio ad Minium eſt regio Callaicorum Bracarorum, Tarraconenſi prouinciæ contribuit, quemadmodum & Plinius. Differt etiam a Strabone, quòd Vettones ab orientali parte adſcribit Luſitaniæ: & ſane ita ſunt: ſed an tam late paterent, vt intra ſe Salmanticam includerent, poſtea expendemus. At Latinorum multo conſtantior, & indubitata magis eſt ratio. Pomponius ſcriptor non modo diligens ac diſertus, ſed etiam vt poète Hiſpanus, domeſticarum rerum peritiſſimus, breuiter, & eleganter tres, quæ tunc erant, Hiſpaniæ prouincias diuiſit. Tribus autem, inquit, eſt diſtincta nominibus, parsq. eius Tarraconenſis, pars Bætica, pars Luſitania vocatur. Tarraconenſis altero capite Gallias, altero Bęticam, Luſitaniamque contingens, mari latera obijcit; noſtro, qua meridiem, qua ſeptentrionem ſpectat, Oceano. Illas fluuius Anas ſeparat: & lib. tertio, de flexu terræ inter Tagum & Durium cum agit, ita ſcribit: In eoq. ſunt Turduli veteres, Turdulorumque oppida. Amnes autem Munda in medium fere vltimi promon-

torij

torij latus effluens; & radices eiuſdem abluens Durius. In tria enim promontoria diſperſam Luſitaniam dixerat. Plinius ſimiliter libro tertio, capite primo. Vlterior videlicet Hiſpania in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Si quidem Bæticæ latere ſeptentrionali prætenditur Luſitania, amne Ana diſcreta. & lib. 4. cap. 21. a Durio Luſitania incipit. Sed quando in hunc Plinij locum incidimus, exigit res, vt duo eius capita expendamus, quæ ad Luſitaniæ ſitum rectius percipiendum maxime pertinere cenſemus.

Ante annos quadraginta, cum Salmanticæ ſtudiorum cauſa agerem, & Vernando Pintiano Græcarum litterarum, ac Plinij publico profeſſore, eius rei gratia plurimum vterer: oſtendit mihi vetuſtiſſimum Plinianum codicem, quem ab Eccleſia Toletana conferendi gratia dato pignore deferendum curauerat: alterũ quoque ex Salmanticenſis academiæ Bibliotheca, quę certa hora ſolet quotidie ſub duobus cuſtodibus aperiri, non ad modum ſane veterem, ſcriptum tamen per diligenter. In vtroque deprehendimus, quod in publica lectione teſtatus ille erat, decem aut duodecim verſus, vt mihi primo viſi ſunt, loco ſuo luxatos, a promontorio Celtico in promontorium Oliſiponenſe ſcribæ oſcitantia immigraſſe, magna ſenſus confuſione,

cum

cùm magna etiam Plinij ipſius iniuria.

In medio igitur vigeſimo capite quarti libri ad hunc modum ambo codices habent.

Promontorium Celticum, quod alij Artabrum appellauere, terras, maria, cœlum diſterminans. Illo finitur Hiſpaniæ latus, & a circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq. Gallicus, occaſus illinc, & Oceanus Athlanticus. Promontorij excurſum LX. M. prodidere. Alij xc. ad Pyrenæum inde, non pauci XII.L. millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifeſto errore. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco poſuere, literis permutatis. Amnes Plorius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ; ſuperq. Tamarici, quorum in peninſula tres aræ Seſtianæ Augusto dicatæ. Cepori. Oppidum Noela. Celtici cognomine Præſamarci. Cileni. Ex inſulis nominandæ Corticata, & Aunios. A Cilenis conuentus Bracarum. Heleni, Grauij, Caſtellum Tyde. Græcorum Sobolis omnia. Inſulæ Cicæ. Inſigne oppidum Abobriga. Minius amnis iiij. M. paſſ. ore ſpatioſus. Leuni Seurbi. Bracarum oppidum Auguſta. Quos ſupra Callæcia. Flumen Limia. Durius amnis ex maximis Hiſpaniæ ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam, lapſus deinde per Areuacos, Vaccæos, diſterminatis ab Aſturia Vettonibus, a Luſitania Callæcis.

Ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Erratũ & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem ſupradiximus cc. M. paſſ. vt autor eſt Varro, abeſt AEminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limiam vocant, obliuionis antiquis dictus. Omniſq. dicta regio a Pyreneo metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi nigri, albique.

A Durio Luſitania incipit; Turduli veteres. Peſuri. Flumen Vacca, oppidum Vacca, oppidum Talabriga, oppidum & flumen Aeminium. Oppida Conimbriga, Collippo: Eburo, Britium. Excurrit deinde in aliud cornu promontorium, quod alij magnum appellauere, multi Oliſiponenſe, ab oppido. Ab Durio Tagus cc. M. paſſum interueniente Munda.

Exultaui equidẽ tunc, propter Plinij grauitatem. Illo ſiquidem pacto calumnia negligentiæ, quam patitur ab omnibus, qui geographica tractarunt, liberari ſane videbatur, & Pintiano magnas egi gratias, qui id demonſtraſſet. Verum exultare deſij Plinij verborum ſeriem penſitatius expendens, ſimulq. ſumpto in manus Solino, Plinij ipſius, vt perhibetur, ſimia. cuius referam verba, atque ex manu ſcripto vetuſtiſſimo codice, vt ſyncerius exeant. In Luſitania Hiſpaniæ promontorium eſt, quod Artabrum alij, alij Oliſiponenſe dicunt. Hoc cœlum,

terras,

terras, maria diſtinguit. Terris Hiſpaniæ latus finit, cælum, & maria hoc modo diuidit, quòd circuitu eius incipiunt Oceanus Gallicus, & frons ſeptentrionalis. Oceano Athlantico, & occaſu terminatis. Ibi Tagus flumen: Tagum ob arenas auriferas ceteris amnibus prætulerunt. In proximis Oliſiponis equæ laſciuiunt mira fœcunditate. Nam adſpiratæ fauonijs, vento concipiunt, & ſitientes viros aurarum ſpiritu maritantur.

Nō dubium eſt hæc Solinum ex Plinio eſſe mutuatum, in eandemq. ſententiam, & Marcianum Capellam abijſſe, & Iſidorum decimo quinto ethymologiarum libro, & alioqui ipſa verborum cōnexio ſatis indicat Plinium ita ſcripſiſſe; attendat diligens lector: Arotebras enim, quos ante Celticū diximus promontorium, hoc in loco poſuere. Sunt ne hæc verba longe a Celtico iam progreſſi, an adhuc in eodem deſcribendo inhæretis? Hoc in loco poſuere. Quo in loco? In Celticone? certe: ibi enim ceteri eos collocant, & ipſemet Plinius: Ponit enim Arotebras ante Celticum. Arotebræ autem ijdem ſunt qui Artabri. Noſtræ ætatis homines, ait Strabo, Artabros Arotebras vocant, litteris permutatis, vt fatetur Plinius. Quomodo igitur in Celtico detentus, quaſi ſui oblitus, erroris manifeſti argueret eos, qui ibi gentem Arta-

brum, quę numquã eo loci fuerit, poſuiſſent?

Iſta quæ admiſſa Toletani, & Salmanticenſis codicum lectione, obijci poterant, nequaquam obijciẽtur, ſi quod de Artabris hic ait, Oliſiponenſi promontorio Plinium dicamus tribuiſſe. At falſum eſt, Oliſiponenſe promontorium terras, cælum, mariaq. diſterminare, illoq. Hiſpaniæ latus finiri, & a circuitu eius frontem incipere, clariſſime dicente Strabone Hiſpaniæ latus hoc ab ſacro promontorio vſq. ad Artabrorum montem, hoc eſt, promontorium Celticum extendi: & quartũ denique latus ex eo loco vſque ad promontorium Pyrenes, quæ pars Boream ſpectat. Falſum etiam quod de promontorij excurſu, & longitudine inde ad Pyrenæum, ſi quidem de Oliſiponenſi intelligas.

Quid ergo dicemus? niſi Plinium male Artabrum promontorium cũ Oliſiponenſi confudiſſe. Poteratque non minima ex parte culpam eius minuere, quod non ipſe affirmat Artabrum id eſſe promontorium, ſed nonnullos ita vocaſſe, & ibi gentem Artabrum, quę nunquam ibi fuerit, collocaſſe, atque hoc manifeſto, vt inquit, errore. Et erroris cauſam ſubijcit: Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorinm, hoc in loco poſuere, litteris permutatis. Quos iure reprehendit, quicunq. ij fuerint, qui Artabrum promontorium hoc Oliſiponenſe vocarint:

carint: additq. optima verborum conſequutione alium non minimum errorem.

Erratum, inquit, & in amnibus inclytis, ſicut, ait, erratum in hoc eſt, quòd promontorium magnũ, ſiue Oliſiponenſe Artabrum appellauere, ibiq. gentem Artabrum, quæ nunquam ibi fuit, manifeſto errore poſuere, ita erratum ab ijs eſt in amnibus inclytis, videlicet AEminio, atque Limia. Quemadmodum itaque ex parte hac Pliniũ excuſare poſſemus, quando erroris arguat eos, qui Oliſiponenſe promontorium Artabrum appellauere, ita protegere a culpa non audemus Oliſiponenſi iſto terras, cœlum, maria diſtingui, eoq. Hiſpaniæ latus ad Occidentem finiri aſſeuerantem.

Sed mirandum nequaquam eſt, falli, ac decipi tempeſtate ea Plinium, cum noſtra hac quotidiano vſu, & tanta frequentia, quaſi digitis contrectatis rebus, & oculis etiam ad faſtidium ſubiectis, atq. perluſtratis, Ioachimus Vadianus, qui propter erratum hoc in Plinium adeo excandeſcit, vt iuuari eum etiam prohibeat, deceptus ipſe ſit, promontorium Cuneum Sancti Vincentij eſſe caput, & ſacrum idem, quod Barbarium opinatus: præter illa, quæ de Salaria, atque Oliſipone alio eo loco obieci. Lubrica iſthæc ſunt, & cognitu nõ nimis facilia, atque in tam vaſto terrarum orbe non labi pene monſtri ſimile.

Mihi

Mihi ſi meo arbitratu Plinium emendare liceret, ſic potius legerem: Promontorium Celticum, terras, maria, cœlum diſterminans. Illo finitur Hiſpaniæ latus, & a circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq. Gallicus, occaſus illinc, & Oceanus Atlanticus. Deinde in capite de Luſitania, ſic: Excurrit deinde in aliud vaſto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Oliſiponenſe ab oppido. Promontorij excurſum lx.M.prodidere, alij xc. M. paſſ. Ad Pyrenæum inde nō pauci XII. l.millia. Et ibi gentem Artabrū, quæ nunquam fuit, manifeſto errore. & quæ ſequuntur. Oporteretq. tunc, & Solinum, & Capellam in iam corruptos Plinij libros incidiſſe cauſificari.

Quod neſcio an euinci poſſet. Quare per me quidem autographis libris illis, & Pintiano habeatur ſane gratia Plinianum erratum ſedulo amolientibus, ſed recepta lectione, cum iſthac magni viri labecula contenti ſimus, neque eius ſententiæ vim faciamus.

Cæterum quæ de Luſitania ſequuntur, nos noſtro Marte, diligentiaq. emaculauimus, reddemuſq. ſuo cuiuſq. rei loco rationem.

PLINII LIBRI IIII. CAP. XXI.

A Durio Luſitania incipit, Turduli veteres. Præſuri. Flumen Vacca. Oppidum

dum Talabriga. Oppidum, & flumen Aeminium. Oppida Conimbriga, Collipo. Eburobritium... Excurrit deinde in aliud vaſto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Oliſiponenſe ab oppido, terras, maria, cœlum diſterminans. Illo finitur Hiſpaniæ latus; & a circumitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq. Gallicus, Occaſus illinc, & Oceanus Atlanticus. Promontorij excurſum lx. M. prodidere, alij xc. M. paſſ. Ad Pyrenæum inde, non pauci xii.l. millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifeſto errore. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco poſuere, litteris permutatis.

Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem ſupra diximus cc. M. paſſ. vt auctor eſt Varro, abeſt Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant, obliuionis antiquis dictus, multumq. fabuloſus. Ab Durio Tagus, cc. M. paſſuum interueniente Munda. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo clx. M. paſſ. promontorium ſacrum e media prope Hiſpaniȩ fronte proſilit xiiii. M. paſſ. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana vero, quo Luſitaniam a Bætica diſcreuimus, cxxi. M. paſſ. A Gadibus cii. M. paſſ. additis, Gentes, Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.

Ab Anna ad Sacrum Luſitani, oppida memorabilia a Tago: in ora Olyſippo, equarum e Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperatoria, Merobriga, Promontorium ſacrum, & alterum Duneus. Oppida, Oſſonoba, Balſa, Myrtilis. Vniuerſa prouincia diuiditur in conuentus treis, Emeritenſem, Pacenſem, & Scallabitanum. Tota populorum XLV. in quibus Coloniæ ſunt quinque, municipium ciuium Romanorum vnum, Latij antiqui tria, ſtipendiaria XXXVI. Coloniæ, Auguſta Emerita, Annæ fluuio adpoſita, Metallinēſis, Pacēſis, Norbenſis, Cæſariana cognomine. Cōtributa ſunt in eam Caſtra Iulia, Caſtra Catcilia. Quinta eſt Scallabia, quæ præſidium Iulium vocatur: municipium ciuium Romanorum Olyſippo, felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latij Ebora, quod item liberalitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Auguſtobrigenſes, Amaienſes, Aranditani, Arabrigenſes, Balſenſes, Cæſarobrigenſes, Caperenſes, Caurienſes, Colarni, Cibilitani, Concordienſes, qui & Boccori, Interauſenſes, Lancienſes, Mirobrigenſes, qui Celtici cognominantur, Meidubrigenſes, qui plumbarij, Ocellenſes, qui & Lancienſes, Turduli, qui Barduli, & Tapori. Luſitaniam cum Aſtu-

ria, & Callæcia patere longitudine D X L. m. paſſ. latitudine D XXXVI. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hiſpaniæ a duobus Pyrenæi promontorijs per maria totius oræ circuitu p. XXIX. m. colligere exiſtimantur. Ab alijs XXVII. m.

Et hic terminari caput de Luſitania, iam pridem in Vincentij mei ſcholijs admonui.

NOn videbimur a ſcopo digredi, ſi noſtri quoque æui Luſitaniæ terminos expo-namus. Quamquam hi magis regni totius, quàm vnius Luſitaniæ dicendi ſunt. Protenditur enim regnum vltra Durium a ſeptentrione, Callaicos continens Bracaros, non modo eos, qui intra Durium, Miniumque, montesq. Iureſſum, atque Maranum clauduntur, ſed qui vltra eos monteis per Aquiflauienſeis, Tamacanos, & reliquos, qui ad Bracaraugustanum pertinent conuentum. Et deinceps per aliquot Aſturum olim popu los aſcendit vſque ad Saborem fluuium, oppidumq. Soutellum. Vnde reſiſtens conuertitur limes ad orientem per Mirandam vrbem ex aduerſo Zamoræ Durio impoſitam, vbi introrſus ad ſeptentrionem curuatur am nis, excipitq. Eſtulam fluuium e Legionenſi agro defluentem. Ex eaq. vrbe prono flumine deſcendit flexu modico vſque ad Fraxinū.

Heinc

Heinc per Tranſcudanorum, Vettonumque aliquot populos recto fere margine percurrit ad oppidum Saluaterram; turſumq. reducitur maiore interius angulo ad Tagi ingreſſum: a quo recto iterum limite procedit, donec paulo ſupra Ouguellam oppidum ad Anam ſe inclinat, per Caiæ, & Caiolæ confluenteis quattuor circiter paſſuum millibus a Badioza inſigni Bæticæ prouinciæ vrbe Anæ ipſi adpoſita.

Traiecto inde flumine ad auſtrum verſus; ex Bæticis Celticis, qui Luſitaniam attingunt, oppida complectitur memorabilia. Oliuentiam, Moronem, Mauram, Serpam, non longe ab amne diſſita; & Mortiganum, ac Noudar caſtella magis in Bæticam penetrantia, ad fonteis vſque Ardillæ, & Xanthiæ non magni nominis fluuiorum, præter vicos ignobileis quoſdam: Atque hæc, quam circumſcripſimus, regio ſæculi noſtri more Portugaliæ regnum appellatur.

Ratio petenda eſt ex iis, quæ nuper ad Kebedium ſuper ea re prolixe reſpondimus. Id totum, quod Portugaliam dicimus, Luſitaniæ propriæ ac veræ partes duas continet, & ex Tarraconēſi prouincia Bracaros, vltraque monteis Maranum, atque Iureſſum, Aſturum nonnullos, & aliquot ex Vettonibus, acceſſionemq. vltra Anam, quam diximus. Quod ſi a maiori portione vno id nomine Lu-

ſitaniam appellemus, erit hodie Luſitania a meridie quidem, & ſeptentrione longior non paulo, & auctior, ab oriente vero propter Vettones fere omneis à noſtris ſeparatos ali quanto vetere anguſtior.

Eam ergo, quæ proprie dicta Luſitania eſt, inter Durium atque Annam fluuios, incolunt gentes, Luſitani peculiariter vocati, Tur detani, Celtici, Turduli, Vettones, Barbarij, Pæſuri, Turduli veteres. Quorum limites atque confinia exacte diſcriminare nequaquam poſſumus, in tantis antiquarum rerum tenebris, & inter mutuo ſe collidentia ſcriptorum teſtimonia. Numeris Ptolemæi per ſe rei maxime corruptioni obnoxiæ, nemo quidquam ſe aſtringat. Qui ſi perſeuerarēt integri vti ab illo notati ſunt, fidem integram adhuc nō facerēt; cū is eos numeros, nō additis locis, ſed relatione acceptis ſub notarit. in quo labi pòtuit facillime. Depictæ au tem tabellæ, atque illi adiectæ plura habent, quæ reiicias, & adſpernere, quàm quibus cre dere merito vel debeas vel poſſis.

DE TVRDETANIS.

AB Anna igitur ad ſacrum Promontorium, circumque Turdetanos alios a Bæticis Ptolemæus habitare, ait, maritimasque illorum vrbeis, Balſam, Oſſonobam, ante promontorium; deinde poſt fluuij Calli-

podis

podis eruptiones Salaciam, atque Cætobrigam. Intus autem pacem Iuliam, ac Iuliam Myrtilim enumerat. Strabo regionem eam Celticis, & Luſitanorum pleriſque tribuit, ſicut diximus in epiſtola pro Colonia Pacenſi ad Vaſæum. Plinius omiſſis Turdetanis, ab Anna ad Sacrum Luſitanos ponit, nimirum ad genus reſpiciens, non ad ſpeciem, cuius Ptolemæus rationem habuit. Sed tamen horum Turdetanorum terminos nimis extēdit. tribuit enim illis non modo Algarbij regnū, & totum Orichienſem tractum, ſed etiam aliquanto amplius ex Celticis, & Luſitanis Strabonis, videlicet Pacem Iuliam, Salaciam, atque Cœtobrigam, olim in ſinu Salacienſi poſitam, dirutam modo, ſed multa priſtinæ frequentiæ veſtigia retinentem; de qua ſuo dicetur loco.

DE CELTICIS.

CONtigui his ſunt atque intermixti Celtici, Gallica natio, iuxta Annam late vſque ad Turdulos, & Vettones multis ciuitatibus effuſi; inter quas etiam noſtro æuo Heluæ claræ ſunt, ipſo nomine originem præ ſe ferentes. Parentes fuerunt hi non ſolum Celticorum, qui Nerium Callæciæ promontorium inſedere, cuique nomen dedere, verum etiam eorum Celticorum, qui ad alte-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ram Anæ ripam migrantes, in Bæturia Bæticæ parte vrbeis condidere. De prioribus illis refert Strabo hiſce verbis: Extremi incolunt Artabri circa promontorium, quod Nerium vocatur, quod & occidui, & ſeptentrionalis terminus eſt lateris. Circumhabitant ipſum Celtici conſanguinei eorum, qui ad Anam ſunt. Hos etenim, & Turdulos ſociis armis exercitum cum duxiſſent, ibi poſt Lemij fluminis tranſitum ſeditionem egiſſe ferunt, in eaque ſeditione facta ducis amiſſione, palanteis, ac diſſipatos ibidem remanſiſſe, & ab iis fluuium obliuionis eſſe dictum.

De alteris his Plinius libro tertio cap. primo. Quæ autem regio a Bæti ad fluuium Anam tendit, extra prædicta Bæturia appellatur, in duas diuiſa partes, totidemque genteis, Celticos, qui Luſitaniam attingunt, Hiſpalenſis conuentus, Turdulos, qui Luſitaniam & Tarraconenſem adcolunt, iura Cordubam petunt. Celticos a Celtis ex Luſitania aduenisse manifeſtum eſt, ſacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica diſtinguuntur. Diximus de hoc quoque ſatis in epiſtola ad Vaſæum pro Pacenſi colonia.

DE TVR-

DE TVRDVLIS.

TVrduli ſequuntur, gens per Hiſpaniam vlteriorem late diffuſa. Nam & Bæticæ partem tenuere, quorum metropolis erat Corduba, & Luſitaniæ portionem iuxta Vettones, & maritimam omnem regionem a Tago vſque ad Durium, ex iis quidam Veteres appellati ſunt; de quibus poſtea. Quorum meminiſſe modo conuenit, ij ſunt, qui a Turdulis Bæticis amne Ana diſcreti erant, de quibus Plinius in capite de Luſitania: Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.

Hoc prætereundum nequaquam eſt, fuiſſe, qui Turdulos, ac Turdetanos eoſdem arbitrarentur. E quibus Liuium nominare fuerit ſatis libro quarto quartæ decadis in hęc verba: Fama deinde vulgatur, Cos. in Tudertaniam exercitum ductutum. & poſt: Interim P. Manlius prætor exercitu vetere a Q. Minutio, cui ſucceſſerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudij Neronis ex vlteriore Hiſpania, vetere item exercitu in Turdetaniam proficiſcitur. Omnium Hiſpanorum maxime imbelles hebentur Turdetani, freti tamen multitudine ſua, obuiam ierunt agmini Romano.

Nec tamen ea pugna debellatum eſt; decem millia Celtiberum mercede Turduli cõ-

ducunt, alieniſq. armis parabant bellum. Deinde dum Cos. exercitusq. Turdulo bello eſt occupatus, vbi cernere licet terram Turdetaniam dictam, incolas, cum Turdetanos, tum etiam Turdulos appellatos, bellum quoque Turdulum. Strabo autem horum ſubſcribens opinioni diuerſam etiã non tacuit: Regionem, inquit, ipſam a flumine Bæticam vocant, ab incolis autem Turdetaniam. Incolas vero ipſos Turdetanos, & Turdulos appellant. Quidam autem eoſdem eſſe exiſtimant; alij vero diuerſos: e quibus etiam eſt Polybius, qui Turdetanis finitimos ad ſeptentrionem dicit eſſe Turdulos. Verum tempeſtate hac nulla inter ipſos apparet diſtinctio.

Mihi non contigit eum Polybij locum expẽdere, cum præter quinque eius libros Græce, & a Nicolao Perotto Epiſcopo Sipontino latine verſos, ad hoc tempus nihil viderim: ſed fidem Straboni habeo, & Polybium vere ſenſiſſe arbitror, etiam ſi Liuius, & alij eos propter vicinitatem confundant. Si quidẽ Ptolemæus diſtincte Turdulos alios a Turdetanis facit in ipſa Bætica: nam in Luſitania Turdetanorum tantum meminit, vt ſuperius expoſuimus, Turdulos prætermiſit. E contrario Plinius de Turdetanis in Luſitania nullum verbum, Turdulos poſuit geminos, videlicet hos Annæ contiguos, & alteros Veteres vocatos; de quibus poſtea.

DE

DE VETTONIBVS, & Vectonibus.

VEttones inter Luſitaniæ populos circa Tagũ recẽſet Plinius, ita ſcribẽs: Ab Ana vero, quo Luſitaniã a Bætica diſcreuimus, gẽtes Celtici, Turdici, & circa Tagũ Vettones. Diſſoluamus, ſi poſſumus, nodum hic, ſuperius obiter tactum, cum de Luſitanię terminis agebamus, vbi ex Strabonis ſententia Vettones Luſitania excluſimus: atque de ſcriptura vel nominis orthographia quieſcamus tantiſper, dum cetera examinamus. Conferat diligens lector quæ Strabo dicit. Oretani maxime vergunt ad meridiem, peruenientes vſque ad maritimam, aliqua ex parte intra columnas. Poſt quos Carpetani declinant ad aquilonem. Inde Vetiones, & Vaccęi, per quos Durias labitur.

Et paulo poſt, vbi Luſitaniam ab aurora cingi ait Vetionibus, Vaccæis, & Callæcis, conferat inquam hæc cum Plinij verbis lib. 3. cap. 3. Primi in ora ſunt Baſtuli, poſt eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Menteſani, Oretani, & ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi.

Libro item quarto cap. 10. Durius amnis ex maximis Hiſpaniæ, ortus in Pelẽdonibus, & iuxta Numantiam, lapſus per Areuacos, Vaccæosq. diſterminatis ab Aſturia Vectonibus,

nibus, a Luſitania Callæcis, ibi quoque Turdulos ab Bracaris arcens. & Collatis inter ſe altrinſecus vtriuſque verbis, videbit vtrumque de Hiſpania citeriore loqui, Vectonesq. extra Luſitaniam ponere, ſicut & Cæſar fecit in primo belli ciuilis commẽtario. Afranius, & Petreius, inquit, & Varro, legati Pompeij, quorũ vnus tribus legionibus Hiſpaniam citeriorem, alter a ſaltu Caſtulonenſi ad Annam duabus legionibus, tertius ab Anna Vectonum agrum, Luſitaniamq. pari numero legionum obtinebat, officia inter ſe partiuntur: vt Petreius ex Luſitania per Vectones cum omnibus copiis ad Afranium proficiſcatur.

Et poſt: Petreius per Vectones ad Afraniũ peruenit. Extra Luſitaniam ergo Vectones erant. Atqui Ptolemæus ex Luſitanis hos maxime orientales facit: interq. eorum ciuitates ex noſtra ætate notis Salmanticam, Caparam, atque Obilam ponit. Plinius etiam in Luſitaniæ deſcriptione, & circa Tagum, inquit, Vettones. Quærendum igitur, ſintne iidem iſti Vectones, ſeu Vettones, an diuerſi, & an conſtent ſibi auctores, an neſecus.

Durius, inquit Plinius, lapſus per Areuacos, Vaccæosq. diſterminatis ab Aſturia Vectonibus, a Luſitania Callæcis. Qualis hæc partitio eſt, diſterminatis ab Aſturia Vectonibus, a Luſitania Callæcis, ſi Vectones iſto

loco

loco poſiti Luſitani ex Ptolemæo ſunt? Qualis & illa, Et circa Tagum Vettones? ſi circa Tagum, non ergo ij ſunt, qui Durio interfluente ab Aſturibus dirimuntur, quique ab eodem ipſo Plinio in Citeriori Hiſpania iuxta Vaccæos collocantur. Si vero ij ſunt, minus apte dictum eſt, & circa Tagum Vettones, cum magis ex re & æque breuiter dici potuiſſet, & a Tago ad Durium Vettones. Sed tunc, quinam illi eſſent Vectones non Luſitani, ab Aſturia amne Durio diſterminati?

Paulo expreſſius rem indagemus, eruamusque qui ſint iſti poſt Vaccæos Durio ab Aſturibus diſterminati. Percurrat qui velit, in Hiſpaniæ pictura Durij curſum vſque ex Numantia Pelendonum vrbe, per Areuacos, & eorum vrbeis Vxamam, Saguntiam, Cluniam, & reliquas a Plinio commemoratas. Tum vbi ſe Areua eorum nominis cauſa, & origo Durio miſcet. Deinde a Piſoraca fluuio Vaccæos, eorumq. ciuitates Pallantiam, Caucam, & illis a Ptolemæo tributas Pintiã, & Sarabrim, & Senticam; quarum Senticã, quæ Zamora exiſtimatur, vicina fluminis angulo eſt, vbi Eſtulam fluuium Aſturum Durius excipit iuxta Mirandam, cuius in Luſitaniæ deſcriptione meminimus.

Vectones modo iſtos iis conterminos, ac Durio ab Aſturibus diſterminatos quæramus. Nulli apparent, niſi qui ab illo, quem

dixi,

dixi, Durij angulo introrſus cuneato, per meridianũ fluuij latus ad Carpetanos porriguntur. Siquidem ij a Mirandenſibus, qui olim in Aſturum validæ gentis ditione fuere, fluuio medio ſecernuntur. Atqui hi ſunt, quos Ptolemæus maxime Orientaleis Luſitanorũ dixit, in quibus Salmanticam, Obilam, & Çaperam poſuit, vt tractus, per quem meat in Durium Tormis, qui Salmanticam alluit, Vettonum ſit, Vaccæis vti oſtendimus finitimorum.

Hi etiam, qui & a Strabone, & a Plinio in Hiſpania citeriori nominantur. Sed hi quid ad Vettones Plinij circa Tagum, interſtitio CLX. millium paſſuum, quæ a Durij iuxta Vaccæos ripa ad Tagum numerantur? Eouſque Vettones extendebantur, inquiet aliquis. Non omnino id præter rationem. Strabo enim Tagi narrans originem, ait: Ex Celtiberis autem originem habens, per Vetiones, & Carpetanos, & Luſitanos in æquinoctialem labitur occaſum aliquantiſper, ſpatio pari ab Anna, & Bæti fluuiis diſtans. Sed impedimento eſt, qui cum Vettonum ſuorũ vrbeis, Salmanticam, Obilam, & Caperam (vt has ſolas exempli gratia nominem) diligenter recenſuerit, inde ad Tagum, immo etiam ad Annam, ingentem quaſi lacunam intermediam, nõ iam Vettonibus, ſed Luſitanis proprie ita vocatis oppleuit, Caurio, Norba, Co-

larno,

larno, circa Tagū, aut non longe ab eo ſitis, & Emerita ipſa Vettonum, vt dicam poſtea, metropoli nominatis.

Quid ergo? duæ ne iſtæ ſunt gentes, altera Luſitana, altera nequaquam, ſed ad citeriorem pertinens Hiſpaniam, ambæ nominis ſimilitudine congruentes, an tantum vna? Duas eſſe aſſeuerare ego non audeo, ſed auctorum varietate, & vnius in ſcriptura litteræ differentia certe apparet. Omitto Strabonem, cuius in hoc nomine codices mire ludunt, ipſiusne, an ſcribarum culpa neſcio. Modo enim ſunt Ouettones, modo Vuettones, modo Ouetiones. Latinorum codices expendamus: vtrobique enim per c t nomen gentis huius apud Plinium ſcribitur, cum de citeriori loquitur prouincia; ſic apud Cæſarem commentario ſuperius citato; ſic apud Liuium in quinto quartæ decadis libro, vbi M. Fuluium cum iis, atque Vaccæis, & Celtiberis refert dimicaſſe; apud Lucanum ſimiliter, atque Silium, quorum verba mox referam. At iſti Luſitaniæ circa Tagum Vettones geminato tt ſcribuntur, vt apud ipſum Plinium ibidem liquet, & in multis ſaxeis inſcriptionibus inueni. quarum duas in libello ad Kebedium Toletanum canonicum nuper poſui. nec pigebit modo repetere, etiamſi nimium videatur, quandoquidem hic locus maxime id expoſcere mihi videtur. Eboræ

ingens

ingens in ædibus meis cippus ita habet.

L. VOCONIO. L. F.
QVIR. PAVLLO.
AED. Q. II. VIR. VI.
FLAM. ROM. DI-
VOR. ET. AVGG.
PRAEF. COH. I.
LVSIT. ET. COH. I.
VETTONVM.

Id eſt,

L. Voconio Lucij filio Quirina Paullo AEdili quæſtori duumuiro Sextum flamini Romæ diuorum, & Auguſtorum præfecto cohortis primæ Luſitanorum, & cohortis primæ Vettonum.

Emeritæ autem in domo Petri Mexiæ, ſic.

P. AELIO

P. AELIO. VITALI
AVG. LIB. TABVL.
PROVINC. LVSI-
TANIAE. ET. VE-
TTONIAE. STEP-
HANVS. LIB. ET
HERES. PATRO-
NO. FECIT.

Hoc eſt,

Publio AElio Vitali Auguſti liberto tabulario prouinciæ Luſitaniæ & Vettoniæ, Stephanus libertus, & heres patrono fecit.

Sagunti in cœnobio ſanctæ Trinitatis.

SERGIAE. M. F. PE-
REGRINAE. M. SER-
GIVS VETTO. A-
MITAE.

Hoc eſt,

Sergiæ Marci filiæ peregrinæ, Marcus Sergius Vetto amitæ.

In

In pago Oliua ex ruinis Caperenſibus.

L.PVBLICIVS. L.F.
PAP. THIAMVS. E-
MERIT. AN. XXVII.
H. S. E. S. T. T. L.
C.AECILIVS VET-
TO. SODALI CIP-
PVM.D.S.D.

Hoc eſt,

Lucius Publicius, Lucij filius Papiria Thiamus Emeritenſis annorum viginti ſeptē hic ſitus eſt. Sit tibi terra leuis. Cæcilius Vetto ſodali cippum de ſuo dedicauit.

In eodem pago alius lapis.

L.DOMITIVS T.F.
GAL.VETTO.OTO
BESANI H. S. E. S. T.
T. L. DOMITIVS
FORTVNAT. PA-
TRONO. D.S.F.

Hoc

Hoc eſt,

Lucius Domitius Titi filius Galeria Vetto Otobeſani hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis, Domitius Fortunatus patrono de ſuo fecit.

Ptolemæus etiam duplici t t hos Luſitanos Vettonas ſcribit, Ouettonas. Eſt & alia differentia, nam illi Vectones citerioris prouinciæ mediam ſyllabam productam habẽt: vt oſtendunt duo ſummi poetæ Lucanus, & Silius ille Pharſaliæ lib. 4. ita canens:

His præter Latias acies erat impiger Aſtur,
Vectonesq. leues, profugiq. a gente vetuſta
Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis.

Hic autem lib. decimo ſexto de Peloro equo in hunc modum:

Campis
Vectonum eductum genitrix effuderat Harpe.

Vettones vero Luſitani iuncti Turdulis ad Tagum, ac duplici t t ſcripti, eandem ſyllabam breuem habere comperiuntur ex ipſo Vettoniæ nomine apud Prudentium in Diua Eulalia, clara colonia Vettoniæ. Cum quo facit & Sammonicus Serenus de Vettonica herba, quam a Vettonibus inuentam in Hiſpania dicit Plinius:

Vettonicæ manſus ſiccabit lumina ſuccus.

Dioſcorides Bettonicam appellatam a Romanis ait, cum Keſtron appellent Græci. Breuem itaque ſyllabam eam comperimus: vnde colligi videtur, gentem aliam eſſe Vetto-

nes,aliam Vectones. Quæ ſi opinio recipitur, integra manebit cum Cæſaris, tum Strabonis, tum etiam Plinij auctoritas, Vectones a Luſitania ſeparantum. Scriptura tamen Straboniani codicis emendanda erit, vt vbi Ouettones, vel Vuettones, vel Ouetiones ſcriptum eſt, reponatur Ouectones. Verum vacillabit tunc Ptolemæi deſcriptio, qui Vettones cum Vectonibus nominum ſimilitudine videbitur confudiſſe; terminumq; Luſitaniæ orientalem partibus nouem cum ſemiſſe, & quadraginta & vna, ac fere beſſe definiens; hoc eſt per Sarabrin Vaccæorum vrbem, quã Taurum noſtræ ætatis docti exiſtimant; dũcta linea vſque ad Metallinenſe oppidũ, olim coloniam, paulove ſupra. Sin vero opinio, vti noua, explodatur, doceat me aliquis, quinam ſint Vettones Durio ab Aſturia diſtermi nati, apud Pliniũ, & qui ab oriente vna cum Carpetanis, Vaccæis, & Callæcis Luſitaniam cingant, apud Strabonem, & cur Ptolemæus, Vettonibus circa Tagum omiſſis, illorum tantum, qui Durio ab Aſturia deſtinentur, & vſque ad Caperam ſunt, mentionem fecerit:

Si ab ea perplexitate extricari poſſemus, diffuſis partim per citeriorem Hiſpaniã iuxta Carpetanos, & Vaccæos Vettonibus, Durium ex aduerſo Aſturum adcolentibus, partim circa Tagum iuxta Turdulos, aut ita ſup preſſis Turdulis, vt Vettonum excelleret nomen

men vſque ad Anam, vnde Emerita Vettonum clara colonia a ſanctiſſimo, eodemque doctiſſimo Prudentio vocata ſit; inberem equidem omnes Cæſaris, Liuij, Strabonis, Lucani, Silij, ac Plinij emendare locos, in quibus per litteras & ſcripti ſunt, & ad duplex tt omneis reducerem, & illos, qui ab Aſturibus Durio ſecernuntur, Luſitania cum Plinio excluderem, terminumq. Luſitaniæ orientalem non tam intus ad citeriorem Hiſpaniam limitarem; ſed a Durij ſecundo flexu, quem ſupra ad Fraxinum notaui, hoc eſt a loco vbi Tormis Salmanticenſium fluuius in Durium ſe condit, & amnis recto iam alueo hodiernam Luſitaniã ingreditur, eamq. diuidit a Callæcis Bracaris, vt auctor eſt Plinius, inde per Rodericopolin, Placentiam, & Caſtra Iulia ad Metallinenſe oppidum, paulo ue ſupra lineam dirigerem.

Quod autem ad ſyllabæ menſuram attinet, aut Prudentio, Serenoq. minus fiderem, aut, ſi iniurium hoc eſt, ancipitem eam dicerem, vt permultas obſeruarunt grammatici, apud poetas, quod inſtituti noſtri modo non eſt. Hęreremus tamen rurſus propter Ptolemæũ, qui longius, ac penitius a ſeptentrionali capite Luſitaniam extendit, Plinio homine Romano, cui non credere durum eſt, aperte reclamante.

Vſque adeo verum eſt, quod ipſe ait Pli-

nius in fine primi cap.lib.3.alibi mutato pronunciatum modo, alibi aliis aliunde exordiũ menſuræ capiẽtibus, factum eſſe, vt nulli duo concinant. Concludamus igitur, Vettones, vel alios eſſe a Vectonibus, vel ſi iidem ſunt, quod magis probamus, per geminum t t debere ſcribi: nec omneis ad Luſitaniam pertinere, ſed magnam eorũ partem per citerioris Hiſpaniæ finitimos Carpetanos, atque Vaccæos ad Aſturea vſque diffundi, quo illos a Luſitania ſeiungunt Strabo, atque Plinius, licet non ſeiungit Ptolemæus: partem alteram Luſitanis cohæſiſſe, protenſo etiam vſque ad Anam nomine, & cum ceteris Luſitanis prouinciam vnam coluiſſe: nouiſſime tandem per ſe prouinciam effeciſſe Vettoniam, cuius caput, ac metropolis eſſet Augu ſta Emerita, alioqui in Turdulis ſita: vnde eam ſacer Prudentius claram Vettoniæ colo niam appellarit, cum tamen eandem alibi, diuerſa reſpiciens tempora, Luſitanorum ca put oppidorum dixit. Factam vero Vettoniam per ſe prouinciam, ex eoq. tempore cœpiſſe Vettoniam, & Vettones ſeparatim a Luſitanis ſcribi, in libello ad Kebedium nuper oſtendimus, & ex inſcriptionibus paulo ante relatis comprobatur.

DE BAR-

DE BARBARIIS.

LOnge minus negotij nobis exhibebunt Barbarij, cum propter obſcuritatem gentis, tum propter ſitum, & eorum ſedeş ambiguitate nulla confuſas, a promontorio ex ipſorum nomine vocato vſque ad ſinum Olyſipponenſem. Sed de promontorio poſtea: de nomine propter nouitatem diſquirā aliquantulum. Mihi nonnumquam ſubiit cogitare, cur mons, quem Rabidam vocamus, Barbarius dicatur, & populi circa eum Barbarij, omiſſa Floriani Campenſis ignominioſæ appellationis fabula, ad morum aſperitatem denominationem torquentis. Mei autem inſtituti non eſt hiſtorias per figmenta concinnare. Neque enim Barbari vocantur, ſed Barbarij, vt docet Strabo libro tertio de ſtanno loquens, quod generari dicit in Barbariis ſupra Luſitanos, & in Caſſiteriis inſulis, & e Britannis Maſſiliam deferri: & eodem libro promontorium Barbarium nominat: quo etiam nomine Ptolemæus vtitur.

A Barbaro autem, cum ad ingenium refertur, Barbaricus, non Barbarius deriuatur. Veni igitur in hanc cogitationem: montis huius omnes rupes iaſpideæ ſunt, inueniunturq. inter eas iaſpides albi, purpurei, virides, varij, ac multicolores, ſplendore mirabili. Cæduntur inde columnæ, poſtes, & ſimilia, quæ

vbi accedit politio tranſlucent in tantum, vt ſpeculorum vicem & præbeant, & vincant. At vero terrenum laudatiſſimo abundat cocco, Emeritenſi, quod laudat Plinius, nullo modo cedente. Ex quo tingunt infectores veſtem, quam ſcarlatam, vel granam noſtri homines appellant, videlicet a granis, quæ in fruticetis toto eo tractu naſcuntur, ſicut veteres a vermiculo in iiſdē granis innato blattæ ſimili, vermiculatam veſtem dixere, quam recentiores blatteam, coccineam vel purpuream volentes ſignificare: etſi hæ diſtinctionem capiunt.

Nam purpurea proprie ex ſanguine purpurarum, conchyliorum ve fit: coccinea vero ex ipſo, quod dixi, cocco. Heinc Suetonius in Neronis luxuriam inuectus, aureo reti, & funibus purpura coccoq. nexis piſcatum eum criminatur. Quod recentiori verbo, *blattis funibus*, dixit Eutropius. Multumq. vſi ſunt ea voce illius æui ſcriptores. Ac propter eminentis coloris in vtriſque ſimilitudinem cœperunt iſta confundi. Oſtendam hoc ex Sidonio Apollinari, non contemnendo poeta, in hoc Anacreontico monſtroſe deprauato, noſtraq. opera, ſicut cetera eius auctoris ſcripta, reſtituto.

Rutilum thoreuma biſſo,
Rutilasq. ferte blattas,
Recoquente quas aheno

Meli-

Melibœa fucat vnda,
Opulentet vt meraco
Bibulum colore vellus,
Peregrina det ſupellex
Cteſiphontis, & Niphatis
Iuga texta, Belluaſq.
Rapidas. vacante pano:
Acuit quibus furorem
Bene ficta plaga cocco,
Iaculoq. ceu forante
Cruor incruentus exit.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

In quibus carminibus aperte confundit blattam, purpuram, & coccum. Melibœa namque purpura ex conchis eſt, vt oſtendit Lucretius lib. 2.

Iam tibi Barbaricæ veſtes, Melibœaq. fulgens.
Purpura, Theſſalico concharum tecta colore.

Vbi etiam aduertendum, quas veſtes barbaricas dixit Lucretius, peregrinam ſupellectilem dixiſſe Apollinarem. Redeamus iam ad inſtitutum. Veſtium purpura, cocco, vermiculo, quæ a barbaris terris, id eſt peregrinis, adlata erant, infectores, Barbaricarij appellari cœperunt, vt patet C. de excuſationibus artificum, & de palatinis ſac. larg. quod etiã adnotauit Alciatus in treis poſteriores libros Codicis. Marianus Scotus in tit. Magiſtri officiorum, & fabricæ, Barbarios eos vocat.

Etenim iſthæc nomina in arius finita, ho-

minum fere officia ſignificant, Sagarius, Caligarius, Limbolarius; & quæ multa alia apud Plautum in Aulularia bonus ille Megadorus enumerat. Sic Barbaricarius, & Barbarius ad harum rerũ officinas, opificesq. pertinent. Populi itaque iſti, de quibus loquimur, Barbarij appellantur. Cogitabam igitur ſi forte a cocco, quod in magna multitudine colligerent, venderentque negociatoribus Romam eam mercem conuecturis, aut forte ipſi baphicæ gnari tingerent, Barbarij fuerint nuncupati: verum hæc ariolando. Quare huic meæ coniecturæ addici lectores neque poſtulo, neque parteis ſuſcepi meo periculo iſtiusmodi appellationum cauſas, originesve tradendi.

DE PAESVRIS, AVT Pæſuribus.

IGnobiles, & obſcuri ſunt Pæſuri, ab vnoq. auctorum omnium Plinio memorati. Late paterent, an terminis anguſtis concluderentur æque ignotum. In nobiliſſimo illo ſuper Tagum ponte ad Vettoniæ oppidum Alcantaram, inter cetera prouinciæ Luſitaniæ municipia, quæ ſtipem ad pontem conficiendum contuliſſe memoriæ proditum ibi eſt, Pæſures vltimi recenſentur. Quo ſane intelligimus, non longe eos inde eſſe diſcretos:

ſimulq.

ſimulq. emendandum eorum in codicibus Plinianis nomen a ſecunda in tertiam inflexionem. De inſcriptione vero pontis huius, cum vrbeis enarrabimus, tunc agemus.

DE TVRDVLIS VETERIBVS.

CONtra autem Turduli veteres valde celebres, & parẽtes omnium Turdulorũ, qui vlterioris Hiſpaniæ maximam partem ſuo nomine repleuerũt. Ab iis enim prodijſſe quaſi examina Turdulos, & in Betica, & iuxta Anam forſitan & Turdetanos: indicio eſt ipſum veterum cognomentum: cum enim veteres iſti ſint, reliquos omnes recẽtiores eſſe oportet. Eorum regionem Plinius a Durio dextrorſus Oceanum verſus deſignat; ſiniſtrorſus vero ex dictis ſuperiori capite, Pæſures Turdulis ſubiunctos ab Plinio incolere exiſtimamus. Pomponius, cui in Hiſpaniæ rebus multum eſt merito tribuendum, a Tagi oſtio ad Durium eos extendit: Ab ijs, inquit, promontoriis ad illam partem, quæ receſſit, ingens flexus aperitur, in eoque ſunt Turduli veteres, Turdulorumq. oppida. Amnes autem Munda in medium fere vltimi promontorij latus effluens, & radices eiuſdem abluens Durius.

Qvalis gens Lvsitani.

EXplicauimus ſummatim Luſitaniam triplici terminorum differentia: a quibuſq; populis ante Gothorum illuuionem, de quibus poſtea, poſſeſſa olim ſit, dictum ſatis. Exigit ordo, vt, qualis nam fuerit ea gens, quibuſue moribus, indicemus. Et quidē gentem eſſe fortem, vt noſtra tempora non præoccupemus, antiqui ſcriptores non tacuere. Diodorus Siculus omnium Celtiberorum fortiſſimos eſſe Luſitanos aſſeruit. Quo loco, vt obiter dicamus, aut legendum, omnium Iberorum, aut Diodorus Iberos omnes Celtiberos appellaſſe, minus apte eſt exiſtimandus. Sed, cum ſtatim Luſitanos galeam, enſemq. ferre Celtiberorū more dixerit, abſque dubio a Celtiberis eos ſeparat. Quare magis placet, vt lectio emendetur, legaturq. Omnium Iberorū. Ceterum ad fortitudinem pertinet, quod Strabo ait, Luſitaniam annis plurimis Romanorum armis oppugnatam. Fortitudinem quoque arguit conſtans, ac grauiſſimū Decimo Bruto Cinnaniēſium reſponſum, quòd affert lib. 6. Valerius; neque ſine animi quodam exulcerati, & forte ex inuidia, dolore. Melius, inquit, ſine dubio homines noſtri ſanguinis hæc dixiſſent, quam audiſſent. Vrſit tamen veritas ſcriptorem ita concludere. Sed illos quidem natura

in huius

in huius grauitatis veſtigia deduxit.

Nec ad fortitudinem non pertinet, quod idem Valerius titulo de vafre dictis, aut factis commemorat, non potuiſſe Sertorium Luſitanos oratione flectere; ne cum vniuerſa Romanorum acie vellent cõfligere, donec vellendis equorum duorum caudis notiſſimũ illud exemplum oculis mirantium obiecit. Vocet Valerius ſuo libito gentem barbaram, aſperam, regi difficilem; his opprobriis parum diſciplinæ militaris peritos Luſitanos arguerit, imbelleis, aut ignauos animos iis minime fuiſſe eadem illa narratione palam prædicat. Multa Liuius tertia, quarta, & quinta decadibus prœlia cum Luſitanis varia fortuna commiſſa refert. Quamquam ſuſpecta ſcriptorum Romanorum cenſeri fides merito poſſit. Fere enim eleuant, & attenuãt barbarorum, ſicuti aiunt, res geſtas, ſuas augent etiam immodice, vitio fortaſſe priorum. Diſerte Strabo Polybium notauit libro 3. quòd trecentas Celtiberorum vrbeis in Tiberij Gracchi gratiam ſubuerſas ab illo memoriç prodiderit. Nam Imperatores, inquit, & rerum geſtarum ſcriptores, vt ornatiora efficiant negotia, ad hoc mentiendi genus feruntur. Antiatem Valerium non ſemel ipſe Liuius perſtringit, vt in numero augendo intemperantem, atque immodicum, & prçcipue circa finem lib. ſexti tertiç decadis, adeo

nullus inquiens, mentiendi modus eſt. Ex quo cum pleraque deſumpſerit, non mirum ſi fallat ſimiliter.

Expendatur (vt vnum hoc argumentum verbi cauſa referam) Publij Cornelij Cnei filij Scipionis proprætoris pugna cum Luſitanis, qui deuaſtata vlteriore Hiſpania onuſti præda domum redibant, narrata in initio quinti libri quartæ decadis. eius ipſius verba recenſebo.

Prætor hæc geſſerat Scipio. Idem proprætor Luſitanos, deuaſtata vlteriori prouincia, cum ingenti præda domum redeunteis in ipſo itinere adgreſſus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit, numero militum impar, ſuperior aliis. Nam & acie frequenti armatis ad longum, & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite aduerſus feſſos longo itinere concurrerat. Tertia namque vigilia exierant hoſtes. Huic nocturno itineri tres diurnæ horæ acceſſerant, nec vlla data quiete labori viæ prælium exceperat. Itaque principio pugnæ vigoris aliquid in corporibus, animiſq. fuit. Et turbauerant primo Romanos, deinde æquata pauliſper pugna eſt. In hoc diſcrimine ludos Ioui, ſi vi fudiſſet, cecidiſſetq. hoſteis, proprætor vouit. Tandem gradum acrius intulere Romani, ceſſitq. Luſitanus: deinde prorſus terga dedit. Et cum inſtitiſſent fugientibus vi-

ctores, ad XII. millia hoſtium ſunt cæſa, capti quingenti quadraginta, omnes ferme equites, & ſigna militaria capta centum triginta quattuor. De exercitu Romano ſeptuaginta, & tres amiſſi.

Cui enim Liui diſſertiſſime ſuſpectum non ſit, in prælio continentium horarum quinque incerto euentu, in quo primo turbatos fuiſſe ais Romanos, deinde pauliſper æquatam pugnam, proprætoremq. in eo diſcrimine ludos vouiſſe Ioui; quod ſane ſolent ij, qui de victoria deſperant; duodecim Luſitanorum cecidiſſe millia, captos quingentos quadraginta, omnes ferme equites; de Romano vero exercitu tantum amiſſos treis & ſeptuaginta? Aggreſſus inquis eſt proprætor armatorum frequenti acie longum & impeditum turba pecorum agmen, recenti milite feſſos longo itinere, accipimus, vt merito credantur Romani Luſitanorum multa millia cecidiſſe: Sed in duodecim millium clade ſolos treis & ſeptuaginta amiſiſſe Romanos, neſcio an perſuadeas.

Quid enim Romanos turbauit? Quid eſt poſt quinque horarum ſpatium incerto euentu pauliſper æquatam fuiſſe pugnam? Ab hora tertia diei vſque ad octauam incerto euentu pugnauit Romanus, deinde æquata pauliſper pugna eſt.

Si tam illæſi in prælio erant Romani, ſi tam

obtuſis

obtuſis gladiis, & exhauſto vigore Luſitani, cur horis continẽtibus quinque incertus fuit euentus? an non, quia cædebant, & cædebantur? Quid ſibi vult, æquatã fuiſſe pugnam; niſi eatenus inferiores fuiſſe Romanos? & perſuadebis in tanto diſcrimine, cum Luſitanorum duodecim millia cæſa fuerint, ſolos treis & ſeptuaginta de Romano exercitu fuiſſe amiſſos?

Sed bene quod itinere lõgo feſſos, & de tertia vigilia egreſſos, prædaq. longo agmine impeditos, confeſſus es, parum alioqui fidei habiturus. Non enim gerebatur res cum fugacibus Armeniis, & ventoſi Tigranis exercitu, ſed cum Luſitanis aſſuetis pugnare contra Romanos, quorũ forti opera vſus fuerat Hannibal, non modo in Hiſpania, ſed in ipſa etiã Italia, quiq. Lucij Aemilij Pauli proprætoris exercitum apud Lyconem oppidũ profligarunt, cæſis vno prœlio ſex Romanorum millibus, ceteris intra vallum compulſis, ac ægre caſtra defendentibus, ac tandem ad modum fugientium magnis itineribus in pacatum agrum reductis. Quod idem teſtatur Liuius decadis quartæ lib. 7. Vbi etiam aduertant lectores, quàm religioſe Romanorum fugam ſcriptor facundiſſimus obumbret, ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum perductos memorans.

Oroſius certe L. Aemilium cum vniuerſo exerci-

exercitu cæſum interiiſſe dicit libro 4. cap. 20. de quo alibi diffuſius, & cap. 21. Sergium Galbam prætorem à Luſitanis magno prælio victum, vniuerſo exercitu amiſſo, cum paucis vix elapſum euaſiſſe narrat. Ex qua ignominia cum ſe poſtea vlciſci Galba ſtatuiſſet, Luſitanos, qui citra Tagum habitabant, ſponte ſua ſe dedentes ad colloquium vocauit, ſimulans de eorum ſe commodis acturum. Sed circumpoſitis militibus, inermes, atque incautos per ſcelus maximum omneis profligauit. Quæ res, inquit Oroſius, poſtea vniuerſæ Hiſpaniæ propter Romanorum perfidiam, cauſa maximi tumultus fuit.

Trium Luſitaniæ ciuitatum conuocato populo, vt ſcribit Valerius Maximus libro nono titulo de perfidia, nouem millia, in quibus flos iuuentutis conſiſtebat, partim trucidauit, partim vendidit.

Accuſauit acriter M. Cato Sergium Galbam pro interfectis contra interpoſitam fidẽ Luſitanis, vt teſtatur in Bruto M. Tullius, & obiter in Diuinatione, quod explicat latiuſcule Aſconius Pedianus, & Liuij epitome lib. 49. & idem Valerius Max. lib. 8. cap. 1.

Nonageſimũ autem ętatis annum agebat Cato, cum Galbam accuſauit, teſte Liuio, decadis 4. lib. 9.

Ab Oroſio non diſcedamus. Is ex Claudio narrat, trecẽtos Luſitanos cũ mille Romanis

pugnam

pugnam commiſiſſe: in qua ſeptuaginta Luſitani, Romani autem trecentū viginti ceciderint. Cumq. victores ſparſi iam, atque ſecuri abiiſſent, unuſq. ex illis longe à ceteris ſegregatus maneret, à circumfuſis equitibus, pedes ipſe eſt deprehenſus: ille tamen vnius eorum equo lancea perfoſſo, ipſius equitis vno gladij ictu caput deſecuit. Quo facto, ita omneis metu perculſit, vt proſpectantibus cunctis ipſe contemptiùs atque ocioſus abſcederet.

Suppeterent nobis ſimilia fortitudinis exempla, ſi modeſtius ſua extuliſſent Romani. Nos autem cum rerum noſtrarum ſcriptores alios non habeamus, ex ijs, ſiue æquis, ſiue iniquis cogimur accipere, quantum illis prodere de nobis fuit libitum. Nonnumquam tamen veritas excidit imprudentibus.

A Gallis, & à Luſitanis Romanos per arma grauiter vexatos ait Iulius obſequens capit. decimo quinto de prodigiis, & cap. 40. à Luſitanis exercitum Romanum cæſum. Florus lib. 2. cap. 17. Tota certaminum moles cum Luſitanis fuit, & Numantinis. neque immerito, quippe ſolis gentium duces contigerunt. Ex quibus verbis perſpicuum fit, duces magnū ad victoriam afferre momentum: quos cum ſemper haberent Romani, non mirum, ſi turbam hominum ſine duce incompoſitam vincerent.

At quo-

At quoties duces contingebant militaris rei non ignari, non tantum ſe iactabant Romani. Eſto indicium vel Luſitanus Viriatus, ſi fortuna ceſſiſſet, Hiſpaniæ Romulus, vt idẽ ſcribit Florus, vel Sertorius. Facetus eſt Iuſtinus lib. vlt. In tanta ſæculorum ſerie nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui annos decem varia victoria Romanos fatigauit. Adeo feris quam hominibus propriora ſunt ingenia. Quæſo te Iuſtine, cur feris quã hominibus propriora dicis noſtrorum ingenia? Quia annos decem Romanos varia victoria fatigauerunt? Quid? Romanorum, cum Luſitanos variis fatigabant victoriis, ingenia dijs credo quam hominibus exiſtimares. Eſt ne, an minime, quod ſuperius dixi, Latinos ſcriptores ſemper vt potuerunt noſtra detrectaſſe? Sed de fortitudine iſthæc ſufficiant.

Mores Strabo, quales ſuo tempore acceperat, diligenter annotauit; neque tunc quidem malos, neque modo nobis erubeſcendos. Quorum multi cum religione mutati ſunt, multi etiam perſeuerant. Ex iis exponam aliquos.

Quòd inſidiatores eos dixit, nemo in peiorem partẽ accipiat. Militare enim vocabulum eſt, vt admonuit Iulius pollux capite 10. Cicero ea re Q. Fabium Maximum laudat libro de officiis primo. Callidum Hannibalem ex gente Pœnorum, ex noſtris ducibus,

D Q. Ma-

Q. Maximum accepimus, facile cælare, tacere, diſſimulare, inſidiari, præripere hoſtium conſilia. Quód ad Luſitanos attinet, Dion Herminij montis incolas Cæſari inſidias paraſſe ait.

Pugio lateri adhæret. Pugionum vſus Hiſpaniæ antiquiſſimus, qui me puero in magno honore viris adhuc erat, paulatim deflu xit ad ſicas, quibus etiam impuberes ante nimis properum enſium vſum ſæpe in ſuam perniciem,& parentum orbitatẽ armantur.

1 Vnuſquiſque plura fert iacula. Callaicorũ, & Bracarorum etiam nunc plerique ex plebe id ſeruant, cum ad agros egrediuntur, bina ferentes iacula,& quidem amentata.

2 Quidam vtuntur & haſtilibus. Tranſtaganorum mos hic eſt, etiam pedibus euntium, lanceas ſane longas extra vrbẽ geſtare. Equitibus habiliores ſunt.

3 Aquæ potores. Id ad noſtrã ætatem etiam magna ex parte durat, præſertim inter nobiles. Certe pueri citra pubertatem abſtemij generatim ſunt. Regibus, ac Principibus noſtris ſollemnis eſt vini abſtinentia.

Ceterum, Spartano ritu degere Luſitanos, & Græco more Hecatombas facere, gymnica certamina exercere, quæq. ſequuntur, omnia eo pertinent, vt Græcam Luſitanorum originem oſtendant. Cetera poſſunt, qui velint, ex ipſo Strabone petere.

Leui armatura vti Luſitanos, primo belli ciuilis commentario Cæſar aſſerit. Grauiorem, & quæ Panoplia vocatur, à Romanis Gallis, atque Germanis accepere. Cetratos pugnare pedites, & Cæſar, Liuius, & Silius, & plerique alij atteſtantur.

Proſequamur & illam Galleciæ partem, quam annexam Luſitaniæ ſupra memorauimus, videlicet Bracaros ab vrbe gentis capite nominatos. Vetuſto hi nomine Gronij dicebantur Pomponio, Plinioque: quamquam in Plinio emendata iam lectio eſt, & pro Groniis ſubſtituti Grauij, ex Silio lib. 1.

Quique ſuper grauios lucentes uoluit arenas,
Infernæ populis referens oblinia Lethes:

Et libro tertio.

Et quos nunc Grauios, uiolato nomine Graium
Oenææ miſere domus.

Plinius quadrifariam partitur, in Helenos, Grauios, Leunos, Seurbos. Adhuc minutius Ptolemæus, in Turdulos, Nemetatos, Cœlerinos, Bibalos, Limicos, Gruios, quos alij Grauios, Luangos, Quarquernos, Lubænos, & Narbaſos. Sed hæc potius ciuitatum ſunt nomina, vt eſt Aquis Flauiis in columna, de qua ſuo loco, vbi legitur:

CIVITATES. DECEM
AQVI FLAVIENSES.
AOBRIGENS.
BIBALI.
COELERINI.
EQVAESIL.
INTERAMICI.
LIMICI.
AEBISOC.
QVARQVERN.
TAMACANI.

Hoc eſt,

Ciuitates decem, Aqui Flauienſes, Aobrigenſes, Bibali, Cœlerini, Equæſilici, Interamici, Limici, Aebiſoci, Quarquerni, Tamacani.

Pomponius vero vno nomine Gronios, ſeu potius Grauios complexus eſt. Addit Iuſtinus Amphilochos, Græcæ originis. Strabo Hellenas, & Amphilocos: & Græcorum ſobolis omnia, dixit Plinius. Nam, præter Teucrũ, Telamonis filium, quem ſcribit Iuſtinus ad Callæciam veniſſe, & genti nomen dediſſe, etiam Diomedes, eo delatus, Tyden vrbem condidit, quam propterea Aetolam Silius cognominauit, lib. 3.

Aetolaq. Tyde.

Durio vicinos amni, Spartano ritu degere, Strabo de Luſitanis agens, memoriæ prodidit.

didit. Hecatombas, certamina gymnica, ludos, armis, equis, ceſtibus, & curſu ſolitos celebrare; itemq. coniugia Græcanico ritu: vt abſque dubio Græcam hi populi præ ſe ferant originem.

Liberi patris, atque Olyſſis vetuſtiora ſæcula ſupra memorauimus. Adeo verum eſt, Græcæ originis multa in Hiſpania ſupereſſe vestigia, vt etiam linguæ complura, & vocabula, & Helleniſmi, & pleræq. diphtongi, ipſiq. etiam additi nominibus articuli, eorumque vſus apud nos & ſit, & cuſtodiatur. Aliquando, curioſitatis ſtudio, atque animi cauſa, otio abuſus, ſiluam collegi vocabulorum fere quingentorum, cum ſua dialecto, nobis ex Græco relictorum. quæ perſequi, huius loci nequaquam eſt.

DE MONTIBVS.

MOntes nonnullos habet Luſitania: ſed, quorum mentio facienda ſit, Cicum, Barbarium, Iunctum, Herminium, Lunæ montem, Tapiæum, Cordibam, Alcobam, Murum, Maranum, & Iureſſum. Mons Cicus ab Caſtro Marino oppido, Anæq. fluminis exitu incipiens, tamquam Marianorum montium appendix, Algarbij Regnum ſecat, & nonnullis emiſſis fluminibus, in mare propinquum ſe condentibus, ad oppidum Algiazur cum

fluuio eiuſdem nominis in occidentalis Oceani littore deficit. De Barbario ſuperius dictum ſatis.

Lunæ montem, nos Sintriæ, ab oppido appellamus, efficitq. promotorium illud, quod magnum, ſiue Olyſipponenſe appellant geographi. In cuius ſummis rupibus templum eſt Sanctiſſimæ Dei Matri ſacrum, ab indigenis maxima religione cultum, ſimulq. cœnobium monachorum, ad S. Hieronymum vitæ inſtitutum referentium, non tam numero, quam morum integritate ſuſpiciendum. Ad radices montis, in ipſo promontorij cacumine, quo in Oceanum præcipitatur, templum olim fuit, Soli, & Lunæ ſacrum. Cuius modo inter littorales arenas ruinæ tantum extant, & cippi aliquot inſcripti, ſuperſtitiones antiquæ indices.

Vnus ſic habet.

SOLI. ET. LVNAE
CEST. ACIDIVS
PERENNIS
LEG. AVG.
PROPR. PROV.
LVSITANIAE

Hoc eſt.

Soli, & Lunæ Ceſtius Acidius Perennis Legatus

gatus Auguſtalis Proprætor prouinciæ Luſitaniæ.

Alter autem ſic.

SOLI. AETERNO. LVNAE
PRO. AETERNITATE. IMPERII
ET.SALVTE.IMP.CAI . . . SEPTIMII.SEVERI
ET.IMP.AVG.CAES.M.AVRELII.ANTONINI
AVG . PII
. . . . CAES.
ET.IVLIAE. AVG.MATRIS. CAES.
DRVSVS.VALERIVS.CAELIANVS
VIATI.VSI. . . . AVGVSTORVM
CVMV . . . SVALE . . . . NI . . . . SVA
ET. Q. IVLIVS. SATVR. QVAL . . . .
ET. ANTONIVS . . . .

Hoc eſt.

Soli æterno, Lunæ, pro æternitate imperij, & ſalute Imp. Cæſ. Septimij Seueri, Augusti Pij, & Imp. Cæſ. M. Aurelij Antonini Augusti Pij . . . . Cæſaris, & Iuliæ Auguſtæ, Matris Cæſaris, Druſus Valerius Cælianus . . . . & Q. Iulius Saturninus, & Antonius . . . .

Eſt ibi præterea ingens alius cippus, qui habet ſupra triginta lineas littera minutiore. ve-

re. verũ iniuria temporis,& aſpergine maris in tantam ſcabritiem deuenit, vt in vnaquaque linea vix litteræ quattuór agnoſcantur. Atque hic eſt locus in quo, qui ſacroſanctæ vetuſtatis inſcriptiones typis in Germania edendas curauerunt, erutas fuiſſe aiunt quadratas columnas tres, in quarum vna vaticinium Sibyllæ contineri aſſerunt.

VOLVENTVR SAXA LITTERIS ET ORDINE RECTIS.

Quod vaticinium ego fictum exiſtimo, & tres illas quadratas columnas tres eſſe cippos, quos dixi, ſunt enim ingentes. Valentinum vero Morauum, fabulæ aſſertorem, virum bonum, negotiatorem ſplendidum, litterarum tamen Latinarum rudem fuiſſe accepi, vt facile fuerit ab impoſtore quodam decipi, & nouæ rei admiratione inductum ſuſpicor voluiſſe Germanos ſuos participare.

DE MONTE TAGRO, ſiue Iuncto.

TAgrum montem, in quo equæ vento concipiunt, Olyſipponi vicinum Varro aſſerit. In fætura, inquit, res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera, quod in Luſitania ad Oceanum, in ea regione, vbi eſt oppidum Olyſippo,

Olyſippo, monte Tagro, quædam e vento, certo tempore, concipiunt equæ. Non diſputo de conceptu ex vento, re nobis modo incomperta. Sed, quod ad inſtitutũ meum attinet, mouet mihi ſcrupuli neſcio quid, ſimilitudo Tagri, & Tagi, hoc eſt montis, & fluuij.

Subdubitaui ſæpe, referendum ne eſſet, quod de monte ait, ad amnem, vt pro Tagro monte, amne Tago ſubſtitueremus. Quemadmodum fecit Plinius, qui Circa Olyſipponem oppidum, & Tagum amnem, dixit: & Iuſtinus, In Luſitania, iuxta fluuium Tagum. Sed duæ res impedimento ſunt: altera, quod non bene diceretur, equas concipere amne Tago: altera Columellæ verba mõtem quoque nominantis, tametſi ſacrum, non Tagrũ. Verum, cum id à Varrone acceperit, ad illius lectionem reuocandus vtique eſt. Quod ſi quis opinatur etiam apud Varronem legendum, Monte ſacro, non repugnarem, ſi montem aliquem ſacrum alicubi iſto in loco legeremus. Sacrum montem in Callæcia eſſe nouimus ex Iuſtino. Sacrum & in Luſitania, qui eiuſdem nominis efficit promontorium. Sed horum vterque longiſſime ab Olyſippone diſtat, cum Varro vicinum dicat. Quare non audeo lectionem eius immutare: neque temere in notæ eius auctoribus id faciendum cenſeo.

Nam

Nam, quód Plinius, & Iuſtinus, Iuxta amnem Tagum, dixere, non tollit, in monte, qui iuxta ipſum amnem ſit, idem etiam fieri, vt vere dixerint hi, iuxta amnem, & illi, In monte. Ceterum montem hunc eum eſſe, quem Iunctum adcolæ vocant, contiguumq. illi Albardum, videtur liquere, ex equiferorum inibi paſſim multitudine per montem; cum ſolitarie, tum etiam gregatim errantium. Corporatura illis mediocris, ſed firma. ſoliditas vngularum ſiccitſſima pernicitas mirabilis. Quare capti, ac domiti, ad perferendos labores, tam ſarcinæ, quàm itineris, ceteris duritia, videlicet rupibus aſſueti, longe præſtant.

Sed, quamquam de conceptu ex vento diſputandum a me negaui, referam tamẽ, quod inquirendæ rei gratia percunctanti, mihi indicatum eſt. Diuerti ab hinc ſeptennium apud colonum agri Beneuentani, iuxta Tagum: &, cum ab illo quærerem, ecquid de huiuſcemodi conceptu, aut ſciret ipſe, aut ab aliis auditum meminiſſet, reſpondit, neq; ſe, neque vicinos, qui equarias haberent, de ea vmquam re fuiſſe ſolicitos.

Tantum, vt equire feminas animaduerterent, admitti eas curare. Se tamen, cum pulchram equam haberet, cuperetq. bene vendibilem in proximas nundinas efficere, ante hinnitum, in Inſula, quæ in medio Ta-

go eſt,

go eſt, ſolam incluſiſſe, vt abundantia pabuli ſaginaretur. Inuiſam poſt menſes duos reperiſſe grauidam, miratumque, eo quod illuc nũquam acceſſiſſet admiſſarius, euentum expectaſſe. Septem fere iam menſes, cum tuliſſet vterum, enixa non quidem animal, ſed concreti ſanguinis informem materiam, abortumq. ſuſpicatum.

De hac equarum genitura aliud noui nihil. miror tamen, vt Virgilium, Siliumq. libro tertio taceam, Varronem doctrina tanta, eſſe veram aſſeuerantem, Columellę habitam pro notiſſima, Plinium conſtare teſtatum, nec vno id loco referentem. Verum id inter ſe agitent phyſici. Nos ad ſuſceptam materiam reuertamur.

DE MONTE HERMINIO.

HErminium montem, & olim in epiſtola ad Emmanuelem Soſam, Arruncenſis caſtri præfectum, virum nobilem, & eruditum, & poſt ad Ioannem Vaſæum, oſtendi eum eſſe, in quo Alacriportus ciuitas, Aruncis, Alacretum, Maruanum, aliaq. oppida non contemnenda ſita ſunt. Ad cuius radices extant adhuc Meidubrigæ vrbis ruinæ, non procul à Maruano Caſtro, cuiuſque editiſſimum culmen ſupra dirutam vrbem, etiam dum veterem appellationem retinet.

Her-

Herminius enim mons vocatur.

Ipſa etiam deſtructa ciuitas a monte, cui ſubiecta eſt, Herminia vulgo dicitur, ſiue, vt Luſitanè loquar, Haraminia. Superſunt tota illa inter montes conualle, hic turres, illic ſuper fluuium pontes, hic ædium nobilium ſtrata pauimenta, etiam Aſarotica, illic ductus aquæ fontanæ, parte alia parietes ſemidiruti, & alia veteris frequentiæ manifeſta indicia. Fodinæ quoque plumbi, aurique, vt indigenæ aiunt, multis locis per latera montis apertæ, vt non immerito Meidubrigenſes Plumbarios Plinius cognominarit. Veni in loci huius notitiam primum ex ipſo ſeruato ad hanc diem montis nomine, conſpectiſq. inter ruinas ſepultæ vrbis veſtigijs. Deinde ex collatis Hirtij, aut Oppij verbis in commentario belli Alexandrini, qni eſt ciuilium bellorum quartus, vbi refertur Caſſius Longinus Meidubrigam oppidum, montemq. Herminium, quo Meidubrigenſes confugerant, exgugnaſſe. Eamq. mihi opinionem confirmauit Antonini Pij itinerarium, tribus ab Olyſippone Emeritam poſitis itineribus. Quorum in tertio Meidubriga LXIIII. M. paſſ. diſtat ab Emerita, hoc eſt Hiſpanicis leucis ſedecim. Tot enim modo numerantur. Sic: Poſt Meidubrigam, ad ſeptem Aras, vbi nunc Alacretum eſt oppidum, M. paſſ. XIIII. Plagiaria. M. p. XX.

p.xx. Emerita M.p.xxx. In ſecundo autem ſic: Poſt ſeptem Aras. Budua. M.p.xii. Eratq. Budua fere M.p.xii. ab eo loco, vbi nunc oppidũ eſt Campi Maioris, extatq. eo loco fanum Virginis matris, ad Borouam appellatum, videlicet Buduæ nominis in Betouæ nomen, facili ex cognatione litterarum deprauatione: A Budua vero Plagiaria. M.p.viii. Inde Emerita. M.p.xxx. Hoc ita explicandum cenſui, vt ab Emeritæ, ac Meidubrigæ propinquitate acquieſcat lectoris animus, nec titubet de Herminio monte, ac Meidubriga à me modo expoſitis, cum paulo poſt non parum inde reremotiorem montem Herminium quoque eſſe oſtendero.

Aio igitur, nominatum, ac celebrem tota Luſitania Stellæ montem, multis oppidis frequentem, multorum fluuiorum patrem, & vbi niues delicuere, ob pabuli abundantiam, maxime pecoroſum, Herminium quoque eſſe, neque obſtare inter modo expoſitum, & hunc Stellam ſine continuis montibus longiuſculum interuallum.

Quod autem Stellæ mons Herminius vocatus quoque ſit, patebit ex libris teſtamentorum, donationum, emptionum, ac venditionum cœnobij Canonicorum ſanctæ Crucis Conimbrigenſis.

In quarta igitur parte libri teſtamentorũ, inſtrumẽto primo, Comes Hẽricus, & Regina Theraſia

Theraſia, Alfonſi Henrici primi Portugaliæ regis parentes ita loquuntur: Facimus chartam donationis, de illa hereditate nomine Sancto Romano, quæ eſt ſita iuxta Senam, ſub monte Hermeno. Valde vero notum eſt, Senam oppidum, oppidumq. Sanctum Romanum, ſub Stellæ monte eſſe, non longe ab inſigni oppido, à Cabia Iuliani dicto, & lanificio celebri, de quo alias.

Inſtrumento octauo eiuſdem libri, vbi agitur de hereditate Anſedi, habetur ſic: Ego Anſedus de medietate totius noſtræ hereditatis, quam habemus in villa Lagaris in territorio Senæ, ſubtus monte Hermeno.

Inſtrumento decimotertio, de hereditate Ioannis Garſiæ: De noſtra terra, quam habemus in territorio Senæ, ſubtus monte Hermeno, in loco, qui dicitur Aſſamaſſa.

Inſtrumento quintodecimo, de Sancta Maria de Meſquida. Et eſt, inquit, ſita ſub monte Hermeno, in partibus Senæ.

Inſtrumento duo de vigeſimo, de hereditate Pelagij Ariei, ſic: De tota illa hereditate, quam habemus in villa Sancti Romani, in loco ſcilicet, qui dicitur Aſſamaſſa, ſubtus monte Concieiro. Vbi aduertendum, Sanctũ Romanum oppidum, & vicum Aſſamaſſam ſub monte Hermeno prius dicta, modo ſub monte Concieiro collocari: Videlicet, quia Concierus Herminij pars ſit, peculiari nomine

ne Sancto Romano, & Aſſamaſſæ imminens.
Inſtrumento vndetrigeſimo, de hereditate Sancij Vermuizij, ſic eſt: De tota illa mea hereditate, quam habeo in villa Pallacios, territorio Senæ, ſub monte Hermeno.
In ſecunda vero parte libri venditionum, inſtrumento primo, de hereditate Menendi Pelagij, ita legitur: In villa, quam vocant Lagares, ſubtus montem Hermenum, in territorio de Sena.
Inſtrumento ſeptimo, itemq. duodecimo: In villa Sancti Romani, & in circuitu eius, ſub monte Hermeno, diſcurrente fluuio Aluia. Et alias ſæpe.
Semperq. hic mons Hermenus vocatur, non autem Stellæ, quaſi nomen hoc recens, nec ita pridem ſit impoſitum. Audiui, à paſtoribus inditum, argumento Stellæ, in ſummitate cuiuſdam rupis ab natura effigiatæ.
Hermenij montis incolas à Cæſare Luſitaniam prouinciam poſt præturam vrbis adepto expugnatos, ad hunc modũ ſcribit Dion, ſub libri trigeſimiſeptimi finem. Cuius verba, quanta potui fide, ex Græco ita verti: Hoc eodem tempore Fauſtus, Syllæ filius, agonem monomachiæ pro patre fecit, & populum publico conuiuio excepit, & lauacra, atque oleum gratis præbuit. Et hæc quidem in vrbe facta ſunt. Cæſar autem poſt præturam, Luſitaniæ imperium accepit. Cumq.
potuiſ-

potuiſſet latrocinia, quæ ſemper apud illos erant, tollere ſine magno quopiam labore, otium habere noluit. Etenim, gloriæ cupidus, & Pompeio, aliiſque, qui ante ipſum multum potuerant, inuidens, nihil paruum animo concipiebat, ſed ſperabat quidpiam & ipſe tunc poſſe efficere, conſulq. ſtatim decerni; & opera ingentia edere. Cum propter alia, tum quia in Gadibus, quando quæſturam geſſit, ſomnium viderat, quaſi cum matre coiret, & ab interpretibus, ac diuinis didicerat, in magna ſe potentia eſſe futurum: Vnde & effigiem Alexandri ibi in Herculis templo ſuſpenſam videns, ſuſpirauit, & conqueſtus eſt, quòd nullum adhuc ipſe opus magnum feciſſet.

Ex eo igitur tempore, cum liceret illi pacem habere, vt dixi, ad montem Herminium verſus eſt. Iuſſitq. incolas eius in campeſtria ad habitandum tranſire, prætextu quidem, ne a munitis locis prodeuntes, latrocinarentur; re autem vera, quod non ignoraret, eos hoc numquam facturos, atque ex hoc belli occaſionem caperet. Quod & factum eſt. Eos igitur ad arma venire compulit. Verum, cum finitimorum quidam, veriti ne etiam in ipſos impetum faceret, filios, & vxores, & alia, quæ chara, ac pretioſa habebant, vltra Dorium clam exportarent, interim dum hoc faciebant, ipſe ciuitates illorum occupauit. Et

poſt

poſt hæc certamine congreſſus cum ipſis eſt, obiicientibusq. armenta ſua, ac greges, vt in Romanos ad prædam pecorum diſſipatos incurrerent, exercitum trãſmiſit, illoſq. adortus deuicit. Inter hæc, cum cognouiſſet eos, qui Herminium montem habitabant, abſceſſiſſe, & ſibi reuertenti inſidiaturos, tunc quidem aliò ſe contulit, rurſus vero exercitum in eos duxit, &, cum præualuiſſet, ipſos ad Oceanum vſque fugientes, inſecutus eſt. Poſtea vero quàm illi continentem relinquentes, in inſulam quandam traiecere, cum ipſe naues non haberet, circa regionem manſit, compactisq. ratibus, partem quandam exercitus aduerſus eos miſit, multos tamen ibi amiſit. Etenim terram quandam è regione inſulæ exiſtentem cum aduertiſſet militum illorum præfectus, eoſq. illuc adduxiſſet perinde ac pedibus tranſituros, ipſe poſtea, æſtus reciprocantis vi coactus, & ſubductus eſt, & illos deſeruit. Ex illis autem alij quidem egregie ſe vlti occubuerunt, Publius vero Scæuius ſolus relictus, & ſcuto priuatus, adhæc multis vulneribus ſaucius, in aquam deſiliit, ac demum enatauit. Atque hæc quidem tunc ſic euenere. Poſtea vero Cæſar, a Gadibus accerſitis nauigiis, in inſulam cum toto exercitu tranſiuit, ipſoſq. rei frumentariæ penuria laborantes ſine pugna ad deditionem compulit. Atque inde, cum ad Brigantium, Callæ-

ciæ ciuitatem prætetnauigaſſet, recto nauigiorum curſu, illos, qui nondum ad id tempus claſſem viderant, exterruit, ac in poteſtatem redegit.

Hoc, quod hic narrat Dion, Cæſarem finitimorum Herminij ciuitates inuaſiſſe, cum eo congruit, quod ait Suetonius, Luſitanorum illum quædam oppida hoſtiliter diripuiſſe, quamquam neque imperata detrectarent, & portas aduenienti patefacerent. Sed quænam Herminij pars hinc intelligatur, mihi nondum ſatis liquet. nam ex pecorum gregibus, & armentis, quæ Romanis incolæ, ſeparandi exercitus gratia, obiiciebant, videtur ſignificari Stellæ mons, vt ante dixi, pecoroſus: quamquam pars illa vergens ad Meidubrigam oppidum non parum etiam pecoribus abundet.

Vxorum, filiorum, aliarumq. rerũ in pretio habitarum exportatio vltra Durium ad Stellæ montem Durio propinquiorem videtur pertinere. Rurſus fuga Herminienſium, & Cæſaris inſecutio vſque ad Oceanum, expoſito priori loco, monti magis conueniunt. Sed quærendum vtrobique, quænam inſula iſta fuerit terræ contigua, ad quam ſiue pedibus, ſiue natatu, profugi tranſire potuerint, ad quã ſimiliter & milites traiicere tẽtarint?

Non fuiſſe Londobrin, cuius meminit Ptolemæus, (Berlengam modo dicimus) indicio eſt

eſt diſtantia a continente non modica. Et, cũ alia iuxta Luſitaniæ totius littus nulla noſtro æuo extet, hæc, de qua Dion loquitur, vel incumbenti violentius mari abraſa, deletaque eſt, vel certe pæninſula illa oppidi Pæniſci iuxta Atouguiam, erit intelligēda. Nam etiam nunc alueo quingentis paſſibus lato a continenti ſeiungitur, qui pedibus æſtu cedente traſitur, redeunte vero inſula plane fit, neque adiri vado poteſt. Et forte illo ſæculo fuerit aliquanto maior.

Certe non importuoſum eſſe locum, vt eo Cæſaris claſſis appellere, & in ſalo eſſe potuerit, Piratæ nouere. Qua vna ex cauſa Ludouicus Athaidius, tractus eius toparcha, vir dignus, de quo ſermo longior haberetur, apud Regem Ioannem tertium expoſitis illius oræ periculis, inſtitit, vt liceret illic ſibi caſtrum firmiſſimum, operibus, propugnaculis, omniq. ad arcendos piratas neceſſaria ſupellectile munitiſſimum extruere. cuius huiuſcemodi inſcriptionem præfixit:

Securitati

& Memoriæ

Emmanuelis. Luſitan. Regis. Pij. Fel. inuicti. fil.
Ioannes. III. Luſitan. Rex. pius. fel. inuictus
Caſtrum cũ propugnaculis. ad oppidi munimentum

Atque ad arcendos ab ora maritima Piratas
Petente, & curante
Domino Ludouido Athaidio
Limitis Atougiaci toparcha

Eamq. rem, ne in hiſtoria vrbium poſtea repeteremus, hic oblata occaſione, viſum eſt non prætermittere. Epigrammaquoque in tanti viri memoriam hoc, qualecunque eſt, ipſi fecimus.

Hæc infeſta prius, Prædones ſæpe marini
Qui faciebatis littora, quiq. mare;
Ite alio poſthac, longeq. faceſſite portu:
Longe hic per vaſtum velificate ſalum.
Donec Athaidius noſtram tutabitur oram,
Stabit & hæc moles pulchra, ſuperba, minax:
Piratis nullas datur hinc auertere prædas.
Nil rapere hac vobis in regione licet.

Ac de Herminio ſatis iam multa.

DE TAPIAEO MONTE.

TApiæi montis nomen apud ſcriptorum antiquorum quempiam non legi, inueni tamen in vita ſancti Martini, Saurienſis presbyteri, ſcripta à Saluiano alumno eius familiari. Eam reperi in libro teſtamentorum, vẽditionumq. Cœnobij Canonicorum ſanctæ Crucis Conimbrigenſis, charta quadrageſima ſexta. Quod adnotare volui, vt memoriã

ſancti

ſancti viri, quæ interciderat, renouarem. Quam aliquando ſpero me editurum, iiſdem, quibus ſcripta eſt, verbis, vt lectori maiorem fidem faciam. Sed de hoc alibi. Quod ad rem facit, de qua agimus, ſcriptor ille, qualis qualis eſt, cum oppidum Saurium iuxta decurſum Anæi fluminis in Mundam labentis pæne ſuperflua curioſitate deſcribit, ita ait: Ab vrbe Colimbrianorum decimo octauo Auſtrum verſus diſtat milliario. Ad Orientem ſunt Tapiæi montis ſaxoſa cacumina. Et alia, quæ ſequuntur. Ex quibus patet Tapiæum montem eſſe, quem Anſidianum ab oppido nominamus, & inter Rapaciale, & Palumbare oppida excurrit, quiq; à Thomario Conimbrigã euntibus ſaxoſo nimis itinere perquam moleſtus eſt. Quod nos in carmine ad Lupum Scintillam teſtati ita ſumus.

Sic ereptaui cliuum lapidoſe ſuperbum
Anſidiane tuum, ſic per ſine ſole moleſtos
Anfractus Tapiæe tuos, vergente ſenecta
Aeger anhelaui.

Summum montis iugum ſupra Rapaciale oppidum, adhuc, vt ab indigenis didici, portus Tapiæus dicitur.

DE MONTE CORDVBA.

CОrduba mons in Portuenſi diœceſi nomen adhuc vulgo retinet, niſi quod ru-

ſticorum inſcitia, primum conciſe montem Corduã cœpit appellare, poſtea deprauatius, montem Coruam. De quo, & de Baſilicis in eo Saluatoris, ac ſancti Michaelis Archangeli, particularis fiet mentio in rebus, ac hiſtoria ſancti Rodeſindi Epiſcopi, & confeſſoris, quam etiam aliquando, Deo bene iuuante, ex tenebris in lucem proferendam curabimus.

DE ALCOBA MONTE.

ALcoba mons ex Conimbrigenſi diœceſi, per Viſenſem protenſus, in Lameceńſi, Muro monti coniungitur, nulla re alia magis clarus, quàm inſigni Virginis Aroccenſium parthenone, & fluuiis nobilium piſcium troctarum, Lampetrarum, aloſarumque, præter alia vulgata genera, feraciſſimis. Quorum tamen alij in Mundam, alij in Vaccam, in Durium alij ſe condentes, ſuorum nominum interitu, dant incrementum alueis alienis.

DE MONTIBVS, MARANO, Iureſſo, Suaio, & Muro.

MAranum, Iureſſum, & Murum, adde, ſi placet Suaium, ob id tantum referendos putaui, quia Bracarorum prouinciam, ita mediam ſecant, vt pars, quæ ab iis tendit ad mare, Interduriominia vocetur. De cuius

regionis laudibus, fertilitate, amœnitate, ac ſalubritate extat opuſculum lectione minime indignum. Altera vero pars, quæ vltra eos montes, Minio ab læua relicto, Orientem verſus adſcendit, Tranſmontana vulgò appellatur.

Videntur autem hi montes quaſi rami eſſe quidam montis Vindui: cuius Florus, & Oroſius meminere. Ptolemæus Vindium vocat, qui ex Pyrenæo ſupra Pompelonem, Cătabrorum vrbem, per Victoriam, eiuſdem gentis ciuitatem, & Geminos Aſtures late excurrit, donec in duo diuiſus cornua, altero Callaicum petit Oceanum, & Nerium promontorium, altero in meridiem flexus, Bracaros, vti dictum eſt, diſſecat iuxta aquas Flauias Luſitanam ingreſſus ditionem, ac varijs ſubinde locis nomina quoque varia ſortitur.

Finis Libri primi.

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber Secundus.

DE FLVMINIBVS.

MVltis fluminibus irrigatur Luſitania. Id ſilentio non præterijt Strabo. Regio, inquit, de qua loquimur, felix eſt, & amnibus magnis, ac paruis irrigua. Qui omnes ab oriente pariter diſiuncti à Tago ſunt, & maiori ex parte nauigabiles, atque Anæ, Tagi, Mundæ, Vaccæ, Durij, Aui, Limiæ, ac Minij tanta claritas eſt, vt in eis explicãdis operam inſumere ſuperfluum videatur. Sunt tamen ſingulis quædam peculiaria, quæ lectoribus, vt opinor, nón iniucunda ſunt futura. Veluti Anæ, tanto flumini, cuniculis ſe totum condere non ſemel, alicubi interſtitio quadragínta millium paſſuum, rurſusq. impetu maiori renaſci. Potu eius ac paſtu, ingenita naturæ vi adeo grandeſcere pecudes, vt Ananis armentis, ac bobus, prima

ex magnitudine palma, in Hiſpania tribuatur. Cumque piſcoſiſſimus amnis ſit, piſces tamen eius non tam iucũditate ſaporis, quàm proceritate commendantur.

Myrtilin vſque a mari ſubeũt aloſæ, & lampetræ, ſiue muſtellas eas, ſiue fluuiales murenas magis conueniat appellare, vt eas appellauit Tertullianus in libro de pallio, notata Vedij Pollionis immanitate, qui damnata mãcipia viuariis earum immergebat, vt murenarum ſuctu paullatim abſumerentur. Et quidem lampetras Septimiũ intellexiſſe, indicãt verba, quæ ſubdit: Terrenæ beſtiæ, exedentulæ, exungues, & excornes. Marinæ ſiquidem murenæ, vt neque terrenæ beſtiæ erant nuncupandæ, ita neque exedentulæ ſunt, verum dentatæ etiam eminentius. Subeunt & Anam ſub Idus Martias vſque ad iam adultam æſtatem, Aſturiones iuſta magnitudine, ſed raro maiores, quàm vt bini mulum onerent clitellarium.

DISQVISITIO DE PISCE *Aſturione.*

PEto vero a lectoribus hanc veniam, vt iſto nouitio excellentis piſcis nomine hic me vſum non indignentur, quando medicorum, quorum maxime intereſt, & eruditorum, qui de piſcibus ſcripſerunt, concertatio adhuc finem non reperit, & diſſidentium mutuo ſen-

tentiæ

tentiæ in aliqua certa appellatione, nondum conquieſcunt.

Eorum, qui magis ad veritatem accedere videntur, Paulus Iouius Silurum eſſe exiſtimat. Et ſane ſunt non pauca quæ fidem videntur facere, ſi e diuerſo non eſſent alia, quæ manifeſte abrogarent. Nam cum Aſturionem fateatur, maleficum neque eſſe, neque eſſe poſſe, quia dentibus omnino careat, ſic ab natura formatus, quoniam piſcibus non alatur, hoc vno argumento, ſuam de Siluro opinionem tueri non poterit.

Nam Silurus maleficus eſt, &, vt ſcribit Plinius lib. nono, capite decimo quinto, graſſatur vbicumque eſt, omne animal appetens, & equos innatantes ſæpe demergens. Ad hæc, hamo prehenſus, morſu duriſſimi dentis ſæpe hamum frangit, vt in nono hiſtoriæ animalium capite trigeſimo ſeptimo inquit Ariſtoteles, quibus nihil alienius ab Aſturione commemorari poteſt.

Præterea eodem loco Ariſtoteles Silurum fluuiatilem piſcem eſſe ait, quem ſequitur Plinius libro nono capite decimo quinto. Cum enim de Thynnorum magnitudine eſſe locutus, Sunt, inquit, & in quibuſdam amnibus non minores, Silurus in Nilo, Eſox in Rheno, Attilus in Pado. Et capide decimo-ſexto: Fluuiatilium, Silurus caniculæ exortu ſideratur. Libro quoque trigeſimo ſecundo,

capite

capite decimo: Siluri fluuiatilis, qui, & alibi quam in Nilo naſcitur carnes impoſitæ, &c.

Strabo etiam libro decimoſeptimo, Siluris abundare Nilum oſtendit. Quòd ſiquis, propter Plinij verba poſtremo a me poſita, Siluri fluuiatilis, ideo dictum exiſtimet, quia ſint & marini, qui tamen amnes adſcendant, tum alios, tum etiam Nilum, id Strabo de Nilo conſtanter negat Ariſtobuli auctoritate lib. decimo quinto. Tradit etiam, inquit, Ariſtobulus, nullum ex marinis piſcibus in Nilum recurrere, præter aloſam, & mugilem, & delphinum, propter crocodilos. De Siluro tamquam Nili indigena nihil dixit.

Fluuiatilis ergo eſt. Aſturiones vero pelagici, niſi quòd pinguioris pabuli gratia, dulces petunt aquas, quibus & pingueſcunt, & ſalſuginis depoſita triſtitia in obſoniis longe ſuauiores guſtui efficiuntur.

Gulielmus Rôdeletius, laborioſo, & docto, de piſcibus edito volumine, qui nunc Aſturio eſt, Acipenſerem Latinis fuiſſe contendit, Dorioni Græco auctori Oniſcon dictum, Galaxiam Galeno. Sed quid reſpondebit Plinio, qui libro nonô, capite decimo ſeptimo ait: Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus Acipenſer, vnus omnium ſquamis ad os verſis contra aquam nando meat. Nullo nunc in honore eſt, quod quidem miror, cum ſit rarus inuentu, quidam eum Elopem vocant.

Quid

Quid etiam Plutarcho? qui in libro de induſtria animalium, cum dixiſſet piſces omnes cauere, ne ventus a tergo incumbens ſquamas ſurrigat, cieatque, addidit: Hoc igitur commune piſcium eſt omnium, Acipenſere tantum excepto, ſecundum ventos,& fluctus meat hic, ſquamæ vulſionem veritus, vt quarum commiſſuras ad os verſas habet. Vbi enim ſquamæ in Aſturione? vt de conuerſis ad os ſileam.

Nam, quod Rondeletius litem ſe diremiſſe autumat, reſpondens, dictum eſſe hoc, ab iis, qui Acipenſerem eumdem eſſe cum Elope exiſtimarint, equidem probare non poſſum. Piſcem hunc, cui Aſturioni nomen fecerunt neoterici, aut norat Plinius, aut non norat. Plutarchum prætereamus. Non noſſe, veriſimile non videtur, cum eſſet omnium marium indigena, & amnium fere omnium in Romano orbe, tum vero in ipſa Italia hoſpes aſſiduus. Si norat, & is Acipenſer erat, qui poterat, ſquamas eum non habere, ignorare? Quomodo ergo Acipenſeri, non modo ſquamas, verum ad os verſas attribuit? Videlicet dormiens litteris iſta mandabat. Non norat fortaſſe, quoniam rarus inuentu eſſet. Ita certe Acipenſer. Admodum enim raro capi, etiam in libro de fato Cicero teſtis eſt, vt aſſerit in tertio Saturnalium Macrobius. Nam nos eum Ciceronis librum imperfe-

perfectum habemus. Cui ignotum quoque fuiſſe Acipenſerem, indicant ipſiuſmet verba. Etenim cum allatum ad Scipionem dixiſſet, Raro, inquit, admodum capitur, ſed eſt piſcis, vt ferunt, in primis nobilis. Et Plutarchus ipſo in libro de Anthia ſacro piſce apud Homerum, Eratoſthenes, inquit, Auratam videtur, Pernicemq. ſupercilio flauente, ſacrumq. dicere. Multi Acipenſerem. Nam & hic rarus eſt, & ægre capitur. Conſpicitur autem circa Pamphyliam ſæpe. Martialis quoque rarum dicit:

Ad Palatinas Acipenſem mittite menſas:
Ambroſias ornent munera rara dapes.

Quis autem vel Plinio, vel Ciceroni, vel etiam Martiali credat, raro capi eum piſcem, qui Pado, qui Tiberi, vt nihil amplius dicam, tam familiaris ſit? Acipenſer autem non tantum rarus admodum, ſed etiam omnino peregrinus.

In Halicutico dixit Ouidius,

Tuq. peregrinis Acipenſer nobilis vndis.

Sed dolendum, quoniam in hoc verſu fragmentum eius libelli nos deſtituit. Forte enim de Acipenſere plenius inſtrueremur. Illud tamen ſatis eſt, peregrinum vocaſſe piſcem, vt ea peregrinitatis appellatio Aſturioni conuenire nullo modo queat, piſci perquam domeſtico.

Caret ſquamis Acipēſer, inquit Rōdeletius.

Hoc

Hoc numquam euincet per Plinium, neque per Nigidium Figulum, naturalium rerum maximum indagatorē, vt eum honoris cauſſa vocat apud Macrobium Serenus Sammonicus; neque per Plutarchum, neque per Macrobium, ipſumq. Serenum, qui in Seueri principis conuiuio Acipenſerem crebro eſitarit, & quæ de ſquamis ad os verſis à Plinio dicta ſunt, vera eſſe ex Nigidio confirmarit.

At ex Archeſtrati ſententia, Athenæo referente, Galeus Rhodius idem eſt cum eo, qui apud Romanos cum tibiis, & coronis, coronatisque miniſtris cenis inferebatur, vocareturque Acipenſer. ſit ita ſane. Sed oſtendendum erat Rondeletio, Aſturionem Galeum eſſe Rhodium, eumq. eſſe, qui tanta pompa ad menſas deueniret. Quod ille non facit. Immo ille ipſe Galeus Rhodius, potius idem eſſe cum Elope videtur. Nam Elopem, quem in profundo tantum Pamphylio mari paſci, nec niſi raro, ac vix capi, aiunt Columella, & Aelianus, Rhodium quoque eſſe oſtendit ex Varrone Gellius libro ſeptimo, capite decimo ſexto, vt Galeus Rhodius, & elops Rhodius idem piſcis ſit, Romanis dictus, Acipenſer.

Vnde & Plinius Acipenſerem, quoſdam vocaſſe Elopem dixit. Inter quos fuit Appion Grammaticus, vt refert Athenæus.

Theodorus Gaza, homo non minus Latine,

ne, quàm Græce eruditus, quiq. Græca nomina ſemper latine quo ad fieri poterat, reddere conatus eſt, apud Ariſtotelem de hiſtoria animalium libro ſecundo, capite decimo tertio; Elopem Acipenſerem tranſtulit. De branchiis enim piſcium agens Ariſtoteles, ita ſcribit: Aliis binæ vtrinque, alteræ ſimplices, alteræ duplices, vt congro, & ſacro, aliis quaternæ vtrinque ſimplices, vt Acipenſeri, dentici, murenæ, anguillæ. Quòd ſi certi eſſemus, eundem cum Elope eſſe Acipenſerem, vt vertit Theodorus, & multi dixere Græcorum, hæc vna quaternarum branchiarum nota, ſatis nobis erat ad excludendum ab Acipenſeris nomine Aſturionem.

Etenim pro ea mole, tam exiguæ, ſimplices, & opertæ illi branchiæ ſunt, vt branchiis carere ſit potius exiſtimandus. Naribus autem refrigeratur; & quam hauſtu collegit aquã, eam illo ſemper patentis proni oris foramine reiicit. Verum ſitne idem Elops Rhodius, vel Rhodius, vel Pamphylius, ſiue Galeus Rhodius cum Acipenſere, viderint Græci. Certe tam Elops, quàm Acipenſer peregrini ſunt. Ouidius in ſuperius citato libello, ſic ait.

Et pretioſus Elops noſtris incognitus vndis,
Tuq. peregrinis Acipenſer nobilis vndis.

Quibus Ouidij carminibus adductus Plinius in fine libri trigeſimi ſecundi falli eos dixit, qui Elopem Acipenſerem exiſtimaſſent,

cum

cum diuerſi ſint, licet & hic, & ille peregrinus.

Aſturio autem, vt ante dictum eſt, in omnibus Romani orbis fluminibus, paullo tamē maioribus, atque in Pado, ipſoq. Tiberi tam frequens eſt, vt parum conſiderati fuerit hominis, quæ de Acipenſere, ſiue Elope dicta ſunt, Aſturioni tribuere, & Nigidium, Ciceronem, Plutarchum, ac Plinium, illisq. minores, doctos tamen, & antiquos, tam pueriliter eſſe alucinatos exiſtimare.

Acipenſer igitur, ſit, ſi placet, cartilagineus, ſit triangulari corpore, vt eum contendit eſſe Rondeletius, dummodo ſit paruus, vt ait Athenæus, dummodo peregrinus, nec alibi, quàm in Pamphylio, vel in Rhodio mari, & raro, ac vix captus. Aſturio certe vulgatiſſimus piſcis eſſe non poteſt. Atque hæc reſponſa ſint Rondeletio.

Hermolaus Barbarus, nobilium ſtudiorum gloria inſignis, a Paulo Corteſio ſententiam rogatus, per epiſtolam reſpondit, Aſturionem antiquitus Hyccam fuiſſe, Athenæi teſtimonio, hac adductus coniectura, quod Hycca porculum ſignificet, & Aſturio præſertim adhuc paruus porcelletus ab Italis nominetur, a porco, vel porculo ſane per diminutionem facto nomine. Cuius opinionem Sanctus iuuat Ambroſius, in Dominica paſſione, cum dicit: Gutto, ſiue gulo porcellum amat, vt comedat. Et in Hexamero, Iudæos

mari-

marinis porcis veſci diſcit, cum terreſtribus abſtineant. Quæ coniectura non tam frigida eſt, quàm eam Iouius exiſtimauit. Si tamen frigida videatur, calefaciamus nos & verbis Iſidori, ſcriptoris, neque externi, neque tamquam ignobilis contemnendi. Is Etymologiarum libro decimo ſecundo, capite de piſcibus, diſertè, & ſine vlla ambiguitate, Aſturionem modo Italis vocatum, ita deſcribit: Porci marini, qui vulgo vocãtur Suilli, quòd, dum eſcam quærũnt, more ſuis terram ſub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, &, niſi roſtrum arenis immergant, paſtum non colligunt. Non potuit neque planius, neque euidentius res aperiri. Roſtrũ habet piſcis oblongum, inſtar proboſcidis, ſub mẽto circa guttur foramen, magis quàm os, dentes autem nullos, neque maxillas. Quare dum paſcitur roſtrum limo, ſoloq. aluei, vt immergat, neceſſe eſt, nihil alioqui comprehenſurus. Eoq. fit, vt cum paſcitur, limi reuolutio e fundo ad ſummam aquam pertingens indicium latentis eoloci faciat piſcatoribus. Bene igitur piſcem nobis expreſſit Iſidorus. Nec tacuit nomen hoc, quo Hiſpani omnes vtimur. Suillos enim appellamus, ſiue, vt mere Luſitane dicam, *Soilhos*.

Quod ſi de Iſidori fide dubitabunt, quibus is auctor idoneus non videtur, inter varias de Siluro, Oniſco, Galaxia, & Acipenſere ſen-

tentiis; ne videatur abſurdum, ſi etiam nos ſcrupulum doctis iniiciamus, adductis duobus piſcium generibus, qui Aſturiones non inepte videri queant. Ex Niliacis piſcibus, a Strabone primo loco numeratur Oxyrinchus, ex eo vtique dictus, quòd oblongum, atque acutum roſtrum habeat. Talia vero eſſe Aſturionum roſtra, indubitatum: nec minus certum, frequentem in Nilo eſſe capturam.

In Danubio quoque, ac Boryſthene, piſcis capitur, cuius ita meminit Plinius libro nono capite decimo quinto: Et in Danubio, mari extrahitur Porculo marino ſimillimus, & in Boryſthene memoratur præcipua magnitudo, nullis oſſibus, ſpiniſve interſitis, carne prædulci. Emendat eum locum Gelenius, & pro, Mari extrahitur, reponit Mario extrahitur, vt hic piſcis oſſibus, ac ſpinis carens, Mario vocetur. Emendandi occaſionem ſumpſit partim ex eo, quòd, cum illic fluuiatici piſces referantur, marino locus eſſe non videbatur, partim, quòd hunc Itali, quibus ob ſalſamenta notus eſt, Moronem adhuc ſemilatino appellent nomine. Iouius inter ſalſamenta prædura, valdeq. rubentia ignoti ſibi piſcis fruſtra, Moronem vocat. Sed enim, ſi tueri veterem lectionem velimus, intelligimus Plinium innominatum reliquiſſe, ſigna autem dediſſe maximæ cum marino Porculo ſimilitu

din is.

dinis. Et capi quidem in Danubio, ac Boryſthene, verum a mari extrahi. A mari enim tractus, Danubium, ac Boryſthenem ſubit. Vtro autem modo legamus, non multum refert, niſi quòd Gelenij lectio blandior eſt, Mari extrahitur, pro trahitur ex mari, & paulò coactior. Quamquam nec ſic tota periodus mihi non ſuſpecta eſt; Deſidero enim Plinianæ dictionis iuncturam, & concinnitatem, quæ languida, ac diſſoluta hic videtur. Quare donec alius me felicius locum emendet, ego ita legerem. Et in Danubio Mario extrahitur, Porculo marino ſimillimus, & in Boryſthene. Memoratur præcipue magnitudo nullis oſſibus, ſpiniſve interſitis, carne prædulci. Hoc videlicet ſenſu: Præcipue memorari in eo piſce magnitudinem ſine oſſibus, ſine ſpinis interſitis, carne autem prædulci. Ceterum hunc piſcem, ſiue innominatum, ſiue Marionem dictum, Hermolaus in Corollario capite de Homotaricho, Antacæum exiſtimat, ſortitum nomen hoc ab amne, qui in Mæotin ex regione Antacarum influit. Eos piſces Delphinibus magnitudine pares lib. decimo ſeptimo Strabo aſſerit. Herodotus autem libro quarto de Boryſthene agens, magnitudine cetaceos, ſpinis carentes, & ad Salſuram dicit optimos. Atqui a Boryſthene, Phaſi, & Tanai, ſalſamenta, ex Aſturionum ouis ſalitis, Cauiaria vulgo dicta, & ex dor-

ſuali parte, quæ vocant Schinalia,& pleuras, id eſt, latera, & hypocælia, id eſt, abdominis, pubiſq. partes, per totam Italiam circumferri, vulgatiſſimum eſt.

Ea ſalſamenta, quæ ex Aſturione eſſe omnes fatentur, Hermolaus ex hycca, vel hyſca, id eſt porculo marino, conſtanter affirmat. Hyccam autem, ſiue hyſcam Sturionem Italiæ conſenſu ait appellari. Conſiderent igitur, & expendant eruditi, num Oxyrinchus Strabonis, Mario ſiue innominatus Plinij piſcis, quem Antacæum Hermolaus interpretatur, ipſeq. Strabonis, & Herodoti Antacæus, hycca, ſiue hyſca Athenæi, & porculus, idem omnino piſcis ſit, Sturio, ſiue Aſturio modo vocatus.

Verum, Mario, vel innominati Plinij piſcis, ſitne idem, qui marinus porculus, an alius illi ſimillimus, liquido nobis non diſtinxit Plinius. Mihi ſatis eſt innominatum hunc, vel Marionem, ſiue Antacæum ſine oſſibus, ſine ſpinis, carne autem prædulci, ac ſimillimum marino Porculo indicari. Iam enim hinc habeo, porculum marinum oſſibus ac ſpinis carere, & prædulci eſſe carne. Iſtæc Sturioni ineſſe, qui ignorat, Aſturionem neque vidit, neque guſtauit.

Si vero quis obiiciat, Aſturioni oſſa quædam minime deeſſe, videlicet in capite, huic reſpondero, ea nequaquam vera eſſe oſſa, ſed

callo-

callоſam quandam cartilaginem,aut ſi ſenior piſcis eſt, eaq. oſſa habeat duriuſcula, id tam puſillum eſt, vt pro non oſſibus merito haben da ſint. Si vero idem eſt Mario,& Antacæus, & Porculus marinus, immo etiam ſi diuerſus eſt, ſimillimus tamen, relinquitur recte nos docuiſſe Iſidorum.

Tot nomina, inquiet aliquis vni piſci? Neminem ea nominum multitudo conturbet. Sapienter enim Plinius loco ante citato. Græcis enim in plerisque nominibus, vti par erit, quando aliis, atque aliis eoſdem diuerſis appellauere tractus. In Aegypto itaque a roſtri efficie Oxyrinchum dixere ad Boryſthenē, & Mæotim Antacæ gentes ſibi domeſtico Antacæo nomen fecere. Hyccam Græci, vel Hyſcam maluerunt. Latini Porculum,& Porcum,nominis ab Iſidoro reddita ratione.

Congi latiſſimum Aethiopiæ regnum, cum ſuis Regibus,opera,& ſtudio pientiſſimorum Luſitaniæ Regum, ab idolorum cultu conuerſum eſt, & in Chriſti religione mira pietate perſeuerat. Per eius medium, vt ferunt incolæ, Nili brachium ab ipſis ſtatim fontibus diuiſum, tam vaſta magnitudine, ac tanto impetu non modo fluit, verum etiam rapitur, vt duodecim millia paſſuū latitudo excedat, alueo ad immēſitatem profundo. In eo iidem piſces, eademq. animalia gignuntur, quæ in brachio illo, quod per Aegyptum meat,pro-

ceriora tamen, & corporum mole auctiora omnia. Immanes ibi & Crocodili, & Hippopotami, & aliorum Nilo domeſticorum piſcium maxima toto flumine multitudo. Aſturionum quoque ingens copia, fiſci tamen Regij, capitaleq. eſt, captum piſcem Regium ad Regem non deferri. Delatum ipſe cui vult donat. Angullum ibi vocant, id eſt Porcum. Differentiæ tamen cauſa, Angullum amazi, hoc eſt aquarum Porcum dicunt.

Duo hinc ſumo argumenta. Alterum Nili Aegyptiaci, Oxyrinchos, Aſturiones in hoc Aethiopico brachio captos mihi videri: Nam & hic & illic, iidem Nilo familiares immeant, & naſcuntur piſces, eademq. reperiuntur animalia. Neque futile videri argumentum debet, cum eodem bis vtatur Plinius libro quinto, capite nono: Tum circa Nili originem ex lacu Nilide, ibi, inquit, piſces reperiuntur Alabetæ, coracini, ſiluri, Crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus, tum mox, cum aliquot dierum itinere conditum, in Maſſæſylorum gente dicat erumpere, iiſdem animalium argumentis, Nilum agnoſci tradit. Cumq. ſe rurſus condiderit viginti dierum deſertis, proſilire tandem ad proximos Aethiopas, fonte nigri vocato. Diuidi autem in ramos, vt Aegyptum prætercam, indicio eſt; Zanaga appellatus amnis iiſdem refertus animalibus, quem a Nilo defluere

com-

compertum a noſtris eſt.

Alterum duorum, quæ me ſumere dixi argumentorum, Porcorum videlicet nomen, quod illis tribuit Iſidorus, Aethiopicarum gentium conſenſu validius confirmari. Sed vt tandem finiam, ſi leuioribus conie&turis vſi videamur, interim tamen, dum veritas eruitur, arbitratu ſuo appellent Itali, cete-ræq. nationes, recenti nomine Sturiones, ſiue potius Aſturiones, a Minio Aſturiæ flumine, vt apud Clementem Septimũ Pont. Max. noſter Michael Siluius diſſeruit, appellemus nos porcos marinos, aut ſi amphibologiam timemus, quia ſunt & alij porci marini, tum Plinio, tum Straboni, ſimpliciter appellemus Suillos, nomine à mille iam annis, & ſupra Iſidori ætatem, Hiſpaniæ noſtræ peculiari, ac vernaculo. Sed de his nimis multa.

DE CALLIPODE.

CAllipodis meminit ſolus Ptolemæus, eſtque is qui in Cetobrigenſem, ac Salacienſem ſinum ingreditur, ad duodecim millia paſſuum ſupra Salaciam, onerariis nauigiis, & celocibus nauigabilis. Nos vulgo Sadanum appellamus. Quod nomen, vt non a fonte, vel ab origine, quaſi ſuum detulit. Sed poſteaquam Exarrama, Odiuella, ſancta detinentia, diuerſis ex locis collecta, torrentium, ac

fluentorum multitudine in animum iuſtorum opinionem aucti,& in alueum vnum confluentes, paullo ſupra portum Regium,ſuis depoſitis nominibus, honorem illi ceſſerunt, Sadanus vocari cœpit,ita nomé id non longe perfert. Sed poſt ſedecim,aut paullo amplius milliaria vſurpatum amittit, Salacienſi æſtuario longiſſimo præoccupatus. Videlicet ne recés, vſurpato nomine, Deæ Salaciæ, ex qua vrbi nomen, de interitu fluuiorum trium ſuperbius ſe iactaret.

Familiares huic flumini ſunt mugiles, tum cephali,tum labiones,barbi,& anguillæ egregio ſapore. Bocæ quoque, & minores alij piſces. Atque, vbi ſalſis intermiſcetur vndis, cammarorum,pectinumq. prouentus ingens. Raro lampetræ in eo capiuntur.

DE TAGO.

TAgus, in ſinum Olyſipponenſem ingreſſus, librum pro ſua dignitate poſcebat peculiarem. Tot enim vrbes, tot valida, & opulẽta oppida, in ſinus ambitu,& per vtraſque amnis ripas centum fere millium ſpatio tantum vetuſtatem colligenti, idonea modo materia non eſt.

Quin & multa,quæ de fluuio Strabo prodiderat, ad nos integra non peruenerunt. Indicium eſt, confuſa verborum ſeries. Deinde

pro-

promontorium Baarbarium, & eruptiones Tagi, in quas recti nauium curſus. Sunt autē ſtadia decem. Hoc in loco, & maris infuſiones ingruunt, quarum vna vltra ſtadia quadringenta extēditur iam dicta. Ea in parte aquantur, &c. Certum corruptum locum, vel hoc teſtatur. A turri iam dicta. Aqua turri? Nullius enim mentio præceſſerat. Et illud: Ea in parte aquantur. Iponlacia. Quibus reſtituendis locis, cum impar ego ſim, expectanda erunt, vel feliciora ingenia, vel exemplaria emendatiora.

Miſcetur Tagus marinis aquis in intimo ſinu ad oppidum Villam francam. Latitudinem oſtij Strabo ſtadiorum eſſe viginti tradidit, altitudinem vero permagnam, vt à nauigiis millia decem vectantibus nauigare facile poſſit. Hoc verum eſt, nauigaturq. duplici canali, veteri, ac nouo. &, quod ait, in ſuperioribus cāpis ęſtus acceſſione duas diffundi inundationes, vt ad ſtadia centum & quinquaginta facies extet pelagi, reddaturq. planities tota nauigabilis, hoc nos experimur ab ipſo oppido Villa Franca, vſque Beneuentum. Sed inſula ſtadiorum triginta longitudinis, & æqualis fere latitudinis, fertilis, optimisq. vitibus conſita, quænam fuerit, aſſignare non poſſumus. Multæ ibi ſunt inſulæ, ac fertiliſſimæ quidem, ſed nullis vinetis conſitæ. Frumentariæ enim factæ omnes ſunt,

aut paſtionibus ſeruatæ.

Quòd vero dicit, agrum circumcirca bonitate conſpicuum, ſcimus non ſolum eo loci, ſed ex vtroque amnis latere, campos illos, ad Tancos vſque limoſis inundationibus tam lætos, ac fecundos effici; vt ſimpliciſſima, fereq. nulla a ratione triticum quidem, & hordeũ quinquageſimo ab ſatione die metatur, ſingulari terrarum omniũ exemplo. Statimq. in leuiuſcule aratis dicã, an ſcalptis? millium feratur, vbere ocyſſimoq. prouentu, vel inter pauciſſimos a meſſe ſublata dies, nullo ſatu, ſed ſponte ſeges regerminet, fecunditate reſtibili.

Vt, quod de Erytheia contra Luſitaniam inſulá, quæ nuſquam modo eſt, Mela tradidit, longe in his agris, amnisq. inſulis contingere copioſius, experimenta demonſtrent. Siue frugum vbertas, ſiue pabuli abundantia requiratur. Tale ingenium glebæ eſt, quam Tagus inundationibus lætificat, vereq. dixit Strabo: Vicina Tago ceterorum opulentiſſima ſunt oppida.

Amnis quidem piſcium feraciſſimus eſt, oſtreorum redundans. Inter Taganos piſces principatum obtinent Aloſæ, & propter bonitatem, & propter copiam. Alterum Aloſarum genus, de quo in Aegidio Scallabitano diſputaui, Sabogarum, vel Sabellarum, ſtrigoſius, inſipidiusq. eſt, præterquam Maio

menſe:

menſe; tunc enim aliquam in eduliis habent gratiam, verum ita vt recentes a flumine prunis in craticula toſtæ, petroſelini pultario ex piperi, ac mali medici ſucco condiantur. Vt merito de his intellexerit Auſonius, cum in Moſtella dixit:

Stridentesq. focis obſonia plebis aloſas.

Raræ in Tago capiuntur lampetræ, rariores marini porculi, ſiue Suilli. Iam enim audeo Iſidoro niti. At celebris illa auri fama, per omnes poetas vulgatiſſima, obſcurior modo, ac prope extincta eſt, cautione legum, ne commotæ arenæ depreſſiores frumẽtarios agros nocumẽto afficiãt. In teſtimoniũ tamẽ cantatæ gloriæ, Regũ Luſitanorum ſceptrum ex Tagano auro, quo purius reperiri nullum poteſt, factũ & ſcimus, & non ſemel vidimus.

DE TAGI NOMINE.

DE ipſo Tagi nomine, cũ aliquid etiam cuperem annotare, nihil inueſtiganti oblatum eſt, quod vllum operæ eſſe pretium exiſtimarem. Piget autem fabularum, quas Ioannes Annius in fictitium ſuum Beroſum effudit: Tagum dictum fuiſſe à nomine regis, qui poſt Brigum in Hiſpania regnarit. Iſidorum demiror, virum magnum, & rerum multarum bene peritum, nec elegantiorum litterarum tam expertem, vt inſolenti faſtidio ſit

a dicendi teſtimonio ablegandus. Is Etymologiarũ libro decimo tertio: Tagum, inquit, fluuium Carthago Hiſpaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit. Fluuius arenis auriferis copioſus, & ob hoc ceteris fluuiis Hiſpanorum prælatus.

Omitto, quòd non oritur a Carthagine Tagus, ſiue Carthaginem nouam Haſdrubalis intelligamus, ſiue veterem Ilercaonum etiã Hiſpaniæ, cuius ſolus meminit Ptolemæus, non autem Cicero, ſicut ex non adhibita diligentia exiſtimauit, & adnotauit in Pomponium Vadianus, adducto Ciceronis loco de lege agraria: Tum ipſam veterem Carthaginem vendunt. Cicero enim, quam veterem Carthaginem vocarit, ſatis aperuit lib. 2. de eadem agraria lege: Et in Africa ipſam veterem Carthaginem vendit.

Verũ, hoc omiſſo, intelligere non poſſum, quonam modo Tagus a Carthagine ſit nũncupatus. Neque tamen mirum, ſi Iſidori coactior, ac contortior etymologia videatur, cũ M. illi Varroni non perbene ſemper res ea ſucceſſerit.

Fuit ex noſtris, qui alicubi ſcripſerit, Olyſſem, quo tempore Olyſipponem condidit, a ſocio Tago, qui in flumen ceciderit, ipſum Tagi nomen fluuio indidiſſe. Nec abhorrebat a vera ſimilitudine, ſi antiquitatis fundamento niteretur.

Fateor

Fateor igitur, non noſſe me, vnde iſtæc Tagi originatio proceſſerit: Sed, vnde vnde ſit, antiquiſſimum nomen eſt: nec aliud flumini fuiſſe comperitur. Bætin Cirtium ab incolis appellatum, ſcribit Liuius. Græcorum quidam, Tarteſſum dixere; vt Steſichorus apud Strabonem. Stephanus ab indigenis Percen vocari tradit.

Tago nulla nominis contigit mutatio, neque apud Græcos, neque apud Latinos. Eſſe vero nomen vetuſſimũ, etiam viris proprium, in Latio, oſtendit Virgilius Aeneidos lib. 9.

Dũ trepidant, iſt haſta Tago per tẽpus vtrumque.

Hiſpano quoque Regulo cuidam, nomen idem fuiſſe, cum rerum in Hiſpania Carthaginienſes potirentur, auctor eſt Silius lib. primo Haſdrubalis crudelitatem, Tagi reguli fæuum interitum, & ſerui non minus magnanimam in vindicanda iniuſta domini cæde, audaciam, quàm in perferendis ob patratum nobile facinus cruciatibus, generoſam patientiam his carminibus proſecutus.

Interea rerum Aſdrubali traduntur habenæ,
Occidui qui ſolis opes, & vulgus Iberum,
Bæticolasq. viros fatis agitabat iniquis,
Triſtia corda ducis, ſimul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat, aſper amore
Sanguinis, & metui demens credebat honorem.
Nec nota docilis pœna ſatiare furores,
Ore excellentem, & ſpectatum fortibus auſis,

Anti-

Antiqua de ſtirpe Tagum, ſuperumq. hominūq.
Immemor, erecto ſuffoſſum robore, mœſtis
Oſtentabat ouans populus ſine funere regem
Aurifri Tagus adſcito cognomine fontis,
Perque antra, & ripas nymphis vlulatur Iberis.
Mæonium non ille vadum, non Lydia mallet
Stagna ſibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque illatis Hermi flaueſcit arenis.
Primus inire manum, poſtremus ponere Martem,
Cum rapidum effuſis ageret ſublimis habenis.

D E M V N D A.

MVnda ſequitur, in medium fere vltimi promontorij latus effluens vt Mela tradidit. Inter Durium, atque Tagum, æquis fere ab vtroque ſpatijs ſeparatus. A Durio Tagus inquit Plinius . c c . m. paſſ. interueniente Munda.

Non longe oritur, aurifer & ipſe, minoribusq. nauigijs aliquatenus, cymbis vero fluuiaticis, vſque Conimbrigam hodiernam; & ſupra nauigabilis. Abundat Aloſis, Lampetris autem vbique ſcatet laudatiſſimis, in ſuperioribus etiam Troctis. Rapax eſt, ac modicis imbribus excreſcit ad inſaniam.

Agros fœcūdat tritico, hordeo, ſecale, olyra, milio, panico, & præcipue lini magna copia tenuiſſimi, & cum quouis optimo conferendi. Non procul Catina opppidum (ita enim legen-

legendum) vulgo Catima dictum, etiam adhuc extat, in cuius agro fontes illi ſunt Plinio libro ſecũdo memorati, alter omnia reſpuẽs, alter abſorbens, ille quia fere cõmunem cum reliquis naturã habet, miraculo nequaquam eſt. Hic propter mirabilitatem quotidie a viſentibus frequentatur. Feruentiam vulgus appellat.

Vidi egomet cum illo iſſem cum Alphonſo Cardinale principe memorabili, cæſam arborem bene magnam in lacunculum arenæ, in quo ebulliens fons diffunditur pedali altitudine, iniectam, paulatim inter arenas ſorberi, & poſt paruam moram non comparuiſſe.

Amnis Straboni Muliadas appellatur. Sic enim libro quarto circa medium fere ſcribit. Deinceps poſt Tagum nobiliſſima flumina ſunt Muliadas, paruas habens nauigationes. Itidem Vacca fluuius.

DE VACCA FLVVIO.

MEdio fere inter Mundam, & Durium interuallo, Vacca in mare influit & ipſe, vt Strabo ait, quemadmodum, & Munda paruas habens nauigationes. Nec longe ortus, aloſarum, lampetrarum, troctarumq. ferax. Vacuam illum Strabo vocat, Vacum Ptolemæus. Oritur non peregre, ſed paulo ſupra Alcobam montem collectus, indeq. leni al-

ueo

ueo illapſus multos, nec exiguos fluuios, ac fere parem Agttham in ſe condit. Iamq. intra modum magnus miſcetur mari.

Errore putauere quidam Vaccæos populos ab eo denominatos, cum intra Luſitaniam ortus, latiſſimis Vaccæorum Tarraconenſis prouinciæ populis dare nomen non potuerit. Potius igitur a Vacca oppido, quod fuit iuxta Pyrenæum, vt refert nono etymologiarum libro Iſidorus, Vaccæum nomen eſt factum, & late per citeriorem Hiſpaniam propagatũ.

Sed de Vaccæ fluminis oſtio, maritimoq. tractu, inter recenſendas vrbes, quod ad rem faciat, non omittemus.

DE DVRIO.

Durius claritate ſua, & ſcriptorum teſtimonio celebratiſſimus, aquarum mole Tagum ſuperat, niſi quod compreſſiore, vt fere inter montes, alueo fluit, Tago per liberos, & planos campos ad oſtentationem ſe dilatãte. Hinc apud nos vice prouerbij vſurpatũ. Tagus tulit famã, ſed Durius vehit aquas.

Ceteris amnibus, Minio excepto, grãdiores fert aloſas, Lampetras, & Troctas, quas iure præferunt delicatioris gulę æſtimatores, Salmonum parcior, & Aſturionum.

Nauigatur aduerſo amne M. paſſ. fere centum, vſque ad cataractam, vnde ex rupe lenuncu-

nunculorum adſcenſum impediente, magno fragore præcipitatur. Ingens ibi lampetrarum rupi ſub cadente in arcum aqua oribus adhærentium captura eſt. Locum cum oppidulo, ſanctum Ioannem ad Piſcariam, vulgo appellant.

Nobis adoleſcentibus Martinus Ficaretus iuriſconſultus, & Latinarum litterarum non imperitus, quibus operam non ignauam ſub Politiano Florentiæ dederat, cum intelligeret, amota cataracta, poſſe cymbas vſque ad maxime frumentarios Sarabris, Senticæq. agros paruo negotio ſubuehi, & frumento onuſtas prono amne redire, non minima laxioris annonæ prætenta ſpe, patriæ emolumento, rege permittente, priuatus ipſe, & impari tantæ rei cenſu, moliri opus attentauit, bonamque obſtaculi partem ſummo labore irruperat.

Verum illudentibus optimo viro, vel qui ex vetere forte ſimultate nondum illi erant pacati, vel quibus mos eſt, facilius aliorum egregios reprehendere conatus, quàm egregium aliquid ex ſe conari, hominemq. tamquam ſemidelirum, apud Regem criminantibus, neque modo principali munificētia non iuuandum, ſed cœpto temerario etiam prohibendum obloquentibus. Cataractam enim illam, & meatum ſubterraneum non procul a Brigantia vrbe, vbi terræ, & rupibus merſus.

amnis æſtiuo tempore fere per mille paſſus ſubterlabitur, diuinum non ſine prouidentia eſſe opificium; negata Hiſpanis in mediam Luſitaniam vſque ex Vaccæis ea illabendi facultate. Quaſi vero vna illa rupe totius patriæ ſecuritas niteretur, tandem familiari ſua re attenuatus, interuerſóq. æmulorum malignitate regali fauore, deſperata perficiendi ſpe deſtitit.

Aurum vehere Duriũ, ſi nos ignoraremus a Silio poteramus admoneri; dicente. Hinc certant Pactole tibi, Duriusq. Tagusque. Terris tamen parcitum eſt, ſalutari legum interdicto, quemadmodum de Tago ante diximus. Nomen amnis Latini magno conſenſu Durium appellauere. Ptolemæo Dorias eſt. Dioni Dorios, Straboni tum Durios, tum Durias.

Non bene quidam miſcuerũt Turiam cum Durio, idem ambobus nomen facientes, credo ob Hiſpanicarum rerum ignorationem, quia Turia non tam celebris eſt. Fluit autem Turia iuxta Valentiam, de quo Pomponius libro ſecundo Setabin, & Turiam; & Sucronem non magna excipit flumina. Et Plinius libro tertio capite tertio. Valentia colonia tribus M. paſſ. a mari remota. Flumen Turia. Ita enim legendum, & apud Pomponium, & apud Plinium, erudite & vere contendit Hermolaus.

Citat

Citat locum Priſcianus lib. quinto, & ſexto ex ſecundo Hiſtoriarum Salluſtij, Inter læuam Mænium, & dextrum flumen Turiam, quod Valētiam paruo interuallo præterfluit. C N. quoque Pompeius in epiſtola ad Senatum (quæ vna cum Salluſtianis fragmētis circūfertur) ex fide veteris codicis, quem apud me habeo. Recepi Galliam, ait; Pyrenæum, Lacetaniam, Indigetes, & primum impetum Sertorij victoris nouis quidem militibus, & multo paucioribus ſuſtinui. Et paulopoſt. Caſtra hoſtium apud Sucronem capta, & prœlium apud flumen Turiam, & Dux hoſtium C. Herennius cum vrbe Valentia, & exercitus deleti ſatis clara vobis ſunt.

Vbi corrupte legitur apud flumen Duriū. Turiam enim vocari id flumen, de quo Pompeius loquitur, oſtendit Plutarchus in Sertorio. Remedia, inquit, in rebus aduerſis, magis claram eius virtutem faciebant, veluti in ea pugna, quæ apud Sucronem contra Pompeium commiſſa eſt, & rurſus in ea quæ apud Turiam aduerſus Metellū ſimul & Pompeiū.

Et adducunt quidam Claudianum in laudibus Serenæ.

Te naſcente, ferunt, per pinguia culta tumentem
Diuitijs vndaſſe Tagum, Callæcia riſit,
Floribus, & roſeis formoſus Turia ripis
Vellere purpureo, paſſim mutauit ouile.

Pleriſque tamen viſus poeta eſt non ſatis

œconomiæ proſpexiſſe. Nam cur fluuiũ paruum, & alias ignobilem, prætermiſſis Ibero, Bæti, Ana, Durio, ac Minio maximæ rei, quam efferre geſtiebat, tanta pompa ſeligeret, ac formoſum roſeis ripis vocatum Tago copularet, fluminum Hiſpanorum famæ vulgatiſſimæ, & dotem, quæ peculiaris Bæti eſt, vt ait, Martialis. Aurea qui nitidis vellera tingis aquis, illi tribueret? Quare lectionem emendarunt, & pro Turia ſubſtituerunt Duria, quaſi acceperit Claudianus hoc ex Strabone, qui vt dixi Durion, & Durian appellat, videturq. congruere ſenſui. Nam dixerat Callæcia riſit floribus, adnexuitq. fluuiũ, qui Callæciam, & Luſitaniam dirimit.

Primam autem nominis ſyllabam propter Græcam diphthongon produxiſſe creditur, videlicet homo Græcus. Nos tamen Silium præponimus, qui nomen id non tantum cum flumen ſignificat, verumetiam cum virorum proprium eſt prima ſyllaba breui ſemper enunciat, vt libro quinto.

Quam victor ſub mœnibus ille Sagunti abſtulerat Durio.

Et libro decimoſexto.

Nobilis hunc Durius ſtimulabat in æquore currũ.

Claudiani vero Turiam mutare non audemus, potiusq. circa œconomiam labeculam illi condonandam, quàm audaciæ nimiæ, tum circa declinationem, tum circa menſuram ſylla-

ſyllabæ, adſpergendam tam bono poetæ notam exiſtimamus. Turia igitur, Turia ſit, & Durius ſuo fruatur nomine, vt Latinis placuit. Nam Græci, in recenſendis Latinis virorum, fluuiorum, & vrbium nominibus, mire variant, neque ſibimetipſis conſtant.

DE FLVMINIBVS BRACARORVM.

POſt Durium, quo Luſitanos a Callæcis ſeparari ſupra docuimus per Grauios, qui Bracari poſtea dicti ſunt, fluunt, inquit Pomponius, Auo, Celandus, Næbis, Minius, & cui obliuionis cognomen eſt Limia. Non ſeruauit ordinem Pomponius, ſed ſatis habuit omnes nominare. Ordo ſic habet. Celandus, Auo, Næbis, Limia, Minius, ita enim a Durio ſequuntur. Eſt autem Celandus is fluuius, qui ad oppida Læciam, & Matuſinos mare ingreditur, æſtu iuuante, etiam nauigijs aptus. Auo, ſiue Auus, vt Ptolemæo placuit, notior eſt, & nauigiorum capacior. Næbis is eſt, qui & oppido, & ponti Næbiæ (cuius mentionem facit in itinerario Antoninus) nomen dedit, ſed vbi Cadauo iungitur, ſub Cadaui appellatione exit in mare, ad oppidum Fanū. Limia nomen retinet. Strabo alterius nominis mentionem facit.

Obliuionis, inquit, fluuius, quem quidam Limæam, alij vero Belionem vocant. Deci-

pitur autem Strabo in eo, quod ait Limiam a Celtiberis, & Vaccæis fluere. Non longe enim oritur, ex paluſtribus quibuſdam locis inter Aquicaldenſem vrbem, & oppidũ Montem Regium, Tractusq. ille vulgo Limia dicitur, & incolæ Limici, vt ex columna Aquiflauienſi, quam ſupra poſui, apparet.

Cognominis obliuionis cauſam, Strabo idẽ prodidit, & nos ab illo, cum de Celticis ad Anam ageremus, ſummatim attigimus: quam tamen, quoniam huic loco propria videtur eſſe, etiam reddemus.

Celtici Luſitani ad Anam pertinentes, & veteres Turduli, cum ſocijs armis ad hæc loca perueniſſent, traiectoq. Limia coorta ſeditione ducem amiſiſſent, palantes ac diſſipati ea in regione conſedere. Quam ob cauſam flumen obliuionis eſt appellatum. Nempe quia expeditionis, quam ſuſceperant, & mutuæ ſeditionis obliti, ibidem poſtea quieuere.

Auxit religionem vanitas, vt crederent a contactis fluuij aquis obliuionẽ incurri, adeo vt cum D. Iunius Brutus cum exercitu eo deueniſſet, & milites fluuium tranſire nollent, raptum ſignifero ſignum ipſe tranſtulerit, & ſic vt tranſgrederentur perſuaſerit, vt in Liuij epitome legimus, & obiter attigit Plutarchus in problematis ſectione trigeſima tertia. Qua ex cauſa Plinius eum fluuium multum fabuloſum appellat.

DE

DE MINIO.

SEquitur Minius, quem Iuſtinus libro vltimo a Minij frequentibus venis ſic vocatũ prodidit. Strabo duo illi nomina tribuit ita ſcribens. Poſt hos Bænis. Alij autem Miniũ dicunt. Verũ ego duplicem errorẽ ineſſe conijcio. Alterũ ſcripturæ, vt non Bænis, ſed Næuis legendũ ſit. Alterum ſitus, vt vicinitas Strabonem fefellerit. Nam diximus ex Pomponio, Næbin fluuium eſſe Minio, Limiæq. vicinum, qui mixtus Cadauo in Fanuenſi littore erumpit. Verum qui velit ſuo fruatur iudicio.

Ceterum omnes ij fluuij piſcium lautiorum feraciſſimi ſunt, Lampetrarum, Aloſarum, Troctarum, Troctiſalmonum, Iridum, atque Salmonum, in primiſq. ipſe Minius. Fert Limia Salmones, & Suillos, ſiue Aſturiones, ſed minores. Minius vero prægrandi magnitudine & excellenti præſtantia. Atque omnes hi, quos hactenus expoſui, veteribus Coſmographis noti fuerunt.

DE ALIIS NONNVLLIS *fluminibus*.

SVnt alij, & perquam multi, neque ignobiles. Qui quoniam in maiores influunt, nec ſuo alueo in mare egrediuntur, Geographiæ ſcriptoribus, aut ignorati ſunt, aut ſup-

preſſi. Horum aliquot, dignos qui in notitiam veniant hominum noſtrorum, referam. Nominibus vbi licuerit priſcis, ac Latinis, vbi minus; ijs, quibus modo appellantur, quam maxime potero, barbarie, ſi qua inerit, mitigata. Cuiuſcemodi ſunt, Cuda, Tamaca, Naban, Ozecarus, Ancus, Caia, Cania, Scila, Subur, Thera, Sæta.

Cudam Luſitani Coam vocant. Cudam autem vocari, ex inſcriptione pontis Alcantaræ, vbi Tranſcudani notati ſunt, animaduerti.

Tamacæ ſimiliter nomen ex Aquiflauienſi columna accepi, vbi Tamacani populi recenſentur. Nabané, & Ozecarum hiſtoriæ ſanctæ virginis, & martyris Irenes, quæ ante annos octingentos ſcripta eſt, acceptos refero. De Nabane alias, cum inter vrbes ad Nabantiam ventum erit.

Ozecarus eſt, quem Luſitani Zezarum vulgo dicunt. Is Nabanem excipit, & ipſe in Tagum erumpit, tanta vi, vt Taganas aquas, ad alteram vſque ripam proſcindat, & quaſi indignatus, quòd a maiore fluuio extinguatur, fere ad mille paſſus prono alueo contumaciter mixtioni reſiſtens, a colore dignoſcitur. Nam Tagus flauas ac ſubalbas vehit aquas, hic autem cæruleas, ad nigrorem tendentes. Arbitrantur a multitudine lini, quæ maceran di cauſa quacumque fluit immergitur, eum traxiſſe colorem. Quin, & arguti quidam no-

men

men factum inde putant, quod infecti liquoris graueolentia caput tentet.

Anci nomen, ex vita ſancti Martini Saurienſis presbyteri, abhinc annos ſupra quadringentos quinquaginta ſcripta, accepi. De quo cũ de Tapiæo monte agerẽ, ſuperius memini.

Non tacendus eſt Subur, de quo a Ioanne Barrho viro nobili, & inter negotia litterato interrogatus reſpõdi vetus me nomen ignorare. Sed cum Luſitane Soor dicatur, o littera obſcure ſono inter O, & V, prolata, auſus ego ſum Subur formare, interpoſita, B. Ad ſimilitudinem duorũm eodem nomine vocatorum, alterius quidem in Africa, alterius vero in citeriore Hiſpania.

Noſteritaq. Subur poſtea Raię iunctus, ſuburraiæ nomen accepit, quod perfert, donec exit in Tagum, ibi aloſarum mercatura nobis Tranſtaganis factus celebris.

Seilia nomẽ priſcum ſortitus eſt, ab oppido quod præterfluit ditionis Vrbanẽſis cœnobij. Ingrediturq. Mundam, iiſdem quibus Munda piſcibus abundans.

DE FERTILITATE LVSITANIAE.

De hodierno huius prouinciæ cultu, deq. eius admirabili tum amœnitate, tum etiam omnis generis frugum copia, atq; vbertate, ſuperuacaneum exiſtimo hic verba face-

re. Quæ autem antiquitus de ea re ſcriptores varijs in locis tradiderunt, longū eſſet repetere. Vnum tātum Athenæi teſtimoniū adducā, ex quo facile conſtare poterit, quàm fecūda, fertilis, ac felix regio hæc de qua agimus ſemper habita fuerit. Is igitur libro 8. Dipnoſophiſtarum capite primo ita ſcribit: Vbi Luſitaniæ fertilitatem (eſt autem regio Iberiæ, quam Hiſpaniam, Romani appellant) declarat Polybius Megalopolitanus: O omnium hominū optime Timocrates, & ſcribit libro Hiſtoriarum trigeſimo quarto, quòd ibi ob optimā aëris temperiem animalia ſunt fecunda, atque homines: nec vnquam fructus deſunt in ea regione: roſæ enim albæq. violæ, aſparagi, resq. huiuſmodi non deſunt per maius temporis ſpacium, quàm trium menſium.

At marinum obſonium, quod ad multitudinem, bonitatem, pulchritudinemq. ſpectat, maxime differt ab eo, quod eſt in noſtro mari. Nam & hordei ſiclus, qui medimnum continet, drachma venundatur, & tritici nouem Alexandrinis obolis, vini metreta drachma: hœdus mediocris, obolo: ſic & lepus: at agnis trium, vel quattuor obolorum pretium eſſe conſueuit.

Sus, qui ad centum librarum pondus accedat, quinque drachmis in cœnas emitur, ouiſque duabus, ac ficuum talentum tribus obolis emitur.

Vitu-

Vitulus drachmis quinque, bos iugo aptus decem. ſilueſtrium vero animalium carnes, neq; pretio quidem vllo dignæ putantur, ſed has inter ſe conferunt, benigneq. admodum viciſſim largiuntur, ac mutant.

Nobis vero bonus Larenſius Romam Luſitania adeſſe facit, quotidieq. variis implet bonis, vt cum ſuauitate, magnificentiaq. omnia conficiantur, ſtudet, cum nihil domo afferamus, præter ſermones.

Finis Libri ſecundi.

DE AN-

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber Tertius.

QVINAM RERVM IN Luſitania potiti olim ſint.

QVIBVS ſubdita fuerit Luſitania ante Carthaginienſes, atq; Romanos haud facile dixerim, niſi forte Luſcinio regulo putemus, de quo & Culca, Liuius lib. tertio decadis quartæ. Cum is ſtatus rerum in Aſia, Græciaque, & Macedonia eſſet, vixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hiſpania vlteriore coortum eſt bellum. Marcus Heluius eam prouinciam obtinebat. Is litteris ſenatum certiorem fecit, Culcam, & Luſcinium regulos in armis eſſe. Cum Culca decem & ſeptem oppida, cum Luſcinio validas vrbes Cardonē, & Bardonem, & maritimam oram, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorū motus conſurrecturā.

Obſcura

Obſcura nimis hæc ſunt, tædet enim fabularum. Quare catalogum Regum, vel ex ficto Beroſo, vel ab Annio Viterbienſi, vel a ſuperioris ætatis Hiſpanicarum rerum ſcriptoribus excogitatum, illis relinquo, quibus belli iſti concinnatores valde placebunt.

Ego multos per totam Hiſpaniam diuerſis in locis reges, aut potius regulos ſemper fuiſſe exiſtimo. Quales fuere Gargoris, Habides, Argantonius, & Geryones. Etſi Hecatęus Hiſtoricus, vt eſt apud Arrianum lib. ſecundo Geryonem nihil ad Hiberiã pertinere tradiderit, ſed potius ad Ambraciam, & Amphilocos, ipſeq. Arrianus neminem extare Hiſpanum dicit, qui id nomen ſciret regibus ſuis fuiſſe.

Verumtamen fuerit, cum multi alij id tradant auctores, neque receptæ antiquitati derogemus. Fuit quoque Theron, cuius in primo Saturnaliorum meminit Macrobius. Mandonius item, & Indibilis apud Liuium decade tertia, quos etiam celebrat Silius. Mandoniũ quidem lib. tertio, in catalogo Hiſpanorum, qui Hannibalis ſequuti ſunt partes. Indibilem autem libro decimo ſexto.

Indibilisq. diu lætus bellare Latinis
Iam ſocius.

Hunc, niſi ego fallor, Polybius libro tertio Andobalem vocat, de Cn. Corn. Scipione loquens, cum inquit, viuos autem cepit Annio-

nem

nem Carthaginienſium ducem, & Andobalem Iberorum.

Plutarchus etiam in Scipione, non hos duos ſolum, verum & Corbin, & Orſuam inuicem patrueles, de regno inter ſe narrat diſſidentes.

Hilermus quoque a M. Fuluio nobiliore captus in prœlio apud Toletum, de quo Liuius lib. 5. decade quarta.

Thurrhus item longe potentiſſimus omniũ Hiſpanorũ, vt ait Liuius lib. 10. decade 4. Fuere & alij permulti, quorũ ſeriem per continuas ſucceſſiones velle deſcribere, intemperans mentiendi libido mihi videtur, cum maxima eorum pars vetuſtate nimia exoleuerit, pars, quæ apud auctores nonnullos ſparſim reperitur, nihil ad peculiare meum de Luſitania pertineat inſtitutum.

Romanorum, Pœnorumq. prædæ pro vt, aut hi, aut illi plus armis valuere, expoſita Hiſpania fuit; vt Græcos, Iberos, Perſas, atque Celtas nouas ſedes quærentes, & Phœnices, Tyrioſq. ipſos diuitiarum fama inuitatos, ante duarum harum gentium de imperio propagando contentionem prętereamus.

Sub Carthaginienſium ditione, cũ reliqua Hiſpania fuiſſe Luſitaniam, ſub initia ſecundi belli punici, ex Liuio cognoſcitur. Poſtea enim quam Romanis Pœni bello fracti, Siciliã reliquerunt, cedentes tempori, compoſitis

Africæ

Africæ rebus, Hiſpaniam inuaſere, miſſo cum exercitu Amilcare, cui Barcha cognomen fuit, vna cum Hannibale filio, fere nonum ætatis annum agente, & genero Haſdrubale rerum gerendarum ſocio.

Amilcar igitur bonam Hiſpaniæ partem olim amiſſam, bello recuperauit, nouem circiter annis cum imperio in Hiſpania commoratus. In bello tandem contra Vettones, (ſic enim legendum apud Plutarchum in Hannibale) fortiter pugnans interiit apud Caſtrum Altum. Nam ita Liuius locum cædis eius appellat libro quarto tertiæ decadis.

Quo interfecto, & Hannibale domum reuerſo, ſucceſſit Haſdrubal, qui nouam condidit Carthaginem, vt auctores ſunt Polybius, Mela, & Strabo. Quamquam Silius Italicus ad Teucrum conditorem eam retulit lib. 3.

Dat Carthago viros Teucro fundata vetuſto.

Et ne putemus hoc de altera veteri Carthagine in Hiſpania dictum eſſe, cuius ſolus meminit Ptolemæus, & nos ſuperius cum de Tagi nomine ageremus. Idem Silius libro decimo quinto ad vnguem ſitum, & portum deſcribit his carminibus.

Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetuſto.
Nomen Carthago, Tyrios tenet incola muros.
Vt Lybiæ ſua, ſic terris memorabile Iberis
Hæc caput eſt.

Quæ autem hic Silius canit, explicat copioſe

pioſe Liuius libro ſexto tertiæ decadis.

Iuſtinus Teucrum ædificaſſe, non dicit, ſed Hiſpaniæ littoribus appulſum, loca occupaſſe, vbi nunc noua Carthago eſt, inde in Calæciam tranſiiſſe. Fieri tamen potuit, vt aliquid ibi manſerit ædificij parum frequentis, & ſine nomine, à Teucro vſque relictum. Carthaginis enim ipſum nomen, vtramlibet in Hiſpania intelligas, Teucer ponere nō potuit, cum nondum vlla extaret Carthago, ad cuius exemplum id nomen ſumeret.

Siue enim originem Carthaginis ex Iuſtino petas, non parum multos poſt Troiam captam interfluxiſſe annos intelliges, ſiue ab Aurelio Caſſiodoro, qui cōditam dicit a Tyriis, quod fatentur omnes, ſed duce eorum Carchedone, regnante apud Italos Latino Siluio, a capta Troia anni colligentur vltra centum triginta quinque.

Euſebius variat. alibi enim auctore Philiſtoo a Zaro, & Carthagine Tyriis conditam dicit, ante Troiæ captionem annis ſupra triginta. Alibi autem iuxta aliorum opinionem diu poſt captam Troiam.

Timæus Siculus eodem fere tempore Romam a Romulo, quo Carthaginem a Tyriis tradit fuiſſe conditam. Non hic addo Virgilium, quia neceſſario, vt veriſimilem faceret fictum Aeneæ ad Didonem aduentum, paulo poſt Ilij excidium, exorientem facit Carthaginem.

ginem. Eaq. gratia reginam inducit de Teucro iſta dicentem.

Atq; equidem Teucrum memini Sidona uenire:
Sed hiſtorici aliter, tanta rei eſt incertitudo. Tamen vt Iuſtini de Didone, & bubulo corio, ſeu fabulam, ſiue hiſtoriam, vt receptiorem ſequamur, ante Romam conditam, annis ſeptuaginta duobus fundatam a Didone Carthaginem admittamus, ita enim Iuſtinus.

Velleius autem paterculus libro priore, ante annos quinque & ſexaginta, quàm vrbs Roma conderetur, ab Elyſſa Tyria, quam quidam inquit, Dido autumant, Carthago conditur.

Seruius vero Grãmaticus ſuper illud, Vrbs antiqua fuit, ante annos ſeptuaginta dixit.

Iam, cum à capta Troia vſque ad conditã Romam anni fuerint quadringenti triginta tres, vt Solinus aſſerit libro primo capite ſecundo, ſi ex iis demas ſeptuaginta duos, quibus Iuſtinus Carthaginem ait Romam anteceſſiſſe; nonne relinquitur Carthaginem anno a capta Troia tercenteſimo ſexageſimo altero fuiſſe extructam?

Nulla ergo extabat Carthago, quo tempore, paulo poſt euerſionem Troiæ, Hiſpaniæ littoribus Teucer applicuit. Nec igitur ei loco Carthaginis nomen potuit imponere. Niſi quis nos doceat alterius peculiaris rei cauſa id illum confinxiſſe nomen. Quam oſtendi

di non poſſe, ego arbitror.

At Haſdrubal vicum forte parum prius cultum propter loci commoditatem, in vrbis dignitatem auxit, atque muniuit, Carthaginemq. vocatam ad imitationem patriæ Pœnis habitatoribus frequentem reddidit, vt merito vrbis conditor perhibeatur.

Is ergo Haſdrubal conſilio magis, quàm vi regulorum ac principum conciliandis per amicitiam animis Punicum valde auxit imperium, dux arte mira, & Romanis formidoloſa, adeo, vt miſſis ad illum legatis, fœdus percuſſerint, in quo inter cetera cauebatur, ne Carthaginienſibus liceret Iberum fluuium cum armis traiicere, per Hiſpaniæ reliquum, ab Saguntinis tamen abſtinentes, qua vellent progrederentur, vt libro ſecundo retulit Polybius, & in initio decadis tertiæ Liuius.

Sub hoc Imperatore Hannibal vixdum puber, triennio meruit, litteris accerſitus Carthagine. Sed obtruncato Haſdrubale à ſeruo quodam ob iram interfecti ab eo domini, ſicut ſuperius attigimus, cum de Tagi nomine ageremus, dux ab exercitu Hannibal eſt declaratus. Is non modo eam Hiſpaniæ partem, quæ propius Africam eſt, ſed etiam Luſitaniam ſuo iunxit imperio. Fuiſſeq. eum in Luſitania teſtatur, vel oppidum ab ipſo dictum, portus Hannibalis in promontorio ſacro, apud Melam, vel illius verba, quæ re-

fert Liuius primo tertiæ decadis libro : Satis adhuc in vaſtis Luſitaniæ, Celtiberiæq. montibus pecora conſectando, nullum emolumentum tot laborum, periculorumq. veſtrorum vidiſtis.

Cœpto quoque iam terra, mariq. bello militaſſe pro Hannibale Luſitanos, oſtendit Liuius decadis tertiæ libro primo his verbis: Creati Cõſules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Ceterum ne hiberna quidem Romanis quieta erant, vagantibus paſſim Numidis equitibus, & quæ his impeditiora erant, Celtiberis, Luſitaniſque.

Quin Haſdrubal Hannibalis frater, cui relicta erat cuſtodiẽda Hiſpania, vt eodem libro inquit Liuius, in Luſitaniam ac propius Oceanum conceſſit.

Cumq. poſtmodum ad fratrem in Italia bellum gerentem ſe contuliſſet, ac duo alij Haſdrubales cum Magone, ac Maſaniſſa in Hiſpania rem punicam gererent, alterum ex iis Giſgonis filium vltimam Hiſpaniæ oram, quæ ad Oceanum, & Gades vergit, hoc eſt, Tranſtaganos, & Turdetanos Luſitanos tenuiſſe apparet. Magonem autem reliquos. Vnde cum ambo ad Haſdrubalem alterum, poſt factum cum Scipione ad vrbẽ Bætulam prælium, auxilio iam ſero deueniſſent, capto in commune cõſilio, vt Haſdrubal ad Hannibalem in Italia cum exercitu iret, imminu-

tumq. quod erat Hiſpanis militibus repleretur. Mago traditis Haſdrubali Giſgonis, quibus præerat, copiis, cum grandi pecunia ad conducenda ex Balearibus auxilia eſt profectus. Haſdrubal vero Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniam abiit, vt ad vltima Hiſpaniæ traducti Hiſpani milites, a tranſitionibus ad Romanos prohiberentur. Hæc ex Liuio ſeptimo tertiæ decadis libro, & in initio octaui. Et poſt prælio victi Carthaginienſes, duce amiſſo in vltimam Hiſpaniæ oram, vſque ad Oceanum compulſi erant.

Hannibalem ſecutos fuiſſe Luſitanos in Italiam, non modo ex Liuio colligimus, ſed id etiam confirmat Silius libro tertio in catalogo populorum, quos ad Italicum bellum Pœnus contraxit.

Hos Viriatus agit, Luſitanumq. remotis
extractum luſtris, primo Viriatus in æuo
Nomen Romanis factum poſt nobile damnis.

Et libro quinto in pugna ad Traſymenum, Tellum ſigniferum, ac nobilem Mamercum ab iis interemptos ita narrat.

Nec fati melior Mamercus, corpore toto
Exoluit pœnas, nulli non ſaucius hoſti.
Namque per aduerſos, qua Luſitania ciebat
Pugnas dira manus, raptũ cũ ſanguine Telli
Signiferi, magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix reuocabat ſigna ſuorum.
Sed furiata choors, auſisq. accenſa ſuperbis

Quodcũque ipſa manus geſtabat miſſile, quidquid
Præbebat tellus, ſparſis non peruia telis,
Iniecit pariter pluresq. in corpore nullo.

Libro quoque decimo in memorabili illa Cannenſi pugna, C N. Seruilium a Viriato Luſitanorum duce interfectum ait, Viriatum vero ipſum ab Aemilio Paulo Conſule.

Incurrebat in arma.
Vincentum Conſul: pereundi Martius ardor,
Atque animos iam ſola dabat fiducia mortis.
Cum Viriatus agens telis, regnator Iberæ
Magnanimus terræ, iuxta, atque ante ora furẽtis
Obtruncat Pauli feſſum certaminis hoſtem.
Heu dolor, heu lacrymæ, Seruilius optima belli,
Poſt Paulum belli pars optima, corruit ictu
Barbarico, magnamque cadens leto addidit vno
Inuidiam Cannis; triſtem non pertulit iram.
Conſul, & inſani quamquam contraria venti
Exarmat vis, atque obtendit puluere lucem,
Squalentem rumpens ingeſtæ toruus arenæ
Ingreditur nimbum, ac ritu iam moris Iberi
Carmina pulſata fundentem barbara cetra
Inuadit, læuæq. fodit vitalia mammæ.

Et ne quem turbet hęc Silij de Viriato Narratio, aduertat alterum fuiſſe Viriatum hunc, alterum magnũ illum, qui cum Luſitanis aduerſus Romanos, annos quattuordecim pugnauit.

Nam hic regulus a poeta perhibetur, ille alter ex paſtore, ac venatore latro, & inde

dux exercitus ab omnibus qui de eo ſcripſere, fuiſſe narratur. Hic a Paulo Conſule Cannenſi pugna occiſus eſt, ille alter Seruilij Cæpionis dolo atque inſidijs perijt. At inter mortem vnius, atque initium bellorum alterius fluxerunt anni circiter ſeptuaginta, videlicet ab anno conditæ vrbis DXL. ad annũ DCVII.

Iterum ſiquis vrgeat, quonam modo Silius Viriati nomen mox factum nobile Romanorum damnis aſſerat? Reſpondebo non referendum hoc ad priorem Viriatum, quamquam, & ad hunc, qui & ad Traſymenum, & ad Cannas, Romanorum damnis inclaruerat, ſed potius ad poſteriorem Viriatum ducem maximum. Ideoq. poeta non dixit ducem factum nobilem, ſed ipſum nomen Viriatum, ignotum prius, mox, ideſt poſt paucos annos, Romanorum damnis factum nobile.

Fuiſſe verò idem nomen duobus Luſitanis ducibus, diuerſis temporibus, non mirabitur, qui vna tempeſtate, tot Hannibales, & plures aduerterit extitiſſe Haſdrubales. Præterquã quòd Viriati nomen, nempe a virium magnitudine dictum, vtrique indictum a ſuis eſſe potuit, eadem gratia. Vnde & Lucilius Hannibalem Viriatum appellauit, vt eſt apud Nonium Marcellum.

Finito Punico bello, & a P. Corn. Scipione pulſis Hiſpania Carthaginienſibus, cum nondum perpacatæ eſſent prouinciæ, frequenti-
bus

bus eas bellis Romani attriuerunt, interdum victi, maxime interfectis intra menſem duobus fratribus P. & Corn. Scipionibus, ſæpius tamen victores.

Quod ad Luſitanos attinet, M. Portius Cato, is qui Cenſorius cognominatus eſt, ex Hiſpania citeriore, quam fuerat ſortitus, ad vlteriorem deſcendiſſe videtur, ſi Polybio apud Plutarchum aſſentiamur.

Luſitaniam certe in officio continuit, metune an beneficijs nō ſcio. Reperi de eo fragmenta marmorea duo, ſed ex quibus nihil certi diuinare potui. Alterum Olyſippone in gradibus Palatij, quod eſt in ſumma arce.

... M. PORTIVS. M. F. M. N. CATO ...

Ideſt.

Marcus Portius, Marci filius, Marci nepos Cato. Alterum in agro Sintrienſi, in vico cui nomen eſt Fanum, de quo alias, & eſt cippi fracti ſuperior pars.

M. PORCIO. M. F. CATONI OBSINGVL EI. . . . .

Hoc eſt.

Marco Porcio, Marci filio Catoni ob ſingularem eius. Poſt Marci Catonis ex Hiſpania profectionem, cum multæ in citeriore pro-

uincia ciuitates rebellaſſent circa vrbis annum DLX. Sex. Digitius Prætor crebra magis quàm digna dictu prœlia fecit, & adeo pleraque aduerſa, inquit, Liuius in initio libri quinti quartæ decadis, vt vix dimidium militum, quàm quod acceperat ſucceſſori tradiderit. Nec dubium fuit quin omnis Hiſpania ſublatura animos fuerit, ni alter prætor P. Cornelius. CN. F. Scipio, trans Iberum multa ſecunda prœlia feciſſet. Quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc geſſerat Scipio. At idem poſtea Proprætor acerrimũ illud prœliũ cum Luſitanis geſſit, de quo ſuperius multa diximus, cum qualisnam gens Luſitanorum eſſet diſputaremus.

L.Corn. Scipione, qui poſtea Aſiaticus appellatus eſt, & C. Lælio nepote coſſ. Circa vrbis annum DLXIV. Luſitani L. Aemilium Paulum Proprætorem, cum vniuerſo exercitu ceciderunt, in qua pugna ipſum Aemilium interijſſe dicit Oroſius, qui eum Proconſulem vocat. Neſcio quem ſecutus auctorem.

Non enim interijt, cum poſt hanc pugnam, iterum collatis ſignis, ingẽti clade Luſitanos affecerit, & poſtea bellũ Macedonicum cum magna gloria geſſerit, vt idem Oroſius fatetur eodem capite, niſi alium exiſtimauerit, conſtat autem ex Liuio eundem fuiſſe. Nam quod Oroſius illum Proconſulem vocat, id forte

forte eſt, quoniam in Hiſpaniam ſibi decretam prouinciam, non cum ſex tantum ſecuribus, aliorum Prætorum more, ſed cum duodecim honoris cauſa miſſus eſt, ita vt dignitas conſularis in imperio eius ineſſet, vt in ipſius vita narrat Plutarchus.

Sed præſtat Liuiũ audire lib. ſeptimo quartæ decadis. Huius triumphi (videlicet M. Acilij Glabrionis de Aetolis) minuit lætitiam, nuntius ex Hiſpania triſtis, aduerſa pugna in Vaſcetanis ductu L. Aemilij Proprętoris apud oppidum Lyconem, cum Luſitanis ſex millia de exercitu Romano cecidiſſe, ceteros pauentes intra vallum compulſos ægre caſtra defendiſſe, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos.

Quæſiuit aliquando a me Ioannes Vaſæus vir doctus, ac diligens, cum Hiſpanicarum rerum chronicon commentaretur, quoſnam arbitrarer eſſe Vaſcetanos, in quibus tam inſignem victoriam adepti eſſent Luſitani.

Reſpondi, videri mihi lectionem nonnihil fuiſſe deprauatam, litterarum commercio, legendumq. in Bateſtanis. Nam ſolebant nonnulli B. eo ſono, quo. V. cum eſt conſonans, pronunciare, vt etiam modo Græci, & Hiſpanorum plerique. T, vero minutiore littera (qua nunc vtimur) ſcriptum, facile mutari potuit in C. Vaſcetanos enim in vlteriore Hiſpania populos, ſcire me nullos, immo neque

in citeriore. Veſci oppidum Fauentiam cognominatum legi apud Plinium, in Bætica,& apud Ptolemæum ex quo Veſcitani fieri potuiſſent, ſi de oppidanis, non autem de populis ſermo eſſet. At Liuius populos intellexit, in Vaſcetanis, inquiens, apud oppidum Lyconem. Quod oppidum ſi extaret,aut ſaltem nominis veſtigium exiguæ eſſet operæ lectionem veram agnoſcere, interea placere mihi Bateſtanos pro Vaſcetanis ſubſtitui.

Sed vt redeamus ad Liuium circa eiuſdem libri finem de P. Iunio Bruto in vlteriorē Hiſpaniam miſſo. C N. Manlio. C N. F. Vulſone. M. Fuluio. M. F. Nobiliore Coſs. circa vrbis annum DLXV. Profectusq. in Hiſpaniam eſt. P. Iunius Proprætor, in qua prouincia prius aliquanto,quàm ſucceſſor veniſſet, L. Aemilius Paulus,qui poſtea regem Perſea magna gloria vicit, cū priore anno haud proſpere rem geſſiſſet, tumultuario exercitu collecto, ſignis collatis,cum Luſitanis pugnauit. Fuſi, fugatiq. ſunt hoſtes, cæſa decem & octomillia armatorum,tria millia,c c c.capti,& caſtra expugnata. Huius victoriæ fama, tranquilliores in Hiſpania res fecit.

Lucium Aemilium Paulū de Luſitanis,propter hanc victoriā triumphaſſe opinantur nonnulli ex verbis Velleij Paterculi libro priore. Tum Senatus,Populusq. Romanus. L. Aemilium Paulum, qui, & Prætor,& Conſul triumphaue-

phauerat, virum in tantum laudandũ, in quantum intelligi virtus poteſt. Conſulem creauit filium eius Pauli, qui ad Cannas, &c.

Sed Liuius poſt narratam hanc de Luſitanis victoriam, ſupplicationes, inquit, deinde fuerunt, ex S. C. Quod Lucius Aemilius in Hiſpania proſpere rem geſſiſſet. De triumpho non meminit. Neque Plutarchus in hominis laudem mire propenſus, neque item Capitolinæ. M. Verrij Flacci tabulæ.

Onuphrius autem Veronenſis in commentario virorum triumphalium, ex Paterculi a me modo citatis verbis, & baſi Capitolina quadam, atque aliquot nummis non male videtur colligere illum triumphaſſe.

Huius victoriæ fama, inquit Liuius, tranquilliores in Hiſpania res fecit, verum nõ diu. Nam C. Catinio, & L. Manlio in Hiſpanijs Rempub. gerentibus, circa annum ab vrbe condita DLXVIII. in citeriore prouincia Celtiberi, in vlteriore Luſitani armis Romanorum ſocios vexabant, eorumq. agros populabantur. Sp. Poſthumio Albino. Q. Martio Philippo Coſs.

C. ergo Catinius, qui cũ bienio ante Prætor in vlteriorem prouinciam eſſet profectus, & tum ex prorogato imperio eam Proprætore obtineret, in Aſtenſi agro cum Luſitanis ſignis collatis pugnauit. Ad ſex millia hoſtium ſunt cæſa, vt refert Liuius libro nono quartæ

deca-

decadis, ceteri fuſi, fugati, caſtriſq. exuti.

Catinius inde ad Aſtam oppugnandam legiones duxit, eamq. haud multo maiore certamine cepit, quàm caſtra, ſed dum incautius ſubit muros, ictus, ex vulnere paucos poſt dies mortuus eſt. Qua re cognita Senatus cenſuit, vt C. Calpurnius Piſo, qui erat ſucceſſurus maturaret proficiſci, ne ſine imperio prouincia eſſet.

Profecti igitur, C. Calpurnius Piſo in vlteriorem Hiſpaniam, propter Luſitanorum motus, in citeriorem, L. Quintius Criſpinus, primo vere ex hibernis eductas copias, in Bæturia iunxere. Ea eſt pars Bæticæ a Marianis montibus ad Anam pertingens.

Inde in Carpetaniam, vbi caſtra erant hoſtium, progreſſi ſunt, communi animo, conſilioq. parati rem gerere, haud procul Hippone, & Toleto vrbibus, inter pabulatores pugna orta eſt.

Quibus dum vtrimque ſubuenitur a caſtris, paulatim omnes copiæ in aciem eductæ ſunt. In eo tumultario certamine, & loca ſua, & genus pugnæ pro hoſte fuere, ait Liuius libro nono decadis quartæ. Duo exercitus Romani fuſi, atque in caſtra compulſi ſunt. Non inſtitere perculſis hoſtes.

Prætores Romani, ne poſtero die caſtra oppugnarentur, ſilentio proximæ noctis tacito ſigno exercitum abduxerunt.

Luce

Luce prima Hiſpani acie inſtructa ad vallũ acceſſerunt, vacuaq. præter ſpem caſtra ingreſſi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant diripuerunt, regreſſiq. in ſua caſtra paucos dies quietis ſtatiuis manſerunt. Romanorum ſociorumq. in prœlio fuga, & ad quinque millia occiſi, quorum ſe ſpoliis hoſtes armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti ſunt: Ita Liuius.

Prætores poſthac cũ omne id tempus contrahendis ſociarum ciuitatũ auxiliis, recreandiſq. ab terrore aduerſæ pugnæ militum animis conſumpſiſſent ſuppleto exercitu iterum collatis ſignis atrox prœlium inierunt, hinc inflatis recenti victoria Hiſpanis, illinc Romanis militibus priore ignominia accenſis. Cæſi Hiſpani adeo, vt ex numero ſupra xxxv. milliũ, quattuor millia effugerint, tria tãtum millia, qui arma retinuerunt, in propinquum montem ſe receperint, mille ſemiermes per agros palati ſint.

Romani, ſociiq. paulo plus ſexcenti, & prouincialium auxiliorum CL. ferme ceciderunt, Tribuni militum quinque amiſſi, & pauci equites Romani. Pro concione poſtero die laudati, donatiq. phaleris, catellis, & fibulis, equites, & centuriones, quorum maxime opera fuſi eſſent hoſtes.

Hæc eo anno, quo App. Claudius. M. Sempronius Coſs. fuerunt, ſunt geſta.

In ſe-

In ſequenti anno, quo P. Claudius, L. Porcius erant Coſſ. in Hiſpania vlteriore, fractis proximo bello Luſitanis, res quietæ fuerunt, vt tradit Liuius.

Ex quo intelligimus prœlia duo, quæ paulo ante retulimus, cum Luſitanis, ac Celtiberis fuiſſe. Id etiam ex eo patet, quod veteres Prætores C. Calpurnius Piſo, & L. Quintius Criſpinus, qui eas pugnas pugnauerant, Romam cum rediiſſent, vtrique magno Patrum conſenſu triumphus eſt decretus. Prior C. Calpurnius de Luſitanis, & Celtiberis, paucos poſt dies L. Quintius ex iiſdem Luſitanis, ac Celtiberis triumphauit.

In ſequenti anno vlterior Hiſpania in pace fuit, quia P. Sempronius Longus, cui ea decreta erat, diutino morbo eſſet implicitus, & nullo laceſſente peropportune quieuerant Luſitani. Hæc Liuius in fine libri noni quartæ decadis. Ex quo etiam patet illa tempeſtate belli, paciſq. momenta præcipue penes Luſitanos fuiſſe.

Inde Coſſ. Cn. Bæbio Pamphilo, L. Aemilio Paulo, anno ab vrbe condita DLXXII. P. Manlio Hiſpania vlterior obuenit, quam & priore prætura obtinuerat, inquit Liuius, quæ tunc P. Sempronij Proprætoris morte, ſine imperio fuerat. Is ſecunda aliquot prœlia cum Luſitanis fecit, quæ Liuius non explicat. A. Poſthumio Albino, & Calpurnio Piſone Coſſ.

Hiſpa-

Hiſpanias ſortiti Prætores, L. Poſthumius Albinus poſteriorem, citeriorem Tib. Sempronius Gracchus. Qui bene re geſta, centum quinque oppida ad deditionem coegit.

L. autem Poſthumium eadem æſtate in Hiſpania vlteriore bis cum Vaccæis egregie pugnaſſe, & ad xxxv. millia hominum occidiſſe, ſcribit Liuius.

Codicem ego Liuij manu ſcriptum ab amico quodam accepi, in quo non cum Vaccæis, ſed cum Bracaris habebatur, ſicut & in Badiana editione legitur, probante Henrico Glareano docto, ac diligenti homine. Hoc aliquando Ioanni Vaſæo indicaui, eramq in eam lectionem propenſus, videlicet, quia in vlteriore Hiſpania Vaccæi non ſunt, Bracari autem, iuxta vetuſtiorem terminationem, ſicut & noſtro æuo ad Luſitaniã pertinuerint. Quòd ſi ita eſſet, emendari oporteret Liuij quoque epitomen, libro quadrageſimo primo, ac pro Vaccæis, reponendi Bracari.

Verum poſtea expendens Liuij paulò ſuperius verba, vbi ſic ſcribit: Eodem anno in Hiſpania L. Poſthumius, & Tib. Sẽpronius Propræ. comparauerunt ita inter ſe, vt in Vaccæos per Luſitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiam reuerteretur Gracchus, quòd maius ibi bellum eſſet, in vltima Celtiberiæ penetrauit, non audeo quidquam immutare.

Videtur enim Liuius finẽ conſilij, quo inter

Pro-

Proprætores conuenerat poſuiſſe, nempe. vt in Vaccæos per Luſitaniam iret Albinus; ſicut & Tib. ipſe Gracchus Mundam vlterioris prouinciæ vrbem oppugnauit, ac cepit. Ita enim e rep. fore vterque exiſtimauit.

Gracchus Prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit, & cepit. Ibidem, hoc eſt, in citeriore Hiſpania, iterum quia iam ibi centum quinque ad deditionẽ coegerat: ergo in citeriore, non in vlteriore prius legendum.

Quonam igitur modo in vlteriore Hiſpania geſta res fuiſſe narratur? Videlicet quia Proprætor vlterioris erat Albinus, & finitimi Luſitanis, Aſturibusq. Vaccæi, vti ſuperiore libro, cum terminos Luſitaniæ definiebamus ex Strabone oſtendimus, etiam ſi eas pugnas idem extra Luſitaniam Albinus pugnauerit.

Niſi & illic emendandus Liuij codex ſit, vt legatur in Bracaros per Luſitaniam iret Albinus. Nam ſi cum Vaccæis, & non cum Bracaris, hoc eſt, cum Luſitanis eæ pugnæ fuiſſent, quo iure Poſthumio Albino de Luſitanis decretus eſt triumphus, non autẽ de Vaccæi? Verba Liuij hæc ſunt decadis quintæ lib. primo: Triumphi ex hiſpania, deinde duo continuo acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, ſociiſque eorum, poſtero die L. Poſthumius de Luſitanis, aliiſq. eiuſdem regionis Hiſpanis triumphauit. Docti examinẽt. Vnum addam, apud Oroſium perperam

mutatas eſſe prouincias. Tiberium enim Sempronium in vlteriore Hiſpania centum quinque oppida, vt vetus habet codex, non centum quinquaginta, vt vulgata editio ad deditionem coegiſſe ſcribit. Eadem autem æſtate L. Poſthumium in citeriore quadraginta millia hoſtium bello interfeciſſe. Triumpharunt anno ab vrbe condita quingenteſimo ſeptuageſimo quinto.

Quinto Opimio Nepote. Lucio. Poſthumio Albino Coſſ. circa ſexcenteſimum vrbis annum a Luſitanis per arma vexatos fuiſſe Romanos ſcribit Iulius Obſequens in libello de prodigiis. Quamquam Conſulum prænomina perperam ſint poſita. Quinti enim prænomen Opimio fuit, Lucij vero prænomen Poſthumio, vt patet ex tabulis Capitolinis, ſic Q. Opimius Q. F. Nepos. L. Poſthumius. S. P. F. L. N. Albinus.

Poſthumio tamen in magiſtratu mortuo, in eius locũ M. Acilius Glabrio ſuffectus eſt. Eodẽ auctore, M. Marcello, & L. Valerio Coſſ. in Luſitania varie pugnatum. Conſentit epitome Liuij lib. 46. Hi autem Coſſ. M. Claudius Marcellus, & L. Valerius Flaccus fuere anno ab vrbe condita DCI.

His Coſſ. L. Mummi L. F. L. N. Proprætorem de Luſitanis triumphaſſe oſtendit in Iberico Appianus, & qui in Capitolinas tabulas commentarios edidere.

Mendoſe legitur apud Eutropium lib.quarto: L.Memmius in Hiſpania bene pugnauit. Nam cū hic ſit, qui poſtea a deuictis Achæis, & Corinthiis, Achaicus ſit appellatus, certum eſt, Achaicum L. Mummium L. F. L. N. fuiſſe, non L.Memmium.

Per hæc ipſa tempora L. Licinio Lucullo, Aulo Poſthumio Albino Coſſ. Hiſpanienſe bellum, cum parum proſpere aliquoties geſtum, ita confudiſſet ciuitatem Romanam, vt ne ij quidem inuenirentur, qui aut Tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Scipio Aemilianus. L.Pauli F. Africani nepos, ſed adoptiuus, qui & ipſe poſtea Africanus eſt appellatus, proceſſit, & excepturum ſe militiæ genus quodcumque imperatum eſſet, profeſſus eſt. Quo exemplo ad militandi ſtudium omnes inuitauit.

Iiſdem Coſſ. Seruius Sulpicius Galba Prætor, male aduerſus Luſitanos pugnauit, inquit, Liuij abbreuiator. Quam rem ſuperiori volumine a nobis tactā hic ſuo loco latius repetere eſt viſum, ex quarto Oroſij libro capite trigeſimo primo.

Sergius autem Galba Prætor a Luſitanis magno prælio victus eſt; vniuerſoq. exercitu amiſſo, ipſe cum paucis vix elapſus euaſit, ex qua ignominia, cum vlciſci ſe poſtea Galba ſtatuiſſet, immane, ac pluſquam barbarum facinus perpetrauit. Quod Oroſius ita narrat:

Igitur

Igitur in Hiſpania Sergius Galba Prætor, Luſitanos circa Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepiſſet, per ſcelus interfecit. Simulans enim de commodis eorum ſe acturum fore circumpoſitis militibus, cunctos inermes, incautoſq. proſtrauit. Quæ res Hiſpaniæ vniuerſæ, propter Romanorum perfidiam, cauſa maximi tumultus fuit. Valerius Maximus lib. 9. capite de perfidia ſic ait. Seruius quoque Galba ſummæ perfidiæ. Trium enim Luſitaniæ ciuitatũ, conuocato populo, tamquam de commodis eius acturus, nouem millia, in quibus flos iuuentutis conſiſtebat, electa, & armis exuta, partim trucidauit, partim vendidit. Quo facinore maximam cladem (codex manuſcriptus habet partem) barbarorum magnitudine criminis anteceſſit.

Accuſauit acriter M. Cato Galbam, pro interfectis cõtra interpoſitam fidem Luſitanis, vt teſtatur in Bruto M. Tullius, & obiter in diuinatione, quod explicat apertius Aſconius Pædianus, & Liuij epitome libro quadragesimo nono.

Aetatis autem nonageſimum annum agebat Cato teſte Liuio decad. quartæ lib. 9. cum Galbam accuſauit, ardentiſſima oratione, quam in Origines ſuas retulit.

Reus vero Galba, cum ſe damnari videret complexus duos filios prætextatos, & C. Sul-

pitij filium cuius tutor erat, ita miſerabiliter pro ſe locutus eſt, vt rogatio antiquaretur.

Miſericordia ergo, inquit, lib. 8. cap. 1. Valerius Maximus, illam quæſtionem non æquitas texit. Ceterum de prænomine Galbæ, quod alias Seruius, alias autem Sergius habetur, ſi quis forte inquirat, neſcio an facere ſatis omnino poſſim.

Nam Cicero loco a me citato Seruium habet. Pædianus, & Oroſius Sergium. Epitome Liuij prius Seruium, deinde Sergium. Liuius ipſe vbi de accuſatione eius meminit Sergium, at libro quinto decadis quintæ cum ſcribit Galbam impedire conatum, ne de capto Rege Perſe, deuictaq. Macedonia. L. Aemilio Paulo triumphus decerneretur, ac M. Seruilium pro L. Aemilio ad populum verba facientem inducit, vbique eum Seruium Sulpicium Galbam nominat.

Valerius Maximus in altero locorum modo citatorũ Sergium, in altero vero Seruium, quemadmodum libro ſexto capite quarto, de Scipione cum ait: Seruius Sulpicius Galba; quę varietas in impreſſis codicibus eſt. In manu autem ſcripto, vbique Seruium inuenio.

Plutarchus in Catone Seruilium, quod parum abeſt a Seruio. Suetonius vero in Galba Cæſare, cuius familiam ab hoc Galba deducit, Sergium ſemper vocat, familiam, inquit, illuſtrauit Sergius Galba temporum ſuorum elo-

eloquentiſſimus, quem tradũt Hiſpaniam obtinentẽ triginta Luſitanorũ millibus perfidiâ trucidatis, Viriatini belli cauſam extitiſſe; eius quoque filios, alterum Caium, alterum Sergium nominat. Ex quibus Tranquilli locis, in prænomen Sergium pedibus prope iam ibam, niſi me Eutropius libro ſeptimo reuocaſſet. Scripto enim Neronis obitu, huic ait Seruius Galba ſucceſſit antiquiſſimæ nobilitatis Senator. Non ergo quieui donec Dione Græco Auctore conſulto libro quinquageſimoſeptimo inueni Seruium, non Sergium ab illo nominari. Quare magis ad Seruij prænomen animus iam inclinat. Varietatem autem ex compendio ſcribendi eueniſſe puto. Nam prænomina cum fere compendio notentur, factum eſt, vt SER. à quibuſdam Seruius, ab alijs autem Sergius legeretur. Sane tamen SER. magis Seruium notat, quam Sergium, vt mea fert opinio. Ego Sergium prænomen quattuor litteris ſcriberem, ſic. SERG. vt Dionem video feciſſe in initio eiuſdem libri.

Quòd ſi opinioni huic meæ objiciatur etiã tribum. SERGIAM litteris tantum tribus ſcribi, & Sergiam intelligi, vt in Tarraconenſi cippo vidi. P. FABIO. P. F. SER. LEPIDO. reſpondebo in tam nota tribu nihil opus fuiſſe pluribus litteris; at in prænomine, quod ad hoc, vel ad illud trahi poterat, in Sergio quartam litterã fuiſſe neceſſariam.

Tam ex Suetonio, quàm ex Oroſio Seruij Galbæ perfidiam, ac crudelitatem maximi tumultus vniuerſæ Hiſpaniæ, ac demum Viriatini belli cauſam fuiſſe didicimus, vt dederit Roma pœnas impuniti Galbæ, qui contra ius, etiam inter extremæ barbariæ hoſtes, ſanctum, & inuiolabile vel nouem millium, vt Valerio placuit, vel millium triginta, vt Tranquillo, nefaria ſe cæde polluerit, & quem contra ſummi viri Catonis iuſtam acrimoniam, trium puerorum miſericordia nóxa capitali exemerat. Anno igitur ab vrbe condita DCVII. Cn. Cornelio Lentulo. L. Mummio Nepote Coſs. Luſitanos Viriatus erexit. De quo hæc Auctores. Florus: Vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone ſubito dux, atque imperator, etſi fortuna ceſſiſſet, Hiſpaniæ Romulus, non contentus libertatem ſuorum defendere per quattuordecim annos, omnia citra, vltraq. Iberum, & Tagum igni, ferroq. populatus, caſtra etiam Prætorum, & præſidum aggreſſus, cum Claudium Vnimanum pene ad internitionem exercitus cecidiſſet, & inſignia, trabeis, & faſcibus noſtris, quæ ceperat, in montibus ſuis tropæa fixiſſet, tandem eum Fabius Maximus conſul oppreſſerat, ſed ab ſucceſſore Seruilio violata victoria eſt. Quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem per fraudem, & inſidias, &

dome-

domeſticos percuſſores aggreſſus, hanc hoſti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuiſſe. Iuſtinus: In tanta ſæculorum ſerie, nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui annos decem Romanos varia victoria fatigauit. Adeo feris propiora, quàm hominibus ingenia ſunt. Quem ipſum non iudicio populi electum, ſed vt cauendi ſcientem, declinandorumq. periculorum peritum, ſecuti ſunt. Cuius ea virtus, continentiaq. fuit, vt cum conſulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus geſtis, non armorum, non veſtis cultum, non denique victum mutauerit: ſed in eo habitu, quo primum bellare cœpit, perſeuerauerit, vt quiuis gregarius miles, ipſo imperatore etiam opulentior videretur.

Velleius in poſterioris voluminis initio: Triſte deinde, & contumelioſum bellum in Hiſpania, duce latronum Viriato, ſecutum eſt, quod ita varia fortuna geſtum eſt, vt ſæpius Romanorum gereretur aduerſa. Sed interempto Viriato fraude magis, quàm virtute Seruilij Cæpionis, Numantinum grauius exarſit.

Eutropius: Quintus quoque Cæpio ad idem bellum miſſus eſt, quod quidem Viriatus contra Romanos in Luſitania gerebat. Quo metu Viriatus à ſuis interfectus eſt, cum quattuordecim annos Hiſpanias aduerſus Romanos mouiſſet. Paſtor primo fuit, mox latronum

dux, poſtremo tantos ad bellum populos concitauit vt adſertor contra Romanos Hiſpaniæ putaretur.

Plinius in libello de viris Illuſtribus: Viriatus genere Luſitanus, ob paupertatem primo mercennarius, deinde alacritate vector, audacia latro, ad poſtremum dux, bellum aduerſum Romanos ſumpſit, eorumq. Imperatorem Claudium Vnimanum, deinde C. Nigidium oppreſſit. Pacem a Popillio maluit integer petere, quàm victus: & cum alia dediſſet & arma retinerentur, bellum renouauit. Cæpio cum vincere aliter non poſſet duos ſatellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depoſitum perimerent. Quæ victoria, quia empta erat, a ſenatu non fuit probata.

Oroſius libro quinto capite quarto: Viriatus in Hiſpania, genere Luſitanus, homo paſtoralis, & latro, primo inſectando vias, deinde vaſtando prouincias, poſtremo exercitus Prætorum, & conſulum Romanorum vincendo, fugando, ſubigendo maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidem Iberũ, & Tagum maxima, & diuerſorum locorum flumina late tranſgredienti & peruaganti. C. Vetilius Prætor occurrit. Qui continuo cæſo vſque ad internitionem pæne omni exercitu ſuo, vix ipſe Prætor cum fuga lapſus euaſit. Deinde C. Plautium Prætorem ipſe Viriatus multis prœlijs fractum fugauit. Poſt etiam

Clau-

Claudius Vnimanus cũ magno inſtructu belli contra Viriatum miſſus, quaſi pro abolenda ſuperiore macula, turpiorem ipſe auxit infamiam. Nam congreſſus cum Viriato vniuerſas, quas ſecũ adduxerat copias, maximasq. vires Romani amiſit exercitus. Viriatus trabeas, faſces, ceteraq. inſignia Romana, in mõtibus ſuis tropæa præfixit. Eodem tempore trecenti Luſitani cum mille Romanis in quodam ſaltu contraxere pugnam, in qua ſeptuaginta Luſitanos, Romanos autem trecentos viginti cecidiſſe, Claudius refert. Et cum victores Luſitani ſparſi ac ſecuri abiiſſent, vnus ex iis longe a ceteris ſegregatus, cum a circumfuſis equitibus pedes ipſe deprehenſus, vnius eorũ equo lancea perfoſſo ipſius equitis ad vnum gladij ictum caput deſecuiſſet, ita omnes metu perculit, vt proſpectantibus cunctis ipſe contemptius, atque otioſius abſcederet. Et paulo poſt: L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Max. Seruiliano Coſſ. Igitur Fabius conſul contra Luſitanos, & Viriatũ dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriatus obſidebat, depulſis hoſtibus liberauit, & in deditionem cum plurimis aliis caſtellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis Barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei, & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos ſocietate inuitatos, deditionis iure ſuſceperat, manus præcidit. Pompeius ſequentis anni Con-

ni Conſul fines Numantinorum ingreſſus accepta maxima clade diſceſſit, non ſolum exercitu pene omni profligato, verum etiam plurimis nobiliũ, qui ei militiæ aderant, interemptis. Viriatus autem cum per quattuordecim annos Romanos duces, atque exercitus protriuiſſet, inſidijs ſuorum interfectus eſt. In hoc ſolum Romanis circa eum fortiter agentibus, quòd percuſſores eius indignos præmio iudicarunt.

Sex. Iulius Frontinus ſtratagematum libro ſecundo capite quinto: Viriatus ex latrone dux Celtiberorum, cedere ſe Romanis equitibus ſimulãs, vſque ad locum voraginoſum, & præaltum eos perduxit, & cum ipſe per ſolidos, ac notos ſibi tranſitus euaderet Romanos ignaros locorum, immerſoſq. limo cecidit. Celtiberorum illum ducem appellat, quoniam non contentus vniuerſam Luſitaniam ademiſſe Romanis, Iberum bella transferens, Celtiberiæ etiam populos occupauit, & aduerſus Romanos erexit. Multa alia in libris his magni, ac ſapientis ducis argumenta Frontinus de Viriato prodidit, quæ peti inde poſſunt.

Epitome Liuij lib. 52. Viriatus primum in Hiſpania, ex paſtore venator, & ex venatore latro, mox iuſti quoque exercitus dux factus eſt, & vniuerſam Luſitaniam occupauit. M. Vetilium prætorem, fuſo eius exercitu, cepit.

Poſt-

Poſtquem C. Plautius Prætor nihilo felicius rem geſſit, tantumque terrorem is hoſtis intulit, vt aduerſus eum conſulari opus eſſet, & duce & exercitu. Et libro quinquageſimo quarto: Quintus Fabius Proconſul, rebus in Hiſpania proſpere geſtis labem impoſuit pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus a proditoribus, cōſilio Seruilij Cæpionis interemptus eſt, & ab exercitu eius multum imploratus, ac nobiliſſime tumulatus, vir, duxq. maximus per quattuordecim annos, quibus cum Romanis bellum geſſit, frequentius ſuperior. Hæc ſcriptores de Viriato, quem omnes latronem, latronumq. ducem fuiſſe dicunt, quemadmodum Strabo libro tertio. Noſter quoque Cicero libro de officiis ſecundo: Quin etiam leges latronum eſſe dicuntur, quibus parent, quas obſeruent. Itaque propter æquabilem prędæ partitionē, & Bargulus Illyricus, de quo eſt apud Theopōpum magnas opes habuit, & multo maiores Viriatus Luſitanus, cui quidem exercitus noſtri imperatoresq. ceſſerunt. Quem C. Lælius, is qui ſapiens vſurpatur Prætor fregit, & comminuit, ferocitatemq. eius ita repreſſit, vt facile bellum reliquis traderet.

Vbi quoque aduertendum, quām Viriati attenuet ſummus Orator victorias. Cui quidem exercitus noſtri imperatoresq. ceſſerūt: Ceſſerunt verecunde, inquit quidam, cum

incurſiones, ac latrocinium aduerſus Romanos, Romanorumq. ſocios exercebat. Cuius felici audaciæ, cum ex Romanorum recenti iniuria multi fauerent, & copiæ indies maiores accreſcerent, iuſto tandem exercitu congregato, electus dux, ad bellum iam intrepide, patriamq. liberandam, non autem ad latrocinium proceſſit. Quippe cuius miram virtutem, continentiamq. adeo Iuſtinus prædicet, vt tantis rebus geſtis, neque cultioribus armis, quàm ceteri, ſit vſus, neque veſtitum, neq; victum mutauerit, vt quiuis gregarius miles ipſo imperatore opulentior videretur. Quæ animi moderatio in latronum moribus eſſe non ſolet.

Interfecto Seruilij Cæpionis opera a duobus domeſticis ſatellitibus Viriato, cum interfectores eius præmium a Scipione Cõſule peterent, reſponſum eſt, numquam Romanis placuiſſe, imperatores a ſuis militibus interfici, vt ait Eutropius. Duplicem in eius cæde perfidiam accuſat Valerius Max. lib. 9. cap. 6. alterã amicorum eius, quòd eorũ manibus interemptus, alterã Q. Seruilij Cæpionis, quòd is ſceleris huius auctor, promiſſa impunitate fuerit, victoriãq. nõ meruerit, ſed emerit. Imperatores igitur Romani, quos Viriatus deuiciſſe legitur, fuere hi. Prætores C. Vetilius, vt Oroſius, ſiue M. Vetilius, vt epitome Liuij habet. C. Plautius, Cl. Vnimanus.

C. Ni-

C. Nigidius, cum M. Popillio Lænate, tunc Prætore; vt arbitror. Nam conſulatum non iniit, niſi poſt Quintum Seruilium Cæpionē, quo agēte domeſticis inſidiis periit Viriatus. Cum Popillio ergo, adhuc integer de pace agitauit. Sed quia tradere arma poſcebatur, quòd ea res videretur victi eſſe confeſſio bellum renouauit. Cum Lælio varie pugnauit: nam ſi eum Lælius tam fregiſſet, quàm in eius gratia iactat Cicero, nequaquam cenſuiſſet Senatus, vt bellum aduerſus Viriatum, non iam per Prætores, ſed per Conſules adminiſtraretur.

Cum Q. Fabio Maximo Conſule etiam varie pugnauit. Cum eodem poſtea Proconſule varie quoque. Quare cum eo Fabius æquis conditionibus pacem fecit, cum tamē bonam ei Luſitaniæ partem ademiſſet. Vnde labem proſpere geſtis a ſe rebus impoſuiſſe Fabius eſt iudicatus. Proconſul tum erat Fabius, vt patet ex Liuij Epitome. Emendandus eſt Flori Locus paulo ante citatus. Tandem eum Fabius Maximus Conſul oppreſſerat. Sine dubio enim legendum Proconſul. Nam Fabius anno vrbis DCXII. Conſul fuit. Pōſtquam fuere Cn. Seruilius Cæpio, & Q. Pompeius Rufus. Quorum anno prorogatum Fabio imperium eſt, vt Proconſule aduerſus Viriatum ex parte affectum bellum tandem conficeret. Anno ſequenti deſignati Coſſ. C. Lælius Sapiens, & Quin-

Quintus Seruilius Cæpio auctor cædis Viriati, vt ex Eutropio oſtenſum ante eſt. Igitur pace rurſus turbata futurus victor apparebat Fabius, niſi Q. Seruilius Cæpio, qui poſt Cn. Seruilium Cæpionem fratrem, & Q. Pompeium Rufum Conſul eſt deſignatus, belliqne cum Viriato ſucceſſor, inſidiis victoriam corrupiſſet.

Manent adhuc in Luſitania aliquot monumenta militum Romanorum, qui in Viriatino bello occiſi ſunt, vt in territorio Eborenſi, Pomarienſi prædio, hoc cuius ego teſtis ſum oculatus.

L. SILO. SABINVS. BELLO. CONTRA
VIRIATVM. IN. EBOR. PROV. LVSIT.
AGRO. MVLTITVDINE. TELOR. CONFOSSVS. AD. C. PLAVT. PRAET. DELATVS. HVMERIS. MILIT. H. SEP. E. PEC.
MEA. M. F. I. IN. QVO. NEMIN. VELIM
MECVM. NEC. SERV. NEC. LIB. INSERI.
SI. SECVS. FIET. VELIM. OSSVA. QVORVMQVOMQ. SEPVLCRO. MEO. ERVI
SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

Id eſt,

Lucius Silo Sabinus bello contra Viriatum in Eborenſi prouinciæ Luſitaniæ agro, multitudine

tudine telorum confoſſus, ad Caium Plautinum prætorem delatus humeris militum, hic ſepultus eſt. pecunia mea mihi fieri iuſſi, in quo neminem velim mecum, nec ſeruum, nec liberum inſeri. Si ſecus fiat, velim oſſua quorumquomque, ſepulcro meo erui. Si patria libera erit.

Honoratus Ioannes Valentinus, vir & natalibus, & luculenta eruditione nobilis, & hoc & tria, quæ ſubiiciam a Floriano Campenſi accepta mihi Olyſippone oſtendit. Sed ego illi hoc emēdatius tradidi. Alterum etiam ibidem ſimul inuentum eſſe narrabat, quod ego etſi diligenter perquiſiui, hactenus tamen inuenire non potui, eſſe autem ferebat iſtiuſmodi.

Q. LONGINVS. TARTAREO. ABSORPT.
HIATV. ANTE. TEMPVS. ARM. HOST.
IN. CAMPIS. LVSITAN.
M. REGVLVS. TRIB. MIL. MAR. SARCOPH.
OSSA·CONTEXIT·VALETE·MILIT·ROMANI

Hoc eſt,

Quintus Longinus tartareo abſorptus hiatu ante tempus armorum hoſtilium in campis Luſitaniæ. Marcus Regulus Tribunus militum marmoreo ſarcophago oſſa contexit. valete milites Romani.

Et hoc

Et hoc prope Viſæum vrbem.

L. Aemil. L. F. confect. vulnere Hoſt. ſub
Nigidio. Coſs. cont. Viriatum Latronem
Lanciens. quorum Remp. tutarat. baſim
Cum vrna, & ſtatuam in loco publico erex.
Honoris. liberal. que ergo.

Hoc eſt,

Lucio Aemilio Lucij filio, confecto vulnere hoſtili ſub Nigidio Conſule contra Viriatum Latronem, Lancienſes, quorum Remp. tutarat baſim cum vrna, & ſtatuã in loco publico erexerunt honoris liberalitatisq. ergo.

Hoc quoque neque ego vidi, neque C. Nigidium Conſulem Viriatino bello fuiſſe inuenio, niſi conſulari poteſtate bellum geſſiſſe dicamus, quem a Viriato oppreſſum dicit Plinius. Fertur etiam teſtamentum Galli Fauonij, quod retulit Marlianus in vrbis deſcriptione, in Luſitania repertum, quod ab Iacobo Simoneta Piſaurienſi Epiſcopo, & Rotæ auditore, ſe accepiſſe ait, in hæc verba.

EGO GALLVS FAVONIVS
IOCVNDVS. P. FAVONII F.

Qui bello contra Viriatũ obcubui, Iocundum, & Pudentem filios e me, & Quintia Fabia coniuge mea ortos, & bonorum Iocundi

patris mei, & eorum quæ ipſe mihi acquæſiui, heredes relinquo, hac tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc veniāt, & oſſa hinc mea intra quinquennium exportent, & via Latina condant, in ſepulchro iuſſu meo condito, & mea voluntate. In quo velim neminem mecum, neque ſeruum, neque libertum inſeri, & velim oſſa quorumcūque ſepulchro ſtatim meo eruantur, & iura Romana ſeruentur, in ſepulchris, ritu maiorum retinendis voluntate teſtatoris. Et ſi ſecus fecerint, niſi legitimæ oriantur cauſæ, velim ea omnia, quæ filijs meis relinquo, pro reparando templo Dei Siluani, quod ſub Viminali monte eſt, attribui. Manesq. mei a Pontifice maximo & a Flaminibus Dialibus, qui in Capitolio ſunt, opē implorent, ad liberorum meorum impietatem vlciſcendā. Teneanturq. ſacerdotes Dei Siluani me in vrbem referre, & ſepulchro meo condere. Volo quoque vernas, qui domi meæ ſunt omnes a Prætore Vrbano liberos cū matribus dimitti, ſinguliſq. libram argenti puri, & veſtem vnam dari. in Luſitania in agro. VIII. cal. Quintiles bello Viriatino.

Teſtamētum hoc paulo diuerſius mihi Honoratus Ioannes Floriani Campenſis manu deſcriptum communicauit hoc modo.

EGO

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS L. F.

Qui bello cont. Viriatum occub. Iocundum, & Pudentem
fili.ex teſt.herr.relinquo,& honor.Iocundi patr.mei,& eor.quæ mihi adquæſiui. hac tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc veniant, & oſſa mea intra quinquen. e Luſitan. export.via Latina condant, ſepulch. marm. cond.mea voluntate, ſi ſecus fec. niſi legitimæ oriant.cauſæ, velim ea omn.quæ fili. relinquo, pro templo Dei Siluani reparando adtribui. Manesq. mei opem pont.Max.& Flaminum Dial.qui in capitolib ſunt, implorent, ad impiet.contra fili. vlciſcendam. Teneanturq. ſacerdd. Dei Siluani me in vrb.referre.& ſepulch.me. cond.
Velim quoque quotquot domi meæ vernæ ſunt, liberos a Prætore, cum matrib. dimitti, ſingul.que libram arg. & veſtem dari.
Act. VI. Kalend. Quint. ... R. Galba. Q. AVREL. Coſſ.
DECVRR. Tranſcudani hoc teſtam. ore eiuſd. Galli FAV. emiß.lapide iuſſere adſculpi.

Diſplicent tamē mihi affectata hic aliquot compendia cōtra ſæculi illius morem. Ac neſcio, an ita in marmore ſit, an magis ita Florianus tradere voluerit, quo antiquitatem

ſuo iudicio maiorem repræſentaret, ſi lectori mutilatis dictionibus negotium faceſſeret.

Onuphrius Panuinius in primo faſtorum anno vrbis conditæ DCX. huius etiam meminit: Horum, inquit, conſulum mentio eſt in teſtamento Galli Fauonij ſecundi, qui bello Viriatino cecidit, ita: A C T V M . V I. KAL. QVINTILEIS. SER. GALBA. L. AVRELIO Coſſ. & de Viriato ſatis iam multa.

Decius inde Iunius Brutus. M. Iunij Penni filius, cum circa vrbis annum DCXVI. vna cum P. Corn. Naſica, qui Serapio appellatus eſt, conſulatum gereret, in Hiſpaniam venit, & iis qui ſub Viriato militauerant, agros, oppidumq. dedit, quod Valentia nuncupatum eſt. Ex epitome Liuij. Meminit etiam huius rei Sabellicus quintæ Eneados libro nono. Et nos in Vincentio Martyre, vt liqueat a Luſitanis ceteriſq. Viriati militibus Valentiam eſſe conditam & nominatam. Fabulam vero inanem eſſe, eam conditam ante Romam, & Romin appellatã a Romo Rege neſcio quo, apud commentitium Manethonem reperto. Quæ tamen fabula Floriano Campẽſi, & quibuſdam ex neotericis Hiſpanicarum antiquitatum ſcriptoribus non diſplicuit.

Brutus igitur hic Luſitaniã, vſque ad Oceanum perdomuit. Quamquam vt Valerius Maximus libro ſexto, capite quarto ait: Pæne tota ſe ei ſponte dediderat, præter Cinauiam.

vrbem, quæ pertinaciter arma retinebat, vti in ſuperioribus diximus, cùm qualisnam gẽs Luſitani fuiſſent, diſſeruimus. Adortus etiam Bracaros Callæciæ gentem Callaicorum, qui Luſitanis auxilio venerant, ſexaginta millia bello aſperrimo, atque difficili, quamuis incautos circũueniſſet, oppreſſit, in eo prœlio, inquit Orioſus libro quinto capite quinto, quinquaginta millia occiſa, ſex millia capta referuntur, pauci fuga euaſere. Propter hanc igitur de Callaicis, & Bracaris victoriã, Callaici cognomen non autem a cetera Callæcia Brutum eſſe adeptum, hinc colligo, quòd Strabo libro tertio, vbi amnis Minij mentionem fecit, ita ſcribit. Hic expeditionis Bruti terminus eſt. Negligenter enim vertit interpres. Bruti Præturæ terminus, obiterq. notandum, iam non Conſulem Brutum, ſed Proconſulem, illic rem geſſiſſe, eoq. tempore illi ad Limiam contigiſſe, quod ſupra retulimus, cum Bracarorum flumina recenſeremus.

Triumphauit autem de Luſitanis, & Callæcis, anno vrbis DCXVII. quod in tabulis Capitolinis ita notatur.

D. IVNIVS.M.F.M.N. BRVTVS.CALLAICVS. ANNO DCXVII.PRO.COS.DE LVSITANEIS. ET CALLAICEIS. EX HISPANIA. VLTERIORE.

Hoc eſt: Decius vel Decimus Iunius, Marci filius, Marci nepos Brutus Callaicus anno ſexcenteſimo decimoſeptimo Proconſul de Luſitanis ex Hiſpania vlteriore. Anno ab vrbe condita dcxlv. Q. Seruilius Cæpio. Q. Seruilij Cæpionis ſuperioris filius. CN. nepos, Proprætor de Luſitanis, & Hiſpania vlteriore triumphauit. At anno dcxlix. P. Rutilio Rufo: CN. Manlio Coſs. exercitus Romanus a Luſitanis cæſus. Quod niſi a Iulio Obſequente quattuor tantum verbis eſſet notatum, per ceteros Romanos ſcriptores penitus ignoraremus. Tametſi de nominibus Conſulum Obſequens & Caſſiodorus nonnihil variant, ſed ego Onuphrio Panuinio, qui eam rem exquiſitius indagauit, adhæreo.

Anno inde conditæ vrbis dclii. C. Mario iiii. Q. Luctatio Coſs. deuictis Luſitanis pacatam vlteriorem Hiſpaniam, ſcribit Obſequens. Non tamen a quo deuicti ſint, expreſſit. Opinatur Panuinius a D. Iunio. Syllano, propter Sexti Rufi verba. Rebellantes in Hiſpania Luſitanos, per D. Brutũ obtinuimus, & vſque Gades ad Oceanũ peruenimus.

Poſt, ad Hiſpanos tumultuantes Syllanus miſſus, eos vicit, ego tamen & Obſequentis, & Rufi verba, aliter intelligo. Nempe deuictis a Bruto Luſitanis, vlteriorem Hiſpaniam fuiſſe pacatam, vſque ad Gades, & Oceanum

Sylla-

Syllanum vero ad tumultuãtes Hiſpanos miſſum, non autem ſingillatim ad Luſitanos. Ad quos autem tumultuantes miſſum intelligat non explanauit. Verum quia Panuinio, & ceteris tabularum triumphalium explicatoribus ita videtur, ab illis non diſcedamus.

Anno vrbis DCLV. L. Cornelius Dolabella de Luſitanis triumphauit. Quod Verrij Flacci tabulæ ita oſtendunt.

L.CORNELIVS.L. F.L. N. DOLABELLA. PRO. COS. EX HISPANIA. VLTERIOR. DE LVSITAN. V. K. FEB.

Hoc eſt: Lucius Cornelius, Lucij filius, Lucij nepos Dolabella, Proconſul ex Hiſpania vlteriore de Luſitanis quinto Kalen. Februarij.

Quinto poſt anno, id eſt ab vrbe condita DCLX. P.Licinius Craſſus de Luſitanis triumphauit, teſtatur hoc Verrius Flaccus, ſic.

P.LICINIVS.M.F.P.N.CRASSVS.ANNO.DCLX PRO.COS.DE LVSITANEIS.PRID.IDV. IVNI.

Hoc eſt: Publius Licinius, Marci filius, Publij nepos, Craſſus anno ſexcẽteſimo ſexageſimo Proconſul de Luſitanis, pridie Idus Iunij. Hunc in Luſitania, & ea Callæciæ parte, quæ Bracarorũ eſt bellũ geſſiſſe, inde conijcimus, quòd Strabo in calce libri tertij, tradit illum

etiam caſſiteridas inſulas e regione Celtici promontorij, pace conciliaſſe.

Sexcẽteſimo ſeptuageſimo tertio vrbis anno ſparſo per Macedoniam, Pamphyliam,atque Dalmatiam Romanorũ bello, cum quod in Hiſpania erat, ob id remiſſius gereretur, pauliſper interquieuerant Luſitani, donec diſcordijs ciuilibus Sertorianũ exarſit, Syllanæ proſcriptionis hereditas,vt inquit Florus. Quintus enim Sertorius, vir ſummæ quidem, ſed calamitoſę virtutis,ac magnę in rebus bellicis peritiæ dux, quòd Marij partes fuerat ſecutus,cum proſcriptus a Sylla eſſet,exceſſit vrbe atq; Italia varijs caſibus vbiq; iactatus.

Cuius quia vitam, resq. geſtas accurate perſcripſit Plutarchus, & de eo multa ciuiliũ bellorum libro primo Appianus, & libro tertio. L. Florus,quinto. P. Oroſius præter ea, quę ſparſim Plinius Iunior de Illuſtribus viris, Valerius Maximus, Frontinus, Obſequens, & alij adnotarunt, minime opus eſt in ea rẽ me laborare. Summatim ex Plutarcho, Appiano,atque Oroſio dicam. Adſcitus ex Africa a Luſitanis, cum duobus millibus, & ſexcentis; quos Romanos vocabat, admixtis Afris ſeptingentis, illinc venit, adiunxit Luſitanorum quattuor millia peditum, & equites ſeptingentos; atque tam exiguis copijs aduerſus quattuor Romanorum duces, ſub quibus erant peditum millia centum viginti,

equitum ſeptem millia, ſagittariorum,& fun ditorū duo millia,& vrbes innumeræ, bellum geſſit, cum ipſe in initio viginti tantum Luſitanorum vrbes in ſua ditione haberet. Validas non ſolum gentes, ſed miſſos etiam aduer ſum ſe Romanos duces ſubegit. Cottam nauali prœlio ad Mellariam ſuperauit, Phidium Prætorem ad Bætin,interfecitq. in ea pugna duo millia Romanorum ciuium, Domitium per Hirtuleium ducem oppreſſit. Qui etiam Manilium Galliæ Procoſſ. cum tribus legionibus,& mille quingentis equitibus in Hiſpaniam trangreſſum, caſtris, copiiſq. nudauit, vt Oroſij verbis dicam, & pæne ſolum Ilerdam compulit refugere.

Lucium Procoſſ.contriuit,Toranium à Metello miſſum cum toto exercitu deleuit. ipſum Metellum in tantam compulit neceſſitatem, vt L.Lollius ex Narbonenſi Gallia ei ferre auxilium cogeretur, & Pompeius Magnus ex vrbe cum magna feſtinatione ea de cauſa mitteretur. Neque enim habebat Metellus, quo ſe verteret. Aquilium a Metello miſſum cum ſex millibus cecidit, Pompeium iam Pyrenæos montes tranſgreſſum bello excepit, poſitiſque iuxta caſtris ſuperior fuit, Pompeium Palantiam obſidentem vi repulit, Et caſtra, quæ ad Calagurrim erant, adortus, ad tria millia interfecit. Eodem Pompeio ſpectante Lauronem vrbem expugnauit, atq; incen-

incendit, neque ille tam magnifice Lauronenſibus de ſe pollicitus, ſociis pereuntibus auxilium ferre auſus eſt. Quibus vitam ex incenſa vrbe dedit Sertorius, in Luſitaniam miſerabili captiuitate traduxit. Ad Sucronem Pompeium prœlio ſuperatum fugauit, ita vt vulneratus, & ex equo proſtratus, pæne interfectus, & captus ſit.

Afranium, qui cornu ſiniſtrum regebat, cũ Sertorianos intento in Pompeium duce pelleret, ſuorum intellecto periculo accurrens, facile ſuperauit, eiuſq. milites diſperſos occidit. Ad flumen Turiam Pompeium male mul tauit, & niſi Metellus ſuperueniſſet, actum de eo erat. Vnde illa Sertorij gloriatio: Ego puerum hunc, niſi veniſſet anus illa, caſtigatum verberibus, domum remiſiſſem. Memmius Pompeij quæſtor, & ſororis eius maritus, ad Saguntum Sertorio ſuperante, eſt interfectus. Et cum magna ſtrage victor ad Metellum vſque perueniſſet, pilo percuſſus Metellus interierat, niſi a ſuis pudore nimio affectis protectus eſſet. Didium Lælium Pompeij legatum, qui pabulatum exierat, ſcribit Obſequens a Sertorianis interfectum.

Et certe Sertoriani duces fere ſuperiores erant, præcipue Hirtuleius, qui initio Metelli, antequam ſe Pompeio iungeret, multis prœliis fatigarat, tandem cum eodem Metello apud Italicam Bæticæ prouinciæ vrbẽ con greſſus,

greſſus, ex fiducia credo præteritarum victoriarum elatus, commiſſa pugna, viginti millibus amiſſis, victus in Luſitaniam cum paucis profugit. At Sertorius poſt id cum Pompeio congreſſus, decem millia militum eius interfecit, licet totidem & ipſe amiſerit, in tantamq. deſperationem duos egregios illos duces Metellum, atque Pompeium adduxit, vt publice Metellus præmia ſtatuerit ei, qui Sertorium necaret, centum argenti talenta, & viginti millia agri iugera,& ſi exul eſſet, veniam reductionemq. promitteret. Nempe, vt ſaltem proditione conſequeretur, quod armis non poterat.

Pompeius vero querulus ad Senatum ſcripſerit, niſi ſibi pecuniæ mitterentur, ſe milites e prouincia deducturum. Recipiebat ſe in Hiberna Sertorius in Luſitaniam, vnde appetente vere, cum M. Perpenna legato ſuo, ad hoſtes vſque in Celtiberiam properabat, Luſitanorum maxime opera ſemper vſus. Hoc diſerte aſſerit Appianus.

Eboram vero vrbem ad hiemandum peculiariter elegerat, ſagaci conſilio, cum fere in medio ſita ſit Luſitaniæ,& ſolo fertili, vnde in omnes partes præſto eſſe poterat, ſi vſus eueniret. Ibi domum, quæ adhuc extat,& Iuniam Donacen domeſticam, & libertos tres habebat. Inde cohortem vnam ad bellum duxerat, vti docemus latius, cum ventum

erit

erit ad vrbes.

Ita proſpere in Hiſpania bellum gerentis Sertorij, cum fama etiam Pōtum compleſſet, Mithridates, ſi ducem rei militaris peritiſſimum ſibi fœdere conciliaſſet, facilem de populo Romano victoriam ſe adepturum pollicebatur. De qua re non pigeat lectorem conſulere Plutarchum. Ex quo, & qui vir, & qua probitate fuerit Sertorius, & quo amore patriam vnde exulabat, proſequeretur, liquido intelliget. Simul quanto digni fuerint odio Perpenna, & qui cum eo in cædem magni ducis coniurauere. Quorum tamen omnium exitus, vt proditorum eſſe conueniebat miſer, atque infelix non multo poſt omnino fuit. Id breuiter atque eleganter Velleius Paterculus de Perpenna loquens commemorat: Sertorium, inquit, inter cœnam Oſcæ interemit, Romaniſq. certam victoriam, partibus ſuis excidium, ſibi turpiſſimam mortem peſſimo auctorauit facinore. Item Marcellinus ſub libri XXVI. finem: Ad veteris Perpennæ exemplum, qui poſt Sertoriũ inter epulas obtruncatum dominatione pauliſper potitus e frutetis, ſub quibus latebat extractus, oblatuſq. Pompeio eius iuſſu eſt interfectus. Sic decimo inchoati belli anno ſuorum dolis interfectus Sertorius victoriam quidem Romanis dedit, verum ſine vlla gloria, quod non virtute, ſed fraude obueniſſet.

Quo

Quo interempto Hiſpaniæ vniuerſæ ciuitates vltro ſe Romanis dedidere, præter Calagurrim, & Vxamam, ſed hanc Pompeius euertit, illam ſiue Afranius, vt ſcribit Oroſius iugi obſidione confectam, atque ad infames eſcas, ex inopia coactam, vltima tandem cæde, incendioq. deleuit; ſiue idem Pompeius, vt in libro ſeptimo capite ſexto refert Valerius. Quieuere itaque Luſitani, ac de Hiſpanis tam Metellus Pius, quàm Cn. Pompeius magnus adhuc eques Romanus triũpharunt, anno vrbis DCLXXXII. vt tabulæ referunt Capitolinæ.

Toto autem Sertoriani belli tempore nullum populo Romano vectigal ex Hiſpaniis fuiſſe, in oratione de Agrariis legibus, contra Rullum conqueritur M. Cicero.

Iulius deinde Cæſar, poſt Vrbanam præturam, vlteriorem ſortitus Hiſpaniam, in qua prius ſub Tuberone Prætore Quæſtor fuerat, Luſitaniam, ac Callæciam imperio Romano ſubdidit. De qua re non pigeat lectorem repetere, quæ ex Dione retulimus, cum de monte Herminio ageremus. Secuto paulo poſt triumuiratu, Cæſar Gallias, Aſiam Craſſus, Pompeius inuaſit Hiſpanias, quas per legatos tres, M. Petreium, L. Afranium, & M. Varronem adminiſtrabat, donec ciuile bellum conflatum eſt. Ac Cæſar in Hiſpanias veniẽs, eas pro tempore quieſcere coegit, M. Lepido

Procoſſ.

Procoſſ.Citeriorem,Q. Caſſio Longino Vlteriorē Proprætore obtinentibus,quo tempore ad Dyrracchium Cæſar Pompeiū obſidebat.

Is Caſſius Longinus inexplebilis auaritiæ, nec ob eam obſcuræ crudelitatis homo, cum ſe prouinciæ odio haberi non ignoraret, magnaſq. indies eius odij acceſſiones faceret, contra Prouincialium offenſionem, exercitus amore ſeſe munire ſtudebat, donatiuorum largitionibus immoderatis, & præmiorum pollicitationibus, ex rapinis, grauiſſimiſq. oneribus. Seſtertia igitur centū militibus pollicitus, Medobrigam oppidum in Luſitania, mōtemq. Herminiū, quo Medobrigenſes confugerāt, expugnauit, ibiq. Imperator appellatus, iterum Seſtertijs centū milites donauit.

Anno inde ab vrbe condita DCCX. Cæſar poſt deuictum Pompeiū in Hiſpanias eſt profectus aduerſus duos adoleſcentes Pompeios Magni filios, qui bellum inſtaurauerant. Pronior in Pompeij partes erat Luſitania, ſiue quia S.P.Q.R. magis eas fouebat, vt iuſtiores, ſiue recordatione iniuriarum Cæſaris, a quo in Prætura direpti nimis hoſtiliter fuerāt Luſitani, quāquam nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, vt inquit Suetonius. Et paucis verbis Catulli mordaciſſimus Iambus innuit:

Secunda præda Pontica, inde tertia
Ibera, quam ſcit amnis aurifer Tagus.

Vetto-

Vettonum igitur agrum, Luſitaniamq. pro Pompeio tenebat M. Petreius, antequam cum ſuis copijs, & equitibus, auxilijsq. totius Luſitaniæ ad Afranium in Celtiberiam proficiſceretur, vt irrumpentem Cæſarem pariter reprimerent. Luſitanos Petreij beneficiarios vocat ipſe Cæſar, in primo belli ciuilis commentario, quos cuſtodiæ ſuæ cauſa ſemper habuiſſe confirmat. Fecit idem Munatius Flaccus in Bætica, Pompeiani nominis acrior quàm probabilior defenſor, ſed id credimus Valerio Maximo libro nono capite de crudelitate. Luſitanorum enim præſidio vallatus Cæſari cum reſiſteret pertinaciter ad Attegam barbarum in modum ſæuijt in eos, quos Cæſaris ſtudioſos eſſe comperit, & in eorum vxores ac liberos.

Videat qui velit Valeriũ, & Hiſpaniẽſis belli cõmmẽtariũ, atque obiter Valerij codicem emendet, in quo perperam legitur: Numatius, pro Munatius, & Attinguenſiũ pro Atteguenſium. Sufficiet hoc ex Dione oſtẽdiſſe lib. quadrageſimo tertio ita ſcribẽte: Audiens autem in Attegua ciuitate magnam eſſe copiam commeatus. At paucis interiectis: Poſteaquam vero milites intra vrbem recepti ſunt, Munatium Flaccum ad eos miſit. Munatius ergo Flaccus vocabatur, atque ita eum appellat Plutarchus in Catone. Præterea, inquit cum Pompeius commendationes reis dari in

ludi-

Iudicijs conſuetas,per legem vetuiſſet,ac poſtea ipſe Munatio Flacco commendationem ſcripſiſſet, Cato qui in ea cauſa iudex erat, cum recitari cœpta eſt Pompeij cõmendatio, aures manibus clauſit,legiq.illam prohibuit; vt mendum quoque ſit apud eundem Plutarchum in Pompeio, vbi idem Catonis factum referens, Plancum eum, non autem Flaccum appellat. Niſi forte ijdem Munatij, tam Flacci, quàm Planci appellarentur. Probabile eſt Munatiam genté in duas familias Flaccorum videlicet, & Plancorum fuiſſe diuiſam. Et ideo apud Plutarchum in Pompeio ex Flacco factum Plancum.

Plancorũ enim cognomen aliquot ex Munatijs habuiſſe, liquet ex L. Munatio Planco, qui cum Lepido triumuiro R. P. C. conſulatũ geſſit, & ex ode ſeptima libri primi Carminum Horatij. Præterea ex inſcriptione,quam extare Caietæ Onuphrius Panuinius in ſecundum faſtorum, & in libello de Romanorum nominibus, aſſeuerat. Ea eſt huiuſmodi.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON.
PLANCVS. COS. IMPER. ITER. VII. VIR.
EPVLON. TRIVMPH. EX RAETEIS
AEDEM. SATVRNI FECIT, DE MANVBIIS
AGROS DIVISIT. IN ITALIA BENEVENTI.
IN GALLIA COLONIAS DEDVXIT
LVGDVNVM. ET RAVRICAM.

Hoc

Hoc eſt:Lucius Munatius,Lucij filius,& Lucij nepos,Lucij pronepos,Plancus,Cõſul Imperator,iterum Septemuir epulonum triumphauit ex Ræteis. Aedem Saturni fecit de manubiis,-agros diuiſit in Italia Beneuenti, in Gallia colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.

Sed multum ab inſtituto diuertimus propter Valerij locum. Redeo ad Munatium Flaccum,qui ſe Luſitanis ſtipatoribus munierat, quos tamen ſuæ crudelitatis ſatellites habuiſſe queritur Valerius, Dion tacet, ſubobſcure narrat Hiſpanienſis belli cõmẽtarius, neque Munatij, neque Luſitanorũ facta mentione. Petreianos, Afranianoſque milites, quòd aſſuefacti cum Luſitanis eſſent, eorum more pugnare ſolitos, ſcribit Cæſar in primo belli ciuilis commentario. Intantum autem Pompeij partes fouebant Luſitani, vt etiam illo iam interfecto,filiis Cn.& Sext.Pompeiis, in omnem euentum adhæſerint. Tranſeo Cotonem, vel potius Catonem, vt alij habent codices, qui Atteguæ cum Luſitanorum præſidio ſub Munatio erat, & cum Tullio legato ad Cæſarem venit.

Acerrimi Pompeianorum partium defenſores fuere, Philo tota Luſitania notiſſimus, ac Cæcilius Niger, qui cum bene magna Luſitanorum manu Hiſpali contra Cęſarem,pro Cn. adoleſcente mire laborarunt, multas ad

Bætin naues incenderunt, tandem victum ad Mundam, ſauciumq. non deſeruere. Sed cum ſe Carteiam recepiſſet, ſecuti ſunt. De quo tradendo cum ciues legatos ad Cęſarem miſiſſent, re intellecta Pompeius, vt in naues, quas ibi in præſidio habebat, confugeret, ſcapham ingreſſus eſt.

Sed pede caſu funibus implicito, dum funē gladio ſecare nititur, pedis plantam gladio abſcidit, vt libro bellorum ciuilium ſecundo ait Appianus, vel talum intorſit, vt hiſpanienſis belli commentarius refert.

Cum ab hoſtibus quæreretur, occurrente ad id Didio, qui Cæſarianæ claſſis Gadibus pręfectus erat, ex naui in qua curabatur egreſſus eſt, & in Luſitaniam profugiens lectica ferebatur. Sed vulneribus, & intorto talo cum ad fugiendum tardaretur, in itinere a Didio deprehenſus, interfectus eſt, non ignaue ſeſe protegens, inquit Appianus: cuius caput Hiſpalin allatum Cæſar in conſpectum iuſſit dari populo, & ſic vrbe potitus eſt.

Luſitani, qui ex pugna ſuperfuere, cum ſe ad ſigna recepiſſent, aduerſus Didium elatum ea gloria redierunt, & quotidianis eum pugnis laceſſentes, tripertito diſtributis ſignis, illius naues incenderunt, ipſum qui ad propellendum cum copiis proceſſiſſet, prœlio excipientes interfecere, omneſq. eius copias deleuerunt, paucis exceptis, qui aut in ſcapha,

quæ

quæ ad littus erat, aut nando ad naues, quæ in ſalo erant confugientes, ſublatis anchoris vitæ ſubſidium remis quæſiuerunt. Luſitani præda ingenti potiti ſunt, vt refert ille Hiſpanienſis belli commentarius, alioqui mutilus, corruptus, impeditoq. ſermone confuſus. Quiſquis auctor illius fuerit. Neque enim ad Hircium, aut Opium diſertos ſatis homines referendum ego exiſtimo. Miles tamen Cæſaris cum eſſet & eius laudes immodicus, ita ſcripſit, vt ſæpe, neque quid uelit intelligas, neque ſi diuines, oratio ipſa ſibi congruat.

Cn. Pompeio extincto, & maxima ex parte Hiſpania in poteſtatem redacta, Cæſar ad Vrbanam dominationem feſtinans, Sext. Pompeium alterũ ex Pompeij Magni filiis iuniorem, contempta eius adoleſcentia, neglexit in Hiſpania, non arbitratus eum aliquid magnum propter ætatem eſſe auſurum, ſed aliter res euenit. Nam iuuenis primo cum paucis piraticam exercuit ignotus, deinde paulatim timorem exuens, ſeq. Pompeij magni filium profeſſus, ex iis, qui ſub patre Pompeio vel ſub Cn. Fratre militauerant, victiq. ceſſerant, validum conflauit exercitum, ad eum tamquam ad ducem ſuum confluentibus, quibus Pompeij nomen erat gratioſum. Adauctus igitur amplioribus copiis, formidini eſſe cœpit Præſidibus, qui ſub Cæſaris imperio Hiſpanias obtinebant, ita vt vererentur cum

eo ad manus venire. Qua re intellecta Cæſar Carrinatem cum validioribus copiis miſit, qui Pompeium debellaret.

Apud Appianum Carinam in his locis ſcriptum pro Carrinate reperias, neſcio an interpretis vitio. Nā ſermo eſt de C. Albio Carrinate, qui poſtea Conſulatum geſſit, cum Auguſtus abdicaſſet.

At vero iuuenis cognito Carrinatis aduento, ſtatim aduolans illum oppreſſit. Ea ex cauſa Cæſar ſucceſſorem Carrinati miſit C. Aſinium Pollionem, quo in vlteriore Hiſpania bellum gerente, Cæſar interemptus eſt. Et Senatus Pompeium vltro reuocauit. Ille vero cum Maſſiliam eſſet delatus, ad vrbem nequaquam rediit, ſed quæ ibi fierent intentus expectabat.

Atque electus maris imperator, vt pater eius fuerat, aſſumptis, quæ in portu erant, nauibus, vna cum iis, quas vel ſecum, vel in Hiſpania habebat, cōtra Triumuirorum dominationem in Siciliam nauigauit. Multi illum Galli, multi Iberi, multi etiam Luſitani, ſecuti ſunt, Pompeij patris amore, & Cæſaris adhuc odio. Nam etiā Bruto a Triumuiris proſcripto, cum vna cum Caſſio ad Nigrum ſinum aduerſus Antonium bellū pararet, quattuor millia Celtarum, ac Luſitanorum equitum illi fuiſſe, ſcribit Appianus.

Pompeius igitur Sicilia potitus contra
Octa-

Octauium, & Antonium pugnauit plerũque victor. Et quidem magni famam ducis poſteris reliquiſſet, ſi nihil tentaſſet vlterius. Verum mutata priori fortuna, quaſiq. inſolentiam eius indignante, qua ſe, & amictu cæruleo, & verborum vanitate, Neptuni filium eſſe iactauerat, tamquam Magni Pompeij eſſe, fuiſſet parũ, victus Antonij ſe duci Titio dedidit, a quo Mileti interfectus eſt. Qui copioſius iſta ſcire velit, legat Appiani ciuilium bellorum libros quartum, & quintum. Nos in his immorati prolixius aliquãto ſumus, propter Oroſium, qui Sext. Pompeij mortem poſt Mundenſem pugnam ſtatim ſecutam ſcribit, neſcio quem ſecutus auctorem. Eius hæc ſunt verba libro ſexto, capite decimo ſexto: Vltimum bellum apud Mũdam vrbem geſtum eſt, vbi tantis viribus dimicatum, tantaque cædes acta, vt Cæſar quoque veteranis ſuis cedere non erubeſcentibus, cum cædi, cogiq. aciem ſuam cerneret, præuenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cum ſubito verſus in fugam Pompeiorum ceſſit exercitus. Et ſtatim Cn. Pompeius cum centeſimo equite aufugit. Frater eius Sex. Pompeius contracta celeriter non parua Luſitanorum manu, cum Cæſonio congreſſus, & victus, fugienſq. interfectus eſt. Munda ciuitas cum immenſa hominum cæde, Cæſare oppugnante, vix capta eſt.

Dubium tamen apud me non eſt, corruptũ Oroſij locum hunc. Nam paulo poſt capite decimo octauo, & capite decimo nono, Octauij quartum bellum aduerſus Sex. Pompeium Cn. Pompeij filium commemorat, narratq. eũ Siciliam occupaſſe, & tandem a Titio, & Furnio Antonianis ducibus victum, & captum, poſt paululum fuiſſe interfectum, vti ex Appiano ante diximus. Quare priori loco libenter legerem: Cum Cæſonio congreſſus, & victus fugiens pęne interfectus eſt. Euaſit enim, atque ad piraticam inde ſe conuertit, quod etiam Oroſius ipſe confirmauit his verbis: Sex. Pompeius poſtquam ſe in proſcriptorum numerum relatum comperit, conuerſus ad latrocinia, omnem oram Italiæ cædibus, rapiniſq. vaſtauit, Sicilia prærepta.

Ceterum vt ad C. Aſinium Pollionem redeam, eius tres extant epiſtolæ inter Ciceronis familiares libro decimo, in quarum vna ſic habetur: Sed vt rationem ineo, quo die prœlium Panſa commiſit, eodem a Gadibus naues profectæ ſunt. Nulla enim poſt hiemem fuit ante eam diem nauigatio. Et hercule longe remotus ab omni ſuſpicione futuri ciuilis tumultus, pænitus in Luſitania legiones in hibernis collocaueram. Inclinauit poſt hæc ad Cæſarem Auguſtũ fortuna, & Romani orbis imperium adeptus, Hiſpaniam, cũ per ſe, tum per ſuos duces, intra annos quattuor

pacatam

pacatam reddidit. Colonias partim deduxit, partim ampliauit. De quibus nonnihil inter vrbes referemus.

In primo volumine, cum terminos Luſitaniæ ſignabamus, diximus Bæticam prouinciam plebi attributam, ad quam Prætor mitteretur, qui Legatum, & Quæſtorem haberet, reliquas omnes in Hiſpania Cæſaris fuiſſe; qui duos mitteret Legatos, Prætoriũ, & Conſularem. Ex iis Prætorius Legatum ſecum habebat, qui Luſitanis Bæticæ adiacentibus, & ad Durium vſque protenſis ius diceret. Conſularis, quod reliquum erat Hiſpaniæ admini ſtrabat. Auguſtus enim omnium prouinciarum Romano imperio ſubditarũ adminiſtrationem ita diuiſit, vt alię procõſulares eſſent, aliæ prætoriæ, aliæ præſidiales. Proconſulares Senatui, prætorias populo demandauit. Præſidiales ſibi ipſe ſumpſit, in quas legatos mittebat, qui modo Præſides, modo Cæſaris, vel Auguſti legati dicebantur.

Ijq. Præſides Legatiue Cæſaris, nonnumquam honoris cauſa conſulari poteſtate augebantur, vt eiuſdẽ eſſent auctoritatis, cuius Proconſules. Proconſulum namque dignitas amplior, quàm Legatorũ, Præſidumve erat, quoniam hi ex equeſtri ordine eligi poterãt, illi non niſi ex Senatorio, conſularive prouincias ſortiebantur. Proconſulares ergo, & Prætoriæ illæ ſunt factæ, quæ vel pacatæ iam

eſſent, vel militari præſidio non indigerent.

Quæ vero adhuc rebelles, legionibus, armiſq. retinendæ viderentur, ſibi attribuit Cæſar, ſpecioſo quidem prætextu gratificandi Senatui, populoq. Romano, quaſi eis laboré adimeret, re autem vera, vt ipſe exercitus, copiaſq. militares omnes in ſua poteſtate haberet, ne vmquam Senatus, populuſve inuaſam rempublicam repetere auderent, vt ſcriptum reliquit Dion.

Hiſpaniæ igitur poſtea in ſex prouinciæ diuiſæ, Bætica, Luſitania, & Callæcia conſulares factæ, Tarraconenſis, Carthaginienſis, Inſularis, & Tingitania, quæ transfretum Hiſpaniæ eſt contributa, præſidiales.

Tandem Luſitania in duas diuiſa prouincias, quarum altera, videlicet maior veteris prouinciæ pars, ſuum ſibi Luſitaniæ nomen retinuit, altera Vettonia dicta eſt, vti in primo libro abunde retulimus.

Paulatim emerſere Comites, eorumq. vicarij, vſque ex Hadriano, qui Senatum quendam domeſticum in palatio ſuo habuit, qui peregre euntem comitaretur. Cæſaris Comitatus ideo nuncupatus, & illi ipſi Senatores Comites Palatini, Donec diuus Conſtantinus oppida, vel prouincias illis attributas ad eorum tranſtulit heredes. Atque hæc origo eſt dignitatis Comitum, Ducumque.

Morem eum ſecuti Longobardorum reges

ges Italiam ſibi ſubiectam in Comitatus varios, atque Ducatus diuiſerunt. Limitanei quoque duces Marchiones nuncupati ſunt, quoniam limitẽ marcham vulgus appellaret.

Ab Auguſto igitur vſque ad Gothos, nihil quod magnopere ad Luſitaniam pertineat in tam deplorato ſcriptorum antiquorum interitu ego reperi; niſi Luſitaniam in Romanorum acquieuiſſe dominatu, eorumq. legibus domitam paruiſſe. Othonem poſtea Cæſarem fuiſſe a Nerone Luſitaniæ præfectum, vt Popæa illius vxore, amoto ex vrbe viro liberius frueretur, libro tertio ſcribit Tacitus. Vbi inquit, vſq; ad ciuilia arma, non ex priore infamia, ſed integre, ſancteq. egit, procax, otij, & poteſtatis temperantior. Eadem fere repetit libro decimo ſeptimo.

Suetonius quoque Tranquillus in Othone. Sepoſitus, inquit, eſt per cauſam legationis in Luſitaniam. Iactatum etiam de hac re diſtichum.

Cur Otho mentitus ſit quæritur exul honore,
Vxoris mœchus cœperat eſſe ſuæ.

Illum tamen per decem annos moderatione, atque abſtinentia ſingulari, prouinciam adminiſtraſſe teſtatur.

Et pro Romanis etiam in Italia militauere Luſitani. Eodem enim libro ſcribit Tacitus, Luſitanorum cohortes ſub Vitellij ſacramento fuiſſe.

Septi-

Septimæ Luſitanorum cohortis meminit Alciatus in annotationibus in Taciti librum decimum ſextum, ex inſcriptione marmorea, quæ Comi adhuc ſit, in memoriam Calpurnij Fabati Nouocomenſis, C. Cæcilij Plinij proſoceri.

Sorranale vocatur oppidum inter Dertonam, Genuamq. non procul a montibus. Ibi ego inſcriptionem vidi, quam aiebant ex diruto iuxta oppido Antilia, ſeu potius Attilia fuiſſe allatam. ea eſt huiuſmodi.

Q. ATTIO. T. F.
MAEC. PRISCO.
AED. II VIR. QVINQ.
FLAM. AVG. PONTIF.
P. R A E F. F A B R. P R A E F. C O H. I.
HISPANORVM. ET. COH. I.
MONTANORVM. ET. COH. I.
LVSITANOR. TRIB. MIL. LEG. I.
ADIVTIC. DONIS. DONATO.
AB IMP. NERVA. CAESARE AVG.
GERM. BELLO SVEBIC. CORON.
AVREA. HASTA. PVRA. VEXILL.
PRAEF. ALAE. I. AVG. TRHACVM.
PLEPS. VRBANA.

Hoc eſt: Quinto Attio Titi filio Mæcenati

Priſco

Priſco Aedili Duumuiro quinque, Flamini Augustali Pontifici, præfecto Fabrum, præfecto cohortis primæ Hiſpanorum, & cohortis primæ Montanorum, & cohortis primæ Luſitanorum, tribuno militum legionis primæ adiutricis, donis donato ab imperatore Nerua Cæſare Auguſto Germanico, bello Suebico corona aurea, haſta pura, vexillo, præfecto alæ primæ Auguſtalis Thracũ plebs vrbana.

Vbi illud animaduerſione dignum iudicaui, Luſitanos ſeparatim ab Hiſpanis eſſe poſitos. Abiere tandem in Romanorum mores Luſitani, & ciuilitatem linguamq. Latinam, ſicut & Turdetani accepere, vti in libello ad Maſæum pro colonia Pacenſi, diſputaui, vt audiendus quidam non ſit, qui ſe operepretium facturum exiſtimauit, ſi poſt diſputationem illam meam Geneſio Sepuluedæ Badiozam Pacem fuiſſe Auguſtam aſſerenti ſubſcriberet. Nos ad libellum illum remittimus lectorem, & ad ea, quæ poſtea inter vrbes commentabimur.

Cęſaribus etiam pleriſque ſtatuas erexere, vt alibi oſtendemus. Quin ſi qua mira res ſuboriretur, quæ aut animum paſceret, aut oculos, ad illos protinus mittebant, vt Tiberio principi Olyſipponenſes, miſſa ob id legatione, nunciaſſe tritonem qua noſcitur forma, in quodam ſpecu canentem concha viſum, auditumque ſcribit Plinius libro nono cap. 5.

Prouin-

Prouinciam in tres iuridicos conuentus di uiſam, Emeritenſem, Pacenſem, & Scallabitanum, ſic, vt triangulum æqualium prope laterum facerent. Et vrbium alias colonias appellatas, alias municipia, vel ciuium Romanorum, vel antiqui Latij, vel ſtipendiarias relictas, ex Plinio in Luſitaniæ deſcriptione, ſupra oſtendimus, & poſtea oſtendemus, diuiſam quoque in duas non ſemel diximus.

Erant nihilominus in Luſitania aliquot ſiue reguli, ſiue dynaſtæ, aut toparchæ, imperio Romano ſubditi, qualis pater fuit Encratidis nobiliſſimæ virginis, & martyris Cæſarauguſtæ, & in tota Celtiberia notiſſimę: & iam dominantibus Gothis, Caſtinaldus Nabantiæ princeps.

DE GOTHIS.

DE Gothorum autem origine ad inſtitutum meum ſcribere nequaquam pertinet, maxime non conuenientibus inter ſe, qui de illis ſcripſere auctoribus. Verum quia lucem aliquam, iis quæ dicenda ſunt, ea res afferet, in ſumma, Getas eos eos fuiſſe, ac Sarmatas, nonnulloſq. alios populos illis finitimos, dixiſſe ſufficiat. Multę ſiquidem gentes, ſiue ex Schandia, Cimbricę Cherſoneſi inſula, ſiue ex vicinia, Gothicum effecere nomen priſcis ſcriptoribus ignoratum, & ſub

Getica appellatione confuſum, donec viribus ipſi ſuis emerſere magna vocabuli claritate, quod a duce proprio, qui Gothus vocabatur, vt aſſerit Vitichindus Saxonicorum libro primo, ſortiti ſunt. Niſi malimus a Guthis ipſius Scandię, iuxta Ptolemęum gẽtibus eos prius Guthos, deinde Gothos fuiſſe denominatos. Gothicę gentes, inquit Procopius belli Vandalici libro tertio, multę quidem & alię prius fuere, quàm nunc. Omnium autem maximę ac potiſſimæ, Gothi, & Vandali, & Veſogothi, & Gepedes, iamdudum, Sarmathę, & Melanchlęni appellati. Addamus & nos, Gothos in Oſtrogothos, & Veſogothos, hoc eſt in Orientales, & Occidentales fuiſſe diuiſos. Ita Iornãdes in Geticis. A loco orientali dicti ſunt Oſtrogothi, reſidui vero Veſogothi in parte occidua, & ſępe alias. Ratio in promptu eſt Germanicam linguam non ignorantibus. Gothi enim veteris Germanię fuere populi, apud quos VVeſt. Occidens dicitur, & ſi Germanicę pronunciandum ſit, VVeſtgothi, idem eſt, quod occidentales Gothi, & contra Oſter Oriens vocatur. Vnde Carolus Magnus cum ventorum nomina in ſuam linguam mutaret, ſubſolanum Orientalem ventum Oſtrenvvindt, appellauit.

Zephyrum vero, qui ab occidente ſpirat Vveſtren. Sicut adnotauit is qui vitam eius mandauit litteris, vt obiter admoneam, ven-

torum nomina, quibus hodie nautæ Luſitani vtuntur a Carolo fuiſſe impoſita.

Inter Gothos duæ nobiliſſimæ excellebant familiæ, Amalorum videlicet inter Oſtrogothos, & Baltorum inter Veſogotos.

Iornandes in Gethicis. Diuiſi, inquit, per familias populi, Veſogothi, familiæ Balthorum, Oſtrogothi præclaris Amalis ſeruiebāt. Et quidem Amali, regem Amalam ſuæ ſtirpis & nominis auctorem fuiſſe gloriabantur. Balthi vero ab Alarico, qui ob audaciam Baltha ideſt audax, inter ſuos cognomen acceperat, deriuati ſunt.

Ceterum Veſogothos nobilitarunt, Alaricus, quem dixi, & Vallia, & Theodoricus, is qui pro Romanis vnà cum Aetio in Catalaunicis campis contra Attilam pugnans victor occubuit. Quem ex noſtris quidam Theodoredum vocant, Gregorius Turonenſis Theudonem; videlicet in barbaris his nominibus, vel ſuo more proferendis, vel paulo mollius pronunciandis, mutuo non conſentiunt ſcriptores. Oſtrogothos, quos Amalorum excellens familia illuſtrabat, longe illuſtriores reddidit magnus ille Theodoricus Amalus a Zenone Auguſto adoptatus, & quaſi alter imperator Romæ, & Italiæ deſtinatus. Alanos præterea Gothicum & ipſum genus, eodem Procopio auctore, minime prætereamus, quos Maſſagetas fuiſſe, ſcribit Ammianus

Mar-

Marcellinus libro vigeſimo tertio. Tametſi cognatæ gentes eæ ſeceſſionibus, ac factionibus inuicem diuiſæ, etiam inter ſe frequenter bella geſſere. Quo factum eſt, vt Alani, Sueui, & Vandali a Gothis vicinis, & conſanguineis pulſi ſedibus, fœdere inter ſe iuncti, primum in Pannonias, deinde in Gallias, poſtremo in Hiſpanias immigrarent.

Ex quibus Vandali Bæticam occuparunt, ab ipſis deinde Vandaliam, & Vandaliciam nominatam. Vnde à Veſogothis, qui poſtea inundarant & eorum rege Vallia, Honorio Auguſto iam fœderato eiecti in Africam ſunt. Alani Emeritam, maioremq. Luſitaniæ partem, cum Olyſippone, quæ ſemel pecunia ſe redemerat, tenuere. Sueui Callæciam omnem. Verum qui ad Emeritam conſederant, à Conſtantio prius Comite, deinde Cæſare ab Honorio declarato, & reſtitutæ Placidiæ matrimonio affine facto, cum eiuſdem Valliæ, & Veſogothorum auxilijs graui prœlio ſuperati, cum in pugna Athacem regem amiſiſſent, pars ad petendam pacem inclinarunt, pars ad Sueuos, qui Olyſipponem tenebant, confugientes, ſub eorum tutela acquieuere. Omnesq. ij metu Romanorum territi, conſilia pacis agitantes, hęc ab Honorio poſtulabant, vt Oroſius ait: Tu cum omnibus pacem habe, omniumq. obſides accipe. Nos nobiſcum confligimus, nobis perimus, tibi vincimus.

Immor-

Immortalis vero quæſtus erit Reip. tuæ, ſi vtrique pereamus. Ita illi tunc. Verum audita Conſtantij morte repudiato petitæ pacis conſilio, ad ingenium redierunt. Et quidem Alani Emeritam reuerſi, totam ſibi Luſitaniam vendicabant, Vandalis, qui in Bætica ſuperfuerant, adhortantibus. Erexerant enim animos, Vallia Toloſam reuerſo, quam ei Honorius permiſerat, cum nonnullis alijs Auxitanæ prouinciæ ciuitatibus. Vnde Veſogothia regio ea eſt nuncupata. Hiſpani noſtri, Galliam Gothicam dicere maluerunt. Audaciam quoque auxit inſecuta Honorij mors. Sed cum minor Theodoſius, Valentinianum Placidiæ amitæ ſuæ, & Conſtantij filium Cæſarem declaraſſet, is contra Alanos, atque Sueuos in Luſitaniam Comitem miſit Sebaſtianum. Qui ſane geſta bene re Luſitania potitus erat, tyrannide tamen affectata, cum Vandalorũ reliquijs, & Veſogothis inijt fœdus. A quibus paulo mox circumuentus, & interfectus eſt.

Sueui ergo relicta ſocijs Alanis Luſitania, ad ſuos qui in Callæcia erant, cum ſe contuliſſent, atque in maius corpus coaluiſſent, regnum conſtituere. Quod ab Hermerico ad Leouigildum Veſogothorum regem, per annos CLXXVII. durauit, vt Iſidorus teſtatur. Præualuere autem Veſogothi, & actis altius radicibus, cum in citeriorem Hiſpaniam,

tum

tum etiam in Narbonenſem Galliam ſe extendentes, per annos tercentos, & octoginta, atque amplius regnauerunt, quod decus, & gloriam Roderico regnante amiſerunt. Ad huuc modum, Hiſpaniæ Scythicis nationibus patuerunt, admiſcentibus ſe ſemper, in iſtiuſmodi demigrationibus vicinarum gentium populis, quos triſtis celi, glebæq. infœcundioris tædium cepiſſet. Vniuerſos tamen propter amplitudinem, Gothicum nomen amplectebatur. Hæc breuiter, & ſummatim dicta ſint, quæ ad ſuſceptum a nobis opus facere videbantur.

DE VIIS MILITARIBVS.

Vias militares, atque publicas, faciles, & expeditas, cum in Italia, tum in prouincijs efficere Romani conabantur. Qua in re præcipuam, & ſupra reliquos principes egregiam nauauit operam Traianus, vt etiam annotauit medicus Galenus Methodi libro nono. Vias igitur publicas propter lutum ſternebãt lapidibus. Lucretius libro primo dixit:

Strataq. iam vulgi, pedibus detrita viarum,
Saxea conſpicimus

Vnde eas nos Luſitani ſtratas regias appellamus. Sternebant autem alibi impolito, rudiq. lapide, alibi pro vrbium claritate quadratis ſaxis, pæne inſana profuſione, vt memini in Narbonenſi Gallia me vidiſſe.

Millia paſſuum erectæ columnæ diſtinguebant, cum inſcriptionibus eorum, qui eas fecerant, eorumve qui refecerant.

Inde illa formula vulgatiſſima, primo ab vrbe, ad primum ab vrbe lapidem, & ſimilia.

Locis autem vliginoſis, ac depreſſis, addebant terræ aggerem, ſuper quem lapideam cruſtam inſternerent, eoq. factum, vt aliquando ipſa publica via, ac militaris, agger publicus diceretur, præcipue à ſcriptoribus Gallis, qualis Apollinaris eſt Sidonius, qui in propentico ad libellum dixit:

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cuius per ſpatium, ſatis vetuſtis
Nomen Cæſareum viret columnis.

Et ſæpe alias.

Virgilius etiam dixit Aeneidos quinto:

Qualis ſæpe viæ deprehenſus in aggere ſerpens.

Sed verbi inſolentiam mitigauit, ac molliuit, quoniam nequaquam ſimpliciter, in aggere, ſed in aggere viæ dixit.

Talium viarum ſeptem in Luſitania, atque in Bracaris ſuperſunt adhuc, & vna in Vettonia, altera Luſitaniæ prouincia. Verum magna ex parte adgeſtionibus, ſtratisq. vetuſtate corruptis, & collapſis milliariorũ columnis.

Prima cuius meminit Antoninus Pius in Itinerario, ab Olyſippone ducebat Emeritã. Cuius verba apponam aliquãto emendatius, quàm vulgo circunferuntur.

ITEM

ITEM AB OLYSIPPONE EMERITAM M. P. CCIIII. Sic.

Equabona. M. P. XII.	*Cetobrica. M. P. XII.*
Ceciliana. M. P. XII.	*Malceca. M. P. XVI.*
Salacia. M. P. XII.	*Ebora. M. P. XLIIII.*
Ad Anā flumen. M. P. LX.	*Euādriana. M. P. XVII.*
Dippone. M. P. XII.	*Emerita. M. P. IX.*

Omitto oppidorum nomina, de quibus ſuo agetur loco. In hoc itinere in prædio, quod Pinarium vocāt, Illuſtriſſimi ducis Auiarienſis, XX. Mil. P. a Cetobriga. a Salacia verò XVI. M.P. Oppidi ruinæ ſuperſunt, & ibi cippus non inelegans.

L. AELIO. AVRELI
O. COMMODO.
IMP. ANTONI
NI. AVG. PII. P. P.
FILIO. COS. DE
SIGNATO. P. M.
D. D.

Hoc eſt: Lucio Aelio Aurelio Commodo imperatori Antonini Auguſti Pij patris patriæ filio conſuli deſignato pontifici maximo dedicarunt.

Inter Salaciam, atque Eboram, in colle ſuper flumen, cui Riuo Maurino nomen eſt, columna adhuc extat ad hūc modum inſcripta.

IMP. CAES. DIVI
SEPTI . . . SEVERI PII
ARAB. ADIAB. PARTHI
CI. MAX. BRIT. . . AX. F
DIVI. M. ANTON. PII
GERM. SARM. NEP.
DIVI ANTONINI PII PRONEP.
DIVI HADR. . . . . . . ABNEP.
DIVI TRAIANI PARTHIC. . . . .
ET DIVI NERV. . . . . ADNEP.
M. AVR. ANTONIN. . . . . .
P. F. AVG. PAR. MAX.
BRI . . . . MAX. GERM. MAX.
PATER MILITVM. TRIB.
POT. XX. IMP. III. COS. IIII
P. P. PROC. REST. . . . . .

Hoc eſt: Imperator Cæſar Diui Septimij Seueri Pij Arabici Adiabenici, Parthici Maximi filius, Diui Marci Antonini Pij Germanici Sarmatici nepos, Diui Antonini Pij pronepos, Diui Hadriani abnepos, Diui Traiani Parthici, & Diui Neruæ abnepos, Marcus Aurelius Antoninus Pius felix Auguſtus Parthicus, Maximus Britannicus, Maximus Germanicus, Maximus pater militum, tribunitia poteſtate vigeſimum imperator, tertium cō-

ſul

ſul quartum, pater patriæ, Proconſul reſtituit.

Ad duodecimum ab vrbe Ebora lapidem, itineris eiuſdem, in prædio quod vocant Tabularios, duæ ſunt columnæ, altera omnino corroſas vetuſtate litteras habet, altera cum hac inſcriptione manſit integrior.

IMP. CAES.
MAXI
MIANO
PIO. FELI
CI. AVG. EBO
RA. M. P.
XII.

Hoc eſt: Imperatori Cæſari, Maximiano Pio, Felici Auguſto Ebora millia paſſuum duodecim.

Eodem itinere in veteri ædificio templum eſt Virgini Dei matri ſacrum & magna religione cultum. Turegiam locum eum vocant. De quo multa in libello ad Kebedium Toletanum ſcripſi.

Ibi menſa marmorea eſt, quam ſepulchro Q. Iulij Maximi Calpurnia Sabina vxor imponendam curauit. In quo ſepulchro duo etiam filij eius viarum curatores fuere conditi. Ea ſic habet.

D. M. S.

Q. IVL. MAXIMO. C. V

QVAESTORI. PROVIN. SICI

LIAE. TRIB. PLEB. LEG

PROV. NARBONENS. GALLIAE

PRAET. DESIG. ANNO XLVIII.

CALPVRNIA. SABI.

NA. MARITO OPTIMO.

Q. IVL. CLARO. C. V. IIII. VIRO

VIARVM CVRANDARVM

ANNO. XXI.

Q. IVL. NEPOTIANO. C. I.

IIII VIRO VIARVM CVRAN.

DARVM. ANNO. XX.

CALP. SABINA. FILIIS.

Hoc eſt: Dijs manibus ſacrum Quinto Iulio Maximo, clariſſimo viro, quæſtori prouinciæ Siciliæ, tribuno plebis Legato prouinciæ Narbonenſis, Galliæ Prætori deſignato annorum quadraginta octo Calpurnia Sabina marito optimo.

Quinto Iulio claro clariſſimo viro, quartum viro viarum curandarum annorum viginti vnius. Quinto Iulio Nepotiano clariſſimo iuueni, quartum viro viarum curandarum

rum annorum viginti Calpurnia Sabina filijs.

In agro Stermotienſi, non procul a pago Borbacena columnę duę ſunt, altera collapſa, eraſis omnino litteris præter primum & ſecundum verſum.

IMP. CAES. DIV . . . . . .
RI PII FIL. . . . .

. . . .

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Diui Seueri Pij Filio.

Altera ſtat cum inſcriptione hac, quæ tamen ægre iam legitur.

IMP. CAES. DIVI ANTONI
NI PII MAGNI FIL.
DIVI SEPTIMI SEVERI
PII NEPOTI M. AVRE
LIO ANTONINO
P. FEL. AVG. PONT. MAX.
TRIB. POT. II. COS. II.
PROC. P. P.
FORTISSIMO FELICISSI
MOQVE PRINCIPI
. . . . . ORA. M. P.
. . . XXII.

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Diui Antonini Magni filio, Diui Septimij Seueri, Pij nepoti, Marco Aurelio Antonino Pio, felici Auguſto Pôtifici Maximo, Tribunitia poteſtate, ſecundum Conſuli, ſecundum Proconſuli, patri patriæ, fortiſſimo, feliciſſimoq. principi Ebora millia paſſuum viginti duo.

Heluis in ædibus cuiuſdam viri nobilis columnæ duæ ſcriptæ iacent, ex itinere eo delatæ, ſed litteris tam corruptis, vt vix in quoque verſu duæ aut tres appareant. Ex ea via nihil amplius vidi.

Ab vrbe autem Ebora Pacem vſque Iuliã, etiam apparent ſtratæ viæ veſtigia. Columnæ extant multis in locis, partim adhuc erectæ, partim collapſæ, fractæ, & terra opertæ.

Item ſuper Exarramam, Murtariam, & Odiuellam fluuios pontium dirutorum hic ſubijces, illic pilæ, pilarumq. baſes. Litteræ in columnis intercidere. In vna tantum has cum diutius cõſideraſſem, ægre potui legere.

IMP. CAES . . . .
. . . .
. . .
. . . VAE NEP
. . . IANVS HADR . . . .
. . . COS. III . . . . .
. . . .

Hoc

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Neruæ nepoti Traianus Arianus Conſul tertium.

Itèr quod ab Eſuri Pacem Iuliam corruptiſſimum Antonini itinerarium ponit, ego quinque aut ſex modis intelligere, cum tentaſſem, nihil fere in tanta deprauatione confeci.

Quare ita vt apud illum habetur reliqui, ſi forte aliquando prodeat is libellus minus mendoſe ſcriptus, aut feliciora nodum explicent ingenia.

ITEM DE ESVRI PACE IVLIA, M. P. CCLVII. Sic:

Balſa M. P. XXIIII.
Oſſonoba M. P. XVI.
Arani M. P. LX.
Rarapia M. P. XXXV.
Ebora M. P. XLIIII.
Serpa M. P. XIII.
Fines M. P. XX.
Arucci M. P. XXV.
Pace Iulia M. P. XXX.

Et ſtatim ſequi debet alterum iter per cõpendium ab Eſuri Pacem Iuliam, quod bene ſignatum eſt. Ita enim habet: Item ab Eſuri per compendium, Pace Iulia: mil. paſſ. lxvi. Sic. Myrtili mil. paſſ. xl. Pace Iulia mil. paſſ. xxxvi.

Magna

Magna quoque deprauatione vitiatus numerus eſt in itinere, quod a Salacia Oſſonobam deſcribit, habet enim: A Salacia, Oſſonoba, mil. paſſ. xvi. Cum ſint ſupra cxvi.

Eodem itinere in colle ſiniſtrorſum, iuxta ſemidirutum oppidum Aureolam, meta eſt, quæ olim terminum Eborenſem a Pacenſi dirimebat. De qua meta in meo ad Kebedium Toletanum libello, ſatis multa. Ea autem eſt huiuſmodi.

D. D. N N.
AETERN. IMPP.
C. AVRE. VALER.
IO. IOVIO. DIOCLE
TIANO. ET
M. AVR. VALERI
O. ERCVLEO
MAXIMIANO
PIIS. FEL. SEMPER AVGG.
TERMINVS INTER
PACENS. ET EBORENS
CVRANTE. P. DATIANO
V. P. PRAESIDE. HH.
N. M. Q. EORVM
DEVOTISSIMO
HEINC PACENSES

Hoc eſt: Dominorum noſtrorum æternitati imperatoribus Caio Aurelio Valerio Iouio Diocletiano. Et Marco Aurelio Valerio Erculeo Maximiano Pijs felicibus ſemper Augustis,

guſtis, terminus inter Pacenſes, & Eborenſes curante Publio Datiano viro patricio præſide Hiſpaniarum, numini, maieſtatiq. eorum deuotiſſimo. Hinc Pacenſes, hinc Eborenſes.

Duplex inde iter Antoninus ponit ab Olyſippone Emeritam, ſed vtrûque numeris corruptiſſimis, oppidisq. aut iam non extantibus, aut diuerſiſſime commutatis. Alterum ſic.

ALIO ITINERE AB OLYSIPPONE EMERITAM M. P. CXLV. Sic.

Aritio Prætorio. M. P. XXXVIII.
Abelteri. M. P. XXVIII.
Matuſaro. M. P. XXVII.
Ad ſeptem Aras. M. P. VIII.
Budua. M. P. XII.
Plagiaria. M. P. VIII.
Emerita. M. P. XXX.

Corruptos eſſe numeros hinc apparet. Nã recto iſthac itinere ab Olyſippone Emeritam, numeramus tres & quinquaginta leucas, eæ conficiunt ducenta duodecim millia paſſuum. Sic.

Ab Olyſippone Beneuentum, traiecto ad villam Francam Tago, leucæ octo. Inde Saluaterram, quæ an Aritium prætorium ſit, alij expendant, leuca vna. Inde Culucci, quod an Tu-

Tubucci ſit, alij quoque expendant, & inde tota via lubripontana.

Alterum per Scallabin, ſic.

ITEM ALIO ITINERE AB OLYSIPPONE EMERITAM. M. P. CCXX. SIC.

Hierabriga M. P. XXX.
Scallabis M. P. XXXII.
Tubucci M. P. XXXII.
Fraxinum M. P. XXXII.
Medobriga M. P. XXX.
Ad ſeptem Aras M. P. XIII.
Plagiaria M. P. XX.
Emerita M. P. XXX.

Huius viæ columnæ partim vetuſtatis iniuria diffractæ, partim crebris ignibus aduſtæ tantum abraſarum litterarum veſtigia demonſtrant, quas mihi videre contigit. Ita habent.

Iter autem a Scallabi ſupra Almerinum oppidum, per Alpiarſæ fluuij initia ducebatur.

Alicubi fragmenta rudia columnarum apparent, ex quibus nihil erat quod ſcriberem. Poſtea cum quattuor collapſas inueniſſem in vna earum hæc tantum potui legere.

IMP.

I M P.

CAES. CAIVS
IVL. VER. . . . . . .
NOB. IMPERA
TOR. V. TRIBVNI
CIAE. PO
TEST. COS. PRO. P.
PATRIAE . . . .
. . . .

Hoc eſt: Imperator Cæſar Caius, Iulius, Verus nobilis imperator quintum Tribuniciæ poteſtatis Conſul, Proconſul, pater patriæ.

Poſt mille paſſus columnæ tres collapſæ.

IMP. CAES . . . . . .
. . . .
. . . .
TRAIANVS. AVG
GER.PONT.MAX
TRIB.POTESTAT
IS. II. RESTITV
IT.

Hoc

Hoc eſt:Imperator Cæſar Diuus Traianus Auguſtus, Germanicus, Pontifex Maximus, tribunitiæ poteſtatis ſecundum reſtituit vndecim.

Secunda fracta erat, & has tantum litteras habebat in fine.

RESTITV
TOR VRBIS.
. . . .
. . . .
IMP.
CAESARI
CLAVDI
O.TACITO
PIO.F.IN.
VICTO
AVG.
PONT.M.
TRIB.PO
TESTA
TIS. II.
COS.PRO.
. . . . . .

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Claudio Tacito, Pio, felici inuicto, Auguſto, Pontifici maximo,

mo, tribunitiæ poteſtatis, ſecundum Conſuli Proconſuli.

Poſt mille paſſus, tres columnę duæ collapſæ abraſis vetuſtate litteris, vna erecta, quæ ſic habet:

IMP.
CAESARI
M
CLAVDIO
TACITO
PIO.F.IN
VICTO
AVG.PONTIF.
M.TRIB
POTESTA
TIS.II.COS.
P. P.

Hoc eſt: Imperatori Cæſari M. Claudio, Tacito Pio Felici inuicto Auguſto, Pontifici maximo, tribunitiæ poteſtatis ſecundum Conſuli patri patriæ.

Poſt mille paſſus duæ collapſæ in fine vnius hæ tantum legi poſſunt litteræ.

COS.

. . . .

. . . .

. . . . . . COS.

IIII.PROCOS

REFECIT.

Poſt mille paſſus, iuxta diuerſorium, quod vocant Meſtas, quattuor ſunt columnæ collapſæ, tres corruptas habent inſcriptiones. In vna ſic legitur:

IMP.CAES.CAIVS IVLIVS
VERVS MAXIMINVS PIVS. FE
LIX.INVICTVS.AVG.PONT.
MAX.PATER PATRIAE.TRI
BVNICIAE POTESTATIS.TER COS
GERMANICVS MAX.DACICVS
MAX.SARMATICVS MAX.ET
C.IVLIVS VERVS MAXIMVS
NOBILISSI.CAESAR.PRINCEPS
IVVENTVTIS. GERMANICVS MAX.
DACICVS MAX. SARMATICVS MAX.
IMP. CAESARIS. CAI IVLI VERI MAXI
MINI.PII.FEL.AVG.GERMANICI,
MAX.DACICI.MAX. SARMATI.
MAX.FORTISSIMI.CAESA
RIS FILIVS.

IIII.

Hoc

Hoc eſt: Imperator Cæſar Caius Iulius Verus Maximinus Pius, Felix, inuictus, Auguſtus, Pontifex maximus, pater patriæ, tribunitiæ poteſtatis, ter Conſul, Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus, & Caius Iulius verus Maximus nobiliſſimus Cæſar princeps iuuentutis, Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus Imperatoris Cæſaris Caij Iulij Veri Maximini, Pij Felicis Auguſti, Germanici Maximi, Dacici Maximi, Sarmatici Maximi fortiſſimi Cæſaris filius quattuor.

Finis Libri tertij.

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber Quartus.

ORBES nunc aggrediar, non minimam intentionis meæ partem. Quarum pleræque etiam Romanis temporibus priſca nomina amiſerunt. Multas nominat Liuius a vetuſtioribus acceptas, aut nullo nunc modo, aut ægre intellectas, quoniam iis alia Romani poſtea vocabula impoſuerunt.

Incipiamus ab illa parte Bæticæ, quæ modo appendix eſt Luſitaniæ, in qua Oliuentiã, Mauranum, Mauram, Serpam, Mortiganum, ac Noudarem eſſe primo libro commemorauimus.

Ac de Oliuentia vrbe nihil quod ad antiquitatem faciat, adhuc habeo, niſi cippi ibi inuenti inſcriptionem ad me illinc miſſam.

D.M.S.

D. M. S.
C. ANTESTIVS CALVVS.
C. ANTESTIVS PROCV
LVS . H . SS . CORNELIA
TERTVLLA . VIRO ET FILIO
DE . S . P . F . C.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Caius Anteſtius Caluus, Caius Anteſtius Proculus hic ſiti ſunt. Cornelia Tertulla viro & filio de ſua pecunia fieri curauit.

De Maurano æque nihil.

DE MAVRA.

MAuram inſigne oppidum, Nouum fuiſſe Arucci, ex cippo iſtius modi, quem ibi legi perſuaſum habeo.

IVLIAE AGRIPPINAE
CAESARIS. AVG. GERMANICI
. . . . . MATRI . AVG . NOVA
CIVITAS ARVCCITANA

Hoc eſt: Iuliæ Agrippinæ Cæſaris Auguſti Germanici matri Auguſtæ noua ciuitas Aruccitana.

Nouum autem Arucci dici puto, quoniam adhuc ſupereſt Arucci vetus, nomenq. retinet. Vulgo enim *Arouche* dicitur, profer-

turq. plane Græce vt a Ptolemæo vocatur. Parum tamen iam frequens eſt Arucci vetus.

Accommodant Maurenſes nouo nomini, haud ſcio an fabulam appellem. Fuiſſe Maurum Regulum quendam tractus illius dominum, qui cum de finibus cum altero potentiore bellum gereret, atque in prœlio cecidiſſet, eiuſq. vxorem forma luculenta mulierem ſæpe victor interpellaſſet, additis, niſi acquieſceret minis, illam contumaci odio interfectoris poſtulata reſpuiſſe. Cumq. Arucci veteri, propter hoſtis vicinitatem diffideret, migraſſe ad nouam ciuitatem Aruccitanam, vt tutiorem ſitu, ita bonitate vberioris agri magis accommodam. Cumq. ab indigenis Maura ex Arucci vulgo appellaretur, factum eſſe, vt etiam ipſa vrbs Maura exinde nominata ſit.

In territorio quoque oppidi eiuſdem multa antiquitatis ſuperſunt veſtigia. Inter Mauram, atque Ficalium ſemidirutum oppidum, ad pagum, quem vocant Vallemuargi, in fani antiqui ruinis, vbi ſacellum Michaeli ſacrum poſteri meliori religione extruxerunt, quattuor cippos fractos, exeſisq. vetuſtate literis deformatos inueni. Vnus qui reliquus integer eſt, fideliter a me deſcriptus ita habet:

DIS. MAN
IBVS. AVRIILIAII
M. F. GALLAII. A.
NNO. XII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Diis Manibus Aurelię Marci filiæ Gallæ annorum duodecim, hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis.

Et ne quis forte miretur inuſitatam ſcripturæ rationem, AVRELIAII GALLAII pro AVRELIAE Gallæ. Sciat in Epigrammatis quoque antiquæ vrbis pagina 149. legi.

M. PONTIVS HIIDISTVS DAIINI CO
IVGI BIINII MIIRIINTI FIICI VIXIT
MIICVM ANNIS TRIBVS.

Pro eo quod eſſe deberet: M. Pontius Hediſtus Daeni coniugi bene merenti feci. Vixit mecum annis tribus. Et annotauit corrector, alibi etiam duo II pro E poſita ſe inueniſſe.

Ficalij quoque cippus hic eſt:

D. M. S.
VLPIA. M. F.
MARCELLA
ANNORVM
LIII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Vlpia Marci filia Marcella annorũ quinquaginta trium hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis.

Ad pagum Callęcum inter Ficalium, & Arucci vetus in fano S.Mametis cippus.

D. M. S.
VIBIA. CR
ISPIA....RV
FINI. ARA
BRICENSIS
ANNOR.
LXVII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum. Vibia Criſpia Rufini Arabricenſis, annorum ſexaginta ſeptem, hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis.

Inſigne quoque oppidum Serpa non multum mihi negotij exhibuit. Nomen enim illęſum vſque ex antiquo retinet, vt apud Antoninum in itinerario eſt, & in cippo iuxta oppidum reperto.

D. M. S.
FABIA PRISCA
SERPENSIS. C. R.
ANN. XX. H. S. E. S. T. T. L.
C. GEMINIVS. PRIS
CVS PATER. ET
FABIA CADILLA MA
TER. POSVERVNT.

Hoc

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum: Fabia Priſca Serpenſis ciuis Romana annorum viginti, hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis. Caius Geminius Priſcus pater, & Fabia Cadilla mater poſuerunt.

LVSITANIAE ALGARBIVM.

TRanſgrediamur nunc Anam, & Luſitanię vrbes, de quibus, vel indubitato conſtabit, vel certe probabili coniectura antiquitatum ſtudioſis explicemus. At Luſitania, inquit Pomponius, qua mare Atlanticũ ſpectat, primum ingenti impetu in altũ abit, deinde reſiſtit, ac ſe magis etiam, quam Bætica abducit. Qua prominet bis in ſemet recepto mari, in tria promontoria diſpergitur, Anæ proximum quia lata ſede procurrẽs, paulatim ſe, ac ſua latera faſtigiat: Cuneus ager dicitur, ſequens Sacrum vocant Magnum, quod vlterius eſt.

Aduertant lectores promontoria hic non vocari ipſa tantum terrę acumina, quæ mari imminent, ſed totos late etiam tractus, qui tandem acumine in mare deſinunt. Ita Liuius Decadis tertiæ libro primo: Prægreſſus ſigna Hannibal in promõtorio quodam. patet hoc ex ipſa Pomponij deſcriptione. Quia lata ſede procurrens paulatim ſe, ac ſua latera faſtigiat, Cuneus ager dicitur, videlicet ad ſi-

 mili-

militudinem cunei, quo ligna ſcinduntur: Græci Sphina vocarunt promontorium hoc, Latini Cuneum. Noſtra ætas ſanctæ Mariæ caput appellat, ſicut & ſequens, quod Sacrum dicebatur, ſancti Vincentij caput vulgo dicitur. Priſci tamen nominis veſtigium ibi in oppido Sacris adhuc perſeuerat. Promontorium vtrumque Strabo Celticos, ac Luſitanorum pleroſque habitare dixit. Ptolemæus etiam Turdetanos adiungit: ſicut latius a nobis pro Pacenſi colonia diſputatum eſt. Nos Algarbij regnum vocamus a Mauris, cum id tenuere indito vocabulo. In cuneo vero hoc, Myrtilis, Oſſonobæ, atque Balſæ oppidorum meminit Pomponius.

De Myrtili.

Myrtilis, quam Mertolam appellamus, Anæ fluuio eſt impoſita, multis antiquitatum monumentis plena, cippis, columnis, ſtatuis, quibus tam Gothi, quàm Mauri, ad reficiendos muros pro cæmentis abutebantur, vt erant, & hi, & illi ingenio plane barbaro. Octo, vel decem ſtatuas annis ab hinc aliquot terra effoſſas Myrtilenſes homines inde tollere permiſerunt affabre inſculptas, ſed ſine capitibus. Arbitrantur capita fuiſſe ænea, & inſititia, atque ideo à corporibus in alium vſum euulſa.

Abeſt

Abeſt a Pace Iulia iuſtis xxxvi. paſſuũ millibus, hoc eſt noſtratibus nouem leucis, quod Antoninus in itinerario dixit. Myrtilin Plinius, ſicut & Eboram, & Salaciam veteris Latij municipium fuiſſe, ſcriptum reliquit Ptolemęus Iuliæ cognomen illi tribuit.

DE BALSA.

OLim vocatam Balſam, eam eſſe coniicimus, quæ noſtro tempore Tauilla nominatur, maxima Algarbij ciuitas. Eius præter Pomponium, meminere Plinius, Ptolemæus, & in Itinerario Antoninus.

DE OSSONOBA.

OSſonoba vero diruta pæne eſt, cuius priſcæ nobilitatis nonnulla adhuc extant veſtigia, paſſimq. per viciniam, pręcipue in muris Phari propinquæ ciuitatis, magiſque littoralis. Hęc vrbs ſedes fuit Epiſcopalis, vt liquet ex conciliis, in quibus Oſſonobenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Nomen Maurorum temporibus paululum inuerſum eſt. Raſis Maurus Exubonam eam vocat, ingenito linguæ Punicæ vitio. Cuius de ea teſtimonium, ad verbum, ſed ad ſenſum iſtiuſmodi eſt.

Exubana ſolo fertili, ac frumẽtario ſita eſt, plano, & fructiferis arboribus conſito. Habet

etiam pineta, & montes ad alenda pecora maxime accommodatos, hortos quoque irriguos multos, quoniam fontibus, ac fluentis abundat; electrum producit optimum; mari vicina eſt, vbi aliquot ſunt inſulæ paruę, cymbis, ac nauiculis, ad vſum, & inuectiones opportunæ. Ciuitas inter eadem magnitudine pares de melioribus totius eſt orbis. Sub iure, ac dominio ſuo habet oppida nõnulla, e quibus Siluis eſt ſita ſuper æſtuarium, quod à mari egreſſum paruo fluuio commiſcetur. Hactenus ille. Fortunæ viciſſitudine facta, Siluis pontificio exornata eſt, Oſſonoba vero in vicum redacta: de cuius quoque ruinis, proxima Pharus nobilitatur, & creſcit. Nec ipſum nomen iniuriæ nõ patuit. ex Oſſonoba in Exubanam tranſiit, & cum iam prope non ſit, Eſtoi nuncupatur. Phari in muro inter propugnaculum nouum, & alterum à Roderico Barreto extructum, cippus eſt.

IMP. CAES. P. LICINIO
VALERIANO. P. F. AVG.
PONT. MAX. P. P. TR. POT.
III. COS. RESP. OSSON. EX D
ECRETO ORD. DEVOT. . . . .
NVMINI MAIESTAT.
IS. EIVS. D. D.

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Publio Licinio Pio. Felici, Auguſto, Põtifici maximo, patri pa

triæ

triȩ tribunitia poteſtate tertiũ Cõſuli, Reſpublica Oſſonobenſis ex decreto ordinis deuotiſſima numini maieſtatis eius dedicauit.

In quadam turri ex parte maris cippus.

D. M. S.
CATVRISAE PRI-
MAE, CONIVGI PIISSIMAE
QVAE. VIXIT. ANN. XXV.
M. VIII. L. CALP. THE-
ODORVS. MARIT.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Caturiſæ piiſſimæ, quæ vixit annos viginti quinque, menſes octo Lucius Calpurnius Theodorus maritus.

Inter Pharum, & Tauillam in turri, quam vocant marini cippus:

D. M. S.
C. ANNIVS
ROMVLVS
ANNORVM
XXVIII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Caius Annius Romulus annorũ viginti octo hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

Phari ad portam maris, cippus.

M. COR-

M. CORNELIVS ERIDIMVS. C.
IVNIVS. RECEPTVS. OB HONO
REM. IIIIII. VIR. D. S. P.
D. D.

Hoc eſt: Marcus Cornelius Eridimus, Caius Iunius receptus ob honorem Seuiratus de ſua pecunia dedicarunt.

Sequitur promontorium Sacrum, ita vocatum propter Herculis templum, & quia religio indigenis erat, locum nocturnis inambulare temporibus; quod eum tunc ab diis poſſideri fabularentur, vt initio tertij libri Strabo ſcriptum reliquit.

Promontorium ipſum duobus cornibus in altum ſe præcipitat, effecto inter vtrumque modico ſinu, cuius eſt ambitus quinque fere millium. In ſiniſtro cornu Sacris oppidũ eſt, quod adhuc promontorij nomẽ refert. In dextro nobile ſancti Martyris, ac Leuitæ Vincẽtij templum, cuius corpus, quonam pacto ex Valentia delatum eo ſit, tyrannidem exercente in Sanctorum reliquias Abderramene, cum in meo de eodem Sancto poemate, tum in libello ad Kebedium Toletanum, late explicaui. Veteres Geographi, vrbium huius tractus nequaquam mentionem faciũt. Vnus Pomponius, vtpote Bæticus, & non longo interuallo diſſitus, Lacobrigæ, ac portus Hannibalis

nibalis maritimarum ciuitatum meminit: In ſacro, inquit, Lacobriga, & portus Hannibalis.

DE LACOBRIGA.

LAcobrigam mutilato, atque nonnihil deflexo nomine Lagos appellat vulgus, nobiliſſimum noſtro æuo, frequenſq. oppidum, ac nuper a Sebaſtiano Rege in ciuitatis titulum, & honorem euectum, ſicut & Pharo ab Ioanne tertio Sebaſtiani auo.

Legi ante multos iam annos in Agelariis Baptiſtæ Mantuani, qui me puero per omnium ora volitabat, magnum de Lacobriga teſtimonium:

Dicitur Ardiburi poſuiſſe Lacobriga ſeptem
Victori toties ſtatuas, totiesq. per illum
Eruta Vandalicis bello inſurgente procellis.

Quod neſcio vnde fuerit mutuatus, cuius poëtæ, quoniam multum iam fama refrixit, cetera, quæ ad Lacobrigam attinent, videre poterunt ſi velint, quorum in manus liber is deuenerit.

DE PORTV HANNIBALIS.

DE portu Hannibalis dubitanti, duo ſe oſtia obiiciebãt, alterum ad Villam nouam cognomine Portimanam, eius fluuij, qui

Vrbem

vrbem Siluin, ad quam Oſſonobenſe pontificium tranſlatum eſt, præterfluens in mare delabitur. Alterum ad Alborem oppidũ non obſcurum, vtrumque in ſinu magnarum, multarumq. nauium capaci. Sed quarum interius per oſtia ingreſſus, non niſi æſtu accedente fiat. Facilior Villanouanus recto curſu, paulo Alboritanus difficilior, propter flexus varios & in modum Syrtis obſtruentes oſtium arenas. Verum vbi penetrarint pãdẽte ſe æſtuario, commodiſſima ſtatio eſt nauigiorũ. Parua inſula intus eſt ſitu editior, in ſummo plana, in qua olim oppidum fuit. Superſunt vndique muri a fundamentis vſque ad mediam altitudinem cæmentitij, in ſuperioribus formacei Punico opere. Summa planities, ruderibus, parietinis, fractis teſtis, tegulíſq. tota plena, ædificiorum monſtrat ruinas. Hoc nimia vetuſtate extincto, Alborem noſtri maiores ibi iuxta intima æſtuarij ora conſtruxerunt. Hunc fuiſſe Hannibalis vocatum Portum potius arbitramur, quàm Villamnouam, oppidum reuera nouum, propter loci ſitum, vnde defendi naues egregie poterant, & aditu arceri hoſtes, quod a peritiſſimo bellicæ rei duce conueniebat prouideri. Quando autem oppidum hoc Hannibal condiderit, pro comperto ego aſſerere nequaquam audeo. In Luſitania fuiſſe Hannibalem, tertio volumine oſtenſum a me eſt.

Potuit

Potuit quoque ex Gadibus, cum vota Herculi exſoluiſſet, nouiſq. ſe obligaſſet. Quod primo tertiæ decadis libro ſcribit Liuius ad promontorium hoc Hannibalē accedere propter dicatum Herculi templum, & diſſipatā de diis locum tenentibus famam. Sicut Strabone referente paulo ante narrauimus, maxime inuitante maritima tractus illius amœnitate, & ad res gerendas opportunitate.

DE MEDOBRIGA.

A Sacro promontorio vſque ad Callipodis fluuij egreſſum, hoc eſt ad ſinum Salacienſem, multa ſane ſunt oppida, neque contemnenda, ſed quorum mentionem veteres non fecerunt. Plinius Merobrigæ meminit, ac mirum eſt Cetobrigam omiſiſſe in ora poſitam, cum Salaciam multo interius locatam non prætererit, neque Merobrigam, ſex fere millibus paſſuum ab littore ſeparatam. Verba illius ſunt: Oppida memorabilia a Tago in ora, Olyſippo, equarum e Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperatoria, Merobriga, promontorium ſacrum, & alterum Cuneus.

Interiit autem Merobriga, in cuius locum ſucceſſit iuxta oppidū S. Iacobus cognomine Cacem, oppidū in excelſo colle poſitum. De

quo poſtea. Muri cum turribus, alibi integri, alibi vero ſemidiruti, aquæductus, pons in intermedia valle, & quadrato lapide perennis fons, antiquæ me ciuitatis admonuerunt. Habeo etiam ex ære Cyprio Vulcani paruum ſimulacrum ibi repertum, & elegans æneum candelabrum. Templum ibi eſt ſancto Blaſio dicatum, & ſuper aram lapideam. Menſa cum hac inſcriptione.

G. COCILICO. FVSCO
PATRI
EX TEST. COCILICI
A PASTOS

Hoc eſt: Gaio Cocilio Fuſco patri ex teſtamento Cocilicia Paſtos.

In ſemicollapſa turri cippus.

C. NVMISIO. C. F. FVSCO
VI. VIRO. SEN.
TATINIA. Q. F.
FVLVIANILLA
VCSOR
PERMITTENTE. ORD.
NEROBRIG.

Hoc eſt: Caio Numiſio Caij filio Fuſco, ſextum viro Sentatinia Quinti filia, Fuluianilla vxor permittente ordine Merobrigenſi.

SANCTVS IACOBVS DE CACEM.

DIxi ſucceſſiſſe Merobrigæ oppidum ſanctum Iacobum in excellenti colle, qui maris proſpectum aperit, nec à Merobriga diſtat ducentis integris paſſibus.

Loco dominabatur Cacem tyrannus Maurus, cum a Chriſtianis receptum oppidum eſt. Cauſam nomini dedit Apoſtoli Iacobi marmorea ſub terra effigies, eo loci reperta, quæ nunc quoque religioſe ibi colitur. Factumq. eſt nomen a Sancti effigie, cognomen autem a regulo, ſub cuius fuerat poteſtate. Expugnationem referunt oppidani ad heroidem Batazam, cuius quia ſemiſepulta fama eſt, non ab re fuerit, operæ pauxillum impendere. Viam nobis aperuerit Hieronymus Zurita Cæſarauguſtanus, vir doctus, & hiſtoriæ diligens ſcriptor. Sed quia Ioannem Batazen cum Ioanne Comneno, quem Caloiannem quidam appellant, Manuelis Comneni patre, confundere videtur, ex Nicæta Choniate Græco auctore, qui ea tempeſtate fuit, & ex Baptiſta Egnatio rem ipſam petamus.

Græciæ imperator Alexius Angelus cum duas haberet filias adoleſcentulas ac viduas, & eas ob adoleſcentiam & formam, vt ait Niceta, ſecundas nuptias deſiderare videret, Irenen Alexio Palæologo, Anniam Theodoro

Laſcari, adoleſcenti animoſo & bellicoſiſſimo deſpondit, dotisq. nomine, inquit Egnatius, imperij titulos genero tribuit. Et quidem Laſcaris, depulſo & profligato Manuele Maurozome rubro calceo induto, ab omnibus Orientalibus vrbibus imperator conſalutatus eſt, vt teſtatur Niceta. Ceterum ex vxore maſcula illi proles nulla fuit, femina tantum Irene.

Hanc Ioanni Diplobatazio in matrimoniũ iunxit, imperiumq. illi per manus tradidit. Ita Egnatius. Sed quem Ioannem Diplobatazium ipſe vocat, Ioannem Batazem appellant alij, & quidem Græci. Inter quos Nicephorus Calliſtus, & Batazem tam Zonaras, quam Niceta ſepæ nominant. Ioannes itaque Batazes filium Theodorum Laſcarem minorem ſucceſſorem reliquit. Qui moriens Ioannem filium, & filiam Laſcaram Michaeli Palæologo, tutorio nomine commendauit. Verum Palæologus, interfecto puero, per ſummum ſcelus, ſibi imperium vindicauit.

Redeamus modo ad Zuritam in Aragonicis libro quinto capite vltimo. Laſcara puella verita, ne & ipſa in tyranni ſæuitiam incurreret, Ligurum mercatorum auxilio Genuã venit. Nubſitq. in Liguria Vilelmo comiti, Entemelij, vel vt vulgo dicitur Vigintimilij, peperitq. ex eo filium Ioannem Laſcarem, & tres filias. Mortuo marito, filium Genuæ

reliquit,

reliquit, qui patri in Entemelij ditione ſucceſſit. Ipſa filias ſecum ducens, ad Petrum Aragoniæ regem, cuius ingens erat fama ſe contulit, ſi forte dignaretur auxilium ferre, ad recuperandum paternum imperium ſibi per tyrannidem ereptum. Suſcepit illam rex nobilis honorificentiſſime, & in Valentiæ regno retinuit. Filiarumq; maximam Iolanthē ex Græcia cognominatam, vxorem dedit Petro Baroni Aierbæ, regis Iacobi nepoti.

Secundam Beatricem ex Græcia vocatam prætermitto, huic operi non neceſſariam, Bataza quoque ex Græcia, in matrimonio nondiu fuit, peperitq. filiam, cui ſuum nomen impoſuit. Hanc Iolanthę matertera, vbi per ætatem licuit, nuptui collocandam curauit.

Interea cum Iſabella Petri regis filia nupſiſſet Dionyſio Luſitaniæ regi, Bataza iam vidua, propter morum, & vitæ probitatem, vna etiam venit, fuitq. in Luſitania; quo ad Conſtantiam ipſius Dionyſij, & Iſabellæ filiā, Ferdinandus Caſtellę duxit in matrimonium. Tunc quoque Bataza ſpectatæ virtutis matrona, nouam nuptam comitata eſt, tamquam moderatrix eius adoleſcentiæ. Quæ cum partu edidiſſet Alfonſum poſtea regem, non diu ſuperſtite marito, regis filij cū Bataza nutricationem ſedulo curabat. Sed ſubducto a materna cura infante auiæ cōſilio, quæ ad ſuam poteſtatem transferre illum maluit, Regina

mater & recenti viduitate mæſta,& præcipue nutriendi filij ſolatio deſtituta; inſuper alendæ familiæ impar, quòd peranguſte admodumq. tenuiter,nec pro regia dignitate, ſumptus ſuppeditaretur, ex dolore morbum incurrit, deceſſitq. in oppido ſancto Facundo. Et cum eius ſuppellex,munduſq.muliebris ad ſatisfaciendum alumnis minime ſufficeret, teſtamento à Dionyſio patre, atque Iſabella matre petiit, vt quod illi deerat, ipſi ſupplerent. Bataza autẽ,cum ſe inuidioſam ex præterita potentia indies perſentiret,re cum ſuis communicata,nauem adornari præcepit,beneq. tam ex ſuis copiis, quàm ſororum auxilio inſtructam cõſcendens per mediterraneũ mare exiit, ac circumitis Gadibus, & ſacro promontorio, ad flexum,vbi oppidum Sinis eſt,excenſionem fecit. Conuenerunt ad illam Chriſtiani multi,& ex ſacra ſpathophororum militia equites non pauci, qui vicina loca tenebant, atque ad non ſpernendas copias aucti,Cacem regulum oppido exuerunt. Extructoq. templo Bataza bonam ligni ſanctæ crucis partem, quam a Laſcara matre Conſtantinopoli delatam acceperat,in quadam templi pila concluſit. Quæ diu ignorata latuit, donec miraculo fuit prodita. Ob hoc ſolenne ibi eſt, dominicis, ac celebrioribus diebus,cum poſt ſacrificij Euangelium populum ſacerdos alloquitur, etiam adhortari, vt pre-

centur

centur Deum pro Bataza Laſcara, Græciæ Imperatoris nepte. Relicto in poteſtate Chriſtianorum oppido, venerabilis matrona Conimbrigam ſe contulit, adhuc illa tempeſtate vrbem regiam. Vbi facultates opeſq. ſuas iis, qui ſibi inſeruierant diſtribuens, pauperum nequaquam immemor, Eccleſiam cathedralem donariis multis ac prædiis locupletauit. Sepulta ibi eſt in lapideo, nec operoſo monumento inſcriptione ſimplici.

HEIC SITA EST BATAZA IMPERATORIS GRAECIAE NEPTIS.

DE CETOBRIGA.

CEtobriga, quæ Ptolemæo Cetobrix appellatur in ora & oſtio ſinus Salacienſis quondam ſtetit, vrbis tenue veſtigium modò eſt, arenis obrutæ, niſi qua irrumpentis maris violentia, ſub aqua nonnumquam, nonnumquam vero a tumulo in tumulum in arenas radentibus ventis, deteguntur ędificia. Cauſa nominis a Cetis, & Briga orta eſt. Briga ſiquidem vetere Hiſpanorũ lingua vrbem ſignificat, vt Arabriga, Conimbriga, Cetobriga, Lacobriga, & multę alię. Prima vero compoſiti nominis pars, a cetis eſt facta. Cete magnos piſces, vt thynnos, omiſſis marinis belluis ſignificare, & qui piſces eos ſaliũt,

condiunt, ac vendunt, cetarios appellari notum eſt, lacus autem in quibus ſaliuntur cetariæ & cetaria dicuntur, vnde Horatius:

Plures adnabunt thunni, & cetaria creſcent.

Quoniam vero in vrbe hac, de qua nobis ſermo eſt, celebris erat piſcatio, & ſalſura talium piſcium, ſicut etiam nunc Cecimbrigæ, quod oppidum e regione eſt in extimo fere Barbarij promontorij littore, Cetobriga vocata ciuitas eſt. Durant adhuc in Cetobrigenſi littore ipſa cetaria, ſignino opere antiquitus fabricata. In medio obrutæ arenis ciuitatis fanum peruetus eſt, quod inſtauratum Virgini Chriſti matri ſacrauit Chriſtiana religio. Ad cuius ingreſſum, ſupra portam, arietis caput viſitur contortis cornibus, factum ex marmore, & quidem elegantiſſime. Neque diſſentaneum eſt fanum id, atque ſimulacrum Iouis Ammonis olim fuiſſe, contra frequentes arenarum turbines, ab ethnicis ibi culti. Statua quoque marmorea ſtolata illinc Neocetobrigam delata eſt, abſque tamen capite. Inſcriptio quoque hæc in quadrato iaſpidis albi lapide, in parthenone virginum ſancti Dominici inſtitutum profitentium Neocetobrigæ extat.

L. IVLIVS. L. ET. T. LIB.
VALENS. ANNOR.
XXV. H. S. E. S. T. T. L.
COPIRVS. FRATRI.

Hoc

Hoc eſt: Lucius Iulius Lucij & Titi libertus, Valens annorum viginti quinque hic ſitus eſt. Sit tibi terra leuis Copirus fratri.

Antiquitus Cetobriga ab Occidente Eborenſem epiſcopatum terminabat, ex Bambæ optimi regis diuiſione, qui finium cathedralium eccleſiarũ terminatione epiſcoporum lites voluit dirimere. Epiſcopatus, inquit ille, Eborenſis habeat a Cetobriga vſque ad Petram, & a Rutella vſque Paratam. Noſtris quoque temporibus, Eborenſis diœceſis finis, Cetobriga vetus eſt. Corrumpi cœpit nomen in Cetobram, quam poſtea, multo corruptius vulgus ineruditũ Troiam fecit.

DE NEOCETOBRIGA.

POſt dirutam Cetobrigam, mutata colonia eſt, ad alteram ſinus oram Septentrionem verſus, ab hinc annos circiter quadringentos quinquaginta, conuenientibus eo loci piſcatoribus; tantaq. & ibi & Cecimbrigæ, ſitæ, vti dixi, in extimo fere Barbarij promontorij litore, nobilium piſcium captura eſt, cum mare piſcoſiſſimum ſit, vt etiã ex intima Hiſpania plenis vijs confluant mercatores. Accedit ingens candidiſſimi ſalis copia, propter ſalinarum toto ſinu multitudinem. Cuius gratia, externarum quoque nauium magnus ſemper numerus aut exit,

aut ingreditur. Commercio itaque tam inuectionum, quàm reuectionum, factum inſigne oppidum eſt, opulentiſſimumq. adeo vt magnarum vrbium nequaquam inuideat claritati. Vocata quoque Cetobriga poſterior hæc colonia eſt, retento priſco nomine, & vulgo Cetobra. Indies autem pergente corruptione, Cetobala. Florianus campenſis in commentitijs ſuis originibus, a Cetobala corrupto nomine, cœtum Tubalis confinxit, originemq. oppidi vſque a Tubale fabulatur. Ego Neocetobrigam ſoleo nominare diſtinctionis gratia, liberum cuiq. eſt alterutro vti, ſiue enim Cetobrigam, ſiue Neocetobrigam dixerit, erudite loquetur.

DE PACE IVLIA SIVE AVGVSTA.

Dicta ora eſt, ab exitu Anæ vſque ad Salacienſem ſinum. Quem prius quam tranſgrediamur, redire ad continentem oportet, per ciuitates, non quidem omnes. Neque enim omnes recenſere propoſitum mihi eſt, ſed eas, quæ vel a veteribus auctoribus nominatæ ſunt, vel quæ inſcriptionum vetuſtarum beneficio, aut maxime inſigni quopiam facto, nomina ſibi ſuo merito prodiderunt. Idq. ſemel hoc loco præfatum eſſe me, candidi lectores meminerint. Ceterum Pacem Iuliam, ſiue Auguſtam deſcripturus

modo

modo eram, niſi ſatis ſuperq. id feciſſem, in bene longa ad Vaſæum epiſtola, pro Pacenſi colonia & in libello ad Franciſcum Nonium, & alijs non paucis ſcriptorum meorum locis. Si quidem oſtendi eam eſſe, quæ vulgo Bexa dicatur, corrupto a Mauris nomine, ſitam vero in Celticis Luſitaniæ populis, iuxta Strabonem, vel in confinio Celticorum, Turdetanorumq. iuxta Ptolemæum Coloniam fuiſſe, & ſecundum Luſitaniæ conuentum, & quo pacto ab ea pontificatus dignitas translata Badioſam ſit prolixe etiam expoſui. Ante vniuerſalem Hiſpaniæ cladem, floruit in hac vrbe Apringius Epiſcopus ſcriptor eruditus, cuius in Apocalypſin interpretationem veteribus omnibus præfert Iſidorus. Floruit etiam Iſidorus Pacenſis cognominatus, cuius opuſcula horrido parumq. culto ſermone, eaq. imperfecta, & mendis ſenticoſiſſimis ſcatentia circumferuntur. Floruere quoque iuuenis Siſenandus martyrio Cordubæ coronatus, & Tyberinus presbiter. Extant ibi complura Romanorum monumenta, ex quibus aliquot adſcribam, quæ per muros ipſius ciuitatis diſperſa viſuntur.

Ad portam Maurenſem, verſus nouam.

C. IVLIVS. C. F. . . . .
II VIR BIS PRA . . . .
VTRIQVE. SEN . . . .
. . . .

Hoc

Hoc eſt: Caius Iulius Caij filius, Duum vir.

Poſtea fragmentum in muro.

EQVIT. PRAEF.
FABRVM.

Hoc eſt: Equiti præfecto fabrum.

Cippus ſemifractus.

M. AVRELIO. C. F.
GAL. II VIR. FLAMIN
TI. CAESARIS. AVG.
PRAEFEC. FABR.
D D
. . . .

Hoc eſt: Marco Aurelio Cai filio Galeria duum viro Flamini Tiberij Cæſaris Auguſti præfecto fabrum Decreto Decurionum, vel dedicarunt.

Ad Portam Myrtilenſem.

Q. PETICIO. T. F.
RVFO
MATER. FILIO.

Hoc eſt: Quinto Petitio Titi filio Rufo mater filio.

Fragmentum, vltra portam Maurenſem, littera beſſali. Deſiderantur lapides in vtroque capite.

CVRIAE. PONT
FLAM. PACIS IVLIAE
VE. FLAMI . . . . .

Hoc

Hoc eſt: Curiæ pontifices, Flamines Pacis Iuliæ.

Extra Muros.

D. M. S.
HEL. AERIA
NVS. ANN
ORVM XII
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrũ Helius Aerianus annorum duodecim, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

In quodam horto.

C. IVLIO L. F. GAL
AVITO FRATRI
VS. SABINVS.

Hoc eſt: Caio Iulio Lucij filio Galeria auito fratri Sabinus.

In gradibus ſummi templi.

. . . .
. . . PAX. IVLI. . . .
. . . Q. PETRON . . .
. . . .

Hoc eſt: Pax Iulia Quinto Petronio.

Ad Sanctum Saluatorem.

D. M. S.
IVL. PATERNA
ANN. XV.
IVLIA
TERSPICORE
LIBERTAE OB
SEQVENTISSIMAE
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum. Iulia Paterna, annorum quindecim Iulia Terpſicore libertæ obſequentiſſimæ, hic ſita eſt. Sit tibi terra leuis. Errore ſculptoris poſitũ eſt Terſpicore pro Terpſicore, ſed ego mutare nolui.

In foro Cippus.

L. AELIO AVRELIO
COMMODO
IMP. CAES. AELI. HA
DRIANI ANTONI
NI. AVG. PII P. P. FILIO
... COL. PAX. IVLIA
... D. D. ...
Q. PETRONIO MATERNO
C. IVLIO IVLIANO
II. VIR.

Hoc

Hoc eſt: Lucio Aelio Aurelio Commodo Imperatoris, Cæſaris Aelij, Adriani, Antonini, Auguſti, Pij Patris patriæ filio Colonia Pax Iulia dedicauit Quinto Petronio Materno, Caio Iulio Iuliano Duum viris.

In cochlea ſummi templi.

A ✠ ω
SEVERVS
PRESBIT. FAM
VLVS CHRISTI VI
XIT. ANN. LV
REQVIEVIT I
N PACE DOMINI
XI. KAL. NOVEMBRIS. ERA
DCXXII.

Hoc eſt: Alpha, & omega. Seuerus preſbiter famulus Chriſti vixit annos quinquagintaquinque, requieuit in pace Domini vndecimo Kalendas Nouembris, era ſexcenteſima vigeſima ſecunda.

In agro quattuor mil. paſſ. ab vrbe. Repreſam prædium vocant.

D. M. S.
MERCATOR
ANN. XXXII.
VXOR MARITO
MERENTI POSV
IT. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum Mercator annorum triginta duorum vxor marito merenti poſuit. Hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

Sunt in ea vrbe fragmenta alia, ſed minutiora. Caput imaginis Veſpaſiani, taurorum capita decem, aquæductus alicubi ſub terra integer, alibi confractus, murorum portæ tres adhuc Romana architectura.

Inuentus marmoreus lapis duorum cubitorum, in quo erant vir & puella equeſtri curſu certantes, mirabili elegantia.

DE ORICHIENSI AGRO.

ORichienſis ager, Turdetanis ac Celticis iunctus, regionem paruam efficit, octo vel ad ſummum decem oppidorum, præter vicos ignobiles. Nomen accepit ab Orichio; regionis nobiliori oppido & quia campeſtris ager eſt, frumentarius, ac paſcuus, vulgo campus Orichienſis nominatur.

Non piget eius meminiſſe, propter regni noſtri illic cœptam originem. Quam vt paulo altius repetam, ab æquis lectoribus condonari mihi poſtulo.

Magnus Alfonſus Hiſpaniæ rex qui Toletum expugnauit, & imperator eſt appellatus, ex diuerſis vxoribus tres filias habuit, Eluiriam, Theraſiam, atque Orracam. Et quidem Eluiriam ac Theraſiam, Rodericus

Toletanus, parum Luſitanis æquus, quique illi adhæſerunt, ex concubina Simena Munione natas, vt aiũt. Verum apud me chronicon Hiſpanica vetuſta lingua habeo, factum ſeptuaginta annos ante Rodericum, in quo eadem Simena minime concubina, ſed iuſta vxor & Regina diſerte perhibetur. De qua re ad Ioannem Barrum ſcripſi & quidem prolixe.

Ad Alfonſum igitur imperatorem, in aſſerenda Hiſpania laborantem, conueniebant magni viri, militiam ſuam Chriſto deuouentes. Inter quos emicuere Raimundus comes ſancti Aegidij, & Henricus Lotharingiæ comes, ex Germana Raimundi natus, quem illa Vngariæ regi, cui nupta erat, ſecundo edidit partu. Hos vt talium neceſſitudine arctius ſe muniret Alfonſus filiarum connubiis ſibi deuinciendos exiſtimauit. Eluiram igitur comiti ſancti Aegidij, Theraſiam Henrico Lotharingiæ comiti, Orracam vero trium vt alij ſcribunt natu maximam, vt alijs autem placet minimam, atque poſt Simenam defunctam, ex Conſtantia vxore natam, Raimundo comiti ſiue Burgundiæ, ſiue Toloſæ (neque enim inter ipſos Hiſpanicarum rerũ ſcriptores ſatis conuenit) in matrimonium dedit. Quorum nos opinionibus prætermiſſis, de Henrico tantum loquamur, cui valde dilectã ſibi Theraſiam tradidit. Atque vt nexu deuin-

ctiore

ctiore virum maximum quaſi ad manum haberet, Callæciæ partem Bracaros, a Minio vſque ad Durium totumq. id, quod recentiore vocabulo Portugalle tunc dicebatur, a Durio vſque ad Luſitanię vrbem Conimbrigam, dotis nomine aſſignauit, liberũq. ei reliquit, vt de Saracenis Luſitaniam armis recuperaret, ſuoq. dominio, & ditioni adderet. Is ex Theraſia coniuge, quæ ſemper regina appellata eſt, filium genuit Alfonſum Henricum, qui patri ſucceſſit in principatu, & vbi per ætatem licuit, bella geſſit quàmplurima, vrbes multas expugnauit, Saracenorum potentiam fregit. Qua re commotus Iſmarius, magnæ partis Africæ, Bæticæq. rex, conuocatis quattuor aliis regibus, tam ex Africa, quàm ex tota vlteriore Hiſpania, tantas congregauit copias, vt millia quadringenta exercitus ſuperaret. His confiſus in Alfonſum properabat, lentis itineribus, ſed animo ad vindictam concitatiſſimo. Nec ille ſegniter proceſſit obuiam. In agro igitur Orichienſi, paulo infra Caſtrum viride oppidum, non procul a confluente Cobris, & Tergis fluuiorum, in mutuum conſpectum venientes caſtra poſuerunt. Inſedit tumulum Alfonſus, vbi vetus ſacellum erat, in quo ſenex quidam prouectæ ætatis eremiticam vitam agebat, inter Mauros & ob paupertatem, & ob vitæ ſanctimoniam, nullius iniuria laceſſitus. Iſmarij

copiæ

copię prope infinitæ vndequaque campos opplebant, iamq. agmina circumcluſa ſpe deuorabant. Non videbatur militibus noſtris ſani eſſe conſilij, cum tanta multitudine confligere. Vnus enim quiſque ſupra centum hoſtes aduerſum ſe in prœlio erat habiturus. Sed militum animos oratione ſpei ac fiduciæ plena princeps confirmauit; dimiſſosq; curare corpora iubet, & craſtinum diem, qui Iacobo Apoſtolo Hiſpaniarum patrono ſacer erat, lætos expectare. Cum aduesperauiſſet, Anachorita ille ad Alfonſum venit, atq; oraculi denũciatione, forti eſſe animo admonet, vt qua noctis ora tintinnabuli, quod in ſacello erat, ſonum audiret, tentoriũ egrederetur, appariturum illi Chriſtum in aere Cruci ſubfixum. Lætus tam optato, tamq. inſperato nũtio Alfonſus, totius noctis peruigilio promiſſum expectabat. Primo itaque ante lucem diluculo, ad tintinnabuli ſonum prætorium egreſſus, ſuſpexit in aere Crucifixum Dominum. Cuius viſi voluptate propemodum extra mentem abſorptus, ita adorans dicebat: Ecquid Seruator mundi, tune mihi, tune appares? Quid eo opus eſt, in te credenti, & te ſumma pietate colenti? Perfidis his, tuis atq; ideo meis hoſtibus, tuæ diuinitatis ignaris, potius apparere digneris, vt Crucis tuæ myſterium intelligant, ac deſinant inſanire.

Hæc atque alia his ſimilia, cum ex mentis

quaſi abſtractione proſequeretur, Chriſti col loquentis, & victoriam pollicentis voce iucun diſſime affectus, in cœlum recepta diuina illa ſpecie, arma poſtulat, armari milites, acies ordinari, & canoro tubarum concentu imperat ſignum dari. Quem ex proceribus quidam exercitus nomine adeuntes poſtulant, inquiunt, fortiſſime imperator, milites tui, vt regem te ſalutari permittas. Quibus ille: Ego fidiſſimi commilitones honorificum ſatis inter vos nomen titulumq. principis ſortitus ſum, alium non ambio. Neque ſi maxime expertem, vel poſcentibus vobis morem gerere vellem, id tempus, aut locus patiuntur. Sed operam dabo, vt vos ducis veſtri non pœniteat, vos date, vt milites dux non deſiderem. Contra illi, & quæ poſtulas pollicemur, & nobis non decrimus, ſed pro rege pugnabimur ardentius, vincemus honeſtius, moriemur alacrius. Cum igitur prope intuliſſent vim recuſanti, magnis vocibus, & tubarum, lituorum, tympanorumq. ſonitu ter acclamatum: Alfonſo Henrico primo Luſitaniæ regi vita, & victoria. Data inde militibus teſſera, ferebatur in hoſtes.

At parte ex alia innumerabilis ille Barbarorum exercitus, tam diſſonis clamoribus, tam terribili fragrore perſtrepebat, vt cælum ruere, terra quaſſari tremoribus viderentur. Commiſſum prœlium eſt ſanguinolentũ, pertinax,

tinax, diuturnum, a prima diei hora vſque ad meridiem; donec Iſmarius, cuius iam vita periclitabatur, quamq. maxime noſtri appetebant, rebus deſperatis, & amiſſo in conflictu cõſobrino, cui ſui corporis cuſtodiam mandauerat; nomine Homar Atagor, Halli regis nepote, fugit ipſe, & vna reges qui cum eo erant. Tantum autem ſanguinis effuſum eſt, vt ex cædis loco riuuli in Cobrin atque Tergem decurrerent. Quin inſecuta paucos poſt dies pluuia, cum tinctam atro ſanguine ſuperficiem lauiſſet, creuiſſentq. riui, Terges qui ad confluentes Cobrin recipit, etiam vſq; ad Anam aquas infectas pertulit. Id nos in Vincentio martyre hiſce carminibus breuiter adnotauimus.

Vbi paupere Terges
Flumine, ab Orichio ſegnis delabitur agro,
Excepti cecidere duces; fuſæq. cohortes
Barbaricæ. Ac tellus tanto eſt imbuta cruore,
Vt poſtquam pluuiæ cædem elauere, pigerq.
Riuus ijt, contage ſua, quacumque meabat,
Polluerit ſpatium late, fluctuſq. petitos
Funeſtarit Anæ, torrens inglorius ante,
Atq. vaporatis æſtu Quintilibus impar.
Poſt illa, indigenis factus de clade ſuperbi
Nobilis Iſmarij.

Alfonſus igitur nouus rex, conſueto victoribus more in caſtris triduo permanſit, & conceſſa militibus præda, ipſe qui eatenus ni-

neo ſcuto vtebatur, inſignia commentus eſt, quæ rem ibi geſtam deſignarent. Ac primum, quia Chriſtum in aere cruci ſubfixum conſpexerit in argenteo ſcuto cæruleam crucem formauit. Deinde quod quinque reges viciſſet, ſcuta quinque per ipſam crucem diſtinxit. In vno quoque triginta numos argenteos figurauit, quod totidem mundi ſeruator venditus exſtitiſſet.

Mutata a poſteris regibus numorum figuratio eſt commodiori ratione, & in ſingulis quibuſque ſcutis, ſinguli quinque numi poſiti, decuſſatim ad figuram litteræ X. bis numerato, quod in medio eſt, & cum a ſummo deorſum, & cum a latere ad latus fit ſupputatio, vt numerus triginta expleatur. Hæc tunc ibi ſumpta inſignia. Caſtella vero aurea ſeptem, quæ in rubro campo ſcuti regij oras ambiunt, ad alterius hiſtoriæ tractationem pertinent.

Expoſuimus quanta potuimus breuitate, regum noſtrorum, regniq. initium & cauſam, ab hinc annos quadringentos triginta quattuor. Geſta enim res eſt, vt mei veteres annales habent era milleſima centeſima ſeptuageſima ſeptima. Cui annorum numero ſi demantur triginta & octo, manebit Seruatoris annus milleſimus centeſimus trigeſimus nonus. Cum hæc proderem, agebatur annus M. D. LXXIII. Subducta ergo ad calculos ratione

tione apparebit, interfluxiſſe quadringentos triginta quattuor, quos dixi, annos.

DE ARCV EXTRVCTO A Sebaſtiano Rege in victoriæ loco.

IAm diſceſſiſſem ab Orichio, niſi piaculum eſſet, regis noſtri Sebaſtiani recens factum non commemorare. Is initio huius anni, Algarbij regnum adiit, vt oppida omnia maritima, quam munita eſſent, ſuis oculis perſpiceret. Et ſi quid ad munimentum deeſſe videretur exactiſſimo ſuo iudicio, & rei bellicæ peritorum conſilio præſens vel ſuppleret, vel nouaret, vel corrigeret. Fecit autem iter per Orichienſem agrum, & victoriæ memorabilis loca omnia perluſtrauit.

Nullum ibi erectum trophęum, nullam inſcriptionem, tantum ſacellum illud ignobili fabrica, non ſemel refectum, ruſticorum tamen cultu religioſum reperit. Puduit illum incuriæ, ac ſocordiæ ſæculi ſuperioris. Atqui, vt excuſari mereatur, ætas hominũ illorum, qui in continuis bellis vitã agebant, & promptiores ad prœliandum dextras habebant, quàm ad litteras illa tempeſtate ſepultas, inclinatiora ingenia: non tamen miranda non eſt, florentibus poſtea rebus, & renata philologia obliuio tam diuturna. Niſi quod natura comparatum ita eſt, vt quæ optima ſunt,

non omnia ſimul, ſed per temporum interualla emergant. Sebaſtianus igitur mira pietate affectus, vt & apparitionis Chriſti, & Regis maximi, inclytæq. victoriæ memoriam regiuiuam faceret, diruto veteri ſacello, templum inædificari præcepit, atque extructo nobili arcu, mihi inſcriptionis curam demandauit, ita vt altera ex parte latine, ex altera Luſitano idiomate, latina ſic habet:

Heic contra Iſmarium, quattuorq. alios Saracenorum reges, innumeramq. barbarorũ multitudinem pugnaturus, felix Alfonſus Hẽricus ab exercitu primus Luſitan. rex adpellatus eſt, & a Chriſto, qui ei Crucifixus adparuit ad fortiter agendum commonitus: copiis exiguis tantam hoſtiũ ſtragem edidit, vt Cobris ac Tergis fluuiorum confluentes cruore inundarint. ingentis ac ſtupendæ rei, ne in loco vbi geſta eſt, per infrequentiam obſoleſceret. Sebaſtianus I. Luſit. rex, bellicæ virtutis admirator, & maiorum ſuorum gloriæ propagator erecto titulo memoriam renouauit.

DE COLLA.

Colla fuit interius in media Orichienſi prouincia, non procul a Meſſagena inter colles, nec ſcio an hodiernum nomen hoc inde traxerit. Non mediocre erat oppidum. Extant muri & turres cæmentitio opere neq;

ſatis polito. Aditus perdifficilis eſt, & ad deſenſiones accommodatus. Non habitatur. tantum dominicis, & ſolennibus aliis diebus ruſticorum vicinia eò confluit, ad tēplum Virgini Chriſti matri dicatum, vbi ſacerdos iiſdem diebus ſacris altaribus operatur. In angulo turris ſemidirutæ menſa elegans marmorea.

C. MINICIVS. C. F. LEM. IVBATVS
. . . LEG. X. GEM. QVEM IN PRAELIO
CONTRA VIRIATVM VOLNERIBVS
SOPITVM IMP. CLAVDIVS VNIMA...
PRO MORTVO DERELIQVIT. EBV...
TIS LVSITANI OPERA SERV...
RARIQVE IVSSVS. PAVCOS SV...
DIES. MAESTVS OBI. QVIA ...
MERENTI. MORE ROMA...
AM NON RETVLI.

Hoc eſt: Caius Minicius Caii filius Lemonia iubatus Tribunus legionis decimæ geminæ, quem in prœlio contra Viriatum volneribus ſopitum, imperator Claudius Vnimanus pro mortuo dereliquit, Ebutij militis Luſitani opera ſeruatus, curariq. iuſſus, paucos ſuperuixi dies, mæſtus obij, quia bene merenti more Romano gratiam non retuli.

Ad ianuam templi ingens cippus eſt, inter columnas ibi iacētes olim ornatus cauſa poſitus, qui me amplius horis tribus ad faſti-

dium detinuit. Tam male a Barbaris hominibus habitus eſt, vt ſpem percipiendi integre ſenſum plane depoſuerim.

Auis in modum Gracculi, altera ſimilis mutuo ſe reſpicientes.

D. M. S.

B. SVRSI F. VC.....

BRIANE. COIVGI......

NCTISSIME. TV....

VM. POSITE VICS.....

N. XXXVIII DIE.....

S. XVII. SI QVAN....

PIET... SERM. TI....

ANTVM FORTV.....

GER. LITE AVREC....

IT. T. POSVI. S....

VALE.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Balbus Surſi filius coniugi ſanctiſſimæ tumulum poſuit. vixit annos triginta octo, dies ſeptemdecim.

DE SINI.

NOn omittenda Sinis eſt, maritimum oppidum, & propter piſcationem non parum

rum vicinæ regioni conducibile. Ibi in templo cippus fractus eſt cum his litteris.

. . . .
AN. L. CLAVD.
THALASSINVS
MARITE ME
RENTISSIME
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Annorum quinquaginta, Claudius Thalaſſinus, marite merentiſſime hic ſitus es, ſit tibi terra leuis.

Per murum, iuxta terram, & quaſi iam ruderibus coopertum.

D. M. S.
FVLVIVS. L. F. QVIN
TIANVS. FABER
MATERIARIVS
PIVS IN SVOS
VIXIT ANN. XLVI.
RVBRIA. Q. F. SER
GILLA. MEROBR
MARITO. B. M. FEC
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Fuluius

Lucij filius Quintianus faber materiarius, pius in ſuos, vixit annos quadraginta ſex, Rubria Quinti filia Sergilla Merobrigẽſis marito benemerenti fecit, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

In quadam turri.

D. M. S.
IVLIA C. FIL.
MARCELLIN
A. A. XXX.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Iulia Caij filia Marcellina annorum triginta, hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis.

DE HELVIS.

Primo libro admonuimus vrbem Heluas in Celticis noſtratibus eſſe. Nomen accepit ab Heluis Celticæ Galliæ populis, inter Garumnam & Ligerim habitantibus, de quibus Strabo 4. lib. agit. Plinius Albam eorum ciuitatem nominat. Ab Heluis igitur Celtarum populis, qui inter Celtas olim ad nos venere, Heluæ ciuitas nominata, quod nomen a conditoribus obtinuit, etiam hodie retinet. Vrbs fertilitate ſoli, & nobilitate ciuium

uium, vt poſtremas non fert, ita olei bonitate ſine controuerſia primas obtinet. Diœceſis Eborenſis hactenus fuerat, verum agente Sebaſtiano rege Epiſcopalem dignitatem adepta, metropolim vnde exciſa eſt, nihilominus agnoſcit. Non multa ibi ſunt Romanorum monumenta, & quæ ſunt, peſſime a Barbaris habita; ita inueni.

Iuxta portam arcis, quam Alcaſſauam vocant, fragmentum.

.....

FEL. CEPAL

ONIS F. SE

VERVS. AN....

Hoc eſt: Felix Cepalonis filius Seuerus annorum..

In domo cuiuſdam viri nobilis, tabula elegans.

C. AXONIVS. Q. F. PAP.

LEG. XX. NAT. COL.

FIR. PICENO. SE VIVO

MONIMENT. FEC. SIBI. ET

FR. Q. AX. Q. F.

Hoc eſt: Caius Axonius Quinti filius Papiria

ria legionis vigeſimæ natus coloniæ Firmicæ Piceno ſe viuo monimentum fecit ſibi, & fratri Quinto Axonio Quinti filio.

Iuxta parthenonem Virginum inſtituti ſancti Dominici, cippus.

ANTHYMVS REB....
SCIENTINI. ET CE....
LERIS SVR....
V. S. A. L....

Hoc eſt: Anthymus Reburri Scientini, & Celeris ſeruus votum ſoluit animo libenti, vel libens.

In agro, quem vocant Ventoſæ, lapis oblongus, videlicet cubitorum ſeptem, latus cubitum, & ſemiſſem, rudis atque impolitus, quem fabulantur ſepulchrum eſſe Bertrandi vnius ex duodecim Franciæ paribus.

CACALO
AVIOLI
LIB.
HIC
SIT.

Hoc eſt: Cacalo Auioli libertus hic ſitus.

In domo tabula marmorea fracta eleganti littera.

. . . .

INSIGNEM PARVO. . . . . .
MANS CARMINE AMOR. . . .
REQ. IN PACE D. XIII KAL. . . .
MART. ERA. DLXXXII. . . . .

Hoc eſt: Inſignem paruo manſurum carmine amorem, requieuit in pace Domini decimo tertio Kalendas Martias era quingenteſima octuageſima ſecunda.

VILLA VIZOSA.

AB Heluis digredientem intercipit nobiliſſimum oppidum, Brigantij ducum ſedes, quod ab amœnitate Luſitanus idiotiſmus Villam Vizoſam nominauit. Vno nomine latine dici non poteſt, niſi Callipolin græce confingamus, audaci fortaſſis exemplo, ſed lectoribus poſtquam ea vox aſſiduitate percrebuerit, minime diſpliciturо. Proſerpinæ ibi delubrum fuit, vbi modo S. Iacobi ædes eſt, in ſuburbio, vbi hæc inueni monumenta.

PRO-

PROSER
PINAE
SANCTAE
G. IVLIVS
PARTHENOP
AEVS. VOT
QVOT FECIT
A L P

Hoc eſt: Proſerpinæ ſanctæ Gaius Iulius Parthenopæus, vota quot fecit animo libenti poſuit.

Q. HELVIVS
SILVANVS
PROSERPIN
AE VOTVM
S. AN. L. P.

Hoc eſt: Quintus Heluius Siluanus Proſerpinæ votum ſoluens animo libens poſuit.

PROSERPINAE
SERVATRICI
C. VETTIVS SIL
VINVS. PRO. EV
NOIDE PLAVTIL
LA CONIVGE SIBI
RESTITVTA
V. S. A. L. P.

Hoc

Hoc eſt: Proſerpinæ Seruatrici Caius Vettius Siluinus pro Eunoïde Plautilla coniuge ſibi reſtituta, votum ſoluens, animo libens poſuit.

D. M. S.

PVLTARIVS
AN. XXIII. H. S. E. S. T. T. L.
SEMNE. ET. SEMN.
MATRI. POSVERVNT

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Pultarius annorum viginti trium, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis. Semne & Semnine matri poſuerunt.

Ibi etiam modo viſuntur inſcriptiones Endouellici, quas clariſſimus dux Theodoſius ex antiquo fano, quod extat iuxta oppidulũ Therennam, aſportari curauit, & inſeri in frontiſpicio cœnobij fratrum ordinis S. Augustini. Sunt autem huiuſmodi:

DEO. ENDOVEL
LICO. PRAESTAN
TISSIMI. ET. PRAESEN
TISSIMI NVMINIS
SEXTVS. COCCEIVS
CRATERVS HONORI
NVS. EQVES. ROMA
NVS. EX. VOTO

Cippus

Cippus fractus.

ENDO VELLICO
ALBIA
IANVARIA.
• • • • • • • • • • • • •

ENDOVOLLICO
SACRVM. MAR
CVS. IVLIVS.
PROCVLVS
ANIMO. LI
BENS. VOTVM
SOLVIT.

DEO ENDO VELLICO. SAC.
IVNIA. ELIANA. VOTO. SVCCEPTO
ELVIA. YBAS. MATER. FILIE
SVAE. VOTVM. SVCCEPTVM
ANIMO. LIBENS. POSVIT.

Hæ inſcriptiones adeo claræ ſunt, vt expoſitione non indigeant.

D. ENDOVELLICO. SA-
AD RELICTITIVM. EX
T. NVMIN. ARRIVS. BA
DIOLVS. A. L. F.

Hoc eſt: Deo Endouellico ſacrum ad relictitium ex teſtamento numini Arrius Badiolus animo libens fecit.

Q. SE-

Q. SEVIVS. Q. F.
PAP. FIRMANVS
VOTVM DEO
ENDOVOLICO
S. L. M.

Hoc eſt: Quintus Seuius Quinti filius Papiria Firmanus votum Deo Endouolico Soluit Libens merito.

ENDOVELICO
CRITONIA
MAXVMA
EX. VOTO. PRO
CRITONIA. C. F.

Hoc eſt: Curauit faciendum.

Hic Cippus allatus eſt illinc ad arcem oppidi Lendroalis, vbi nunc extat.

C. IVLIVS NOVATVS
ENDOVELLICO
PRO. SALVTE
VIVENNIAE
VENVSTAE
MANILIAE. SVAE.
VOTVM. SOLVIT.

Nominis Endouellici cauſam, aut originem ego penitus ignoro. Niſi ſi ab oppido propinquo, quod Endouellia forte diceretur, nomen eſſet impoſitum. Quòd ſi nebuloſo infelicis gentilitatis æuo ſuperſtitionibus ad

dicti Luſitani fuere, certe euangelica luce radiante morati diu non ſunt, quin veri Dei cultum, & religionem amplecterentur. Mancio Chriſti diſcipulo gloriantur Eborenſes, a quo cæleſti doctrina ſunt initiati. Debēt hoc Bracarenſes Petro Ratenſi, Apoſtoli Iacobi diſcipulo. Propagata breui religio eſt, & inuitis tyrannis mira pietate adoleuit. Quam natio Luſitana incorruptam, vt a ſanctis patribus accepit, ad noſtra hæc tempora cuſtodiuit. Et quod non ſine magno Dei munere nobis contigit, nec ſine magna mea voluptate refero, quaſſantibus orbem ſectis, incolumi religione, integraq. ſacroſanctæ Apoſtolicæ ſedis auctoritate perſeuerat. Nec ſolum id, ſed longe lateq. etiam per vaſti Oceani receſſus, & ante nunquam prioribus cognitas regiones, Orientemq. totum, & Antipodas, ipſum Seruatoris nomen propagare non ceſſat.

D. M. S.
P. PETRONI
VS. CAVTIN
ANN. LXXXXI
LAVDICE
MARITO PIIS
SIMO POSVIT
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum Publius Petronius

tronius Cautinenſis annorũ nonaginta vnius Laudice marito piĳſſimo poſuit, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

DE IOVIS FANO.

SVper Exarramam fluuium, duobus paſſ. millibus infra Terranum oppidum, Iouis fuit olim fanum. Quod adulta iam Chriſtiana pietate in templum ſanctornm martyrum Iuſti & Paſtoris conuerſum eſt. De quo egi in libello ad Ambroſium Moralem Complutenſem virum ſæpe alias, luculentæ eruditionis gratia in his commentarijs nominandum.

Supra ianuam templi Gothica inſcriptio.

✠ HVNC DENIQVE EDIFI
CIVM SANCTORVM NO
MINE CEPTVM IVSTI ET
PASTORIS MARTIRVM
QVORVM CONSTAT ESSE
SACRATVM CONSVMA
TVM EST OC OPVS ERA
D C C XX.

Hoc eſt: Hunc, pro hoc, denique ædificium ſanctorum nomine ceptum Iuſti, & Paſtoris martyrum, quorũ conſtat eſſe ſacratum conſumatũ eſt oc, pro hoc, opus era ſeptingenteſi ma vigeſima.

IOVI. O. M.
FLAVIA. L. F. RVFINA
EMERITENSIS. FLA
MINICA PROVINC
LVSITANIAE. ITEM COL.
EMERITENSIS. PERPET.
ET MVNICIPI. SALACIEN.
D. D.

Hoc eſt: Ioui opt. maximo. Flauia Lucij filia Rufina Emeritenſis: Flaminica prouinciæ Luſitaniæ, item coloniæ Emeritenſis perpetua, & municipij Salacienſis dedicauit. Ex vno latere eſt arbor mihi incognita: Ex altero latere Aquila expanſis alis quaſi ſubuolatura, in vnguibus triſulcum fulmen habens.

Cippus aliquanto minor ſed elegantior.

I. O. M.
OB PVLSOS A Q. SER
TORIO METELLVM
AD Q. POMP.
IVN. DONACE
CORON. ET SCEPTRVM
EX ARG. MVNVS
ADTVLIT
FLAMINICAE PHIA
LAM CAELATAM
HIERODVLIS COE
NAM DEDIT.

Hoc eſt: Ioui optimo maximo. Ob pulſos a Quinto Sertorio Metellum atque Pompe-

ium

ium Iunia Donace coronam, & ſceptrum ex argento munus adtulit Flaminicæ Phialam cælatam, hierodulis cœnam dedit.

Alter cippus elegantiſſima littera.

L. RVBRIVS
PRISCINVS
ANN. XXVI. H. S. E.

Hoc eſt: Lucius Rubrius Priſcinus annorũ viginti ſex, hic ſitus eſt.

Sunt tres cippi, ſed poſiti in parietibus templi, conte&#x1d;ctis interius litteris.

Cubæ non procul Pace Iulia in tẽplo Cippus.

D. M. S.
TERENTI
VS. CRYS
OGONVS
ANN. XXXII. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum. Terentius Cryſogonus annorum triginta duorum, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

In territorio Ferrarienſi, ſuper Callipodẽ fluuium, quem Sadanum vocari noſtra ætate ſuperius diximus, templum Sanctæ Margaritæ dicatum eſt, vbi olim fortunæ Obſequentis delubrum fuerat, a Flauia Modeſtina Sergij Terentij Aemiliani Centurionis vxore ædificatum. Qui, vt apparet, ſub L. Poſthumio Albino militauerat & emeritus ac diues, ad quietem ſe cõtulit, in prædio vxorio. Hoc ex duobus ibi Cippis colligitur. E quibus alter ſic habet.

FORTVNAE OBSEQVEN
TI. SACRVM
FLAVIA MODESTINA
PER P. EIVS ANTISTES
EX VOLVNTATE TEREN
TI. AEMILIANI VIRI
SVI. IN PRAEDIO
A PATRE FL. MODESTO
SALACIENSI SIBI
RELICTO. A. L. F.

Hoc eſt: Fortunæ obſequenti ſacrum. Flauia modeſtina perpetua eius antiſtes ex voluntate Terentij Aemiliani viri ſui, in prædio a patre Flauio Modeſto Salacienſi ſibi relicto animo libens fecit.

Alter vero in duas partes fractus ſic.

D. M. S.
SERG. TERENTIV... S
SERG. F. AEMI... LIANVS
CENTVR. EMER. VIX. N...LXX
ORDIN. DVX. SVB....
L. POST...VMIO MODES
...TINA MARITO
MERENTISSIMO
P. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum. Sergius Terentius, Sergij filius Aemilianus centurio Emeritus, vixit annos ſeptuaginta, ordines duxit ſub Lucio Poſthumio, Modeſtina marito merentiſſimo poſuit, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

SCHO-

SCHOLIA IACOBI MENOETII VASCONCELLI

In quattuor libros Reſendij.

IN vita Andreæ Reſendij,in ode ad Coclenium. Phoſphorus igneus. Hoc eſt Lucifer ſtella. Martialis libro octauo epigrammate vigeſimo primo ad Luciferum.

Phoſphore redde diem, quid gaudia noſtra moraris?
Cæſare venturo, Phoſphore redde diem.

Liber Primus.

PAg.1.lin.5. *Aſſerit Plinius.* Libro videlicet tertio cap.1.his verbis: In vniuerſam Hiſpaniam Marcus Varro perueniſſe Iberos, & Perſas,& Phœnicas, & Pœnos tradit. Luſum enim Liberi patris, aut Lyſam cum eo bacchantes, nomen dediſſe Luſitaniæ, & Pana præfectum eius vniuerſæ.

Ead. pag. 1. lin. 10. *Alij Luſum non hominem, ſed ludum potius, ſeu Luſionem interpretantur*. Marcianus Capella libro ſexto, qui de Geometria inſcribitur in ea fuit ſententia, vbi ita tradit agens de Luſitania. Cui nomen fabula a Luſu Liberi patris, vel cum eo Bacchantium ſociauit. Addit & aliam non minus ridiculam opinionem, credẽs Anam fluuium a Luſitaniæ vocabulo cognominari, hiſce verbis: Hæc quoque cognominis ſui fluuio permeatur, licet eam Tagus quoque arenis illuſtret auratis.

Ead. pag. lin. 18. *Nec deſunt, qui pro Lyſa, Lyſſam reponant*. Fuit in ea ſententia Sigiſmundus Gelenius in obſeruationibus in Plinium lib. 3. cap. 1.

Pag. 2. lin. 11. *Suppoſititius Beroſi auctor intellexit*. Ioannes Annius in libro de Regibus Hiſpaniæ cap. 20.

Ead. pag. lin. 27. *Vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero*. In ſexta actione, quæ incipit; Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium, non longe a fine orationis. eius autem verba ſunt hæc: Ariſtæus, qui vt Græci ferunt, Liberi filius inuentor olei fuit.

Pag. 3. lin. prima. *Vnde ipſe etiam Bacchus Lyſius cognominatus eſt*. Pauſanias in Bœoticis circa medium libri noni, dum Thebanæ vrbis antiqua monimenta enarrat, ita ſcribit:

bit: Theatro proxima eſt Liberi patris ædes cognomento Lyſij. Cognominis cauſa, quòd cum olim captiuos complures ex Thebanis vinctos Thraces abducerent, eos cum ad Haliartiorum fines ventum eſſet, vinculis ſolutos dimiſit, moxq. illis Thracas ſomno oppreſſos, occidendos præbuit. Hæc ille. Aliqui vero credunt a diſſoluendis, & eneruandis animis, quod ex vini copia accidere ſolet: vel quòd curis liberos eos reddat ita Bacchum fuiſſe appellatum.

Pag. 3. lin. 12. *Stephanus autem in lib. de Vrbibus*. in dictione Belitani. Nec mirum eſt in hoc erraſſe Stephanum, vtpote Græcum ſcriptorem, & qui Hiſpaniæ ſitum, ac vrbes, minime ipſe peragraſſet, quod alios quoque Græcos decepit teſte Polybio.

Extat etiam ſimilis error apud eundem Stephanum in dictione Luſitania, dum eam aſſerit partem eſſe Bæticæ, cum vlterior Hiſpania in duas prouincias diuiſa olim fuerit, Bæticã videlicet, & Luſitaniam, quod obiter admonere volui, ne eius auctoritas quemquam decipiat. hoc Reſendius etiam animaduertit.

Pag. 5. lin. 11. *Strabo enim*. vide Strabonem lib. 3. fol. 103.

Pag. 8. lin. 4. *Ptolemæus*. Libro ſecundo, vbi agit de Luſitaniæ ſitu.

Pag. 9. lin. 14. *Ante annos quadraginta, &c.* Hæc de Artabro promõtorio tam diffuſe tra-

dita

dita mihi ſemper ſuperuacanea ſunt viſa: quia meo iudicio, neque Pintianus, neque ipſe Reſendius exactè ſenſum Plinij ſunt aſſecuti. Vnde accidit, vt eius verbis vim inferre ſint conati. Plinius enim, cum prius de Celtico, ſeu Nerio promóntorio lib. 4. cap. 20. verba feciſſet, & a Minio, ac Limia fluuiis ad Durium perueniſſet, tunc demum de Luſitania agere cœpit in ipſo vigeſimo capite, cuius initium eſt: A Durio Luſitania incipit. Nec aliquid eorum, quæ mox ſequuntur ad Nerium promontorium pertinere poteſt. Miror autem tam inſignes viros non aduertiſſe Celticum Promontorium numquam apud Geographos Artabrum appellari, ſed ſemper Nerium, aut Celticum, quamuis omnes conſentiant iuxta illud Artabros populos, ſeu Artotrebas, vel Arotebras habitare. In eo etiam decepti ſunt quòd crediderint Nerium frontem eſſe Hiſpaniæ, cum aperte Plinius eodem capite vigeſimo aſſerat frontē Hiſpaniæ tribus effici promontoriis, videlicet Olyſipponenſi, Sacro, & Iunonio, ita vt Sacrum e media quoque fronte erumpat. Certum eſt etiam Olyſipponenſe, ſeu Artabrum, Cœlum, terras, & maria diſterminare, vt tradit Plinius. Nā quemadmodum Iunonium ſeu Calpe auſtrale, & occidentale latus Hiſpaniæ diuidit, ita magnum ſeu Olyſipponenſe, vel Artabrum frontis occidentalis eſt terminus, & ab eo ſeptentrionale

nale latus incipit,quamuis ad occaſum etiam aliquantulum vergere videatur vſque ad circuitum Nerij promontorij, a quo penitus ad ſeptentrionem terra conuertitur, vt Pomponius Mela tradit lib.3. ca.primo. Quod vt facilius intelligatur, expendantur verba eiuſdem Pomponij libro 2.cap.6. quæ ſic habent: Luſitania Oceano tantummodo obiecta eſt, ſed latere ad ſeptentriones, fronte ad occaſum, ex quibus aperte conſtat ea littora, quę à promontorio Olyſipponenſi, vſque ad Minium amnem extenduntur, latus ſeptentrionale Luſitaniæ efficere. Quæ vero a Celtico ſeu Nerio ad Gallicum Oceanum tendunt, latus ſeptentrionale Hiſpaniæ totius, non autem Luſitaniæ conſtituunt.

Pag.11. lin.12. *oppidum & flumen Aeminiũ &c.* Aeminium Ptolomęo oppidum eſt in Luſitania, Plinio oppidum & flumen lib. 4. cap. 21.& 22. Fit etiam illius mentio ab Antonino in Itinerario, cum illud iter deſcribit, quod ab Olyſippone Bracarum ducebat. Fuit autem Aeminium eo loci vbi hodie eſt oppidum dictum vulgo Agata ſeu Augeda, quod flumine eiuſdem nominis alluitur, & recepta hac ſententia, in qua etiam fuerunt Vaſæus & Barrerius, emendari debet codex Antonini hoc ordine Conimbrica Aeminium quadraginta millia paſſuum, Talabricam decem millia paſſuum. Eſt autem Conimbrica op-

pidum illud antiquum, quod dirutum cernitur & vulgo Condexa vetus dicitur. Talabrica vero fuit prope oppidum maritimum, quod hodie Aueiro dicitur, & ſic bene quadrat paſſuum numerus a me reſtitutus. Nam a Condexa Agatham ſunt decem circiter leucæ, & ab Agatha Talabricam duæ cum dimidia. Erat autem in codice Antonini numerus tranſpoſitus, & præpoſtere mutatus. Hinc apparet reijciendam eſſe illorum opinionem, qui exiſtimarunt idem eſſe oppidũ Aeminium, & illud quod hodie Conimbrigam ſeu Colibriam appellamus, & eundem fluuium Mundam & Aeminium. Nam vt cetera argumenta breuitatis cauſſa omittam, id aperte Plinianis verbis repugnat, qui in allegato ca. 22. libri quarti cum prius Aeminium flumen & oppidum nominaſſet, ſtatim hæc verba adiecit. A Durio Tagus ducentis millibus paſſuum, interueniente Munda. Præterea habeo apud me Codicem vetuſtiſſimum, cuius ſæpe mentionẽ faciunt Vaſæus, & Reſendius, qui inſcribitur Chronica Gothorum. Vbi inter cetera, quæ geſta fuiſſe narrantur ab Alphonſo quarto Ordonij filio, cognomento magno, hæc ad verbum ſcripta ſunt.

Multos quinetiam inimicorũ terminos acquiſiuit rex iſte. Cepit namq. caſtrum, quod dicitur Nazan. Antenſam vero pace acquiſiuit.

ſiuit. Conimbriam ab inimicis poſſeſſam hereditauit, & ex Gallæcis poſtea populauit. Multa quoque alia caſtra ſibi ſubiecit. Eius tempore Eccleſia creuit, regnumq. ampliauit. Vrbes quoque iſtæ a Chriſtianis populantur: Scilicet Bracharenſis, Portugalleñſis, & Aminienſis, atque Lamecenſis. Hactenus ille. Ex cuius verbis aperte colligitur Aeminium, & Conimbriam diuerſas fuiſſe ciuitates, & ex conſequenti Mundam, & Aeminium diuerſa flumina.

Pag. 25. lin. 2. *De Vettonibus, &c.* Florianus Campenſis libro 2. cap. 10. Ait Vettones a Beronibus corrupto vocabulo denominatos fuiſſe, & eorum regionem, quæ Luſitaniæ pars erat, fuiſſe figura triangulari, ſeu triquetra, ita vt latus Septentrionale inciperet ab eo loco, quo Piiorga fluuius Durio miſcetur, vſque ad XX. M. Paſſuum, ſeu quinque leucas infra oppidum vulgo dictum Fermoſel, quod ad ripas ipſius Durij ſitum eſt, intra terminos antiquæ Luſitaniæ, qui viginti ſex leucis circiter extendebantur ab eo latere. Alterum vero latus a dicto oppido Fermoſel per Rodericopolin, & Capramvſque ad fluuium, quo Luſitania a Bætica diuiditur, extendit. Latus vero Orientale deſcribit a flumine Ana, vſque ad Durium, vbi Piſorgam excipit, ducta linea per eum tractum, in quo eſt oppidum dictum ho-

die Villa Noua de la Serena, ita vt includeret hæc regio intra fines ſuos Salmanticam, Bletiſam, Fermoſel, Beiar, Rodericopolin, ſeu Merobrigam. Licet aliqui putent Mirobrigam ſeu Mirobricam eſſe oppidum vulgo dictum Guadramiro: Ciuitatenſem autem, ſeu Rodericopolin eſſe Auguſtobricam. Vide Vaſæum tomo primo capite decimo.

Pag. 51. lin. 4. *Cetratos pugnare pedites, &c.* Cetram nonnulli crediderunt eſſe illud ſcuti genus, quod vulgo Adargua dicitur, inter quos fuere noſter Reſendius, & Ambroſius Moralis lib. 8. cap. 25. Sed illorum opinioni aperte refragatur locus Silij Italici lib. 3. vbi ita canit.

Fibrarum & pennæ, diuinarumq. ſagacem
Flammarum miſit diues Callæcia pubem,
Barbara nūc patrijs vlulantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percuſſa verbere terra,
Ad numerum reſonas gaudētē plaudere Cetras.

Cum enim Cetras reſonas hoc eſt tinnitū & ſonitum edentes vocet, manifeſte innuit eſſe illa parua ſcuta, quæ Bluqueria dicuntur ex ligno fabrefacta atque ære contecta, quæ clariſſimum ſonitum inter ſe colliſa edunt, ad quem (veluti Siſtris olim Corybantes) Hiſpani milites tripudiare ſolebant, quod coriaceis illis & maioribus ſcutis, ſeu parmis nequaquam conuenire poteſt. Adſtipulatur huic ſententiæ Imago Ipſius Hiſpaniæ, ſeu ef-
figies,

figies, quàm idem Ambroſius Moralis apponi curauit in principio operis ſui, quæ altera manu Iacula & Cetram hoc eſt Bluquerium, altera vero ſpicas gerit.

Pag. 179. lin. 1. *Item ab Olyſippone,&c.* Videtur Antoninus propter Emeritenſis Coloniæ dignitatem, quæ eius tempore in Hiſpania ferè principatum obtinebat, complura itinera ad eam ducentia ex diuerſis locis deſcribere voluiſſe, inter quæ tria ab Olyſippone commemorat, duo per extrema latera & ita longiora; tertium vero quaſi medium & cōpendioſum. Sunt autem hoc loco exemplaria mire deprauata.

PRIMVM ITER ITA emendari debet.

Ab Olyſippone Emeritam M. P. 212.
Sic vel 208.

Equa bona	M. P.	12.	Couna.
Cetobrica	M. P.	12.	Setuual.
Ciciliana	M. P.	12.	Agualua
Malceca	M. P.	8.	Marateca.
Salacia	M. P.	20.	Alcacer.
Ebora	M. P.	40.	Euora. (daios.
Ad Anam fl.	M. P.	60.	Guadiana por Ba-
Euandriana	M. P.	12.	Talaueruela.
Emerita	M. P.	36.	Merida.

Sunt

Sunt M. P. 212. Forſ. 208. Leucæ autem 53.

SECVNDVM ITER ITA legi, & emendari debet.

Ab Olyſippone Emeritam M. P. 212. Forſ. 210. Leucæ vero quinquaginta tres, in hunc modum.

Hierabrica	M. P. 30.	Pouos.
Scalabi	M. P. 22.	Santarem.
Tubucci	M. P. 32.	Abrantes.
Fraxinum	M. P. 32.	Alpalhão ougauião
Medobriga	M. P. 30.	Aramenha.
Ad ſeptẽ Aras	M. P. 14. Forſ. 16.	Acumar.
Plagiaria	M. P. 20.	
Emerita	M. P. 30.	

TERTIVM ITER SIC emendandum eſt.

Ab Olyſippone Emeritam M. P. 186. vel 196. In hunc modum.

Aritio prætorio	M. P. 38.	Beñauente.
Matuſaro.	M. P. 56.	Ponte do Sor.
Elteri	M. P. 26.	Alterdochão.
Ad ſeptem Aras	M. P. 28. Forſ. 38.	Acumar.
Budua.	M. P. 12.	Noſſa S. de Betoue

Pla-

Plagiaria M. P. 8.
Emerita M. P. 30.
M. P. 186. vel 196. Leucæ vero 46. & dimidia vel 49.

Et ita compendioſum hoc iter breuius erat ſpatio ſexdecim P. M. Quæ leucas quattuor conſtituunt.

Suſpicor etiam Antoninum deſcribere voluiſſe aliud iter a Salacia Oſſonobam; cuius manſiones omnino deſunt, niſi pro Salacia Balſam reponamus, vt numerus ſedecim M. P. recte quadret, licet mihi non fiat veriſimile, tam exiguum locorum interuallum pro itinere eſſe computandum.

VRBIVM CIVITATVM ET oppidorum nomina latina, & vulgaria.

Forum Limicorum	Ponte de Lima.
Næbis	Neiua.
Bracara Auguſta	Bragua Colonia.
Aquæ Flauiæ	Chaues.
Concia ſeu Contium	Miranda de Douro.
Calem	O Porto.
Lama & Lameca	Lamego.
Lancobriga	A Feira.
Talabrica	Aueiro. (men.
Aeminium	Agueda, vbi etiam flu-

R Conim-

Conimbrica	Condexa a Velha.
Scilia	Seire.
Eburobritium	Euora de Alcobaza.
Collipo	Leiria ex ruinis.
Scallabis, ſeu Iulium	Santarem.
Ierabrica (præſidiũ)	Pouos.
Moro	Almoúrol ou Punhete.
Olyſippo felicitas Iu-	Lixboa.
Tubucci (lia)	Abrantes.
Fraxinum	Alpalhão, ou Gauiau.
Igædita	Idanha, Velha, Aguar-
Amæa	Portalegre. (da.
Medobrica	Aramenha.
Ad ſeptem Aras	Azumar.
Elteri	Alter do chão.
Matuſarum	Ponte do Sor.
Aritium Prætorium	Benauente.
Equa bona	Couña.
Cetobrica	Setuual.
Ceciliana	Agualua ou Agoa de
Malceca (toria)	Marateca. (Moura.
Salacia vrbs Impera-	Alcacer do ſal.
Ebora liberalitas Iulia	Euora.
Calantica	Arraiollos.
Cœllium	Ceice iũto de Thomar
Saurium	Soure.
Heluij (tana)	Eluas.
Noua ciuitas Arucci-	Moura.
Serpa, vnde populi Ser	Serpa.
Pax Iulia (penſes)	Beja.

Myrti-

Myrtilis Iulia	Mertola.
Merobrica	Santiago de Cacem.
Lacobriga	Lagos. (mão ou Aluor
Portus Hannibalis	Villa noua de Porti-
Oſſonoba	Eſtoi prope Pharum.
Balſa	Tauilla.

POPVLORVM NOMINA, ſeu prouinciarum, in quas Luſitania diuiditur.

TVrdetani populi, qui hodie Algarbienſes, inter Anam fluuium, & Oceanum vſque ad Pacem Iuliam extenduntur, ita vt etiam Orichij campum occupent. Algarues, & campo de Ourique. Luſitani dicuntur proprie & peculiari nomine illi, qui Turdetanorum latus ſeptentrionale contingunt, & a Celticis, ſeu Heluiis vſque ad Cetobricenſes, & Olyſipponenſes, per Eborenſes, & finitimos populos extenduntur. Vulgo Entre Teio & Guadiana. Peſures, ſeu Pæſuri vltra Tagum per Herminios montes vſque ad Cudam fluuium incolunt. Comarca de Couilham & Serra da Eſtrella. Tranſcudani populi, qui vltra fluuium Cudam, hodie Coam inhabitant. Riba de Coa vulgo. Barbarij ſtatim poſt Luſitanos a Cetobrica vſque ad mare collocandi ſunt, vbi etiam Barbarium promontorium. Turduli populi a Durio vſque ad Mundam

pertinent non procul a Mari, qui tractus hodie Beira dicitur. Bracari populi ſunt, qui a Minio vſque ad Durium incolunt. & ideo Interamnenſes appellantur. Antredoraminho. Aquiflauienſes populi ſunt, qui vltra Bracaros ad orientem ſolem, & verſus ſeptentrionem extenduntur vſque ad Brigantium, & Mirandenſem ciuitatem iuxta Durium ſitam, & vltramontani vulgo dicuntur, ibiq. maxima eſt Luſitaniæ latitudo. Tralos montes.

FLVVIORVM NOMINA.

ANas fluuius	Godiana
Auus	Rio Aue.
Minius	Minno.
Tagus	Tejo.
Callipus	Cadam.
Durius	Douro.
Limia, ſeu Lethe	Lima.
Vacua	Vougua.
Munda	Mondeguo.
Tamaca	Tamagua.
Cuda	Coa
Ozecarus	Zezere.
Subur	Sor.
Ancus	Rio de Soure.
Seilia	Seire, eſt etiã oppidũ.
Aeminium	Rio Dagueda & opp.
Næbis	Neiua rio & oppidũ.

Celan-

Celandus	Rio Grefões.
Cadauus	Rio cauado inter ſam,& ſposẽde.
Malceca	Marateca ribeira,& oppidum.
Ceciliana	Agualua ou agoa de Moura.
Naban	Flu. qui Tomarium interfluit.

Pag.205.lin.17.*Dicitur Ardiburi profuiſſe Lacobrica ſeptem,&c.* In chronico,quod Vuandalia inſcribitur, cuius auctor fuit Albertus Krantz libro primo cap. vigeſimo, fit mentio Ardaburi ducis rei militaris peritiſſimi tempore Valentiniani Imperatoris. Conſtat autem ex ratione temporis eũdem fuiſſe illum, & hunc, quem Baptiſta Mantuanus Ardiburum nominat.

Pag.231.lin.9.*C. Minicius, &c.* Hæc inſcriptio mihi omnium,quæ hactenus in Luſitania repertæ ſunt,digniſſima ſemper eſt viſa, quæ in hominum notitiam deuenire, & a Luſitanis perpetua memoria conſeruari deberet. Cõtinet enim pium quoddam, & illuſtre facinus cuiuſdam militis Luſitani, cui (quantum ex confractis litteris coniicere licet) Ebutio nomen fuit, a quo Caius Minicius tribunus militum, qui a ſuis pro mortuo derelictus fuerat, ſeruatus, & omnibus humanitatis officiis exultus fuit. Quod exemplum in hoſte tam rarum, tamq. admirabile eſt,vt gens Luſitana non minus Ebutij pietate,quàm Viriati victoriis gloriari merito poſſit.

Vnde Minicius ipſe, vt virum fortem de-

cuit,& Romano nomine dignũ, tam inſignem Luſitani viri virtutem, cum ſumma pietate coniunctam, memorabili etiam grati animi exemplo, quantum in ipſo fuit celebrare, & ad perpetuam hominum memoriam conſeruare ſtuduit.

Colligitur etiam ex hac inſcriptione, id quod apud eruditiſſimos viros hactenus incertum erat, quo loco videlicet commiſſa fuit ea pugna, in qua Viriatus Claudium Vnimanum cum vniuerſo exercitu fere vſque ad internitionem profligauit. Quis enim iam dubitet in Orichienſi campo non procul ab eo loco, vbi cippus hic viſitur, prœlium fuiſſe commiſſum?

Pag. 237. lin. 22. *Callipolin, &c.* Simili nomine vocatam vrbem in Calabria tradit Pomponius Mela libro ſecundo capite quarto. Plinius etiam libro quarto capite duodecimo, vbi Cycladas inſulas enumerat, in Naxo Callipolin collocat, quam aliqui Dionyſiada a vinearum fertilitate, alij Siciliam minorem appellabant. Quòd ſi ob amœnitatem, & ſitus pulchritudinem, tam ſpecioſum nomen oppida, & vrbes ſortiri queunt, merito noſter Reſendius Vizoſam Amœnam, ſeu Callipolin nominauit.

Pag. 241. lin. 25. *Nominis Endouellici cauſam, aut originem, &c.* Sunt qui putent Endouellicum dici a dictione Græca Balos, ſeu Valos, id eſt

ideſt via & endon, hoc eſt intus, & eſſe eum, quę Ethnici vijs pręeſſe crederẽt, quemadmodum Terminus agris præeſſe credebatur. Sed inſcriptiones aliud innuere videntur, dum eum pręſentiſſimi numinis vocant, quod viarum cuſtodi parum conuenit. Quare potius a vellendo dictum fuiſſe puto, quod cæca illa ætas iacula, ſagittas, oſſa, & ſimilia corporibus affixa, & hærentia eum auellere, atque extrahere falſo exiſtimaret. Et tunc particula endo, pro valde accipi debet, vt antiqui accipere ſolebant, teſte Feſto. Nam vt cum Reſendio ſuſpicemur, ab oppido Endouellia, quod tunc extare potuit, dictum fuiſſe, adduci nullo pacto poſſum, cum apud Geographos, & ceteros auctores nulla eius fiat mentio.

Laus Deo Opt. Max.

VITA IACOBI MOENETII VASCONCELLI AB IPSO CONSCRIPTA.

MIHI ex optimis, & piiſſimis parentibus naſci contigit. Nam pater meus Gondiſaluus Mœnetius Vaſconcellus, ex antiqua Vaſconcellorum familia originem trahens, vir fuit inculpatiſſimis moribus, & inſigni erga Deum pietate, vitæq; integritate memorabilis. Præterea ſingulari animi fortitudine præditus, qua aduerſus fidei hoſtes tam in Africa, quàm in India ſtrenuam operam Reipublicæ impendit. Mater vero fauſtum Beatricis nomen ſortita, ſoror fuit clariſſimi viri D. Condiſalui Pinarij Viſenſium Epiſcopi, cuius vitam, & res geſtas poſteritati tradidimus. Cum vero pater ex India, vbi ſeptennio militauerat, in Luſitaniam rediiſſet anno ſalutis milleſimo quingenteſimo vigeſimo ſecundo, peſtilentiæ vitandæ cauſa, Cetobrica proficiſcens, in oppidum inde viginti leucis diſtans ſeceſſit, quod vulgo Alter dicitur, & olim Elteri a Romanis vocatum fuiſſe conſtat, ex itinerario Antonini:

vbi

vbi veteres clientelas, & amicos, atque conſanguineos habebat: a quibus perhumaniter exceptus, & loci amœnitate captus, ibi ædes ædificauit, in quibus ipſe natus ſum Kalendis Maij, anno vigeſimotertio ſupra ſeſquimilleſimum.

Nata eſt etiam in eodem oppido ſoror mea Leonora Pinaria, quæ nupſit Michaeli Cabedio Senatori Regio, & triumuiro ciuitatis Olyſipponenſis gubernandæ, cui arcta ſanguinis neceſſitudine coniuncta erat. Fuit enim Michael Cabedius filius Theraſię Pinarię, matris meæ ſororis: quem ego fraterno amore proſecutus ſum, & ab ineunte adoleſcentia, ſocium ſemper habui, & participem omnium conſiliorum, & ſtudiorum meorum. Cum ergo in eo amœniſſimo receſſu, parentes mei quinquennij ſpatium, cum ſumma animi tranquillitate, & felici rerum ſucceſſu, tranſegiſſent, dum pater a labore diutinæ militiæ, & longinquæ nauigationis moleſtiis cōquieſcere cupit: Callipolin (quæ vulgo Ciuitas amœna, ſeu Vizoſa dicitur) ſedes tranſtulit, euocatus humaniſſimis litteris præſtātiſſimi Ducis Brigantij Iacobi, cuius cliens erat. Quò etiam venit auunculus ipſe Gōdiſaluus Pinarius eiuſdem familiæ addictus. Qui aliquot annos domo noſtra vtens, incredibili amore, & beneuolentia, præterea omnibus humanitatis officiis a chariſſima ſorore exceptus, at-

que excultus, in maxima concordia cum parentibus meis vixit, vſque ad annum MDXXX. quo graſſante in eo tractu peſtilentia, auunculus in vicinam oppido villam, vnà cum matre, & reliqua familia ſeceſſit, pater autem domi remanſit. Nec multo poſt auunculus Conimbricam profectus, inde ad eccleſias inuiſendas receſſit, quas in Vltramontana regione obtinebat, vt in eius vita diffuſius narrauimus. Ceſſante vero ea lue, quæ complura Luſitaniæ oppida afflixit, tranſactis ruri quindecim circiter menſibus, Callipolin reuerſi ſumus. Rediit quoque dux ipſe, qui Conimbricam confugerat. Nec diu poſtea vixit.

Mater etiam mea ex puerperio vita exceſſit, ſummum dolorem marito, liberis miſerandam orbitatem, maximũ vero relinquens ſui deſiderium, non ſolum fratribus, ſororibus, ceteriſq. propinquis, ſed etiam Illuſtriſſimæ Ioãnæ Ducis vxori, & Iſabellæ filiæ, quæ poſtea Eduardo, regis Emmanuelis filio, nupſit, reliquiſq. principibus feminis, cum quibus illi arctiſſima interceſſerat familiaritas. Fuit enim inter nobiles matronas ſui temporis, incomparabili virtute, ſingulari prudentia, & incredibili morum grauitate conſpicua. Quas egregias animi dotes ornabat ſtaturæ proceritas, cum decora vultus venuſtate coniuncta. deceſſit autem ætatis ſuæ anno quadrageſimo quinto. Nec pater diu conce-

pto

pto ex chariſſimæ coniugis obitu dolori obſiſtere potuit. Anno itaque milleſimo quingenteſimo trigeſimo quinto menſe Februarij graui ægritudine correptus, mortem obiit, cum prius fratrẽ meum natu maximum Ioannem Mencœtium Vaſcõcellum in Indiam miſiſſet, me autem auunculo tradidiſſet, ſub cuius tutela receptus, & liberaliter educatus, Eboræ primum, deinde Olyſippone in eius familia permanſi, vſque ad annum milleſimum quingenteſimum trigeſimum ſeptimũ, quo auunculus iam Zaphienſis Epiſcopus creatus, in Galliam cũ ampliſſima legatione miſſus eſt. Nec ſtatim me ſecum ille abduxit, ſed cum Baionam Aquitaniæ vrbem perueniſſet, in qua ei diutius erat immorandum, litteris accerſitum, ad ſe proficiſci iuſſit, vnà cum conſobrinis meis Ioanne Pinario & Michaele Cabedio fratribus, ſub Pædagogo Aluaro Bernardo Cetobricenſi, pio, & graui viro, ſacerdotij ſacris initiato. Erat Pinarius biennio me maior, ego Cabedium eodem temporis ſpatio anteibam, qui tunc decimumquintum annum attigeram. Igitur anno 1538. Octobris menſe ineunte, rebus neceſſariis ad iter opportune inſtructi, Cetobricaq. profecti, Baionam peruenimus. vnde paucis interiectis diebus, ab auunculo Burdigalam miſſi ſumus, ad capiendũ ingenij cultum, in celebri Gymnaſio, quod ibi eo tempore florebat ſub mode

ramine

ramine Andreæ Goueani Luſitani, ex Pace Iulia oriundi, viri grauiſſimi. Vbi in litteris humanioribus biennij tempore verſati, quas iam in Luſitania addiſcere incœperamus, Baionam ad auũculum ab eodem Goueano perducti fuimus. Nec multo poſt Toloſam adiuimus, ad iuris prudentiæ ſtudia capeſſenda, in illa nobili academia, in qua inſignes iuriſconſulti, tunc ius ciuile, & pontificium interpretabantur. Inter quos Coraſius, Monſabracus, Ferrerius, & Ferdinandus Berengarius præcipui habebantur. Illic ergo aliquandiu morati, anno 1542. menſe Maij, ab auunculo rurſus accerſiti Baionam reuerſi ſumus ego & Cabedius. Nam Pinarius Toloſæ ſancti Dominici religionem fuerat amplexus: in qua poſtea doctor Theologus Pariſiis creatus, ſummam eruditionis, & virtutis famam adeptus eſt: ſed immatura morte præuentus, cum ad Tridentinam Synodum à Luſitaniæ rege miſſus eſſet, Romæ vltimum vitæ diem obiit, ætatis ſuæ anno trigeſimo nono. Imminente autem bello, quo rex Franciſcus Perpinianum per duces ſuos obſedit, ſummum imperium in exercitu obtinente Henrico filio, qui ei poſtea in regno ſucceſſit: auunculus e Gallia profectus, & in oppido Cãtabriæ, quod vulgo Sancti Sebaſtiani dicitur, trimeſtre rempus moratus, inde in Luſitaniam iter direxit. Sed cum in vrbem, quæ Methina Cam

peſtris

peſtris cognominatur, perueniſſet, & a rege iterum in Galliam redire, & apud Franciſcum oratoris munere fungi iuberetur: me & Cabedium in patriam proficiſci voluit, vt deſiderio Theraſiæ ſororis ſatisfaceret, quæ filiorũ diuturna abſentia, & viduitatis ærũnis afflicta, id ab eo ſummis precibus efflagitauerat. Cetobricam igitur peruenimus decimoquinto Kalēdas Ianuarij, anno 1543. vnde ineunte Martio Conimbricam profecti ſumus, ad Legalis ſcientiæ curriculum peragendum: vbi Martinum Aſpilcuetam Cantabrum, & Antonium Soarium Olyſipponenſem, hunc ciuile, illum verò ius canonicum publicè interpretantes, integro triennio audiuimus. Anno autem 1545. menſe Iunij, iterum ambo in Galliam ab auunculo accerſiti fuimus, quem Rothomagi ĩuenimus. inde verò Aurelianenſem academiam inuiſimus, in qua Pamelij Belgæ, Iuriſconſulti magni nominis, familiaritae vſi ſumus. Deinde Lutetiam, regiam vrbem, totius Galliæ caput adire iuſſi. (vbi eo tempore & Catholica religio, & litterarum cultus magnopere florebant.) ibi Petrum Rebuffum ius Canonicum perlegentem audire, & eius ſingulari doctrina frui nobis contigit. Poſtea in Luſitaniam auunculum ſecuti ſumus anno 1548. ſub finem menſis Iunij, quò peruenimus, ante initium Septembris, & aliquandiu morati in re

gione

gione Interanenſi, quæ vulgò inter Durium & Minium dicitur, vbi auunculus monaſteria quædam obtinebat, tandem menſe Octobris ad regem Olyſipponem peruenimus. A quo ego Tridentum miſſus ſum, ad Concilium ſub Iulio III. Pontifice maximo redintegratum, vnà cum Iacobo Siluio viro nobiliſſimo legatiònis Principe, & Iohanne Paez Iuriſconſulto, ac Iacobo Goueano Theologo. Itaque è Luſitania profecti & felici vſi itineris ſucceſſu, ſuperatis hiberno tempore, in Hiſpania Pyrenæis, in Gallia Alpinis montibus Tridentum peruenimus die quinta Martij 1552. Vnde poſt intermiſſionem Synodi, quæ contigit die XVIII. Aprilis, Venetias ſeceſſimus, vt ibi regium Nuntium expectare, & vrbem totius Europæ pulcherrimam per otium inſpicere poſſemus. Vbi æſtate conſumpta, Siluius, & Goueanus iterum in Luſitaniam redierunt: nam Paccius Patauij deceſſerat. Ego verò diſcedens Verona, ex ædibus clariſſimi Antiſtitis Aloyſij Lipomani, qui nos hoſpitio omnes exceperat, Romam per Ferrariam, Rauennam, Ariminum, Vrbinumq. petens, eò perueni die decimatertia Septembris, anno 1552. Quam florentem & aureo quodam ſæculo fruentem comperi, ſub Iulio ſanctiſſimo, & ſapientiſſimo Pontifice, quo regnante, ſacroſanctæ Eccleſiæ Romanæ Senatus, viris, & vi-

tæ

tæ integritate conſpicuis, & omnium diſciplinarum cognitione claris, ac generis ſplẽdore admirandis abundauit. Inter quos cõmemorare libet nonnullos, vt ipſe ex illius temporis memoria, aliquam voluptatem animo percipere poſſim, & ſi qui hæc legent, eis per me, tam clara reipublicæ Chriſtianę lumina innoteſcant. Princeps tunc erat Senatus, & vt vulgò dicitur, Collegij Decanus, Ioannes Petrus Caraſa. Aderant Iacobus Mediceus, & Marcellus Ceruius, qui poſtmodũ, omnes tres Summi Pontifices fuerunt. Prętere a Alexander, & Rainutius Farneſij. Ferrarienſis, Mantuanus, Carpenſis, Moronus, Cæſius, Truchſes, Germanus, Criſpus, Sarracenus, Puteus, Cicada, Montis Pultiani, Sanctæ Floræ, Cornelius, Sabellus, Verallus, Polus Anglus, duo Galli, Bellaius, & Armeniacus. Hiſpani quattuor, Sancti Iacobi, Paciecus, Cueua, Mendocius. Vnus Luſitanus; Michael Siluius illuſtriſſimo genere ortus, & bonarum litterarum ſcientia clarus. Erat prorſus ſuaue in tanta rerum tranquillitate, & in ea hominum luce viuere, atque in tot principum ſingulari humanitate conquieſcere. Sed inuidit tunc fortuna Romanis rebus. Nam mortuo Iulio Pontifice ſummo, ac mox Marcello, qui paucos vixit dies, è vita ſublato, cum ad ſummum Pontificatum perueniſſet Paulus quartus, anteà vt dixi.

diximus, Petrus Carafa dictus; ea tempora ijq. tumultus, & bellorum ſemina extiterũt: vt qui rempublicam florentem viderant, eam perturbatam, & afflictam videre, minimè ſuſtinerent. Anno itaque 1556. die vigeſimatertia Septembris vrbe egreſſus ſum magnis itineribus, vnà cum illuſtriſſimo viro Dionyſio Alencaſtrio, cuius pater Alphonſus Luſitaniæ Regis apud ſummum Pontificẽ Orator erat. Cumq. Senas perueniſſemus, excepti hoſpitio a Marchione Sarriæ Dionyſij patruo, ipſe in Galliam Ciſalpinam, quo iter habebat, inde profectus eſt, ego verò Florentiam, & Piſas, ac mox Genuam perueni. Vnde conſcenſis triremibus duce Iohanne Mendoncio, Barchinonem appuli ſub exitum menſis Octobris. Ex qua vrbe, terreſtri itinere, per Celtiberos, & Vaccæos, Pintiam clarum in primis Hiſpaniæ Tarraconenſis oppidum perueni. Ac inde per Methinenſes, & Salmanticenſes, eam Luſitaniæ partem petij, quæ a Caſtellæ Regno apud ciuitatem Rodericiam diſiungitur: vt auunculum tunc Viſenſium Epiſcopum cõuenirem, qui trium dierum itinere, ab eo tractu aberat. Apud quem duos ferè menſes commoratus, Olyſipponem profectus ſum: vbi a prę ſtantiſſimo Rege Iohanne, benignè exceptus (quæ ipſius fuit humanitas incredibilis) ac de itineris cauſa, deque Romanarum rerum

ſuc-

ſucceſſu, familiariter interrogatus, cum ei expoſuiſſem, Eboram mihi eſſe adeundam, ad capiendam canonicatus poſſeſſionem,qui ex auunculi reſignatione, annuente Summo Pontifice, mihi Romæ obtigerat.Gratum id ſibi eſſe dicens, ſuumq. fauorem mihi,meisq. rebus minimè defuturum pollicitus, me honorificè demiſit. Ebora igitur pueritiæ meæ altrix, & altera patria, veluti iure quodam ſuo, fructum ſtudiorum, laborumq. meorũ ſibi vendicans, operamq. meam,& induſtriã, pro collato in me prioris educationis munere repetens, Deo optimo maximo ita diſponente, Roma aduenientẽ excepit anno 1557. menſe Martij, quo tempore Eborenſis Archiepiſcopus erat Henricus Cardinalis, qui poſtea Rex fuit. Agebam tunc ipſe ætatis annum trigeſimumquartum: integra vigebat valetudo, quam etiam Tranſtagani cæli natura non parum iuuare viſa eſt: ſub quo nempe natus, & educatus fueram. Itaque vſque ad annum ætatis ſexageſimumoctauũ, quo hæc memoriæ prodimus, vnum tantum ancipitem morbum pati in ea vrbe mihi contigit, cum iam in ea triginta quattuor annos permanſerim. Quo tempore non ſolum Canonicatus munera obiui, ſed etiam Inquiſitor fidei cum eſſem ab Henrico Principe creatus, anno 1563. integro decennio in ea functione Reipublicę operam nauaui. In qua

collegas habui viciſſim quattuor (nam a duumuiris apud nos is magiſtratus vt plurimum geritur) quibus cum ſumma concordia comes fui, & ſocius in eo munere obeundo. Collegas verò ipſos hic nominare mihi liceat, propter ſummam meam in illos, dum viuerent beneuolentiam. Primus fuit Doctor Antonius a Caſtro, qui ipſius Henrici Vicarius generalis fuerat, iuris vtriuſque ſcientia, & forenſis exercitationis vſu clarus. Cui ſucceſſit Petrus Aluarez Paredes omnium Inquiſitorum Luſitaniæ Antiquiſſimus, & de ſacroſancto fidei negotio optime meritus. Quo mortuo, cum octuagenarius fere deceſſiſſet, in eius locum ſucceſſit Frater Emmanuel Veiga ordinis ſancti Dominici, inſignis Theologus.

Poſtremum, & quartum collegam nactus ſum, doctorem Hieronymum Sauſam, iuriſprudentiæ cognitione, generis nobilitate, & virtutum omnium ornamentis præſtantem. Cum igitur hos quattuor collegas habuiſſem, ac multo etiam tempore, ſolus tantum munus obiuiſſem, & incredibiles exhauſiſſem labores, nec mihi ſucceſſor à principe daretur: cœpi ab illo ſummis precibus contendere, vt mihi liceret, onus illud tam graue, tandem aliquando deponere. Quod mihi demum quamuis renitens, ac veluti coactus cõceſſit, ea tamen conditione, vt aſſeſſoris no-

mine,

mine, Inquiſitoribus in poſterum adeſſe, & definiendis fidei cauſis intereſſe vellem, aſſignato mihi ad vitam eodem ſalario, quod cum eſſem Inquiſitor habueram, ſed libero, & ſine aliquo prorſus onere, niſi tantum ſpontaneo. Ego vero ab anno 1573. quo ab ordinaria illa functione, me abdicaui, nunquam deſtiti, pro mea virili parte, fidei negotia apud tribunal ſanctæ Inquiſitionis iuuare, nec deſinam, quamdiu id vires ferre poterũt. Quam bene autem, quantaq. cum animi moderatione, diligentia, & integritate, munere eo functus fuerim, ſatius eſt aliorum permittere iudicio, quàm a me hìc commemorari. Anno deinde 1577. cum Eborá diſcedens Olyſipponem perueniſſem, a ſereniſſimo Rege Sebaſtiano humaniſſime exceptus ſum, & ad capeſſendã iterum Rempublicam, ac grauiſſima obeunda negotia inuitatus: quæ cum ipſe recuſaſſem, tantũ abeſt, vt magnanimus Rex, aliquã ex eo offenſionis anſam arripuerit, vt etiam nouum quodam honeſtiſſimæ functionis genus excogitauerit, cuius occaſione, me retinere, & opera mea vti poſſet.

Quæ omnia eius immatura mors, & rerum omnium commutatio poſtea ſecuta turbauit. Nam eo mortuo, ego iam in ſenium vergens, & natura ipſa, magis ad honeſtum, & tranquillum otium, quàm ad negotium propenſus, iterum Eboram mihi repe-

tendam, & in ea vrbe ſedem ſtabilem figendam eſſe decreui. Sed paulo poſt, Henrico Rege è viuis ſublato, & peſtilentia non ſolum apud Eborenſes, ſed fere per vniuerſam Luſitaniam graſſante, in villam amœniſſimam Silueriam Ebora ſex M. P. fere diſtantem, ſeceſſi menſe Maij, anno 1580. vbi ſub finem Auguſti, grauiſſimo morbo correptus, parum abfui ab extremo vitæ periculo. Valetudine autem aliquantulum recuperata, ſed nondum plane confirmata, natalis ſoli, & patriæ deſiderio affectus, eo iter intendi, accidit autem, vt eodem tempore, potentiſſimus Rex noſter Philippus, ab Heluenſi ciuitate profectus, illac etiam iter haberet, quem tūc minime ſalutaui, quia ita macie & pallore confectus eram, vt timuerim, propter peſtis recrudeſcentis famam, ne ei moleſta, & intempeſtiua, ea ſalutatio videri poſſet. Sed Olyſippone poſtea cōmorantem adiui, & ab eo pro ſingulari eius, & vere regia benignitate, humaniſſimis verbis exceptus ſum. Cuius nomini, ita deditus ſemper, atque addictus fui, vt neque amore, nec ſtudio erga ipſum, quiſquam me vllo vmquā tempore ſuperauerit. Qua de re, ac etiā de meo erga patriæ incolumitatem ſtudio, incredibiliq; ſollicitudine plura dicere potuiſſem, niſi innata mihi verecūdia, a proprijs laudibus; & captanda inanis gloriolæ aura vehementer abhorreret.

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber quintus.

Auctore Iacobo Mœnetio Vaſconcello.

DE EBORENSI MVNICIPIO.

ANTIQVITVS hanc vrbem Eboram dictam fuiſſe,& ſic ab eruditis nominari debere,conſtat tum ex Plinio, Pomponio Mela, Antonini itinerario: tũ etiam ex antiquis Concilijs in Hiſpania celebratis, & vetuſtis lapidum inſcriptionibus; intra vrbis ambitum, & in eius agro repertis,de quibus mox agemus. Vnde apparet locum Ptolemæi deprauatum eſſe, qui hanc vrbem Eburam, & quamdam in Bætica ſitam,Eboram appellat,cum è diuerſo noſtra hæc Ebora,altera vero Ebura ſit,cognomento Cerealis dicta; teſte eodem Plinio, libro tertio, capite ſecundo, & Pomponio, qui ex eadem Bæticæ prouincia ortus, Mellaria nempe oppido, fide dignus eſt teſtis. Hæc nominis ſimilitudo Strabonem etiam fefellit, & Stephanum in libro de Vrbibus, qui Stra-

bonis verba minus exacte perpendens, quod alterius erat, alteri attribuit, Eburam pro Ebora accipiens. nec mirum eſt iſtos, cum Græci fuerint, & in longinqua regione nati deceptos nominum propinquitate fuiſſe.

Latinos vero Geographiæ ſcriptores, quales fuerunt, quos antea nominauimus, non eſt veriſimile hæc nomina incognita habuiſſe, quos hac in parte nos ſequimur. Alteram etiam Eboram Ptolemæus nominat, nō procul à Cæſarauguſta. De nominis autem, & huius vrbis origine, & quiſnam primum eam ædificare cœperit, quis quæſo certi aliquid aſſerere queat, in tanta rerum antiquarum obſcuritate, niſi qui fabuloſis, & confictis originibus, otio abuti, & bonas horas male collocare cupiat? Datum hoc fuerit priſcis rerum ſcriptoribus & vt ita dixerim, Gentilitati ſit venia, quòd vrbium primordia, ad deorum, dearumq. fabulas, pluſquam aniles referre ſint auſi. Nobis, qui eorum ſuperſtitionem, non minus ridendam quàm miſerandam cenſemus, veritas in primis cōſtare debet, & nihil eſt aſſerendum, niſi quod pro comperto habetur, aut grauis alicuius auctoris teſtimonio, aut veriſimilibus coniecturis, aut ipſis etiam inſcriptionum veterum monumentis. Sed ne omnino hanc curam neglexiſſe videamur, non pigebit ea, de vtraque re adducere, quæ nobis ſæpe, diuq.

de nomine cogitantibus, apud Geographos, & ceteros ſcriptores occurrerunt. Plinius itaqu'e libro tertio capite primo ſcribit Marcum Varronem aſſerere in vniuerſam Hiſpaniam perueniſſe Iberos, & Perſas, & Phœnices, Celtaſq. & Pœnos. Et vt ceteros modo miſſos faciamus, de Celtis, ſeu Gallis, idem aſſerit Strabo libro tertio, tradens eam Luſitaniæ regionem, quæ eſt inter Anam, & Tagu'm maiori ex parte, à Celtis incoli, & paulò poſt, cum de Nerio agit promontorio, ita habet: Extremi Artabri incolunt, circa Nerium promontorium, quod Occidentalis, & Aquilonaris finis eſt lateris. Circumhabitant Galli, qui colentes Anam fluuium cognatione contingunt. Hæc ille. Ex quibus apertè conſtat, hunc tractum, vbi Ebora ſita eſt, à Celtis fuiſſe habitatum, qui ante Carthaginienſes, & Romanos in Hiſpanijs rerum potiti ſunt. Veriſimile eſt igitur ab Eburonibus Belgis, ſeu ab Eburonicibus Celticæ Galliæ populis, hanc vrbem, & conditam, & denominatam fuiſſe, vt Heluiam, ſeu vt vulgò dicimus Heluenſem ciuitatem, ab Heluis Gallis originem trahere, ſuo locò dictum eſt. Tam pertinax autem fuit, tamq. diuturna Gallorum in Hiſpania mora antiquis illis temporibus, vt cum lingua, & moribus Hiſpanis ſimillimi haberi vellent, Celtiberi dicti ſint. Linguam autem ab illis vſur-

patant, eam fuiſſe puto, quæ hodie Cantabris in vſu eſt, & Vaſconica dicitur; vel à Vaſconibus vltimis Hiſpaniæ populis, vel ab Aquitanis, qui etiam Vaſcones dicuntur. Hanc autem Vaſconicam linguam Celtis commu nem, aut etiam Celticam fuiſſe, confirmat verſiculus Auſonij Burdigalenſis, cum patriam celebrat, & fontem ibi ſcaturientem nimijs laudibus extollit in hunc modum. Libet enim Carmina apponere, quia digna ſunt, & quia Burdigalenſibus, quibus puerilis ætatis cultū debeo, obiter gratificari cupio.

Salue fons ignote ortu, ſacer, alme, perennis,
Vitree, glauce, profunde, ſonore, illimis, opace.
Salue vrbis genius, medico potabilis hauſtu.
Diuona Celtarum lingua, fons addite diuis.
Non Aponus potu, vitrea non luce Nemauſus
Purior, æquoreo non plenior amne Timauus.

Diuona Gallice fontem diuinum ſignificare innuit, cuius nominis forma, & ſonus Vaſconicæ Cantabrorum linguæ apte quadrat. Sic enim finiunt vrbium & complura alia vo cabula, & hæc vox Ona, apud illos, bonum ſeu diuinum ſonat.

Aquitanos autem nō modo lingua, ſed etiam corporibus, Hiſpanis magis, quàm Gallis ſimiles fuiſſe, ſuo tempore, teſtatur Strabo initio libri quarti, qui etiam aſſerit Callaicis, Aſturibus, & Cantabris, vſque ad Vaſcones, & Pyrenen eandem fuiſſe viuendi formulam.

No-

Noſtram igitur Eboram, ab Eburonibus, ſeu Eburocinibus Galliæ gente, conditam, ac denominatam fuiſſe, veriſimile mihi fit. Nec me latet, etiam in quadam Italiæ parte, Eburinos populos Plinium collocare libro tertio, capite vndecimo: & Pomponium Melam in ſinu Gaditano, caſtellũ Eboram iuxta littus: id enim paſſim contingere videmus, vt in diuerſis orbis partibus nonnulla oppida eodem fere nomine cenſeantur. Sed vtrum Celtæ illam condiderint, an vero iam conditam, & ædificatam inhabitauerint, merito dubitari poteſt. Quantum autem coniecturis aſſequi licet, ego eos conditores huius vrbis fuiſſe crediderim: quia ante Quintum Sertorium, muris caruiſſe videtur, ipſe enim ſe mœnibus eam cinxiſſe teſtatur. Vnde ſuſpicari fas eſt, a Gallis, quorum mos erat vicatim habitare, originem traxiſſe, qui præter hoc municipiũ, minora etiam quædam oppidula, ſuæ gentis nomine inſignita reliquerunt: vt Eboram à monte, in quo ſita eſt, montanam dictam, diſtantem ab hac, de qua agimus viginti circiter paſſuum millibus, & Eurobritium ſitam inter Scallabin, & Olyſipponem, cuius meminit Plinius libro quarto capite vigeſimo primo, vbi corrupte, Eburo, Britium, legebatur, quod primus omnium Reſendius noſter indagauit, minime ab his, qui antea in eum auctorem obſeruationes ediderant, animaduer-

maduerſum. Mœnia igitur antiqua, quæ etiã nunc extant, & vetus ambitus, ſeu circuitus, vt vulgo dicitur, Quintus Sertorius condidit, peracto (vt ex eius inſcriptione conſtat) bello Celtiberico, in quo Eborenſium militũ prompta, ac ſtrenua opera vſus fuerat.

Conſtabant autem muri, & quadratis lapidibus, validis propugnaculis, ac turribus, ſuis locis diſtincti, adeo firma, ſolidaq. ſtructura, vt poſt tot ſæcula, tantamque, & tam variam rerum viciſſitudinem, adhuc hodie integra illorum cernantur veſtigia. Addidit aliud non minus neceſſarium beneficium, gratiſſimus ac liberaliſſimus Imperator, inuecta in vrbem magna aquarum copia, ab duodecim fere millibus paſſuum, quam ex diuerſis fontibus in vnum ductum collectam, ex manubiis magnificentiſſimo opere perducendam curauit. Sed iam ipſam inſcriptionem ſubiiciamus.

Q. Sertor. . . . .
honorem nominis ſui, & cohort. fort. . . . . . .
Eborenſum Munic. vet. Emer virtutis ergo . . . .
Don. Don. bello Celtiberico, deq. manubiis . . .
in public. munic. eius vtilitatem vrb. . . . . . .
mœniuit, eoque aquam diuerſeis in duct. . . . .
vnum collecteis fontib. perducendam curau. . . .

Hoc eſt: Quintus Sertorius ob honorem nominis ſui, & cohortis fortiſſimorum Eborenſum municipum, veteranorum, emeritorum, vir-

virtutis ergo donis donatorum bello Celtibe rico, deque manubiis in publicam municipij eius vtilitatem, vrbẽ muniuit, eoque aquam diuerſeis in ductum vnum collecteis fontibus perducendam curauit.

Quo magnanimi viri, eiuſdemq. fortiſſimi ducis teſtimonio, etſi alia deeſſent, ſatis commendata olim fuiſſe videtur Eborenſium virtus, & rei militaris ſtudium. Quam ob cauſam eos præ ceteris totius Hiſpaniæ populis, peculiari quadam beneuolentia proſecutus eſt, adeo vt hic domum, & aliquot libertos habuerit, vnà cũ Iunia Donace domeſtica, vt ex duabus marmoreis tabulis conſtat, quarũ altera in eadem Q. Sertorij domo in foro piſcario ſita, reperta fuit cum hac inſcriptione.

LARIB. PRO
SALVTE ET INCOLV
MITATE DOMVVS
Q. SERTORI
COMPETALIB. LVDOS
ET EPVLVM VICINEIS
IVN. DONACE DO
MESTICA EIIVS. ET
Q. SERTOR. HERMES
Q. SERTOR. CEPALO
Q. SERTOR. ANTEROS
LIBERTEI.

Hoc eſt:

Hoc eſt: Laribus pro ſalute, & incolumitate domuus Quinti Sertorij, competalibus ludos & epulum vicineis, Iunia Donace domeſtica eius, & Quintus Sertorius Hermes, Quintus Sertorius Cepalo, Quintus Sertorius Anteros Libertei.

Altera iuxta oppidum Terranium, diſtans Ebora ad XXX. M. paſſ. in templo ſanctorum Iuſti & Paſtoris, cuius cippum iam ſuperiori libro Reſendius exhibuit, ex quo apparet Iuniam Donacen, pro victoria illa celebri a Sertorio parta, contra Pompeium, & Metellum illic Ioui, cuius tunc erat delubrum, vota ſoluiſſe: Veriſimile eſt etiam Q. Sertorium erga Ebbrenſes ita fuiſſe animatum, propter loci opportunitatem, & ad hiemandum feracem, idoneumq. agrum, vnde veris initio, copias educere, & in citeriorē Hiſpaniam proficiſci ſolebat, vt ex Appiano Alexandrino liquet, cuius verba hæc ſunt, libro primo de ciuilibus Romanorū bellis, circa finem. Cum autem ver inſtaret; adinuicem congredi cœperunt, Metellus ſcilicet, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus, inter quos hiberna egerāt, Sertorius & Perpenna ex Luſitania. Et paulo poſt: Metellus iterum, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus in Iberiam venere, his Sertorius, & Perpenna à Luſitanis occurrunt. & iterum, vbi de nece Sertorij, & de contemptu atque odio militum in Perpennam agit.

Porro

Porro Sertorij virtutem, vnicam illorum ſalutem fuiſſe rati, haud facile in Perpennam oculos conijciebant, nec ipſi dumtaxat Romani, verum barbari fere omnes, Luſitanique, quorum opera Sertorius præcipue in bello vſus fuerat. Hactenus Appianus. Nos autem de hac Sertorij in hanc vrbem egregia voluntate, præcipuoq. amore, ita canimus in ea Silua, quam de noſtro ex Ebora diſceſſu nuper vnà cum quibuſdam aliis opuſculis in lucem edi curauimus.

Hic illum certos fama eſt habuiſſe penates,
Et proprios coluiſſe lares, hic dulcia fixit
Limina, quæ trepido belli ceſſante tumultu,
Incoleret, poſitis & ſæpe reuiſeret armis.
Siue loci genio captus, ſeu gentis amore,
Vel quia ad euentus dubios, bellumq. parandum
Apta foret regio, delectæ robore pubis,
Et virtute virum, vario quos Marte probarat.

Siquis vero fertiles Eboræ cāpos, & circumquaque in modum amphiteatri, obiectos altiſſimos montes non ſemel, nec obiter contempletur, ille ſane ſi Romam, & Romanum agrum vnquam aſpexit, ſimilitudinem incredibilem fortaſſis his, qui hæc legent, inter vtrumque tractū deprehendet, hoc vno dempto, quòd Ebora fluuio caret, & mediterranea omnino eſt. Nam (ſi parua licet componere magnis) vt Roma ad ſeptentrionē, & orientem ſolem Tyburtina iuga circiter XVI. M.P. di-

ſtan-

ſtantia a mœnibus habet, interueniente lata, ac pulchra camporum planitie. Sic Ebora ad eundem cæli ſitum, Oſſam montem aſpicit amœniſſimum, multiſque fontibus, & riuulis vndique ſcaturiẽtem, atque in eadem fere diſtantia, inter cuius ardua cacûmina, & ciuitatis muros, latiſſimi campi patent. Rurſus Sabinis, Præneſtinis, Tuſculanis, atque Albanis montibus verſus Orientem & Meridiem agrum Romanum cingentibus, non abſimiles ſunt ſaltus, eodẽ fere ſpatio ab Ebora diſtantes, quos Portellenſes, Viennenſes, & Alcaceuenſes, a circumuicinis oppidis vulgo appellamus. Cingitur deinde Ebora iugo montis, quem Murum vocant, præterea Calanticenſi ſaltu, quem Arraiolenſem vulgus nominat, & perpetua deinde montiũ corona, qui Oſſam ex Septentrionali latere attingunt, & ita circulum efficiunt, quem initio ex eodem loco deſcribere cœpimus, non diſſimilẽ illi, quo Romanus ager vndique clauditur. Sed quorſum hæc dicet aliquis? vt ad eas cauſas, propter quas, hanc vrbem Sertorio charam fuiſſe diximus, hæc etiam accedat, quòd quandam Romæ ſimilitudinem, & imaginem ex camporum planitie, & montium diſtantia, atque aſpectu deprehendere poterat. Conſtat enim ex hiſtoriographis, qui vitam illius litteris tradiderunt, & præcipue ex Plutarco, perquàm auidum fuiſſe

Romæ

Romæ repetendæ, ſi compoſitis diſcordijs, tuto arma deponere licuiſſet.

Tradunt etiam maximo ſemper arſiſſe deſiderio Rheæ matris viſendæ, quam vnice dilexit, quia cum infans patre orbatus fuiſſet, ab ea liberaliter, & peramanter fuerat educatus. Vnde in ea inſcriptione, quam ſuperius adduximus, non patris nomen, more Romano, ſed matris appoſuit. Quo argumento Michael Siluius vir clariſſimus, qui ex Epiſcopo Viſenſi Cardinalis creatus fuit à Paulo III. Summo Pontifice, contendebat eam memoriam minime eſſe antiquam, ſed ab aliquo huius ciuitatis fautore fuiſſe confictam, quo regi perſuaderet, vt aquęductum a Sertorio olim erectum, & vetuſtate collapſum, inſtauraret. Cui elegantiſſima Apologia Reſendius adeo accurate reſpondit, vt in ea reconditos antiquitatis, & eruditionis ſuæ theſauros, in patrię gratiam deprompſiſſe videatur. Cuius ipſe ſæpius mentionem facere ſolet, vt qui in ea merito ſibi placeret, vir alioqui modeſtiæ, & candoris amiciſſimus. Eam Apologiam nos aliquando in lucem edere cogitamus, vna cum alijs eiuſdem opuſculis, quæ diuiſim typis excuſa, obliuioni tradita, & fere iam conſumpta, atque extincta ſunt. Itaque (vt eo vnde digreſſa eſt, redeat oratio) potuit Ebora Sertorium tum ob eas cauſas, in ſui amorem trahere, tum

etiam,quia opera ab eo extructa, & domeſtici penates lareſq. communes,magnam amoris, & neceſſitudinis materiam erga hoſpites, & amicos ciues illi ſuppeditare potuerunt. Præterea ſimilitudo dulciſſimæ patriæ, cuius deſiderio flagrabat, ſubinde aſſerens,malle ſe inter ſuos priuatam, atque humilem vitam degere, quàm exulem in ſumma potentia viuere. Scimus autem municipia, & colonias, quaſi effigies paruas, & ſimulachra fuiſſe vrbis Romæ, vt Politianus teſtatur in ſecunda epiſtola libri primi, vbi agit de origine Florentinæ ciuitatis, quam ad Romæ ſimilitudinem conditam fuiſſe aſſerit. Quæ conſuetudo antiquiſſima eſt, & à profugis,& extorribus,ac exteras ſedes quærentibus,ad exilij acerbitatem mitigandam, excogitata, quod Virgilius libro tertio in Aenea obſeruauit, quem ita loquentem inducit, cum in inſula Creta vrbem conderet.

Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamq. voco lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemq. attollere tectis.

Et mox cum hoſpitio Heleni, & Andromaches exceptum refert.

Procedo,& paruam Troiam,ſimulataq. magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnoſco,Scææq. amplector limina portæ.

Atque iterum libro quinto, dum in Sicilia

apud Aceſtem mœnia condentem inducit, ita canit.

Interea Aeneas vrbem deſignat aratro,
Sortiturq. domos, hoc Ilium, & hæc ioca Troiæ
Eſſe iubet.

Nil igitur mirum, ſi Quintum Sertorium, virum & bellicis artibus & totius antiquitatis cognitione prçſtantem, nec a litteris alienum, vt qui eas in Hiſpania edoceri curauerit, priſcos illos heroas hac in parte imitari voluiſſe credamus: & hanc vrbem, a ſe mœnibus, porticu, & aquæductu magnifice ornatam, atque alijs fortaſſe nobilitatam monumentis, quæ temporis iniuria aboleuerit, velut alteram Romam, in ſolatium amiſſæ patriæ elegiſſe, in qua præcipue habitaret, ac manſuras ſedes figeret. Sed fefellit illum, id, quod mortalium ſpes fallere plerumque ſolet, concepta videlicet de proſpero futurorum euentu, & fauentis fortunæ ſtabilitate opinio. Paucis enim interiectis annis, ſuorum inſidijs circumuentus, ac procul a dilecta Ebora trucidatus eſt. In qua ſibi forſitan monumentum viuens poſuerat, vbi veriſimile eſt eius cineres fuiſſe repoſitos, vt fama apud Eborenſes vulgatum ſcimus, ſed certũ eius rei argumentum nemo hactenus inuenire potuit. Inſcriptio autem quæ ea de re circumfertur ab aliquo antiquitatis ſtudioſo conficta videtur. Et quoniam in rebus adeo

antiquis, coniecturis vti licet, non pigebit aliam etiam cauſam aſſignare, Sertorianæ erga Eborenſes beneuolentiæ. Tradunt antiquitatum Hiſpaniæ ſcriptores, eas Celtarum gentes, quas diximus ex Gallijs in Hiſpanorum fines commigraſſe, tandem in Luſitaniā perueniſſe, anno ſeptingenteſimo quinquageſimo nono ante Seruatoris noſtri aduentum, quo tempore veriſimile eſt Eboram ab illis conditam fuiſſe. Conſtat autem Romam eodem fere tempore fuiſſe ædificatam, hoc eſt, ante Domini natale, ſeptingēteſimo quadrageſimo ſeptimo anno, ita vt Romanæ vrbis primordia, cum Eboræ origine concurrere videantur. Cuius rei recens adhuc memoria apud Eborenſes Sertorij tempore fortaſſis extabat, non ſolum a maioribus fama, & ſermonibus, per manus tradita, vt plerumque fieri ſolet, ſed etiam litterarum monumentis, & publicis tabulis conſcripta, atque conſignata. Cum enim tam illuſtris eſſet illis temporibus, Romanorum fama, vt ditionis & potentiæ magnitudine, vniuerſum prope terrarum orbem, in ſui admirationē conuertiſſent, quis dubitabit ceteras nationes in magna poſuiſſe gloria, ſimilem illis quacumque in re, etiam minimi momenti, fortunam ſortiri poſuiſſe? Ea ergo originis ſimilitudo, vltra ſitus formam, & patrij ſoli ſimulacrum, illum incitare potuit, ad hanc vrbem, vt fecit,

cit,peculiari quodã ſtudio,ac ſingulari amore complectendam. Nec minori beneuolentia, Iulium Cæſarem, Eboram proſecutum fuiſſe exiſtimandum eſt, tum propter cognomen,quod ab illo receptum retinuit, & Liberalitas Iulia dici voluit, tum etiam propter magnificum titulum, quem in eius gratiam publice dedicauit inſcriptum in marmoreo cippo litteris elegãtiſſimis in hunc modum.

DIVO IVLIO
LIB. IVL. EBORA
OB ILLIVS IN MVN. ET MVN.
LIBERALITATEM
EX D. D. D.
QVOIVS DEDICATIONE
VENERI GENETRICI
CESTVM MATRONAE
DONVM TVLERVNT.

Id eſt: Diuo Iulio, Liberalitas, Iulia Ebora, ob illius in municipes, & municipium liberalitatem, ex decreto decurionum dedicauit. Quoius dedicatione Veneri genetrici ceſtum matronæ donum tulerunt. Quæ autem fuerit Cæſaris liberalitas erga hanc vrbem, ſi dubitetur, ego exiſtimarem conceſſum ab illo Eboræ fuiſſe ius Italicum, vt ex eo tempore

municipium Latij veteris dici cœperit. Sic enim ſcribit Plinius libro quarto ſæpius adducto, cap. 22. oppida veteris Latij, Ebora, quod idem Liberalitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia. Erat autem municipiorum conditio, multis in rebus colonijs præferenda, & præcipue ea de cauſa; quia municipes teste Gellio, libro decimo ſexto, cap. octauo, erant ciues Romani ſuo iure, & ſuis legibus vtentes, nullis alijs neceſſitatibus, neque vlla populi Romani lege aſtricti; ſed coloniarum, alia neceſſitudo eſt, non enim veniunt extrinſecus in ciuitatem, nec ſuis radicibus nituntur, vt municipia, ſed ex ciuitate, quaſi propagatę ſunt, & iura, inſtitutaq. omnia populi Romani, non ſui arbitrij habent. Hæc Gellius. Itaque municipia, ſimul cum ciuitatis Romanæ priuilegijs, & iure, ſuas leges, ſuos magiſtratus, & ſua tam publica, quam priuata inſtituta, ac ſacra retinebant. Coloniæ vero diuerſa ratione rempublicam adminiſtrabant, vt copioſe, & eleganter tradit Onuphrius Panuinus Veronenſis, in Commentarijs Reipublicæ Romanæ, in eo libro, qui imperium inſcribitur, vbi agit de iure municipum cum ſuffragio. Municipes enim (vt ait Iuriſconſultus Vlpianus, in l. 1. ad municipiales ff.) proprie appellantur, muneris participes, recepti in ciuitatem, vt munera nobiſcum facerent, vnde omnibus ciuium

Roma-

Romanorum priuilegijs potiebantur, vno dumtaxat excepto, vt Onuphrius aſſerit, quòd in curias Romanas deſcripti non erãt, atque ob eam cauſam curiatis comitijs, in quibus tamen parum momenti erat, excludebantur. Curiæ enim ſolum ad eos, qui vrbem Romanã incolerent, pertinebant. Nam qui in municipijs habitabant, ſua ſacra municipalia pro curijs habebant. Ius vero Italicum, ſeu antiqui Latij, adeo nobile, & pręcipuum fuit, vt etiam aliquot coloniæ antiquæ, & celebres, minime illud adipiſcerentur. Quæ vero Italici iuris dicebantur in maximo id honore, & beneficio ponerent, vt colligitur ex eodem Vlpiano, in l. 1. de cenſib. quo loco gloriatur Phœnicem Tyriorum coloniam patriam ſuam, ius Italicum fuiſſe adeptam; ob inſignem erga Imperium Romanum fidem, ceterasq. dotes, quas ibi, vt gratus ciuis commemorat. Et paulo poſt, in Palæſtina (inquit) duæ ſunt coloniæ, Cæſarienſis, & Aelia Capitolina, ſed neutra ius Italicum habet. Quin etiam in Luſitania, & reliquis Hiſpaniæ prouincijs, Emeritenſes, Pacenſes, Valentinos, cum coloni eſſent, iuris Italici eſſe affirmat idem in l. vltima eodem titulo: quibus addit Galliæ Narbonenſis, & Germaniæ nobiliſſimas colonias. Splẽdor itaque, & dignitas Eborenſis municipij, tam ex originis antiquitate, & Italici iuris

prærogatiua, quàm ex eo etiam deprehenditur, quòd immunitatis ius habuerit, vtpote, quæ inter ſtipendiaria Luſitaniæ oppida a Plinio minime numeretur lib. 4. cap. 22. Vt autem olim Cæſaribus, & ceteris Romanorum ducibus, hæc ciuitas grata fuit, ſic quoque a potentiſſimis Luſitaniæ Regibus maximo ſemper in honore eſt habita, & poſt Olyſipponem, Regni caput primum locum obtinere cenſetur, quamuis ei haud libenter hunc honorem ceſſura ſit nobiliſſima Calenſis vrbs, hæc hodie Portugallenſis dicitur, ſita ad oſtium Durij, vt ſuo loco dicemus, cum ad illam hæc hiſtoria peruenerit. Quid autem prohibet carmina noſtra, ex eadem illa ſilua, de hac Eboræ dignitate a Cæſare obtenta, in medium proferri, ex quibus ea, quæ diximus, apertius cognoſci poſſint?

Salue magna parens frugum, fœcunda virorum
Salue altrix, nobis vrbs o gratiſſima ſalue.
Cæſaribus dilecta pijs, adamataq. magnis
Regibus, antiqui retinens monumenta decoris,
Maximus ille ducum, Romanæ gloria gentis,
Iulius à Phrygio deducens nomen Iulo:
Cum quateret terras armis, cum ſidera fama
Compleret, ſolusq. orbis tractaret habenas:
Te titulis, ciuesq. tuos decorauit opimis,
Muneribus, largaq. manu largitus honores
Eximios, Latij tribuit tibi iura vetuſti.
Cæſaris hinc tibi creuit amor, cui marmora quondã

In medio manſere foro, teſtantia laudes,
Egregiumq. viri decus, à quo Iulia dici
Gaudes, occiduas inter memorabilis vrbes.

Sed vt ad Romanorum monumenta deueniamus, quæ præter iam ſuperius adducta, in ipſa vrbe, & in eius agro reperta ſunt, ex quibus antiquitas ſatis oſtenditur. Illa ſtatim iã peruulgata inſcriptio ſeſe offert, quæ incipit L. SILO SABINVS, quam Reſendius libro tertio iam exhibuit. Cuius interpretationem ab illo prætermiſſam, tantummodo ibi appoſuimus. Reperta autem fuit hæc inſcriptio, in prædio cognominato Pomarienſi, diſtante ab hac vrbe xvj. mill. paſſ. & ab oppido Vienna, vj. mil. paſſ. vbi amœni ſunt colles, quos Appianus Alexandrinus vinetis conſitos fuiſſe, & ibi templum Veneris extitiſſe refert. Conſtat autem apud omnes Hiſpaniæ antiquitatum ſcriptores, vetuſtiſſimam eſſe omnium, quę apud Hiſpanos hactenus inuentæ ſunt. Commiſſum eſt enim illud prœlium, inter Caium Plautiũ, & Viriatum Luſitanorum ducem, anno ab vrbe condita ſexcenteſimo nono, Quinto Fabio Maximo, & Lucio Hoſtilio Conſulibus. Niſi antiquiorẽ eſſe admittamus, eam, quæ Marco Catoni Cenſorio tribuitur a Petro Appiano Alexandrino, quæ incipit PALLADI VICTRICI. Sed meo iudicio, illius ſæculi antiquitatem parum redolet.

Extat autem apud nos, in agro Sintrienſi, in vico cui nomen eſt Fanum, marmor admodum vetuſtum, dicatum memoriæ Catonis, ſed imperfectum, & lacerum, litteris confractis, & alterum in ipſa Olyſipponenſi ciuitate, in arce ſumma, quorum meminit Reſendius libro tertio, de quo autem Catone, ibi fiat mentio, nihil certi auſus eſt aſſerere. Ego a veritate minime abhorrere putabo eum, qui ad antiquum Cenſorium referat, quem in vniuerſa Hiſpania Imperium tenuiſſe conſtat anno ab vrbe condita quingenteſimo quinquageſimo nono: atque etiam in vlteriori Hiſpania res geſſiſſe Plutarchus teſtatur, vt etiam Vaſæus annotauit, tomo primo, cap. 12. vbi de eius conſulatu agit. Hinc illius in Luſitanos amor, ita vt Galbam in eorum gratiam accuſarit, mutua etiam Luſitanorum erga ipſum beneuolentia, ob accepta beneficia, quòd verba Sintrienſis inſcriptionis ſignificare videntur. Sed ad ceteras inſcriptiones redeamus. Habuit olim hæc ciuitas nobilem Flaminicam hoc eſt ſacrorum præfectam, ſeu curatricem, nomine Laberiam, quæ non ſolum huius municipij, ſed etiam totius prouinciæ Luſitaniæ flaminio præerat. Extat eius memoria a libertis dedicata, vt libro primo Reſendius admonuit in hæc verba. Laberiæ Lucij filiæ Gallæ, Flaminicæ municipij Eborenſis, Flamini-

cæ

cæ prouinciæ Lyſitaniæ. Lucius Laberius Artemas, Lucius Laberius Gallæcus, Lucius Laberius Abaſcantus, Lucius Laberius Paris, Lucius Laberius Lauſus. Liberti. Obijt autem in Colliponenſi oppido, ex cuius ruinis Leirinenſis ciuitas conſtructa fuiſſe videtur, quo aliquot vetuſta marmora tranſlata ſunt, vt ſuo loco dicemus, inter quæ epitaphium huius Laberiæ viſitur, in angulo frontiſpicij eccleſiæ ſancti Stephani, ad ſiniſtram maioris ianuæ partem: in hunc modum.

LABERIAE L. F. GALLAE
FLAMINICAE EBORESI.
FLAMINICAE PROV. LVSI
TANIAE IMPENSAM FVNE
RIS. LOCVM SEPVLTVRAE
ET STATVAM. D.D. COLLI
PPONESIVM DATAM L.
SVLPICIVS CLAVDIANVS.

Hoc eſt: Laberiæ Lucij filiæ, Gallæ, Flaminicæ Eboreſi, Flaminicæ prouinciæ Luſitaniæ, impenſam funeris, locum ſepulturæ, & ſtatuam decreto decurionum Colliponeſium datam, Lucius Sulpicius Claudianus. In quo marmore, Eboreſis, pro Eborenſis, & Collipponeſium, pro Collipponenſium ſcribi, lectorem monemus, vel incuria marmorarij, vel quia ea loquendi formula, tunc in vſu

erat, vt ex multis alijs inſcriptionibus colligitur. Inuentus eſt & alius cippus, in quo Flaminicæ alterius Eborenſis fit mentio, in prædio, cui *Meſquita* hodie nomen eſt, decem millibus paſſ. circiter ab Ebora, remoto, prope viam, quæ montem Soratium oppidum ducit, vbi veſtigia vetuſtiſſimi fani extant, & aliquot marmoreæ columnæ repertæ ſunt. Eſt autem hic lapis magnitudine, his, de quibus proxime egimus, inferior: ſed elegantius ſculptus, quem vomeris vnco, inter arandũ, erutum aſſerunt, vt in eum, & in complures alios eodem caſu repertos, quadrare poſſint elegantiſſimi Maronis verſiculi libro Georgicorum primo, paucis immutatis.

Scilicet adueniet tempus, cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exeſa inueniet ſcabra rubigine ſaxa,
Et leuibus raſtris tumulos pulſabit inanes.

Inſcriptio vero eſt huiuſmodi.

D. M. S.

C. ANTONIO. C. F. FLA
VINO. VI. VIRO. IVN.
HAST. LEG. II. AVG. TORQ.
AVR. ET AN. DVPL. OB VIRT.
DONATO. IVN. VERECVN
DA. FLAM. PERP. MVN. EBOR.
MATER. F. C.

Hoc

Hoc eſt: Dijs manibus ſacrũ. Caio Antonio, Caij filio, Flauino ſextumuiro iuniorũ, haſtato legionis ſecundæ Auguſtalis, torque aureo, & annona duplici ob virtutem donato, Iunia Verecunda, Flaminica Perpetua municipij Eborenſis, mater faciendum curauit.

Habuit Ebora etiam antiquis illis temporibus, ciues complures rei bellicæ gloria, & multis alijs virtutibus claros, quibus ob merita in patriam, ſtatuas, & alia monumenta dedicauit. Quorum memoria, tot annorum ſerie, tot Hiſpaniæ cladibus, tanta rerum Romanarum obliuione, tam deformi totius antiquitatis interitu, haud omnino extingui, aut oblitterari potuit. Extant namque aliqua veſtigia venerandæ vetuſtatis, ex quibus conijcere quis poſſit, quàm ferax olim hæc ciuitas fuerit fortium, & illuſtrium virorum, & in primis ſeſe offert cippus ingẽs marmoreus eleganter ſculptus, qui in Reſendij ædibus viſitur, ſed quo loco ſit repertus, ipſe non dicit, nec nos perueſtigare potuimus. Suſpicamur autem ex fundamentis tẽpli Deiparę Virginis Gratiarũ, in quo Auguſtiniani fratres degũt, erutum fuiſſe; vbi etiam lapis, quem illico apponam, inuentus eſt, teſte ipſo Reſendio. veriſimile autem mihi fit, ibi forum ciuitatis fuiſſe Romanorum tempore. id enim inſcriptiones ipſæ innuunt.

L. VOCONIO. L. F. QVIR.
PAVLLO. AED. Q. II VIR.
VI. FLAM. ROM. DIVORVM
ET AVGG. PRAEF. COH. I.
LVSIT. ET COH. I. VETTO
NVM. . . LEG. III. ITAL. OB
CAVSAS VTILITATESQ. PV
BLICAS. APVT ORDIN. AM
PLISS. FIDELITER ET CON
STANTER DEFENSAS. LE
GATIONE QVA GRATVI
TA ROMAE PRO. R. P. SVA
FVNCT. EST.
LIB. IVL. EBORA.
PVBLICE IN FORO.

Id eſt: Lucio Voconio, Lucij filio Quirina Paullo, Aedili, Quæſtori, Duumuiro ſextũ, Flamini Romæ diuorum, & Auguſtorum, præfecto cohortis primæ Luſitanorum, & cohortis primæ Vettonum, tribuno legionis tertiæ Italicæ, ob cauſas vtilitatesq. publicas apud ordinem ampliſſimum fideliter, & conſtanter defenſas legatione, qua gratuita Romæ pro republica ſua functus eſt. Liberalitas Iulia Ebora publice in foro.

Eſt autem in marmore ſcriptum aput, pro apud, inſcitia vt credo ſculptoris.

Alter

Alter cippus fractus, & mutilatis aliquot litteris à Reſendio ereptus fuit é manibus operarum, vt ipſe teſtatur, cum Architecti in ædificando templo occupati, eum frangere, & ſine vllo delectu iam parieti inſerere cœpiſſent: ſic vero ſeſe habet ea pars, quæ ſemilacera remanſit.

CILIO Q. F. VOLVS
. . AFF. COH. I. C. R.
. . X. PROVOC. VICTORI
. . S. DONATO AB IMP.
. . II. HAST. PVR. III. VEX.
. . VIC. I. MVR. IIII. OBSI
. . NIB. H. IN. R. P. SVA FVNC
. . BORENS. CIVI. OPT.
. . ERITA EIVS IN MVNIC
. . RMOR. BASI AENE.
D. D.

Cuius ſenſus integer eſſe videtur. Quinto Cæcilio Voluſiano Quinti filio, præfecto cohortis primæ ciuium Romanorum, ſexies prouocatione victori, donis donato ab Imperatoribus ſuis, duabus haſtis puris, tribus vexillis, duabus ciuicis, vna murali, quattuor obſidionalibus, omnibus honoribus in republica ſua functo, Eborenſes ciui optimo, ob merita eius in municipium, ſtatuam marmoream baſi Aeneæ dedicarunt. Lapis vero integer in hunc modum mihi ſculptus fuiſſe videtur.

Q. CI-

Q. CICILIO Q. F. VOLVS
PRAEF. COH. I. C. R.
SEX. PROVOC. VICTORI
DONIS DONATO. AB IMP.
SVIS II. HAST. PVR. III. VEX.
II. CIVIC. I. MVR. IIII. OBSI
DION. OMNIB. H. IN. R. P. SVA FVNC
EBORENS. CIVI OPT.
OB MERITA EIVS IN MVNIC
STATVAM MARMOR. BASI AENE
Æ. D. D.

Inuenti ſunt duo alij lapides elegantiſſimis litteris inſcripti, in muro antiquo Sertoriano, iuxta ædẽ Sancti Vincentij, quos Alphonſus Cardinalis Emmanuelis Regis filius, ad villam, quæ Vallis viridis dicitur, transferri curauit, cum eſſet Eborenſis præſul, & amœniſſimum illum ſeceſſum, omnibus modis ornare cuperet, vbi nunc viſuntur, in ipſo ædiũ veſtibulo, ſuper baſes decenti ſtructura collocati.

Primus eſt huiuſmodi.

D. M.
CANIDIAE ALBINAE
C. M. F. MATRI CATINI
CANIDIAN. C. M. V.
CONSOBRINI. SVI
CATINIA. M. FIL.
ACILIANA. C. F.
S. P. F.

Id

Id eſt: Canidiæ Albinæ, Caij Munatij filię, matri Catinij Canidiani, claræ memoriæ viri, conſobrini ſui, Catinia Marci filia Aciliana, curauit faciendum. Sua Pecunia Fecit. De Caio Catinio, qui in agro Aſtenſi cum Luſitanis conflixit, & ſex hominum millia in ea pugna occidit, ſed poſtea Aſtam oppugnans, vulneratus occubuit, conſulat, qui volęt Liuium Decade 4. lib. 9. meminit etiam Catinij Aciliani Onuphrius Panuinius, lib. 2. Faſt. in inſcriptione quæ incipit LVCIO FABIO. Et iterum in lib. de antiquis nominibus Romanorum, vbi ait ſe legiſſe in quodam marmore, Quinto Fabio Ciloni Septimino Catinio Aciliano Fulginiano, & ita ſex cognomina ab vno vſurpata.

Alter lapis è regione huius erectus hanc habet inſcriptionem, & (quod mirum videri, ac vix credibile poterit) vel leuiter tactus, ſulphureum odorem emittit, teſte ipſo Reſendio.

D. M. S.
ASINIVS
FLORENTIN
VS. ANNO. XXXXV.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus Sacrum. Aſinius Florentinus annorum quadraginta quinque hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

No-

Nomen Florentini, ad originis locum referendum videtur, vt intelligamus, hunc Aſinium ciuem Florentinum fuiſſe.

In ſchedis Reſendij noſtri annotatum inuenimus repertos fuiſſe quinq; marmoreos cippos, ordine pari diſpoſitos olim in antiquo muro, iuxta nonam portam, qui omnes vnam inſcriptionem efficiebant, quos conqueritur à cæmentarijs fuiſſe euulſos, & laceratos, ex quorum fragmentis, extat hodie in quadam turri cœnobij ſancti Iohannis, hæc inſcriptio imperfecta.

G I V N I O. L. F. G A L.
R V L L O
C. N O R B A N V S. L. F. . . .
I V N I V S, D E X T E R
H E R E D . . . . E S

Id eſt: Caio Iunio Lucij filio, Galeria, ſiue ex tribu Galeria Rullo. Caius Norbanus Lucij filius, & Iunius Dexter heredes. Extat eodem loco, & hæc imperfectior.

C. IVNIO. LIGARIO.
. . . . P V L L T . . . F.
C. N O R B A N V S
I V N I V S.
H E R E S.

Id eſt: Caio Iunio Ligario Caius Norba-

nus

nus Iunius heres. Abraſas litteras ſupplere non potuimus. Apparet autem ex nomine Iunij & Norbani, vnam, & eandem cum ſuperiori fuiſſe memoriam vt diximus.

In eodem cœnobio extat tabula marmorea, cuius prior pars confracta, ſiue reuulſa, nuſquam apparuit, à Reſendio magna cura diu quæſita, vt ipſe teſtatur.

. . IR. STLITB. IVDICAND.
. . LIA. Q. FAVITA. MATER.
. . ITEMQVE D. D.

Hoc eſt (vt ſolum integras dictiones exponere nobis liceat, quando aliter facere nõ poſſumus) Stlitibus iudicandis Quinta Fauita mater; itemq. dedicauit, ſeu Decreto decurionum.

Suſpicor autem cippum erectum fuiſſe in honorem alicuius decemuiri ſtlitibus iudicandis, cuius magiſtratus ſæpe fit mentio in inſcriptionibus antiquis, & etiam apud Ciceronem, vt tradit Onuphrius in ciuitate Romana, vbi agit de minoribus magiſtratibus ordinarijs. Aduertendum quoque exiſtimo prænomen Quintæ, ſed Quinctæ (ſic enim veteres ſcribebãt) Fauitæ feminæ attribui, quæ conſuetudo vſque ad Auguſti tẽpora permanſit, teſte eodem Onuphrio, de

antiquis nominibus Romanorum, in capite de mulierum nominibus. Vndę apparet hũc lapidem florente adhuc reipublicæ libertate dedicatum fuiſſe. Quinta autem dicebatur, quæ quinto loco nata fuerat, hoc eſt, quæ cũ quattuor ſorores haberet, ipſa ab ordine naſcendi, Quintæ prænomen fuerat ſortita. In vico, qui ducit à foro ad ſummum templum, qui vulgo via Sellaria dicitur, quòd ibi artifices coriarij habitent, qui ephippia vendunt, in ædibus cuiuſdam armorum fabri, extat cippus vtrinque mutilatus in hunc modum.

. . . .
. . N Q V I . .
. C T I S S . .
. C O I V C . .
. C AE S S A . .
. .) I A N I . .
. . I S. A V C . .
. . R E N S I . .

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

Quis quæſo, ſit adeo ab omni humanitate & litterarum cognitione alienus, qui non ingemiſcat, & ægre ferat tam illuſtria antiquitatis monumenta, ſic a rudibus, & imperitis hominibus fuiſſe corrupta? Gloriatur M. Cicero, vir illa prudentia, illa grauitate, illa

(vt

(vt cetera omittam) in republica Romana auctoritate, libro quinto Tuſculanarum quęſtionum, ignoratum Syracuſani Archimedis ſepulchrum a ſe repertum fuiſſe, cum in ea prouincia Quæſturam gereret, idq. indicio carminum, quæ audierat in eius monumento eſſe inſcripta. Verba autem ipſius apponam, quia elegantiſſima ſunt, & non omnibus paſſim obuia: Cuius ego (Archimedē intelligit) Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, cum eſſe omnino negarent, ſeptum vndique, & veſtitum vepribus, & dumetis, indagaui ſepulchrum. Tenebam enim quoſdam ſenariolos, quos in eius monumento eſſe inſcriptos acceperam, qui declarabāt, in ſummo ſepulchro, ſphæram eſſe poſitam cum cylindro. Ego autem cum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulchrorum) animaduerti columnellam, non multum è dumis eminentem, in qua inerat ſphæræ figura, & Cylindri. Atque ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum) dixi me illud ipſum eſſe arbitrari, quod quærerem. Immiſſi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quo cum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. Apparet epigramma exeſis poſterioribus partibus verſiculorum dimidiatis fere. Ita nobiliſſima Græciæ ciuitas, quondam vero etiam doctiſſima ſui ci-

uis vnius acutiſſimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet. Hactenus ille. Ex ore cuius melle dulcior fluebat oratio, eius ſuauitate, lectorem tantiſper noſtræ elocutionis tædium condire volui. Nil igitur mirum, ſi hoc tempore extent homines ignari rerum antiquarum, cum etiam illo ſæculo, in Sicilia, & in vrbe Syracuſana, Archimedis ſepulchrum tam abiecte, & obſcure iaceret. Et mihi venia danda erit, ſi huius Ciceroniani loci occaſione, hic verſiculos meos adiecero, quibus alibi, de hoc antiquitatis interitu, & corruptis vetuſtate, Romanorum monumentis conqueror.

Sed collapſa iacent veterum monumenta ruinis
Obruta perpetuis, dumisque, & ſentibus altis
Obſita, confractisq. notis, & torrida flammis.
Multa tamen noſter Reſendius abdita profert
In lucem, & vigili veſtigans ſingula cura,
Antiquum decus, & priſcos tibi reddit honores,
Lyſiadum gens clara: viro quam debita tanto
Præmia, vix reor exhauſtis perſoluere arenis
Poſſe Tagi, aut vectis Eoo ab litore gemmis.

Sed ad reliquas inſcriptiones redeamus. Omiſſis ergo his, quas ad hanc vrbem pertinentes, Reſendius iam exhibuit libro tertio, vbi agit de vijs militaribus, vltimam earum, quæ ante Conſtantini magni tempora dedicatæ ſunt, hic reponendam curauimus etiam mutilatam, & aliquot litteris abraſis. Extat

autem

autem in quodam prædio a mœnibus vrbis duodecim M. P. remoto, cui ſons Abbatis nomen eſt.

M. AELIA . . .
TERTVLLA . .
L. CAECILIVS . . .
VXORI. FE . .

Id eſt: Memoriæ Aeliæ Tertullæ. Lucius Cæcilius vxori fecit. Nec deerunt qui litteram M, monumentum ſignificare putent. A quibus vt diſſentiam, mouet me, quòd lapis iſte beſſalibus, & maioribus litteris ſit elegãter exaratus. Deinde quia in ſuperiori parte, deſunt illa propria ſepulchrorum verba, D. M. S. Dijs Manibus Sacrum, & in inferiori illa, S. T. T. L. ſit tibi terta leuis. Pars autem cippi huius adhuc ſub terra latet, illa videlicet, quæ aliquot elementa occultare videtur. Viſitur autem iuxta initia aquæductus Sertoriani, qui aqua argẽtea dicitur, cuius iam a nobis ſæpius facta eſt mentio. Atque hic fere fuit Eborenſium ſtatus, florente Romano Imperio. Quo tandem prolapſo, & afflicto Getarum, ſeu Gothorum armis, ad eius gentis reges, ſumma rerum Hiſpaniæ deuenit. Sub quorum dominatu, conſtat Siſebuti Regis tempore, in hac vrbe, ar-

gentariam officinam fuiſſe cudendæ monetæ: vt colligitur ex argenteis numis ibidem repertis, in quibus ex altera parte ipſius Regis effigies eſt, cum hac inſcriptione, D. N. SISEBVTVS REX. Ex altera vero crucis ſignum cum his litteris, CIVITAS EBORA. In circuitu autem ſcripta ſunt hæc verba, DEVS ADIVTOR MEVS.

Vetus etiam numiſma ſibi ab Ambroſio Morali dono miſſum teſtatur Reſendius, in quo ex vna parte erat imago Germanici Cæſaris, cum hac inſcriptione, GERMANICVS CAESAR AVGVSTVS. Ex altera vero, corona cum his litteris, LIBERALITATIS IVLIAE EBORAE. Turres quoque duæ ingentes a Siſebuto erectæ fuiſſe dicuntur, quarum vna prope forum initio viæ Sellariæ, altera non longe ab eccleſia ſancti Iacobi, è regione maioris ianuæ cõſpicitur.

Nec raro aliorum Gothorum regum numiſmata in hac vrbe reperta ſunt, teſte ipſo Reſendio, in Epiſtola ad eundem Ambroſium Moralem. Regnare cœpit Siſebutus anno ſexcẽteſimo duodecimo, & regno potitus eſt annis octo. Fuit Rex clariſſimus, & religionis Catholicæ acerrimus defenſor, quique ad armorum gloriam, eruditionis, & eloquentiæ decus adiecerit, vt ſcribit Rodericus Archiepiſcopus Toletanus, & meminit Vaſæus, to-

mo

mo priori. Merito igitur Ebora gloriari poteſt, ſe a Sertorio fortiſſimo duce, antea inſtauratam fuiſſe, & ab hoc præſtātiſſimo Rege, longo poſt tēmpore, ædificijs, & omni beneficentiæ genere locupletatam. Cuius expeditiones aduerſus Romanos feliciter ſuſceptas, non parum iuuiſſe credenda eſt, vt olim Sertorianas iuuerat, & in præmium ſtrenuæ à ciuibus ſuis nauatæ operæ, vtriuſque amicitiam, egregiumq. fauorem fuiſſe conſecuta. Sed potior multo illa gloriatio, quòd Chriſti fidem, in ipſis naſcentis eccleſię primordijs amplexa, auctore diuo Mancio Domini diſcipulo, natione vt traditur Romano, eam per tot ſæcula, tenaciſſime retinuit, hodieq. integram, illibatamq. religioſe conſeruat: quotidie maius incrementum pietatis, ac diuini cultus, ſacroſanctęq. Apoſtolicæ ſedis venerationis ſuſcipiens. Martyrium paſſus eſt diuus Mancius, tempore Traiani, aut (vt quibuſdam videtur) Neronis, ſub præſide Validio. Eius corpus Eborę primum ab ethnicis ignominioſe abiectum iacuit, poſt aliquod vero tempus, a Chriſtianis honorifice ſepultum, in villa illuſtris cuiuſdam viri duodecim mill. paſſ. a mœnibus diſtante diu ſumma cum veneratione aſſeruatum, ſæuiente poſtea in Hiſpania Arabum tyrannide, a pijs hominibus in Aſturias, aut in vicinam illis regionem, quæ campeſtris

dicitur,exportatum,tandem in oppidulo,nõ longe a foro Egurrorum, quod Villam nouã ſancti Mancij vulgo appellant,repoſitũ fuit, in monaſterio quodam ordinis ſancti Benedicti, ſub inuocatione ipſius martyris, vbi religioſiſſime aſſeruatur, & incredibili populorum deuotione colitur. Præter hunc ſanctiſſimum martyrem, veriſimile eſt, nonnullos alios in hac vrbe extitiſſe, cũ in Chriſtianum nomen gentilica rabies deſæuiret. Sed trium præçipue memoria extat, Vincentij videlicet,& Sabinæ, ac Chriſtetidis ſororum ipſius, quibus Ebora natale ſolum fuit. Palmam vero martyrij Abulæ tempore Diocletiani, & Maximiani, ſub Datiano Hiſpaniarum præſide, vel potius crudeliſſimo carnifice adepti ſunt. Epiſcopos poſt beatum Mancium habuit quamplurimos, ex quibus hic aliquot nominare ſatis erit. Quintianus Epiſcopus floruit tempore magni Conſtantini,cum adhuc maieſtas imperij Romani in Hiſpanijs vigeret, vt conſtat ex Illiberitano concilio,in quo ipſe ſubſcripſit. Deinde ſub Gothorum regibus, quinque Epiſcopos Eborenſes,ſeu Elborenſes,vt illis temporibus dicebantur, nominatos inuenimus in Synodis Toletanis, nempe,Siſiſclum,Abientium,Zoſimum,Tructimundum, Arcontium. Reperi etiam in Schedis Reſendij,codicem manu ſcriptum Emeritenſis illius Concilij, cuius

ipſe

ipſe ſæpe meminit, quod celebratum fuiſſe dicitur a duodecim Epiſcopis, anno natalis domini ſexcenteſimo ſexageſimo quinto, regnante Receſeuntho, cui interfuit Petrus Eborenſis Epiſcopus. Extant in ędibus Reſendianis duo cippi litteris minus elegantibus, & iam Gothicam phraſim redolentibus, quorum primus memoriam continet Iuliani Epiſcopi in hęc verba.

IVLIANVS
FAMVLVS XPI
EPISCOPVS
ECCLESIAE
EBORENSIS
H. SITVS EST.
VIX. ANN.
PLVS MINVS LXX.
REC. IN PA
CE KAL. DECB.
ERA DCIIII.

Id eſt: Iulianus famulus Chriſti Epiſcopus Eccleſiæ Eborenſis, hic ſitus eſt, vixit annos plus minus ſeptuaginta, requieuit in pace. Kalendis Decembris, Era ſexcenteſima quarta. Et ſic anno Natalis Domini quingenteſimo ſexageſimo ſexto.

Alter eſt huiuſmodi:

DE-

DEPOSITIO PAVLI. FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS L. ET VNO. REQVIEVIT IN PACE D. III. ID. MARTIAS ERA D.LXXXII.

Hoc eſt: Depoſitio Pauli. Famulus Dei vixit annos quinquaginta & vno. Requieuit in pace Domini tertio Idus Martias Era quingenteſima octuageſima ſecunda. Et ita anno ſalutis quingenteſimo quadrageſimo quarto.

Euerſo deinde Gothico imperio,& vaſtata ab immani & impia Arabum multitudine, non ſolum Hiſpania, ſed vniuerſa fere occidentalis Europæ plaga, caruit Ebora (proh dolor) libero religionis Chriſtianæ cultu, ſpatio circiter quadringẽtorum annorum, quod extremæ cuidam infelicitati adſcribi merito debet.

Regnante deinde primo Luſitaniæ rege Alphonſo Henrico, quo iuſtior alter, nec pietate fuit, nec bello maior & armis, a Maurorum tyrannide liberata eſt, opera,& virtute fortiſſimi viri Giraldi, cui ob animi & corporis robur, intrepidi, ſeu abſque timore cognomentum Luſitani indiderunt. Cuius effigiem armatam ſtricto gladio caput Arabis præferentem, & manu ſiniſtra etiam caput puellæ Mauræ geſtantem, pro gentilitio nobilitatis inſi-

inſigni Eborenſes habent. De cuius laudibus & bellica virtute, deq. ſingulari ſtratagemate, quo hanc vrbem ex inſidiis aggreſſus præclaram victoriam reportauit, ſi quis encomium ſcribere cupiat, ſatis amplam, vberemq. di[illegible]ndi materiam illi tam illuſtre facinus ſuppeditabit. Iterum ergo Ebora epiſcopalis ſedis dignitatem recuperauit, creato Antiſtite Pelagio viro præſtantiſſimo, ſuffragante ipſo rege Alphonſo. Hic autem Pelagius a fundamentis Eccleſiæ ædificationem exorſus, magnificum templum hoc, quod hodie extat, extrui, ornariq. curauit, multaq. ad ſacrorum celebritatem, prouentuumq. diuiſionem ſpectantia ſapienter decreuit, vt apparet ex antiquis monumentis, quæ in publicis Eccleſiæ ſcriniis aſſeruantur. Cui ſucceſſit Suerius epiſcopus, qui antea Decani dignitatem ibidem obtinuerat. Et complures deinde vſque ad Henricum Cardinalem, qui primus Archiepiſcopus Eborēſis creatus eſt, regnāte fratre ipſius Ioanne huius nominis tertio, ſalutis anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo primo.

Habet eccleſia ampliſſimos redditus, & ex illa quamplurimi inſignes viri, quibus ſemper abundauit, ad ampliſſimas dignitates aſſumpti, atque euecti ſunt, quos ſi nominare velim, vereor ne diffuſa narratione lectori tædium afferam. Danda vero erit, vt ſpero,

amori, vel potius pietati meæ venia, ſi auunculi mei Gondiſalui Pinarij obiter hic mentionem fecero, qui cum canonicus ob ſingularem doctrinam, morumq. probitatem, ab Alphonſo Cardinale Emmanuelis regis filio electus fuiſſet, poſtmodum ad Zaphienſem episcopatum, deinde ad Tingenſem, & poſtremo ad Viſenſem promotus, & ampliſſima legatione apud Franciſcum Gallorum regem functus, vt diffuſius in eius vita narrauimus, mihi eundem canonicatum annuente ſummo Pontifice reſignauit, meq. multis aliis beneficiis affecit, quorum immemor videri poſſem, niſi oblatam eius nominandi occaſionem, hoc loco auide arripuiſſem. Nec prætermittendum exiſtimo, qua cura, & liberalitate, ſuperiores Eboræ Antiſtites, in extruendis, dedicandiſq. in eadem vrbe Cœnobijs ſemper claruerint. In primis Vaſcus Epiſcopus ſanctæ Claræ monaſterium, intra nouum ciuitatis ambitum; alterum vero ſancti Hieronymi, ſub inuocatione ſanctiſſimæ Virginis Deiparę a Rubo nuncupatæ, in amœniſſimo loco duobus paſſuum millibus a mœnibus diſtante erexit, & vtrumque magnis redditibus locupletauit. Henricus autem, qui poſtea Sebaſtiano ſucceſſit in regno, cum Eborenſi eccleſiæ præeſſet, collegium inſigne, patribus Societatis Iesv, vnà cum magnificentiſſimo templo extruxit, vbi celebrem in-

ſtituit

ſtituit academiam, in qua humaniores litteræ, & Philoſophia, ac ſacræ Theologiæ ſtudia cum pia morum diſciplina maxime florent. Vnde non tantum huic vrbi, ſed etiam ceteris vicinis oppidis, & vniuerſæ Luſitaniæ, ingens vtilitas, ornamentumq. acceſſit. Aedificauit etiam non longe a muris ciuitatis, monaſterium beati Antonij fratribus Franciſcanis, qui ob arctiorem viuendi normam, a pietate denominantur. Cum illis antea aliud extitiſſet diſtans ſex millibus paſſuum ab eadem vrbe, prope villam, quæ Vallis viridis dicitur, cuius iam mentionem fecimus.

Nec eſt ſilentio prætereundum nobile templum ſancti Antonij Archimandritæ, quod in publico ciuitatis foro, conſpicuo, & illuſtri loco, erigi eleganti, magnificaq. operis ſtructura curauit, ex communibus cathedralis eccleſiæ prouentibus. In cuius frontiſpicio, eius iuſſu, ab Andrea Reſendio litteris maiuſculis lapidi inſerta inſcriptio conſpicitur huiuſmodi.

Diuo Antonio Aegyptio. Sanctiſſimo
Monachorum Archimandritæ Sacrum
Henricus Diui Emmanuelis Luſitan. Regis
P. F. Inuicti F. S. R. E. Presb. Cardinalis.
Primus Eborenſis Archiepiſcopus. Priore
Diruto. Nouum Hoc. Structura. Formaque
Auguſtiore. Religionis Ergo Erexit.
Diuo Antonio Archimandritæ Sanctiſſ. Sacrum.

Id eſt

Id eſt:Diuo Antonio Aegyptio ſanctiſſimo monachorum Archimandritæ ſacrum, Henricus diui Emmanuelis, Luſitaniæ regis, Pij, felicis, Inuicti filius, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbyter Cardinalis, primus Eborenſis Archiepiſcopus priore diruto, nouum hoc ſtructura, formaque Auguſtiore religionis ergo erexit.

Diuo Antonio Archrimandritæ ſanctiſſimo ſacrum.

Habet hæc ciuitas præter ea, quæ iam diximus, quattuor alia fratrum inſignia monaſteria, monialium vero ſeptem, non minoris magnificentiæ, de quorum eleganti, ſumptuoſa, atque admirabili ſtructura, ſi quis dicere cupiat, ille profecto non breuem concipere queat narrationem.

Qua prætermiſſa, illud tantummodo addã, in omnibus fere fontes ex marmore candidiſſimo, adfabre factos, ſubterraneis aquæ argenteæ canalibus ſcaturire, vnde & aquandi facilitas religioſis ipſis, & cœnobiis pulchrum ornamentum, & vniuerſæ vrbi grata, ac ſalubris aeris temperies æſtiuo tempore prouenit. Portas habet decem, nulla ſuburbia, præter vnum figulorum, & hortos muris vicinos circiter centum, in quibus hortulani ædes ſatis commodas habent. Viſuntur vndique vſque ad ſex millia paſſuũ innumeræ villæ ſuburbanæ, nec mediocri ſumptu, nec minori ele-

gantia

gantia ædificatæ. Ambitus mœnium tria millia paſſuum, & quadringenta quinquaginta duo continet in hunc modum.

A porta Blaſiana ad Raimundiam.	paſſ. 488
Ad Olyſipponenſem, quæ Alchonchelenſis dicitur.	paſſ. 300
Ad Lacunarem.	paſſ. 532
Ad Auiſitanam.	paſſ. 370
Ad portam molæ acriæ.	paſſ. 416
Ad Proditoriam.	paſſ. 154
Ad Machedinenſem.	paſſ. 262
Ad Mendoſtephaninum.	paſſ. 190
Ad Meſquitalem.	paſſ. 370
Ad Blaſianam.	paſſ. 370

Noua mœnia condidit Rex Ferdinandus primus huius nominis, & numero Luſitanorum regum nonus, qui regnare cœpit anno ſalutis milleſimo trecenteſimo ſexageſimo octauo, & regnauit annos ſexdecim, cuius opera, & induſtria complures aliæ ciuitates muris cinctæ, & munitæ fuerunt. Conſtant autem mœnia duplici muro, ſed diſpari altitudine. interior enim pars duplo altior exteriori, eadem etiam proportione, turres eminentiores habet. Propugnaculis altiſſimis vniuerſus ambitus in formam ſerræ diſpoſitis, vnpique cingitur, adeo mirabili artificio, vt ex vtroque muro hoſtes a lateribus, & a fronte miſſilibus (vt illa tempora ferebant) facile arceri, ac propulſari poſſent. Sed iam tempus poſtu-

poſtulat, vt receptui canamus, & a muris Eboræ recedentes, ceteras Luſitaniæ vrbes, in quibus Romanæ antiquitatis extant veſtigia, peragremus. Libet autem pro meo erga Eborenſes amore ſingulari, hanc orationis partẽ, fauſtis piiſq. precationibus claudere, Deum Opt. Max. & cæli Reginam, omneſq. Sanctos, ſub quorum numine, & tutela hæc vrbs eſt, orando ut eam in perpetuam ſaluam, & incolumem, virtute, iuſtitia, morum diſciplina, rebuſq. omnibus florentem conſeruent.

Finis Libri Quinti & vltimi.

VITA GONDISALVI PINARII

EPISCOPI VISENSIS.

Auctore Iacobo Mœnetio Vaſconcello Luſitano.

Et alia eiuſdem Opuſcula.

SERENISSIMO

PRINCIPI ALBERTO

ARCHIDVCI AVSTRIAE

S.R.E. CARDINALI,

Iacobus Menœtius Vaſconcellus P. F. exoptat.

TANTA eſt vbique tui nominis fama Sereniſſime Princeps, tam eminens, atque excelſus ampliſſimæ tuæ dignitatis gradus, vt nemo ſit, qui ob heroicas tuas virtutes, & Cæſarei ſtemmatis claritatem, te non magnopere ſuſpiciat,

atque admiretur. Teſtis eſt vniuerſa Luſitania, quæ poſt ſapientiſſimum, fortiſſimumq. regem ſuum Philippum, auunculum tuum, ita te diligit, amat, obſeruat, atque veneratur, vt delicias ſuas, & totius regni amorem, ac decus appellare ſoleat. & merito. Quid enim amabilius, quid præſtantius Principe benigno, pio, iuſto, ſapiente, omni denique virtutum genere ornato? verum ad eas cauſſas quæ mihi ad te amandum ſunt cum omnibus communes, illa etiam propria, & peculiaris accedit, quòd litterarum ſtudijs enixe atque ex animo faueas, vt qui in illis iam inde a teneris annis feliciter ſis verſatus, & ſumma cum animi voluptate, earum ſuauiſſimos fructus quotidie percipias. Quæ me res impulit, vt cum primum in hanc prouinciam, vna cum tibi chariſſimo, tuiq. amantiſſimo rege perueniſti, & vtriuſque iucundiſſimus conſpectus, his terris tamquam aliquod ſalutare ſidus affulſit: ſtatim tibi animum hunc meum, tuo nomini addi-

ctiſſi-

ctiſſimum, aliquo litterario munuſculo declarare conſtituerim, idque non ſemel, apud amicos, tam præſens, quàm per litteras ſim teſtatus. Sed ab in cœpto me hactenus reuocauerat, tum ingenij mei tenuitas, tum etiam incredibilis quædam de tua eruditione, & iudicij acumine, à me concepta opinio. Sc enim iudicabam, principi doctrina, & ſapientia præſtanti, nil niſi ſummum & omnibus numeris abſolutum dicari debere. Suſtulit autem hunc metum, & omnem tandem procraſtinandi occaſionem, ſingularis quædam humanitatis tuæ fama, qua ceteras virtutes ita exornas, vt dubitem, vtrum tibi plus amoris, & beneuolentiæ, lenitas morum ac benignitas, an vero innumeræ aliȩ animi tui dotes apud homines concilient. Cœpi itaque inter ſcriniola mea perueſtigare quid potiſſimum, tibi hoc tempore offerre poſſem, & illico ſeſe obtulit commentariolum de vita, & rebus geſtis Gondiſalui Pinarij, auunculi mei, ſummatim à me con-

ſcriptum, quod veluti primitias quaſdam lucubrationum mearum me in lucem aliquando editurum ſub tuo nomine ſæpius ſum pollicitus. Quòd ſi hoc meæ erga te obſeruantiæ, & beneuolentiæ pignus, minime tibi diſplicere intellexero, animum mihi, ad maiora elucubranba, edendaq. addideris. Deus opt. Max. te nobis Sereniſſime Princeps quàm diutiſſime incolumem ſeruet. Eboræ iiij. Kalendas Ianuarij. Anno M. D. XC.

AD EVNDEM PRINCIPEM PANEGYRICVS.

Diuino afflatus Salomon rex numine, vanas
Eſſe hominum dixit curas, & inania cuncta,
Religione Dei excepta, quæ ſola beatos
Efficere, æthereaq. poteſt in ſede locare,
Qui virtute duce, & factis præſtantibus ipſam
Rite colunt, veraq. animi pietate ſequuntur.
Id tu animo voluens Princeps Alberte, Senatus
Gloria Romulei, genus alto a ſanguine gentis
Auſtriacæ, & Mariæ Auguſtæ generoſa propago.
Illa fugis, quæ vulgus iners ſectatur, & acri
affectat ſtudio, nec te de tramite recto
Flectit inutilium leuis admiratio rerum:
Sed ſummi veneranda Dei præcepta ſecutus,
Regales inter ſtrepitus, dulcesq. benignæ
Fortunæ illecebras, gaudes florentibus annis
Moribus eſſe ſenex, rigidumq. amplexus honeſtum,
Pergis ad antiquos animum traducere cultus.
Non faſtu incedis tumidus, denſiſſima quamuis
Turba ſatellitij cingat latus, & tibi ſupplex

Seſe nobilitas demittat ad oſcula dextræ.
Excipis humane cunctos, nec deſpicis vllum.
Leniter affaris miſeros, inopesq. benignis
Proſequeris donis, nec puro in pectore næuus
Vllus auaritiæ apparet, moresq. pudicos
Perpetuo ſeruans caſtæ moderamine mentis,
Ad decus, & veram pietatem accendere factis
Egregiis alios certas, operamq. ſaluti
Communi impendis, publica commoda curans,
Vt tibi non tantum natus videare, tuisq.
Priuatim ſtudiis, hominum ſed factus in vſus.
Nec tamen impediunt te tanta negotia, quamuis
Vndiq. circumſtent, ingenti pondere rerum:
Quominus Aoniæ repetas commercia turbæ,
Pieridumq. chorum, Phœbæaq. caſtra frequentes.
Et modo Graiorum verſas munimenta diurna,
Nocturnaq. manu, veteresq. euoluis Athenas:
Nunc Latium, & claros Italæ telluris alumnos,
Adiungis Danaum genti, turbæq. Pelaſgæ,
Attica Rumanæ miſcens modulamina linguæ.
Vnde tibi dulces fructus, requiemq. labori
Quæris, & aſſiduis interſeris otia curis.
Hinc te magnanimus miratur auunculus, orbis
Maximus ille armis rex, ac pietate Philippus:
Teq. ſibi ſocium caſus delegit in omnes,
Imperijq. tibi latas commiſit habenas,
Lyſiadasq. ſuos, qui te venerantur, amantque,
Fauſtaq. cuncta tibi exoptant, qnos inter amore,
Si certare licet, comitem me iungere primis
Non dubitem, ſtudio tua qui mandata fideli

Expe

Expediunt, veraq. colunt te mente, tuiq.
Liminis aſſiduo pulſant celſa atria greſſu.
Sed pudor audendi parcus, tenueſq. puſilli
Ingenij vires, quarum mihi conſcius ipſe,
Hactenus ignotum tibi me facere, tuisque.
Ardua enim vitans, humiliq. hac ſorte libenter
Contentus cupio tranquilla per otia vitam
Ducere, & oppoſitas ſtudijs incidere curas.
Idq. tibi gratum magis, & laudabile vitæ
Eſſe genus credam, quàm ſi me ætate ſenili,
Vrbis Vlyſſeæ per compita celſa vagantem,
Ambitio traheret, vulgi ſermonibus aures
Præbentem ac procerum tectis, aulæq. vacantem.
Non ea mens nobis, non iis mea conuenit ætas:
Quæ mihi vicenos iam ter quoque computat annos.
Hauſimus aſſiduos tria iam per luſtra labores
Dulci pro patria, pro religione, ſacriſq.
Legibus, & ſuperum impigre defendimus aras.
Lampada tradidimus claris pietate, fideq.
Et virtute viris, plebiſq. equitumq. patrumq.
Inſolito applauſu, ſcit me non vana referre,
Heſperiæ pars magna plagæ, quam fluctibus ambit
Oceanus, liquidiſq. rigat Tagus aurifer vndis.
Tempore iam ex illo, priuatam ducere vitam
Conſtitui, immotaq. manet ſententia mente.
Nunc tua me virtus, tua terris dedita fama,
Et morum eximius generoſo in pectore candor
Hæc offerre tibi munuſcula maxime princeps,
Atque iterum doctas deſueta ad carmina muſas
Sollicitare iubent, poſitumq. reſumere plectrum.

Nam velut Aetnææ Cereri ſunt debita frugum
Munera, Cecropiam meritò ſibi Pallas oliuam
Vendicat, & dulcis ſuſpenditur vua Lyæo.
Sic modulata pijs debentur carmina vatum
Principibus, quorum cœlo nitet æmula virtus.
Ferte chelin, viridi præcingite tempora lauro
Aonides, vos ille colit, ſtudioq. benigno
Et fouet, & teneris ſemper dilexit ab annis.
Salue magnorum titulis inſignis auorum,
Gloria Pannonicæ Princeps clariſſime gentis,
Cæſareæq. domus, quam protulit Auſtria felix,
Auſtria Cæſaribus regio fœcunda creandis:
Qui vera pietate animi, & victricibus armis
Imperij fines, maieſtatemq. tuentur.
Quos inter micat ingenti virtute Rodulphus:
Auſpicijs cuius Romana potentia Turcis
Imponet fatale iugum, Scythicosq. tyrannos
Vltra Caucaſeas coget remeare paludes.
Ne certent Alberte tibi, cedantq. Piorum
Nomina, quos tantis decorat veneranda vetuſtas
Laudibus, & meritis attollit Roma trophæis.
Cedat, & Iliacis qui ſacra, deosq. ruinis
Eripuit, ſubijtq. ſenem ceruice parentem:
Non tibi deliciæ cordi, nec blanda voluptas
Allicit excelſam falſa dulcedine mentem.
Sed neque duritiem morum ſectaris inanem.
Ipſe tui rigidus cenſor, placabilis illis.
Quos regis, egregio fidos tibi reddis amore.
Largus opum, rectiq. tenax, ſeruator honeſti,
Summaq. cum rerum tibi ſit permiſſa poteſtas

Sic

ſic tamen imperij moderaris frena benigni,
Vt neque iuſtitiæ ſacras tranſcendere metas,
Nec ſancita ſemel cupias infringere iura.
Macte animi pietate, Dei reuerentia nulli
Altius infixa eſt menti, clementia nulli
Maior, & in leges nemo propenſior æquas.
Tu regni commune bonum, tu publica quæris
Commoda, tu claros doctrinæ laude, proboſq.
Eximia pietate viros complecteris, atque
Efficis, vt dignis ſint præmia certa, nec vllum
Ambitus, aut fallax rapiat fortuna fauorem.
Te ſecura quies animi, tranquillaq. mentis
Sedulitas, reddunt Princeps, ſeruantq; beatum.
Atque vbi Neſtoreos vitæ ſuperaueris annos,
Hæc tandem optato facient ſuccedere cœlo.
Quo neque pyramidum moles, nec montibus altis,
Impoſitæ ducunt munitis turribus arces,
Sed pietas, & priſca fides, atque ardua virtus.
Hæc ſatis ò dulces fuerit ceciniſſe camænæ
Vicinos Eboræ campos dum Sirius ardens
Vrit, & æſtiuas iucunde ducimus horas,
Meq. fouet viridi gremio Silueria villa.
Quam gelidis fœcundat aquis Laurentius amnis,
Et nemus ingenti ramorum protegit vmbra.
Tempus erit, venientq. dies labentibus annis
Cum flauum Tiberim, & Romana palatia, princeps
Albertus, triplici cinctus diademate frontem,
Intrabit, magna regum comitante caterua,
Impoſitusq. alte ſolio, plaudente ſenatu,
Iura dabit populis, rutila quos lampade phœbus

Luſtrat,

Luſtrat, & Oceanus liquidis circunfluit vndis.
Tunc mihi Pegaſides veſtros penetrare receßus
Fas ſit, & argutos haurire è fonte liquores.
Tunc mihi Mæonij vatis concedite plectrum.

CVM EBORAM REX NOSTER potentiſſ. & inuictiſſ. Philippus ingreſſus eſt.

EPIGRAMMA.

Moenibus hanc olim validis Sertorius vrbē,
Cinxit, & irriguis nobilitauit aquis.
Iulius egregio Cæſar dignatus honore,
Ciuibus antiqui iura dedit Latij.
Strenuus inuicta Mauris virtute Giraldus
Eripuit, populo reſtituitq. pio.
Qui modo murorum complectitur ambitus vrbem,
Fernandi regis nobile fertur opus.
Collapſum ſenio ductum inſtaurauit aquarum
Ioannes, Eboræ captus amore ſuæ.
Inſignes alii diuerſo tempore reges,
Certatim, hanc donis excoluere ſuis.
Quæ nunc hoſpitio magni decorata Philippi,
Vertice ſublimi ſidera clara ferit.
Atque ait, hæc fuerit votorum ſumma meorum,
Nil, quod poſteritas addere poſſit, erit.

VITA GONDISALVI PINARII EPISCOPI VISENSIS.

Iacobo Menætio Vaſconcello Auctore.

GONDISALVVS Pinarius Cetobricæ, quę Luſitanię vrbs eſt, ex claris, & piis parentibus ortus, in prima ſtatim pueritia, litteras humaniores didicit, & mox ineunte adoleſcentia, iuri Pontificio operam dedit, primum in academia Olyſipponenſi, quæ eo tempore florebat; deinde in Salmanticenſi, vbi ſub clariſſimis profeſſoribus, breui in litteris magnos progreſſus fecit, & apud reliquos ſtudioſos non vulgarem ſibi virtutis & eruditionis famam comparauit. Itaque in Sancti Bartholomæi collegium admiſſus, & deinde ad doctoris gradum prouectus, adeo celebri nomine apud Salmanticenſes eſſe cœpit, vt à nonnullis amicis

ciſ ad Senatoriam dignitatem, ex Pintiana curia inuitatus fuerit. Qua conditione repudiata in Luſitaniam rediit, accerſitus a clariſſimo principe Iacobo Brigantij duce, regis Emmanuelis ex ſorore nepote, cuius familiæ addictus erat. cui operam ſuam in grauioribus negotiis obeundis biennio nauauit. Quo exacto, ad eccleſias, in quibus ſacerdotia obtinebat, ab eodem duce ſibi collata, ſecedere decreuit: quæ in ea regione ſitæ ſunt, quam vulgo Luſitani vltramontanam vocant. Erat dux eo tempore Conimbricæ, quò peſtilentiæ vitandæ cauſſa confugerat. Obtenta igitur ab eo proficiſcendi licentia, in otio tranquillo, & honeſto vitam traducere decreuerat in illa regni parte, a ſtrepitu, & aulico ambitu longe remotiſſima. Diſtat enim ea regio Olyſippone octuaginta circiter hiſpanis leucis. Sed longe aliter res accidit. nam vix elapſo ſemeſtri, cum ex amicorum litteris intellexiſſet, canonicatum Eborenſis Eccleſiæ, qui paulo ante vacarat, alicui ex iuriſperitis conferendum fore, qui in litteris optimum ingenij ſpecimen dediſſet, Eboram ſe contulit. Qua in vrbe Ioannes Rex, eius nominis tertius, eo tempore moram trahebat. Quo peruenit ineunte Iunij menſe, anno milleſimo quingenteſimo trigeſimo tertio. Ac facto virium periculo in legali, & canonica ſcientia cum aliis candidatis, Alphonſi Cardinalis

regis fratris, qui Eborenſi Eccleſiæ præerat, omniumq. canonicorum, qui certamini interfuerant, ſuffragiis victor declaratus, canonicatum adeptus eſt. Vnde illi mox ingens eruditionis fama accreuit. Qua rex permotus, ſenatoriam dignitatem ei ſponte obtulit, nec multo poſt, Epiſcopum Zafienſem iam deſignatum, vnā ſecum Olyſipponem proficiſci voluit. Vnde poſt ſuſceptum conſecrationis munus, illum confeſtim in Galliam miſit, vt Baionæ, quæ ciuitas eſt Aquitaniæ, vna cum quibuſdam aliis collegis, ardua quædam & difficiliora negotia obiret, quę inter ipſum, & Franciſcum Gallorum Regem inciderant, propter noſtrorum hominum querimonias. qui ſe a Gallis fortunis ſuis ſpoliatos, & multis affectos iniuriis, aſſidue querebantur. Nec deerant apud Gallos, qui ſe à Luſitanis male mulctatos, & pro piratis, atque hoſtibus immerito habitos dicerent. Cumque eo iam res deueniſſet, vt ad arma, & belli incommoda ſpectare videretur, placuit prudētiſſimis Regibus, vt commune quoddam tribunal conſtitueretur, pari iudicum numero, totidemque aduocatis, ac ſcribis ex vtroque regno, vbi res ſuas iure repetere poſſent, qui ſe vim paſſos, & iniuria aliqua affectos, legitimis probationibus oſtenderent. Qua in obeunda prouincia, cum ipſe inter Luſitanos præcipuum locum obtineret, inter Gallos Camagnus

gnus ſecundus præſes ſenatus Burdigalenſis, tanta ab eo diligentia eſt adhibita, vt ſedatis ſimultatibus, ac mutua inter vtroſque beneuolentia contracta difficillima negotia vtrinque peracta, ac moleſtiſſimæ lites ſopitæ ſint: confluente eò quaſi per integrum quadriennium, tamquam ad commune quoddam iuſtitiæ, & æquitatis aſylum, magna hominum multitudine. Qua in vrbe, incredibilem ſibi, virtutis, & pietatis famam, tam apud Gallos, quàm apud Luſitanos comparauit. Nullum enim beneficētiæ genus prætermittebat, quo ſibi omnium animos, non deuincire ſtuderet. Nam quòd ad Luſitanos attinet, eos, qui ad res repetendas quotidie Baionam ventitabant, perhumaniter exceptos, domi ſuæ, proprijs expenſis alebat. Collegas vero ſuos & aduocatos regios, frequenter menſæ adhibebat, & omni humanitatis genere proſequebatur. Quam etiam in clariſſimum præſidem Burdigalenſem, ceteroſq. Galliæ regis miniſtros, tanta beneuolentia, ac ſollicitudine exercuit, vt ex æquo ab omnibus diligeretur, obſeruaretur, & ſuſpiceretur. Iam vero populus Baionenſis, & præſertim eccleſiæ cathedralis canonici, illum, vt chariſſimum Epiſcopum, non extraneum, ſed ſuum, ſummo amore, atque obſeruantia ſunt proſecuti idque adeo ex animo, vt nihil prætermitterent, quod ad illum venerandum, demerendumque,

dumque, tam publice, quàm priuatim pertinere videretur. Populus enim præter alia multa amoris, & beneuolentię ſigna, quę quotidie, non ſolum erga ipſum, ſed etiam in comites, & familiares ipſius proferebat. Quoties in publicum prodeuntem conſpexiſſet, lætis acclamationibus omnia illi fauſta optando, precandoque, patriæ patrem, & communem omnium ciuium parentem cōſalutabat. At canonici ſępiſſime eum obnixis precibus rogarunt, vt Baionenſis Epiſcopi vices ſuſcipere, & eccleſiæ gubernandę munere fungi vellet. Quam prouinciam cùm ſæpius recuſaſſet, occupationum ſuarum magnitudinem obtendens, victus tandem aſſiduis illorum poſtulationibus, eam ſuſcepit, verum in ea tantum parte; quæ ad ſpiritualium munerum curam, & adminiſtrationē pertinet. Quòd compertum haberet ea in re operam ſuam eccleſiæ Baionēſi eſſe pernecesſariam, quæ ob diutinam Epiſcopi ſui abſentiam, longo iam tempore eo bono caruerat. Suſcepta igitur totius populi incredibili applauſu, eccleſię gubernādę facultate, eam in his pręcipue exercuit, quæ ad Pontificis ordinem attinet, nihil imminuens de eorum iure & poteſtate, quos Epiſcopus exercendę iuriſdictioni, & controuerſiis definiendis præfecerat. Verum hos quoque auctoritate, & conſilio ita iuuabat, vt quęuis negotia magni momenti, ac ponderis, ad il-

lum referrent, nihilq. niſi ex ipſius nutu, & ſententia decernerent. Ceterum, quæ ad pontificale officium, & ſacras cæremonias pertinerent, maxima cura, & religioſe peragebat. Diuina officia in illa inſigni, & ſacroſancta eccleſia, aſtante ſibi grauiſſimo canonicorum cœtu, præcipuis, & valde ſolemnibus feſtis celebrare nunquam deſtitit, quamdiu ibi manſit. Confirmationis ſacramentum, non ſolum pueris, ſed etiam prouectæ ætatis hominibus aſſidue contulit. Ad ſacros ordines, cum delectu, multos promouit. Eccleſias complures, tam intra ciuitatis ambitum, quàm in vicinis oppidulis conſecrauit. Nihil denique prætermiſit integro ferme quinquennio, quod in ea vrbe, tranſegit ab anno ſalutis milleſimo quingenteſimo trigeſimo ſeptimo, vſque ad quadrageſimum ſecundum, quod ad vigilantiſſimi Paſtoris munus pertineret. Hinc illi apud omnes ſumma veneratio, amor, obſeruantia. Cumq. omnibus charus eſſet, ab illis præcipue colebatur, qui morum integritate ceteris præſtabant. Viris autem religioſis omnium ordinum, quorum ea tempeſtate ingens in Gallia florebat multitudo, ita deditus erat, tãq. arcta familiaritate coniunctus, vt illum non ſecus ac indulgentiſſimum parentem diligerent. Quorum inopiæ promptam & ſpontaneam opem libenter afferebat. Eamdem cu-

ram gerens monialium, viduarum, ac pupillorum,omnium denique, quos egeſtate laborantes, pudor mendicare non ſineret. Reliquos vero egenos, quotidie intra ædium ſuarum veſtibulum benigne admiſſos,partim pecunia iuuabat, partim menſæ reliquijs alebat. Domeſticos autem ſuos & familiares, tanta cura, ac ſollicitudine in officio continere perpetuo ſtuduit, vt apud Baionenſes non mediocrem inde laudem reportauerit. Vnde contigit vt ciuitas populari quodam erga ipſum ſtudio incenſa, epiſcopum ſuum & diceret,& ab omnibus ita nominari vellet. Nec deerant,qui aſſererent minime paſſuros ſe,vt ab eo vllo vmquam tempore deſererentur. Complura alia amoris & beneuolentiæ ſigna, atque argumenta in illum quotidie edentes. At cum anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, accepto a rege Luſitaniæ nuncio, in oppidum, quod vulgo ſancti Sebaſtiani dicitur, in proximis Cantabriæ finibus ſitum,ſecedere decreuiſſet, maxima populum mæſtitia,& luctus occupauit, vociferantibus cunctis, eripi ſibi paſtorem ſuum,inopum parentem,Sacerdotum decus, & egregia pietate inſignem antiſtitem. Nulla erat domus, nullus vicus, nullum forum, nulla baſilica, vbi hæ voces permixtæ lacrymis,& ſingultibus non exaudirentur,adeo vt cum iam profectionis tempus adeſſet, dedu-

cente illum regis præfecto Buria, qui officij cauſſa,ad duo paſſuum millia exeuntem proſequutus eſt, vniuerſa populi multitudo portis effuſa, ingenti edito clamore, patriæ parentem a ſe diuelli lugubri eiulatu quererentur. Quos ille benigne ſalutatos,blanda voce, & ſedato vultu,bene omnes valere iubẽs, tandem,non ſine magna difficultate, a ſe demiſit retinens ſecum aliquot ex canonicorum numero, quos paſſus eſt vna proficiſci, vſque ad proximum oppidulum, quod ſancti Ioannis a Luce vulgo dicitur. Vnde paulo poſt,illi in vrbem redierunt, ipſe vero ad pagum Irunium peruenit,traiecto Aldunia fluuio,qui Gallias ab Hiſpanijs ibi diſterminat, paucis ex domeſticis ſuis ſecum adductis, quia ceteros ex Biarnenſi portu, cum omni ſupellectile, mari præmiſerat. Poſtera die Eaſonem adiens (vulgo Fonterabiam dicũt) vt ex itinere Sanctium Leiuam ſalutaret,eius prouinciæ præſidem, copiarumq. præfectũ, ante ſolis occaſum, ad oppidum ſancti Sebaſtiani peruenit. vbi trimeſtre tempus exegit, dum ex Luſitania regis nuncium & proficiſcendi licentiam expectat. Nec interim a conſuetudine ſua receſſit, reipublicæ iuuandæ. Accepta enim a Pampelonenſi Epiſcopo facultate,ibi quoque ſpirituale Pontificis munus exercuit, magnamq. gratiam tam ab vniuerſo Clero, quàm a reliquis ciuibus iniuit.

uit. Quo tempore iam ad Tingenſem epiſcopatum, ex Zaphienſi, tranſlatus fuerat. Acceptis deinde a rege litteris, quibus redeundi in Luſitaniam ſpes certa oſtendebatur, magno eſt affectus gaudio, id namque valde concupiuerat, tum vt conſanguineos, & amicos poſt tam diuturnam abſentiam inuiſeret, tum etiam quia epiſcopatus cura eum non parum anxium, & ſollicitum habebat, licet eo tempore vbique ea conſuetudo perperam inualuiſſet, vt Epiſcopi raro eccleſias ſuas inuiſerent, prȩſertim in tranſmarinis rigionibus ſitas. Itaque per Vardulorum tractum, qui vulgo *Lepuzcua* dicitur, iter faciens ſuperato ſancti Adriani monte, Medinam Campi ineunte mēſe Decembris peruenit, vbi cum inſperatus a Luſitania tabellarius aſſequitur, litteras ferens, quibus iterum in Galliam proficiſci iubetur, vt apud Franciſcum regem oratoris, ac legati munus gerat. Paucis igitur ibi conſumptis menſibus, in adornando itineris apparatu, rebuſq. neceſſarijs comparandis, mittitandisq. in Luſitaniam nuncijs, ac litteris, quibus cum rege, de rerum ſuarum ſtatu, & conditionibus agere neceſſe fuit: initio veris, anno milleſimo, quingenteſimo quadrageſimo tertio Medina excedens, perq. eadem veſtigia viā ingreſſus, aucta domeſticorum turba, & magnificentius re familiari inſtructa, non ſine

ingenti gaudio, & gratulatione populorum, per quos nuper iter habuerat, Baionam peruenit, vbi tanta repente exorta eſt ob illius reditum lætitia, vt vix ſibi ciues temperarẽt, quominus ei ad multa paſſuum millia, obuiã prodirent. Matronæ vero, & reliqua multitudo gratulabundis, fauſtisq. acclamationibus omnia complere, certatim ex mœnibus egredi, vias & loca muris vicina inſidere, vnde eum conſpicere, & ſalutare poſſent, dicere, ac pro certo credere, ſuis lacrymis, ſuis precibus ad Deum optimum maximum effuſis effectum, vt communem omnium parentem, & pijſſimum Epiſcopum iterum in vrbe ſua incolumem cernerent. Iam vero tectis appropinquantem, maximo applauſu, ac incredibili amoris, & beneuolentiæ ſignificatione vniuerſa ciuitas domum vſque deduxit: petentes obteſtantesq. per ſuam, erga ipſum, obſeruantiam, amorem, pietatem, ne chariſſimos ciues, immo obſequentiſſimos filios deſereret, neque ab eis vllo vmquam tempore abeſſe vellet. Miſereretur viduarum, pupillorum, egenorum, ac denique omnium ciuium, quibus vt antea eius diſceſſus acerbiſſimus fuerat, ita modo optatiſſimus aduentus maximam lætitiam, gaudiumq. afferebat. Quorum ſtudium, & egregiam erga ſe voluntatem magnopere collaudans, eis tã publice, quàm priuatim gratias egit. Deinde.

de expoſitis profectionis ſuæ cauſis,cupere ſe dixit vrbis ſibi amantiſſimæ conſpectu, & ciuium chariſſimorum familiaritate diutiſſime frui, ſed id in ſua minime eſſe poteſtate, quia longius iter ſuum differre nequeat, immo vero illud maturare,atque accelerare neceſſe habeat. Triduo igitur quieti,& vrbis deſiderio conceſſo, omnibus operam ſuam, & ſtudium pollicitus, ſi quid apud regem, aut ipſum Baionenſem Epiſcopum agi cuperent. (qui regis aulam ſequebatur) Burdigalam proficiſcitur. Vnde mox Lutetiam Pariſiorum, per Pictauos, & Aurelianenſes petens, ad regem peruenit. Apud quem oratoris munere fungebantur Franciſcus Noronius, vir ſummo loco natus,qui poſtea Linarij comes fuit. cui in legatione ſuccedens, illico apud regem, & reliquos principes, quos eo tempore Gallia & potentiſſimos, & clariſſimos habebat,magnam virtutis, & integritatis famam adeptus eſt, adeo vt rex illum, quoties venientem ad ſe conſpexiſſet,bonum & pium Epiſcopum, coram multis, & diceret,& prædicaret. Quod ſapientiſſimi regis teſtimonium,magnam ei apud omnes auctoritatem conciliauit. Erat in primis Leonoræ reginæ charus,tum propter ſingularē eius in Luſitanos omnes volūtatem, quorum Regi antea nupta fuerat,tum etiam ob inculpatiſſimos illius mores, ſummamq. vitæ inte-

gritatem, cuius fama regis quoque filios & præſertim Henricum, qui poſtea patri in regno ſucceſſit ad ipſum ſummopere amādum ſuſpiciendumq. inuitauit. Libet hic obiter exponere certiſſimam eius coniecturam, quā de eodem ipſo Henrico fecerat, aliquot annis antequam ad regnum capeſſendum accederet, varijs enim de eius indole, & futurorū euentu ſparſis, vt fieri ſolet, in vulgus rumoribus, & ſciſſis in contrarias partes hominū ſtudijs, dum aliqui Aurelianenſi duci magis fauerent, ipſe vt erat acerrimo iudicio, & magna rerum experientia præditus, nonnumquam ab amicis rogatus, quid de eius moribus, & imperandi artibus in poſterum præſagiret, conſtantiſſime ſemper aſſeruit, Henricum magni, inuictiq. animi principem, ſi quando ad regni gubernacula tractanda perueniſſet, in regem maximum clariſſimumq. euaſurum. Nec illum ſua fefellit opinio. Nam inter fortiſſimos, potentiſſimoſq. Galliæ reges, vix vnum, aut alterum reperire licet, qui ſit cum illo comparandus, ſiue animi magnitudinem, & rerum geſtarum gloriam, ſeu pietatem, & Chriſtianæ religionis ſtudium ſpectes. Cum igitur erga Henricum ſic eſſet animatus, ſeq. ab illo non mediocriter amari perſpexiſſet, frequenter ad ipſum, viuente adhuc patre, ventitare ſolebat, nullam occaſionem prætermittens, tanti ſibi principis con-

conciliandi. Conijciens id,quod euentu cõprobatum eſt, fore, vt Franciſco rege vita functo, magnum ſibi ea res adiumentum aliquando afferre poſſet ad difficiliora quædam legationis ſuæ capita facilius pertractanda. In quo etiam ſingulari ſtudio Anæ Momorantij præfecti prætorio adiutus fuit, qui apud Henricum, gratia, & auctoritate, primum locum obtinuit. Quem virum enixe ſemper coluit, & omni officij genere ſibi deuincire numquam deſtitit, præſertim eo tempore, quo ipſe Momorantius, ob alienatam a ſe propter leues quaſdam ſuſpiciones, Franciſci voluntatem, ab aula excedens, in oppida quædam ſuæ ditionis, Lutetiæ vicina,ſe recepit. Vbi poſtquam aliquot annos, in otio honeſto,cum magna animi tranquillitate vitam egiſſet, ab Henrico confeſtim poſt ſuſcepta regni gubernacula, accerſitus, & reipublicæ adminiſtrationi adhibitus fuit. In qua ita ſe geſſit, vt nihil dici poſſit tam magnificum, quod eius laudes,& immortalem nominis gloriam vlla ex parte æquare poſſit. Tanti itaq. viri amicitia, & opera ſubnixus, cum primũ Henricus inſignia regni ſuſcepit, res maximas difficillimaſq. confecit, quas antea, iniquitate temporum impeditus, ad exitũ perducere nequiuerat. Cum igitur apud Franciſcum,& Henricum legati munere cum ſumma laude functus eſſet, in Luſitaniam redire
 ſtatuit,

ſtatuit, conſumpto in Gallia integro decennio : quo tempore ingens pondus æris alieni contraxit: erat enim a ſordibus, & ab omni auaritiæ ſpecie valde alienus : & quamquam mediocritatem maxime probaret, & ſuapte natura ad frugalitatem eſſet propenſus, in publico tamen oratoris munere obeundo, magnam, & ornatam domeſticorum turbam alere, & ſplendida, lautaq. menſa vti neceſſe erat, quæ optimo cuique ſemper patuit, Luſitanis præſertim, quorum ea tempeſtate Lutetiæ non mediocris erat numerus. Multi præterea nobiles, & inſignes viri, tam ex Gallis, quàm ex Hiſpanis Leonoræ reginæ familiæ addicti, ad illum aſſidue commeſſatum veniebant. Aderant etiam ex Luſitania non pauci magnates, qui legatione regia fungentes vel in Belgium ad Carolum Imperatorem, vel in Germaniam ad Ferdinãdum Romanorum Regem, vel in Angliam, aut Italiam, ceteraſque Galliæ vicinas gentes, illac iter habebãt. Quos omnes magnifice hoſpitio exceptos, omni officiorum genere proſequebatur. Ad hæc præcipuam curam ſemper adhibuit, in ſubleuandis oppreſſis, & egenis hominibus, qui ex Luſitania in Galliam perpetuo cõfluebant, a piratis capti, & fortunis omnibus ſpoliati, quibus opẽ promptiſſime afferebat, adeo, vt etiam menſæ ſuæ ſupellectile argentea, nummulariis pignoris nomine aſſignata,

 non-

nonnullos ex ergaſtuli, & triremium vinculis, vbi iniuſte detinebantur, liberauerit. Non deerat viris ſtudioſis, & piis, qui in Pariſienſi academia verſabantur, quorum conſuetudine aſſidue vtebatur, modo hos, modo illos mēſæ adhibens, atque aliis beneficiis ſibi deuinctos reddens. Religioſorum cœnobia libenter inuiſebat, & peculiari quodam amore, Carthuſianos fratres amplectebatur. nec abs re puto paucis exponere, quàm ardenti ſtudio, quàmq. aſſidua cura, per omnem ætatem litteris deditus fuerit. Atque, vt iuris prudentiam omittam, qua inter inſignes iuris conſultos ſui temporis in primis floruit. Græcas litteras Baionæ prope iam ſenex diſcere cœpit. Nec erubeſcebat, cum ea eſſet ætate, & auctoritate diſcentis perſonam aſſumere. Quinimmo vt ceteros ſuo exemplo ad virtutis, & bonarum artium amorem excitaret, palam & adhibitis nonnumquam amicis, ac familiaribus, præceptiunculas, & minutias illas grammaticæ artis ſibi perlegi, & inculcari volebat, tantumq. breui tempore in eius linguę cognitione profecit, vt eam exacte, & ad vnguem calleret, & omne genus auctorum inoffenſe, ſumma cum voluptate animi euolueret. Nec ea re contentus, vt erat otij impatiens, & diſcendi cupidus, linguæ quoque Hebrææ cogntionem ſibi comparauit, in qua multum ſtudij, & laborem inſumpſit, dum

per eam faciliorem ſibi aditum parat, ad ſacrę ſcripturę lectionem, quam ſemper ceteris ſtudiis adeo antepoſuit, vt diceret nihil magis decere viros bonos, ac pios, pręſertim ſacerdotio addictos, quàm vt ceteris omnibus ſtudiis omiſſis, penitus ſe ſacrorũ librorum lectioni traderent, quod ipſe, quoad eius fieri potuit efficere conatus eſt. Nam quamuis plurimis, grauiſſimiſq. occupationibus diſtrictus, numquam noui, & veteris teſtamenti libros legere, & tam Gręcos, quàm Latinos interpretes euoluere deſtitit. Adhibitis etiam Hebraicę linguę commẽtariis, quibus tamquam ſubſidiaria ope adiutum ad diuinarum litterarum pleniorem cognitionem ſe peruenire poſſe ſperabat: cuius linguę addiſcendę occaſionem illi Pariſienſis academię opportunitas obtulit. Ad Gręcas etiam litteras exactius perdiſcendas vſus eſt ibi opera Ioannis Cheredami viri doctiſſimi, ex ipſa Gręcia oriundi, cuius nonnulla extant opuſcula. Adiecit & Aſtronomiæ, & Geographiæ ſtudium. Denique nulla eſt ars, aut liberalis, & digna ingenuo, & pio viro diſciplina, quam non attingere, & delibare voluerit. Vt autem tãquam ex diuerticulo ad eius in Luſitaniam profectionem redeamus, ſub finem menſis Iunij anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo octauo, iter eſt ingreſſus, vnà cum Frãciſco Noronio, cuius antea memini,

mini, qui ad ſalutandum Henricum, iterum in Galliam miſſus fuerat. Itaq; a Lutetia per Aurelianenſes, & Pictauos, Burdigalenſesq. Baionam peruenit ad vigeſimumquintum Kalendas Auguſti, vbi & a Regio præſide Capellio, qui tunc vrbi præerat, & ab vniuerſo populo honorifice exceptus, & aliquot dies cõmoratus, vt vrbis deſiderio ſatisfaceret, iterum ſe itineri accinxit. Deinde per Pyrenei iuga, perq. Victorienſes, Burgenſes, Pintianos, Salmanticenſes, eam Luſitaniæ regionẽ petijt, quæ Interamnenſis dicitur, quòd inter Durium, & Minium amnes ſita ſit, vt monaſteria ſibi paulo ante a rege collata inuiſeret. In quibus reliquam æſtatis partem tranſegit, & ineunte Octobris menſe, Olyſipponem ſe contulit, ac ſtatim in numerum Senatorum, qui Palatini dicuntur, cooptatus eſt. In quo munere, vt in ceteris magiſtratibus, quos geſſit, ſingularem apud omnes fidei, & integritatis famam eſt adeptus. Ea autem erat in omnes humanitate, & comitate, vt certatim libellos ſuos ſupplices ad illum reijci, ab ipſo rege contenderent, & (quod raro accidere ſolet) etiam repulſam paſſi, æquis animis diſcederent, tanta, ac tam conſtans erat, de eius virtute, & ſingulari doctrina vulgo concepta opinio. Cum igitur aliquot annos in aula non ſine magna nominis celebritate verſatus, nec minus regi, reliquiſq. princi-

pibus,

pibus, quàm populo charus, ſtrenuam, fidamque operam reipublicæ nauaſſet: anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo tertio, Viſenſem vrbem, cuius Epiſcopatũ adeptus fuerat, inuiſere decreuit, ſexageſimum tertium ætatis ſuæ annum agens. Longum vero eſſet dicere, ac commemorare, quanta cum laude pontificium munus ibi adminiſtrauerit; nec expectandum a me eſt, vt ſingula eius facta egregia, & pio Epiſcopo digna, referre aggrediar: id enim longiorem narrationem requirit, qua lectorem defatigare mihi non eſt in animo: ſed ſummatim, ea tantum attingere, quæ inſigniora mihi viſa ſunt, ex quibus quiuis cetera conijcere, ac dijudicare valeat. Ad Viſenſem igitur Eccleſiam, tam a canonicorum collegio, quàm a reliquis ciuibus valde expetitus, ac deſideratus peruenit, ad quos cum animum beneuolum, & vere paternum attuliſſet, multa ac præclara opera ſtatim edidit, quibus illorum expectationem non ſolùm non fefellit, ſed etiam longe ſuperauit. Synodum enim paucis interiectis menſibus coegit, in qua nihil prætermiſit, quod ad communem totius diœceſeos curam, vtilitatemque pertinere videretur. Nec multo poſt, conſtitutiones editas ab anterioribus epiſcopis, quæ propter temporũ, rerumq. viciſſitudines fere in deſuetudinem abierant, in optimam formam redactas, ty-

pis

pis excudendas curauit. Diuino cultui, ſacriſq. cærimonijs rite, ſolenniterq. peragendis inprimis ſtuduit, templorum ædificiis reficiendis, nouiſq. eccleſijs ædificandis, ſicubi id neceſſitas exigebat, maximam operam adhibuit, prouinciam ſuam aſſidue peragrauit, cauens non mediocri ſollicitudine, ne cui oneri, aut ſumptui eſſet. Quinimmo ab aliquo hoſpitio exceptus, aut munuſculis donatus, illico cumulatiori munere, aut alio beneficentiæ genere, gratiam referre ſatagebat. Erat enim vt diximus, minime tenax, & ab omni auaritiæ, ac ſordium ſpecie abhorrens, idq. per omne vitæ tempus, tam verbis, quàm factis aperte declarauit, ſed præcipue in Pontificio munere exercendo, in quo ſibi egenorum, & pauperum curam præcipue delegit: adeo vt in illis ſubleuandis, alẽdis, iuuandiſq. non ſolum opes, & facultates ſuas, ſed etiam omne ſtudium, operamque conſumeret. Accidit autem, non raro vt fame, in ea regione ob agrorum ſterilitatem eius tempore inopes laborarent, quorum inopiæ promptiſſime ſubuenit, non ſine magna hominum admiratione, qui non ſolum Luſitaniam, ſed vicinas etiam prouincias, miris præconijs, & laudibus, ob eas, ac ceteras eius virtutes cõpleuerunt, tantaq. apud omnes pietatis fama floruit, vt ad illum tamquam ad communem egenorum parentem, inopes vndique

con-

confluerent. In vrbe Viſenſi omnium viduarum,& pupillorum, qui egeſtate laborarent, curam gerebat: idque ita occulte, vt excepto quodam canonico, vitæ integritate inſigni, qui eius confeſſiones audiebat, nemo id reſcire ante eius obitum potuerit. Eiuſdem vero canonici opera vtebatur in ceteris pijs operibus,quę occultare ſatagebat,ne ob inanes hominum rumuſculos,cæleſti præmio,& propoſita à Deo optim. Max. bonorum operum mercede,fraudaretur.Ciuium nobilium liberos, præſertim eorum, quibus tenuiores eſſent facultates, in familiam ſuam admiſſos, liberaliter educauit, & bonis moribus,ac litteris imbui,erudiriq. curauit,ex quibus com plures ad ſacerdotia promouit. In hoſpitibus excipiendis, colendisq. adeo comis, ac liberalis fuit, vt eius domus non propria ipſius, ſed commune quoddam omnium hoſpitium eſſe videretur. Cumq. plurimis gratus,& charus eſſet,vix vlla dies pręterijt,qua non ab aliquo externo hoſpite adiretur,præter quotidianam canonicorum, & reliquorũ ciuium turbam, qui ab eo frequenter menſæ adhibebantur. Vt vero in ijs,quæ ad humanitatis officia pertinent, leni, & pacato erat ingenio,moribusq. ſuauiſſimis, ita in corrigendis, caſtigandisq. vitijs ſeuerus, & vehemens, citra vllam tamen iracundiæ & maleuolentiæ notam. Cumq. omnes ſibi perſuaſum

ſum haberent, non illi homines, ſed vitia, & crimina diſplicere, tanta animi æquitate, eius admonitiones, & ſaluberrima conſilia admittebant, vt etiam ſeueriſſime correpti, illum parentem indulgentiſſimum, & benigniſſimum prædicarent. Multos etiam certum eſt ipſius auctoritate, & grauitate, qua plurimum pollebat, impulſos, ad meliorem frugem perueniſſe. Quodq. alij nonnumquã, vinculis, carceribus, & exilio vix aſſequuntur, ille ſolo exemplo, & naturæ bonitate effecit. Hinc communis erga illum omnium amor, incredibilisq. beneuolentia, hinc miræ laudes, mira præconia, adeo vt certatim omnes illius nomen ad cælum attollere conarentur. Quæ hominum ſtudia, & amoris argumenta, aduerſa eius valetudo, ita accendit, vt in eius vita omnium ſalus, & fortunæ periclitari viderentur. Morbum autem grauem, & moleſtum contraxit ex renum calculo, & ſtomachi imbecillitate, quæ tandem in cibi tædium & virium defectum conuerſa, mortem denique illi attulit, quam æquo, ac ſedato animo agnoſcens, ex hac caduca vita, ad illam æternam, felicemq. diſceſſit, non ſine ingenti, ac prope incredibili omnium luctu, qui eius funeri interfuerunt. Nec ſolum qui aderant, ſed omnia Viſenſis prouinciæ oppida, illum vt communem parentem & pium Pontificem diu luxerunt. Nec minori

prope

prope dolore affecti ſunt, audito illius obitu, qui procul, & magno terrarum interuallo diſiuncti, eius virtutes & vitæ ſanctimoniam magnis laudibus efferri, ſemper audierant. Quorum omnium communis fuit, & iuſta querimonia, indignantium eripi reip. talem, tantumq. virum, eo præſertim tempore, quo & ob teneram Sebaſtiani regis ætatem, & propter impendentia quædam pericula, quæ bonorum animi iamdiu præſagitabant, magni omnium intererat, illum, & omnes illius ſimiles, quàm diutiſſime viuere. Obijt menſe Nouembris anno 1567. ætatis vero ſuæ ſeptuageſimo ſeptimo. Statura fuit procera, & recta, corpore aliquantulum obeſo, ſed agili, & compacto, atque omnium membrorũ æqua proportione conſpicuo, latis humeris, extento pectore, firmis lateribus, necnon brachijs, cruribus, manibus, pedibusque, quadam inſita vi, ac venuſto motu, decentibus. Iam vero in vultu, orisq. lineamentis, tanta inerat grauitas, blanda quadam lenitate, & hilaritate condita, vt omnes quantumuis extraneos, & ignotos, ad ſe amandũ, ſuſpiciendumq. ſolo aſpectu alliceret. Oculi pro modo capitis, & faciei, aliquantulum exigui, ſed viuidi, & præfulgentes. Veneranda omnino, atque etiam in maxima hominum turba, conſpicua, & decora facies, cuique canities plurimum auctoritatis adderet.

deret. Valetudine vſus eſt proſpera, toto fere vitæ curſu, exceptis aliquot leuioribus morbis, & oculorum ægritudine, qua in Gallia aliquandiu laborauit. Sed temperantia, & cura omnia naturę incommoda facile vincebat. Erat etiam ſupra modum medicorum conſilijs addictus, idque illi mortem aliquantulum acceleraſſe affirmant. Dum enim ſe omnino renum vitijs mederi poſſe confidit, medicis ita ſe tradidit, vt medicamentorum copia, & vehementia ſtomacho debilitato, letalem illum morbum contraxerit. Vir fuit conſtantia, & humanarum rerum deſpicientia admirabilis, & cuius vultum neque ſecundæ, neque aduerſæ fortunæ viciſſitudo facile mutaret. Vix vmquam, etiam cum ætas vigeret, illum aliquis ſubiratum eſſe ſenſit, etiam cum in domeſticos ſuos animaduerteret, quod ſeuere, ſed ſedato animo facere ſolebat. Nemo ipſum vmquam iurantem, nemo alicui detrahentem audiuit. Inter cetera, verborum iactantiam, & inanem oſtentationem ita vitauit, vt cum plurima negotia apud regem, tam in Luſitania, quàm in Gallia ſemper habuerit, nemo vmquam aliquid eorum, quæ geſſiſſet commemorantem audierit. Quod morum aſperitati minime adſcribi debet: fuit enim humaniſſimus, & amicorum conſuetudine in primis delectabatur, ſed potius conſtantiæ, & ſingulari cui-

dam taciturnitati, qua res ſerias, & magni momenti, penitus occultandas eſſe iudicauit. Campo, & deambulationibus præcipue oblectari, & vires reficere ſolebat, exiſtimãs exercitationibus moderatis bonam valetudinem plurimum conſeruari. Quod illi abunde præſtitit ſuburbana villa, quæ à mœnibus Viſenſis ciuitatis, quingentis circiter paſſibus diſtans, epiſcopis ſatis commodum, & amœnum hoſpitium præbet, quam ille magnis ſumptibus, ad meliorem culturam redactam, eccleſiæ valde frugiferam, atque vtilem effecit. Sunt ibi complures aquarum fontes, à quibus etiam nomen traxit, Fontellium enim vulgo dicitur. Hæc illi villa tutiſſimus portus, hæc requies, hæc curarum, laborumq. medela: hìc quicquid à publicis, ſerijsq. negotijs, temporis ſupererat, inſumebatur. Hìc ab amicis ſalutabatur. Hìc ad illum omnes ſemper faciles aditus habebant, vtpote in publico, & ſubdio ſemper deambulantem, & temporis tædium, ſenectutisq. moleſtias, iucundiſſimi loci amœnitate fallentem. Nuſquam aberant libri ſacri; quinimmo in omnibus fere manſiunculis, quas in diuerſis villæ diuerticulis, ad quietẽ captandam diſpoſitas habebat, quoties deambulando laſſitudinem contraxiſſet, aut Sãcti Baſilij, aut Hieronymi, aut alterius eiuſdem claſſis auctoris volumen aliquod prom-

ptum,

ptum,& paratum ſemper habebat, & iuxta librum ſedilia, in quibus non tantum coquieſcere, & corporis vires reficere, ſed etiam legendo, animum oblectare, & ad cæleſtium bonorum ſpem erigere poſſet. Præſtiti tibi ò chariſſime auuncule, immo indulgentiſſime parens, præſtiti inquam, ſi non id, quod tua virtus, ac ſumma in me merita exigere videbantur: ſaltem id, quod incredibilis meus erga te amor, vel potius pietas perſoluere coegit, merito enim ingratus haberi poſſem, ſi hanc qualemcunque tui memoriam, veluti quoddam meæ erga te obſeruantiæ, & neceſſitudinis pignus, poſteritati tradere dubitaſſem,

DE SVO EX EBORA DISCESSV

Anno M. D. LXXVII.

QVI ſemel infidi expertus diſcrimina ponti,
Pertulit Ionias iactata naue procellas:
Si dubijs iterum committere carbaſa ventis
Cogitet, & portum, dulceſq. relinquere terras:
Cuncta prius cælo circunſpicit aſtra ſereno,
Conſuluit & Phœbi iubar, & naſcentia Lunæ
Cornua rimatur, pelaguſq. explorat, & auras,
Ne toties lacera diſcedat ab æquore puppi.
Sic ego, quem docuit longa experientia rerum,
Quàm fallax hominum mens, quàm mutabile vulgi
Iudicium, quantis ſit vita obiecta periclis,
Quàm leuis humanos agitet diſcordia ſenſus,
Quos ſoleat fortuna ferox miſcere tumultus:
Otia diuitijs Arabum potiora ſequutus,
Dulciaq. amplexus priuatæ commoda vitæ,
Exiguas Eboræ latebras, & ſordida rura,
Prætuleram tumidæ titulis, & honoribus aulæ.
Hæc mihi grata quies, hæc meta aptata laborum,
Quos patriæ vera pro religione, ſacriſq.
Legibus, impigri bis ſeptem impendimus annos,
Hinc neque me precibus chari valuere propinqui
Hactenus aſſiduis abducere, nulla Cãbedi

Iuſta

Iuſta querela mei, dulcis nec cura ſororis,
Tauora nec vita nobis iucundior ipſa,
Tauora pieridum turbæ gratiſſimus heros,
Quem genuit clarus toto Laurentius orbe.
Quid? quoties fidi me corripuiſtis amici,
Lenta quòd obſcura tererem piger otia terra,
Mœnia nec peterem felici condita Graijs
Omine, Tarpeias æquantia culmine turres:
Qua Tagus auriferas diues conuoluit arenas,
Et pater Oceanus placidis allabitur vndis.
Deſinat ergo pijs veſtra indulgere querelis
Pagina, nec verbis abſentem pulſet àmaris,
O mihi Theſæo iunctiſſima pectora nodo,
Pectora Cepropiæ ſtudijs addicta Mineruæ,
Optime Caſtilli, tuq. ò dulciſſime Sanci,
Quique animi Cycnos Noni candore niuales
Vincis, & antiquis Aegnati æquande poetis.
En adſum, victuſq. manus do, meque fideli
Permitto arbitrio, veſtris ſeruire paratus
Conſilijs, rupi retinacula dulcia, Syluas
Liquimus, & ſolitos memet mihi reddere campos:
Illecebras vrbs alma tuas, quàm mœnibus altis
Cinxit, & ingenti ductu exornauit aquarum.
Magnanimus quondam Sertorius, exul ad oras
Occiduas veniens, populos cum exciuit Iberos,
Signaq. Romanis circuntulit obuia ſignis.
Hic illum certos fama eſt habuiſſe penates,
Et proprios coluiſſe lares, hic dulcia fixit
Limina, quæ rapido belli ceſſante tumultu,
Incoleret, poſitis & ſæpe reuiſeret armis.

Siue loci genio captus, ſeu gentis amore,
Vel quia ad euentus dubios, bellumq. parandum
Apta foret regio, delectæ robore pubis,
Et virtute virum, vario quos marte probarat.
Salue magna parens frugum, fœcunda virorum,
Salue altrix, nobis vrbs ò gratiſſima ſalue,
Principibus dilecta viris, adamataq. magnis
Regibus antiqui retinens monumenta decoris.
Maximus ille ducum, Romanæ gloria gentis,
Iulus à Phrygio deducens nomen Iulo,
Cum quateret terras armis, cum ſidera fama
Compleret, ſolusq. orbis tractaret habenas:
Te titulis, ciuesq. tuos decorauit opimis
Muneribus, largaq. manu largitus honores
Eximios, Latij tribuit tibi iura vetuſti.
Cæſaris hinc tibi creuit amor, cui marmora quondam
In medio manſere foro, teſtantia laudes,
Egregiumq. viri decus, a quo Iulia dici
Gaudes, occiduas inter memorabilis vrbes.
Septima nunc agitur nobis trieteris ab illo
Tempore, quo myſtas inter numerandus, & aris
Admiſſus ſuperum, ritè tua templa ſacerdos
Ingredior, ſeruoq. tuas vrbs inclyta ſedes,
Nec nos indecores, nec mollis inertia tempus
Exhauſit, fidei commiſſa eſt publica ſacræ
Cura mihi, ſanctiq. vigil cuſtodia iuris.
Munere quo (liceat per te mihi vera profari)
Nec meliori animo fungi, nec purius vlli
Contigit, id norunt populi, quos Bætis, & Anas,
Quos Tagus, & Minius, quos ingens Durius ambit.

Nunc

Nunc mihi luſtra decem iuncta trieteride complet
Canities, tardumq. ſubit iam grandior ætas.
Iam tibi florentes vitæ conceſſimus annos,
Iam tibi pars noſtri conſumpta eſt lætior æui:
Da veniam (precor) extremum ſi vendicat actum
Ipſa ſenecta ſibi, ſi me pia cura meorum
Auocat vrbs dilecta tuis a mœnibus, arcto
Hærentem amplexu, ceu blandæ altricis alumnum.
Me non ambitio ſtimulat, nec turpis habendi
Torquet amor, non inuidia mihi pectus edaci
Carpitur, aut agitat mentem veſana cupido,
Sed patriæ pietas, & magni iuſſa Sebaſti
Ad maiora vocant. Geticis truculentior vrſis
Sæuior Hircana ſit Tigride, Cinctaq. duro
Corda adamante gerat, qui te fortiſſime regum,
Non colat, ac tua facta probet, miretur, ametq.
O lux Heſperiæ, ò ſæcli ſpes vnica noſtri,
Lyſiadumq. inſigne decus, columenq. tuorum:
Regni amor, ò vera pietate inſignis, & armis.
Sidera dum cœlo ſtabunt, dumq. aurea Phœbe
Noctiuago liquidum circundabit æthera curru,
Et Sol flammiferis terras luſtrabit habenis:
Semper honos, nomenq. tuum, laudesq. manebunt.
O illam mihi ſi tribuant pia numina lucem
Cernere, cum Libycis victor remeabis ab oris,
Celſaq. Laurigeris properans ad templa quadrigis,
Debita ſupremo perſolues vota tonanti.
Tunc me Pierij nemoris luſtrare receſſus,
Caſtaliosq. auide latices haurire iuuabit,
Audiat ut claros patria me vate triumphos

Gens, quæcunque iacet gemino porrecta ſub axe:
Qua Tartheſſiacas Titan ſe condit in vndas,
Qua rubet orta dies, & qua ſub ſidere Cancri,
Aeſtuat ardenti tellus damnata vapore.
Interea precibus diuum pulſabimus aras,
Vt tibi felices ſummi moderator olympi
Annuat, & lætis plenos ſucceſſibus annos:
Aurea labenti rurſus qui ſæcula mundo
Reſtituant, Pylij ſuperent & Neſtoris æuum.

HAec cecini quondam læta modulante Thalia,
Integra cum regni ſtaret fortuna, decuſq.
Antiquum nulla violatum clade vigeret,
Deuictiq. Arabes, Perſæ, Garamantes, & Indi,
Innumeræq. aliæ gentes, ad ſidera nomen
Aurea Lyſiadum ferrent rumore ſecundo:
Tempore quo claſſem feſtino milite complens,
Fortia, ſed conſulta parum rex ſtrenuus arma
In Libycos fines, magnumq. Atlanta parabat.
Acceſſi, & (patriæ cæli pia numina teſtor)
Conſulere, ac dubijs volui ſuccurrere rebus.
Nam regem admonui, leuibus ne credere Mauris,
Vellet, & infidæ ſeſe committere genti:
Armaq. mandaret ducibus, quos grandior ætas,
Geſtaq. per varios decorarent bella triumphos.
Quin etiam inſolitas auſus depromere voces,
Inclyte rex, dixi, quo te rapit ardor, & alto
Inſita vis animo? quæ belli tanta cupido?
Vt dulci ſine prole, velis iuuenilibus annis,
Ambiguæ tantum ſorti committere regnum?
Nec

Nec pius obnixis precibus te flectere princeps
Henricus, nec fida tui conſulta ſenatus
Exorare queant, auiæ nec mixta querelis
Vox miſeranda tuæ, populi nec clamor ad auras
Sublatus, nec ſigna mali præſaga futuri?
Immo age ſi firma tibi ſtat ſententia mente,
Inuitiſq. paras cunctis, tentare potentes
Ductores Libyæ, Numidiſq. ferocibus arma,
Inferre, ac tantis caput obiectare periclis.
Explicet ingentes tua Luſitania vires,
Impleat, & Libycos numeroſo milite campos.
Signa canant, validæ coeant in prælia gentes,
Qua Minius ſecat arua vadis, per Limica rura
In mare Lethæas Belion, qua fundit arenas,
Et rapidas conuoluit aquas qua Tamaca præceps.
Bracara cur ceſſat veteres auguſta colonos
Mittere? Calenſis denſas armare cohortes
Vrbs paret, inſigni portu quæ nobile regno
Nomen, & auſpicium ſceptris donauit auitis.
Contia, cæruleis quam Durius abluit vndis,
Et Siculæ certans vicina Brigantia meſſi,
Agmina certatim mittant, deſcendat ab altis
Montibus indomitus procero corpore miles,
Qui denſas Amaranthe tuas indagine ſiluas
Cingere, & informes proſternere cominus vrſos
Gaudet, fulmineoſq. agitare in ſaltibus apros.
Qui iuga Medulij ſcandit ſaxoſa niuoſi,
Callaicos noſtris populos quæ finibus arcent.
Nobilis inuictas iungat Lameca cohortes,
Lanciaq. Aemilij quondam defenſa fauore.

Arma ferat,populiq. ruant in bella feroces,
Qui Vacuam,Seliamq. bibunt, Cudamq. ſonantem.
Et per quas pulchro ſinuoſus flumine Munda
Tranſit, vbi virides excelſa Conimbrica campos
Deſpicit, Aonijs ſedes gratiſſima muſis.
Aſſuetam pelago generoſa Talabrica pubem,
Aeminiumq. vetus, necnon Lancobrica mittant.
Adſit & Herminij duriſſimus accola montis,
Igedetaq. duces,& cui Caua Iulia nomen
Indidit,innumeraq. vrbes,quas Zeccarus ambit,
Et Tagus auriferis circunfluit vndiq. ripis.
Scallabis extractos campo,& venatibus armet
Mille viros,ac iungat equis pernicibus alas,
Qui rapidos curſu Zephyros, auraſq. laceſſant.
Hos Moro callaici monumentum nobile Bruti,
Fraxineaq. manus,& Arabica ſigna ſequantur,
Quique Eburobritij campos, quique arua beata
Colliponis arant,& cælia rura iuuencis.
Quique tenent Mindi nimboſa cacumina, quique
Anſidianæos ſaltus,Lunæq. peragrant.
Adde tot egregias vrbes,quæ littoris oras,
Oceaniq. tenent portus,qua Munda,Taguſq.
Aequoreo dulces confundunt gurgite lymphas:
Quas inter profugi ſublimi vertice Vlyſſis
Mœnia conſurgunt, ſeptenis æmula Romæ
Collibus, & priſcis Nili certantia Thebis.
Vnde tibi varijs exercitus integer armis
Conſcribi(tanta eſt numeroſæ copia gentis)
Poſſit,& innumeris conſterni nauibus æquor.
Arma,viroſq. ferox ratibus Cetobrica mittat

Quam

Quam rutila cingit conſtructus Iaſpide murus,
Raraq. nobilitant piſcoſi ſtagna profundi:
Callipodis vaſto miſcentur vbi oſtia ponto.
Huic vetus Aritium, & vicina Salacia iungant
Agmina, Meroarigæq. viri, & qui herboſa patentis
Orichij multo tondet grege Turdulus arua.
Oppida quid referam ſacro contermina monti?
Vnde patet Libycas facilis traiectus in oras:
Fortis vbi pelago, Martiq. aſſueta iuuentus
Infeſtos arcet patrijs a finibus hoſtes.
Balſa potens equitum mittat, peditumq. maniplos,
Et Pharus Oſſonobæ veteris ditata ruinis.
Clarus & Annibalis portus, Lacobrigaq. audax:
Et populi, quos pulcher aquis perlabitur Anas.
Quos inter, ducat bellacem Iulia gentem
Myrtilis, armet equis denſas atque ære cateruas.
Iulia Pax, quam Serpa ferox, & Aruccia diues,
Vicinæq. vrbes aliæ, quæ vomere putres
Proſcindunt glebas, & pinguia rura, ſequantur.
Quid tibi felices Eboræ rex maxime ciues,
Et validas memorem gentes, quas continet amplo
Vrbs populoſa ſinu, atque excultis educat agris?
Cuius & innumeræ victricia ſigna ſequentur
Vicinæ iunctis inter ſe viribus vrbes,
Heluiaq. ante omnes vrbs inſuperabilis armis,
Agmen aget, fortes ducens in prælia gentes,
Qui pictis volitant in equis, & cuſpide gaudent
Hoſtilem Mauri, Numidæq. haurire cruorem.
Hæc Vetonum terris, atque Anæ proxima, quondam
Celtica gens dicta eſt, contingens iure propinqui

San-

Sanguinis Arotebras, qui Nœria rura colebant
Obliti à ſocijs, Limæi ad gurgitis vndas:
Vnde nouo fluuium dixerunt nomine Lethem.
Parte alia mittet validas Amæa cohortes,
Claraq. plumbiferis antiqua Medobrica venis,
Qua medium ſpectant frondoſa cacumina ſolem
Montis Arameni, varias qui vertice gentes
Circuit, & claras gremio complectitur vrbes.
Herminium dixere prius, mox ſæcula nobis
Proxima, in Armenium nomen vertere vetuſtum.
En tibi Lyſiadum regia deuota tuorum,
Terra armis, opibuſq. potens, atque vbere glebæ,
Clara viris, clara in ſuperos pietate, fideq.
Hinc delecta manus iuuenum, per cærula ponti,
Littore ab occiduo ſoluens penetrauit ad ortus:
Phœbæos, Gangemq. Tago ſeruire coegit.
Hæc quondam Alphonſos (felicia nomina) reges
Protulit, atque alios, factis qui ingentibus orbem,
Complerunt, hæc te regum fortiſſime nobis
Edidit, auſpicijs cuius; victricia ſigna,
Vltra anni, cæliq. vias, vltra æquora Nerei
Proferet, & Libycis late dominabitur oris.
Tu modo conſilijs animum ſubmittere celſum,
Ne dubita, populoſq. tibi ſeruire paratos
Duc tecum, & regum ſectare exempla priorum,
Qui quoties Libycos ferro petiere penates,
Innumeras ſecum peditumq. equitumq. cateruas
In caſtris duxere ſuis, cur agmine paruo;
Et paucis comitatus abis? cur plena relinquis
Oppida clara viris? qui te bellante, recuſant

Ignauo

Ignauo torpere ſitu? legionibus auge
Agmina, denſentur magnis equitatibus alæ.
Non eſt cum modica bellum tibi gente gerendum,
Punica regna petis, vrbes, populosq. potentes,
Fluminaq., & latis diſperſa magalia campis,
Vndiq. frondoſo quæ vertice maximus Atlas
Cingit, & Oceanus rapidis circumtonat vndis.
Illic infrenes Numidæ, Mauriq. feroces,
Barcæiq. truces habitant, Getulaq. bello
Gens aſſueta, auidos vincens feritate leones.
Mille tibi occurrent acies, mille agmina campis
Diſcurrent, ferientq. altis vlulatibus aſtra,
Totaq. cornipedum fremitu tremet Aphrica tellus.
Finieram: cum blanda mihi reſponſa, ſereno
Ille refert vultu, ac placido ſic incipit ore.
Grata quidem ſemper mihi ſunt tua dicta fideli
Deprompta ex animo, ſed ſtat ſententia, claſſem
Soluere, & in Libyam ventis dare vela ſecundis:
Inq. fidem noſtram regi, gremiumq. recepto,
Promere opem, regno qui nunc ſpoliatus auito
Exulat, & noſtras ſupplex confugit ad vrbes,
Herculei cingunt quas clauſtra anguſta profundi.
Adde quòd innumeras Maurorum inuadere turmas
Cũ paucis, noſtrum eſt, ſic prœlia plurima quondam
Maiores geſſere mei, ſpretisq. periclis,
Lyſiadum claris decorarunt ſceptra trophæis:
Dum pia bella gerunt pro Chriſti nomine, & aris.
Nil formidandũ eſt Chriſto duce, et auſpice Chriſto.
Sic ait: at patriæ mihi mens ardebat amore,
Et dubios caſus, ac certa pericula cernens,

Anxia

Anxia ſollicitis cruciabar pectora curis ,
Et magnum exitium regno , regiq. timebam .
Quare iterum monitis , iterum tentare precando
Aggredior, dictisq. animum mulcere ferocem .
Sed Deus omnipotens,mundi qui ſidera torquet ,
Offenſus nimia ſcelerum grauitate , luenda
Decreuit commiſſa illo ſub principe gentis
Lyſiadum, & meritas ſumpſit pro crimine pœnas .

IN LAVDEM CLARISS. Ciuitatis Olyſipponenſis Hendecaſyllabi.

Anno M. D. LXXV.

SAlue vrbs occidui orbis imperatrix,
Regina Oceani procul ſonantis ,
Verè vrbs regia , regibuſq. grata ,
Salue huius columen,caputq. regni,
Magnarum decus vrbiumq. ſalue .
Illuſtris Tagus aureis arenis ,
Bæti nobilior , ſimulq. Ibero ,
Atque Ana , Minoq. Durioq.
Aegæo ſimilis Tagus profundo ,
Certans Ionio Tagus patenti ,
Nec cedens Tagus Adriæ ſonanti ,
Per tot magnificas vagatus vrbes ,
Claris amnibus hinc , & inde raptis ,
Se totum gremio tuo recondens ,

Te

Te ripis beat, atque agro feraci
Fruges vndique conuehit ſalubres,
Portu nobilitat ſinum capaci,
Ingentes gerit alueo carinas,
Quæ ponto dominantur, & per vndas
Immenſi Oceani vagantur, oras
Eoaſq. petunt, bibuntq. Gangem;
Quas & ſol oriens videt, cadenſq.
Et cum ſe medio ſub axe librat,
Miraturq. parem ſuis quadrigis
Curſum conficere, vt tibi potentes
Submittant Arabum, Indiæq. reges.
Salue vrbs maxima, quæ foues benigno
Complexu, ad tu a tecta commeantes,
Diuerſo innumeras ab orbe gentes.
Te Germanus amat, petit Britannus,
Hybernus colit, & lari paterno
Præfert Gallica natio, tuiſq.
Sedes figere mœnibus laborat.
Te multa rate Cantaber frequentat
Effoſſum chalybem ferens, & altas
Siluas Aſtur alit tuos in vſus,
Et Callæcia portuoſa nudis
Gaudet montibus, vt tuis onuſtas
Puppes nauita mercibus reportet.
Diues Bætica nobili metallo
Te cunctas veneratur inter vrbes.
Miratur Venetæ ratis magiſter,
Etruſcus, Siculus, Ligurq. complent
Portum claſſibus, & beatiorem

Terris

Terris omnibus eſſe te fatentur.
Quis præconia, quis queat tuarum
Dicendo cumulum explicare laudum?
Haud noſtræ genius valet Thaliæ
Tantæ pondera ſuſtinere molis.
Id præſtare tibi mei Cabedi
Felix muſa poteſt, parem vetuſtis
Quem Cetobrica protulit poetis,
Felices vbi Iaſpidum colonos
Piſcoſi ſinus alluit profundi.
Huic altam tribuit Minerua mentem,
Dulci pectora condiens lepore,
Excultum eloquium dedere muſæ
Miſcentes Latÿs ſales Pelaſgos:
Phœbus plectra dedit, quibus Maronem
Donarat, Colophoniumq. vatem.
Hauſit Cæſarei fluenta iuris
Puris fontibus, omniumq. nodos
Legum ſoluere, vel Papiniano
Nouit rectius, elegantiuſq.
His ad purpurei gradum ſenatus
Euectus meritis, proboq. magni
Regis iudicio, diuq. claro
Functus munere, clariore fama:
Nunc inter celebres honore patres
Verſatur, populis tuis regendis,
Quos ipſa auſpicio bono creaſti,
Priſcis Romulidum pares tribunis.

CVM

CVM PATRIAM longo tempore à ſe non viſam adiret.

Anno M. D. LXXX.

Aſpicione tuas tellus dulciſſima ſedes?
Dilectos uideo campos, adamataq. rura?
Agnoſco vitreos fontes, riuoſq. perennes?
Noſco domũ antiquam, & cunabula chara ſaluto?
An mihi ſeſe offert fallax, & inanis imago,
Quæ velat in ſomnis rerum ſimulacra figuris
Effingit varijs, mentemq. eludit, & alto
Membra ſopore madent curis agitata diurnis?
An vigil, & vero diſcernens omnia ſenſu,
Aſpicio natale ſolum, dulceſq. penates
Cerno oculis, qui medias in luminis auras
Excepere, & vagitus mihi conſcia primi
Tecta libens ſubeo, teneris vbi luſimus annis.
O felix, niueoq. mihi ſignanda lapillo
Lux optata diu, reliquo iucundior æuo,
Carminibus celebranda meis, redituraq. fauſto
Omine, quæ nobis tot gaudia contulit vno
Tempore, confectum curis, ægrumq., ſenemq.,
Cum poſt luſtra decem, bina trieteride iuncta
Dulcis amor ſubijt patriæ, nec noſtra fefellit
Vota, ſed optata ſimul ac veſtigia terra
Fiximus, & cæli ſeſe obtulit aura benigni:

Continuo membris rediјt vigor, illaq. mentis
Abſceſſit nubes, nec iam amplius vlla fatigat
Corda dolor, curæq. graues gemituſq. recedunt.
Ipſe loci genius, patriæq. aſpectus amænæ,
Triſtia depellunt animo ſuſpiria noſtro.
Vt iuuat oblitos longo iam tempore fines,
Mutatoſq. videre locos, vbi dulcia quondam
Paruulus innocuæ capiebam gaudia vitæ.
Salue ò cælicolum nutu mihi debita tellus,
Voſq. iterum chari nobis ſaluete penates.
Salue nobilium nutrix fæcunda virorum,
Clara armis, clara ingeniјs, & fortibus auſis.
Non ego te cunctis dubitem præponere terris,
Sit licet exiguus populus tibi, lætaq. curuo
Vomere non multi proſcindant arua coloni.
Fallitur egregias quiſquis ſibi vendicat vrbes,
Vt tenuem falſo patriam permutet honore.
Omne ſolum fortes producit, paruaq. claros
Oppida ſæpe viros generant, nec mœnibus amplis
Fidite, nam ſcelerum fautrix ibi regnat Erynnis.
Ambitione, dolis, turpiq. libidine, & ira
Magnificos intra muros peccatur, & iſtæ
Rarius exigua peſtes dominantur in vrbe.
Quid? quod cæca vices mutat fortuna, ruuntq.
Imperia, & regnis veniunt ſua fata, nec vrbes
Certa ſede manent, ſed quas modo læta benigno
Sors complexa ſinu fouet, olim obſcura fuerunt
Oppida, vel tenues vllo ſine nomine terræ.
Quas vero quondam fortunæ ad ſidera flatus
Extulit, & totum vulgauit fama per orbem,

Nunc

Nunc ſine honore iacent, aut illas denſa tenebris
Nox tegit, & veterum premit alta obliuio rerum.
Tu neque præteritis iacuiſti ignobilis annis,
Nec modo poſtremas inter numeraberis vrbes,
Felix ſorte bona, medium cui contigit omni
Tempore ferre locum, magnis licet impar, at imis
Maior, & aduerſis vix vnquam obnoxia fatis;
Seditione carens, ſeruatrix iuris, & æqui,
Ciuibus innocuis florens, probitateq. virorum,
Sponte ſua populum, non vinclo, aut legibus æquum
Diligis, & priſco veterum ſe more tenentem.
Te colit alma Ceres, curuis tibi ſudat aratris,
Non ignara operum, campoq. aſſueta iuuentus.
Luxuriat fœcundus ager, tum paſcua læta
Mille greges ouium tondent, molliſſima quarum
Vellera Mileſiis fama eſt vix cedere lanis.
Te Bromius, te Pallas amat, tibi dulcia frugum
Munera inexhauſto diffundit copia cornu.
Fontibus irriguis, & amœnis nobilis hortis,
Præ cunctis, quas pulcher Anas, quas aurea cingit
Vnda Tagi, tibi vicino qui labitur amne.
Quid memorem geniumq. loci, molemq. ſuperbam,
Arcis, & excelſas valido fundamine turres?
Quarum quæ radijs Phœbi eſt obiecta cadentis,
Ardua in aerias tendit ſic vertice nubes,
Vt plano conſtructa loco licet, aurea pulſet
Sidera, & æthereas intrent faſtigia ſedes.
Templa quid, & poſitas dijs immortalibus aras?
Spiritus alme tibi, nec non tibi regia Virgo,
Quas vera pietate colunt, celebrantq. nepotes,

Immotaq. manent in religione parentum.
Sed quid ego ingratas tacito tibi nomine laudes
Ingero? & antiqui dubito monumenta decoris
Promere, nec vulgata prius, nec cognita multis,
Arcanumq. aperire decus, longæua vetuſtas
Quod tibi Romano ſub Principe contulit, omnes
Qui terræ tractus, vrbeſq. ſituſq. locorum
Deſcribens, totum tabulis complectitur orbem:
Qua Latij fines regni produxerat armis
Gens animoſa ſui ſeruans præcepta Quirini.
Proh dolor, ah quantum damnoſa licentia iuris
Vendicat in veterum libros, antiquaq. rerum
Nomina, præcipue verò tuus vndiq. Cæſar
Innumeris maculis ſcatet Antonine Libellus.
Atque vtinam noſtro quiſquam exoriatur in æuo,
Qui priſcum tibi reſtituat, reddatq. nitorem.
Ergo vbi ad Emeritæ clariſſima mœnia quondam,
Tres ab Vlyſſeis diuerſo tramite muris
Aſſerit eſſe vias, varias quibus adijcit vrbes:
Ex illis vnam Cæſar vocat ELTERI, *quæ nunc*
Antiqui retinens veſtigia nominis, ALTER
Dicitur, atque ſuo dictum quoque nomine, cernit
Non procul oppidulum, ſaxoſi in vertice montis.
Hæc domus, hæc patria eſt, hæc incunabula noſtra,
Hoc natale ſolum, prima hic exordia vitæ
Sumpſimus, & ſuperas vagitu excepimus auras.
Sed poſt Matuſarum recta ratione locari
Debuit, Aritio, Emeritam properantibus amplam.
Aritium vulgo Beneuentum dicimus, vnde
Per mare Vlyſſeam breuis eſt traiectus ad vrbem.

Matuſarum reor eſſe amnis quod Suboris vnda
Alluit oppidulum. Sori modo nomine pontis.
Nobile, Romani veſtigia tramitis alto
Aggere, & inuentis ſeruans per rura columnis.
Sed collapſa iacent veterum monumenta ruinis
Obruta perpetuis, dumiſq. & ſentibus altis
Obſita, confractiſq. notis, & torrida flammis.
Multa tamen noſter Reſendius abdita profert
In lucem, & vigili veſtigans ſingula cura,
Antiquum decus, & priſcos tibi reddit honores
Lyſiadum gens clara; viro quam debita tanto
Præmia, vix reor exhauſtis perſoluere arenis
Poſſe Tagi, aut vectis eo ab littore gemmis.
Sed grauis inuidit fati inclementia cœptis
Reſendi præclare tuis; & funere quamuis
Non immaturo raperis, poſt longa ſenectæ
Tempora, & exactos ſæclis melioribus annos:
Attamen & patriæ, & charis lugendus amicis
Semper eris, mihi præſertim, qui principis olim
Henrici iuſſu, & precibus, tua ſcripta lituris
Illita, & extremam limæ poſcentia curam
Excepi, ne tot fruſtra periiſſe labores
Ingemeret ſtudioſa cohors, cui voluere curæ eſt,
Antiquam gentis ſeriem, monumentaq. noſtræ.
Sed quis Apelleæ Veneris depingere vultum
Audeat, atque rudi tabulam contingere dextra?
Difficile eſt, fateor, ſpem tantã haud fallere vulgò
De te conceptam; longe cum viribus impar
Ingenij, tanta vi ponderis ipſe fatiſcam.
Si tamen annuerint noſtris pia numina votis,

Quid patriæ pietas, chari quid poſſit amici
Verus amor, (nobis maneat modo vita ſuperſtes)
Oſtendent tua ſcripta, meo ſeruata labore.

DE AENEO SERPENTE
aquam ore eiaculante in hortis Michaelis Cabedij ſenatoris regij, & ciuitatis Olyſipponenſis gubernandæ III. viri mihi multis nominibus coniunctiſſimi.

ARboris amplexu iuſſit me docta Cabedi
Cura frui, & liquidis ora rigauit aquis.
Sic neque frigoribus, nimio nec lædor ab æſtu,
Grataq. ſunt omni hæc tempore rura mihi.

Aliud.

NVllæ hic inſidiæ, greſſũ quid cõtrahis hoſpes?
Tactaque ſunt ſubito cur tibi corda metu?
Me licet erecto minitantem vulnera collo,
Finxerit artificis ingenioſa manus,
Eripuit tamen ingenium, vireſq. nocendi,
Fundere & innocuas gutture iuſſit aquas.

Aliud.

Aliud.

PErvigil Heſperidum vetitis errabat in hortis,
Inq. omni ſerpens arbore terror erat.
Fundit inexhauſto noſter tibi gutture lymphas,
Lætaq. fœcundis imbribus arua rigat.
Illic dura graui crepitabat ſilua metallo,
Malaq. ditabant ambitioſa nemus.
Hinc faciles tibi ruris opes, hinc mitia poma,
Hinc licet intrepida pocula ferre manu.

EX GRAECIS EPITAPHIVM
feminæ cuiuſdam in modum dialogi.

QVod nomen tibi, quæ latitas ſub marmore? Praxo.
Quo patre? Callitele. qua patria orta? Samo.
Cuius ſponſa? viri, cui me iunxere parentes.
Quæ mortem inuexit cauſſa? Puerperium.
Quod vitæ ſpatium? Luſtris ſi quattuor, annos
Addideris binos, hæc mihi meta fuit.
An ne etiam dulce raperis ſine prole? reliqui
Filiolum trimum, nomine Callitelem.
Creſcat, & optatos feliciter exigat annos.
Et tibi dent ſuperi proſpera cuncta precor.

HECTORIS TROIANI
Epitaphium ex Græcis.

VRna patrē, patriamq. refer, nomenq. ſepulti:
His genus & cauſſam funeris adijcito.

Huic Priamus pater eſt, domus Ilion, Hectora dicũt.
pro patriæ pugnans mœnibus occubuit.

IN LAVDEM BALNEI
ex Græcis.

Lotophagos haud eſt vatum mentita priorum
Fabula, nam faciunt balneola iſta fidem.
Si quis enim ſemel hic liquida ſe aſperſerit vnda,
Non patris, aut patriæ languet amore ſuæ.

IN FEMINAM SPARTANAM
ex Græcis.

Dum genitrix, medios quos ipſa immiſerat hoſtes,
Octo vno natos conderet in tumulo.
Haud fundens lacrymas, gemitumue in funere, ſolũ
Dixit, Io, hæc peperi pignora Sparta tibi.

EPITAPHIVM CVIVSDAM
ex Grçcis.

Ne mea qui tranſis, accuſes fata viator,
Nil etiam moriens dignum habeo lacrymis.
Natorum liqui natos, æquæua mihi vxor
Vna fuit, natas tres thalamo pepigi.
Ex quibus ipſe ſinu geſtaui ſæpe nepotes,
Nullum ægrum, nullum luximus exanimem.
Quorum opera illæſus, dum ſomnus blanda foueret
Lumina, ſum ſedes miſſus ad Elyſias.

IN

HIc qui nũc pugil eſt inſignis Olympicus, olim
Auriculas, naſum, mentum, oculos habuit.
At poſtquam factus pugil eſt, hæc perdidit armis;
Et bona defuncti nulla parentis habet.
Namque eius certat dum frater imagine, iudex
Diſſimilem atque alium credidit eſſe virum.

Aliud.

EST tibi Apollophanes par cribro, imisq. papyri
Partibus, exedit, quas pigra blatta caput,
Formicæq. foraminibus, Lyricisq. figuris,
Lydia quos olim, quas habuere Phryges.
Nunc ergo intrepide nudum caput obijce ferro,
Haud vllum inueniet iam noua plaga locum.

PRO FORIBVS XENODOCHII ex Græcis.

CHarus uterque mihi ciuiſque, hoſpeſque, rogare
Vnde? quis? aut cuias? lex uetat hoſpitij.

AD SERENISSIMVM Principem ſubalpinæ regionis Carolum Emmanuelem, cum ei tabellas expunctorias, & alia munuſcula dono mitterem anno M D L X X V I I I.

ACcipe nunc uacuas Princeps auguſte tabellas
Pignus amicitiæ, mnemoſynonq. meæ.

Forſitan

Forſitan & ſcriptas (faueant modo numina cœptis)
Accipies, & te pagina noſtra canet.
Inuidaq. heu quoniam rapuerunt fata Sebaſtum,
Dulce decus muſæ, præſidiumq. meæ.
Tu mihi Mæcenas, & eris mihi Carole Cæſar,
Seruet & laudi noſtra Thalia tuæ.
Intcrea magni ueſtigia celſa parentis
Ingredere; atque atauum fortia facta refer.

CARMINA VLTIMA DIONYSII de ſitu orbis Latine reddita.

TOt nempe inſignes populos latiſſima tellus
Continet, aſt alij innumeri ſunt, nomina quorũ
Scire, nec humani eſt facti, nec dicere promptum:
Sed ſoli fas noſſe Deo, cui cuncta uolenti
Perfeciſſe datur, qui prima exordia mundi
Componens more artificis, pugnantia ſoluit
Semina, diſtinxitq. ſuis elementa figuris.
Ille maris monſtrauit iter, pelagiq. negatas
Scire uias, ſecuitq. canis liquida æquora uelis,
Vnde tot humanæ manarent commoda uitæ.
Sidera quin etiam cœli partitus in omnes
Ipſe plagas, quibus arbitrium terræq. mariſq.
Sorte datum, propriaſq. habeant ut ſingula formas.
Vnde fit, ut uarijs collucent ignibus æther,
Nec facies eadem ſit ſtellis omnibus, album
Sed referant aliæ radiis, reddantq. colorem,
Hæc nigris maculis obtuſior, illa rubenti
Lumine flammiferos ſubfunditur aurea uultus.

Vtq.

Vtq. inter ſeſe uariant, ſic turbine cæco
Fluctuat incertis & caſibus anxia uita.
At tu terra uale, ſeu longe diſſita ponto,
Seu pelago uicina iaces, ſeu cingeris undis
Vndique, uos fluuij, uos Oceanitides auræ,
Littoraque, & liquidi fontes, ſaltuſq. ualete.
Iam maris undoſi uaſtum percurrimus æquor,
Vidimus & clauſos dubia tellure receſſus,
Reſtat ut à ſuperis pro carmine præmia nobis
Proueniant, erit ipſe Deus mihi maxima merces.

IN QVIBVS LOCIS IPSE Auctor degere cupiebat.

Sint hiberna mihi dilectæ prædia uillæ,
Cetobris æſtiuo tempore certa quies.
Felices Eboræ campos, adamataq. nobis
Autumnus primis mœnia reddat aquis.
Vere nouo liceat diuerſas uiſere terras,
Et loca Romanis olim habitata uiris
Plurima, quæ noſtra ſunt in regione, uetuſtis
Quæ paſſim oſtentant marmora ſcripta notis.
Hæc mihi ſi tribuant ſuperi, non Lydia ſceptra
Optarim, aut Tyrij Pygmalionis opes.

IN PIGRVM EX GRAECIS.

Siluanus geminos natos, ſomnumque, merumq.
Diligit, amplexu perpetuoq. fouet.
Præ quibus & fidos demens contemnit amicos,
Deſe-

Deſerit & Phœbi, Pieridumq. chorum.
Horum alter largo patrem, dulciq. liquore
Implet, inexhauſtis exhilarans cyathis.
Mollibus in ſtratis alter, thalamoq. iacentem
Detinet, & blando membra ſopore grauat.

EPITAPHIVM CHRISTOPHORI
Gamij, qui in Aethiopia ſupra Aegyptum pugnando occubuit.

Sol domitor genuit me: Gamius orbis,
Sed non uirtuti fama paterna ſatis.
Me iuuenem patrijs pugnantem uidit in armis
India, cum fratri paruit illa meo.
Vnde per ignotas gentes, cum milite, rubrum
Trans mare, chriſticolis miſſus in auxilium,
Aethiopum populos Chriſti, qui numen adorant,
Quiq. bibunt fontes inclyte Nile tuos:
Eripui Turcis, Arabumq. tyrannide pulſa,
Reſtitui regi regna paterna pio.
Mox ubi clara tuli deuicto ex hoſte trophæa,
Cæſaq. ſunt parua millia multa manu,
Occubui multis confoßus pectora telis,
Sed bene quòd comites non cecidere mei.
Cetera cognoſces ex hoſtibus; illa licebat
De ſe Chriſtophoro dicere, plura nefas.

CARO-

CAROLO EMMANVELI potentiſsimo Allobrogum Duci,

Iacobus Menætius Vaſconcellus P. F. exoptat.

NON patitur meus erga te amor, Dux prĕſtãtiſſime, tam diuturnum ſilentium, tamq. obfirmatam ſcribendi verecundiam, hoc tuo in Hiſpaniam aduentu non interrumpi. Quamuis enim poſt obitum inuictiſſimi ducis Emmanuelis Philiberti patris tui, qui me ſumma diligentia proſecutus fuerat, ita animum deſpondi, vt crederem nihil iam accidere poſſe, quod conceptum a me dolorem aliqua ex parte mitigaret. Perlata tamen nunc auſpicatiſſimi coniugij tui fama, animũ reſumpſi, & aliquid ad te litterarum dare conſtitui, quibus tibi gratulari, & obortam ex tam iucundo nuncio triſtitiam ſignificare poſſem. Gratulor itaque tibi dux ſereniſſime, & vere, atque ex animo gratulor, idq. multis de cauſis, ſed præcipue, quòd hæc mea gratulatio cum totius reipublicę Chriſtianæ gaudio coniuncta eſt. Nulla enim natio, nulla gens reperietur, quæ modo nomini Chriſtiano faueat, quæ ex his nuptiis non ſummũ gaudium perci-

percipiat. Vendicat ſibi primas partes, iure quodam ſuo huius gratulationis, & publicæ lætitiæ, felix illa ſubalpina ora, quæ te aluit, & nobiliſſima Allobrogum gens tua: ſed non cedit illi vnanimis totius Galliæ, atque Italiæ in te amando, colendo, obſeruandoq. conſenſus. Quorum omnium ſtudia, & alacritatem ſuperare contendunt Hiſpaniæ, tui viſendi incredibili quodam amore ſuccenſæ. O beatum, felicemq. Principem, quem totius orbis delicias merito dicere, & prędicare poſſumus! O fauſtas, fortunataſq. nuptias, quas vniuerſa Chriſtiana reſpublica celebrare gratulabunda geſtit! O vere ſapientem, & immortali gloria dignum Philippum regem, qui cum ſanguinis neceſſitudine tibi ſit coniunctiſſimus, coniunctior eſſe voluit hoc tam arcto affinitatis vinculo, in quo & amori erga te ſuo vere paterno, & omnium bonorum votis, atque expectationi ſatisfecit. Quicumque enim rempublicam ſaluam, & incolumē cupiunt, arctiſſimas inter Chriſtianos principes neceſſitudines contrahi, firmiſſima fœdera, & inuiolabiles amicitias conciliari deſiderant, vt eo firmiſſimo propugnaculo, communium hoſtium rabies cōtundi, debilitariq. poſſit. Igitur ipſi reipub. gratulandum, quæ per te voti ſui cōpos effecta, videt Chriſtianos Principes ex diuerſis orbis terrarum partibus in vnum locum conuenire, non vt odijs

certent,

certent, aut armis decernant, ſed vt ſanctiſſimo fœdere coniungātur. Videt illa ex vna parte, tibi obuiam euntem Philippum Regē, vnà cum dulciſſima filia Catharina, ſponſa tua, ſecum ducentem totius aulæ, & Hiſpaniæ nobilitatis florem. Ex altera parte te aduenientem conſpicit, cum lectiſsimo thorum manu, & ornatiſsimo cœtu, in quo complures viri, ſanguinis claritate, opum magnitudine, atq; omnium virtutum ornamentis inſignes eminent. Quis non geſtiat tam celebri pompæ immiſceri? Quis talem hymenæum abſens decantari ſuſtineat? Quis non properet, etiam ſi longo terrarum interuallo diſiunctus ſit, vt te præſens videre, & ſalutare queat? Quod ipſe libētiſsime feciſſem, & velis, ac remis, vt aiūt, ad te venire contendiſſem, ſi per ætatem, & valetudinem mihi licuiſſet. Sed quoniam mihi eam felicitatem non æqua ſors inuidet, hos adoleſcentes conſanguineos meos ad te mitto, vt tibi meo nomine, coram gratulari, & tuo iucundiſsimo conſpectu frui poſsint. Eos autem tibi multis verbis commendarem, niſi vererer, nimio commendandi ſtudio, aliquid de tua priſtina in me voluntate dubitaſſe, non nullis videri poſſe. Deus Opt. Max. Dux ſereniſsime, te reipublicæ Chriſtianæ ſaluum, & incolumem perpetuo ſeruet. Eboræ menſe Aprilis M. D. LXXXV.

ILLVSTRISSIMO, ET Reuerendiſs. D. Matthæo Contarello S.R.E. Card.

Iacobus Menætius Vaſconcellus S. P. D.

INCREDIBILI lætitia ſum affectus, cum te in Cardinalium numerum adſcriptum, & ad amplißimã iſtam dignitatem euectum eſſe intellexi, quam tuis meritis, tuæq. virtuti deberi omnes intelligũt, quicumque ſibi perſuadent, nullum eſſe tam amplum honoris gradum, qui viris induſtrijs, ſapientibus, & rerum experientia claris, ac de repub. Chriſtiana benemeritis non debeatur. Quare tibi gratulor, non tam quòd is tibi honos obuenerit, qui ſemper maximus eſt habitus, quàm quòd cum virtute, prudentia, induſtria, & ſumma in ſacroſanctam Sedem Apoſtolicam fide ſis conſecutus. Ea enim vera ſunt præmia, quæ vitæ integritati, & exhauſtis pro reipub. ſalute laboribus, non autem fortunæ debentur. Sæpe enim accidere videmus, vt qui caſu aliquo, non autem vera virtute ſubnixi, ad dignitatum culmen, atque etiam ad regiam potentiam euehuntur, mutato repente rerum ſtatu, & ceſſante inani popularis auræ flatu,

in maximas calamitates præcipites deuol-uantur. Quod his contingere minimè ſolet, qui ad iuuādos mortales nāti, in ſola virtute, & honeſtis diſciplinis ſpem ſuam collocant. In quos nullum ius habet temporū viciſſitudo, neque humanarum rerum inconſtantia. Quocumque enim ſors cadat, perpetuò ſtabiles, & ſuorum bonorū ſecuri permanent: velut ex alto cernentes aliorum miſeranda naufragia. Meritò igitur ſummum Pontificem Gregorium quis laudauerit, qui fidem tuam, & induſtriam, ceterasq. animi virtutes, primum ampliſſimo Datarij munere, nunc verò tam excelſo honoris faſtigio dignas iudicauerit. Quod iam diu meus præſagiebat animus. præſagiebat dixi? immo, ſi memoria tenes, cum apud me olim diuertiſſes, tibi hinc proficiſcenti, dexteram tuam prenſans, conſtantiſſime aſſerui. Vnde te facile intelligere potuiſſe credo, quale fuerit noſtrum de tua virtute perpetuò iudicium, atque etiam modo me quoque tacente, minime puto dubitare, nemini ex ampliſſima iſta tua dignitate, maius gaudium contigiſſe, quàm mihi. Quæ vt tibi fauſta, atque diuturna ſit, vehementer cupio. Vale Eboræ quarto Kalend. Octobr. 1581.

ILLVSTRI ET ADMODVM reuerendo domino Iacobo Menœtio Vaſconcello Canonico Eborenſi.

LIttere dominationis veſtræ, quibus mihi de hac noua dignitate, quam in me Sanctiſſimi Domini noſtri benignitas contulit, peramanter gratulatur, gratiſſimæ mihi fuerunt; non quòd animus in me ſuus ignotus fuiſſet: ſed quòd video illam in amore erga me ſuo perſeuerare, meiq. ſingularem præſtare memoriam. Quod me mutuò facere velim ſciat. Etſi enim id illi hucuſq. non ſum litterarum frequentia teſtificatus, non defui tamen ſemper optare, quod & nunc facio; vt occaſio mihi detur, qua meam illi beneuolentiam, ac ſtudium probare poſſim: cui omnia, quæ cupit proſpera opto, meq. illi etiam atque etiam commendo. Romæ die 5. Kalen. Februarij M. D. LXXXII.

Dominationis Veſtræ.

Obſequijs addictiſſimus
M. Card. S. Stephani.

LVDOVICVS PYRRHVS Vaſconcello ſuo.

S AEpius in laudes raperet mea plectra Thalia,
Vaſconcelle tuas, magè ni minuiſſe timeret
Ingenij culpa tenuis, quam auxiſſe merentes
Mæonio angi plectro, muſaq. Maronis.
Sed mihi cura domus grauis, & moroſa ſenectus
Apta parum Phœbo, pulchriſq. ſororibus obſtant,
Ne tua digna alio celebrem præconia ſæclo,
Orbe alio, & priſcis quoque Mæcenatibus illis.
Adde quod Hippocrates quoque Pergameuſq. Galenus,
Artis pæoniæ proceres, veriq. magiſtri,
Quorum caſtra ſequor multis iam miles ab annis,
Te laudare vetant, & nos Helicone laberant
Deturbare ſacro, Phœboq. arcere canoro,
Pierioq. choro, ne quas tu pectore condis
Virtutes animi egregias, ego promere poſſim
Carmine grandiloquo, muſis, & Apolline digno.
Attamen, vt mentis quæ ſit ſententia noſtræ
Eloquar: Aonides viridi tua tempora lauro
Cinxere, & teneris admorunt vbera labris.
Attica præceptis Sophiæ tua pectora Pallas
Imbuit, Arpinas quoque facundiſſimus ille,
Et pater eloquij, dicendi contulit artem:
Quippe parem inuenias nullum, vix nempe ſecūdū,
Qui conferre pedem valcat, ſeu carmina culta,

Scribere ſeu cupis hiſtorias ſermone ſoluto:
Seu terrarum orbem radio deſcribere malis:
Quis rogo te melius terræ, pontiq. receſſus
Eruit è tenebris? alta quæ merſa ruina
Tempore deleuit penitus longæua vetuſtas.
Quis ſacra pontificum melius decreta, patrumq.
Rectius explicuit nodos? ſacrataq. iura?
Quid de ſtirpe tua referam generoſe Menœti?
Stemmate qui longo decoras cunabula gentis
Clara tuæ, qua non toto iactantior vlla
Orbe quidem fuerit, tanto pro munere, felix
Nobilitate tua, ſed tu felicior illa,
Nomine quando tuo eſt ſæclis noſcenda futuris.
Nam veluti ſtellas obſcurat Luna minores
Lumine clara ſuo, ſic tu digniſſime præſul
Obtenebras alios animi candore coruſco.
Denique noſtra tuis vigilando Muſa fatiſcit
Laudibus, & portum iam quærit anhela quietum.
Hinc te magnanimus dignatur noſſe Sebaſtus,
Inſinuare ſuam quoque te conatur in aulam,
Vt calamo celebres inuicti geſta ſonoro,
Regis, & antiquos diſponas ordine faſtos
Auſpicijs Iacobe tuis, atque alite fauſto.

AD

AD PETRVM SANCIVM virum virtute, & eruditione clarum.

Pyrrhus noſter amor, tuiq. Sanci
Abſentis memor, intimo, pioq.
In te pectore nemini ſecundus.
Pyrrhus Caſtalidum decus ſororum,
Pyrrhus Pæonia decorus arte.
Gratam nomine mi tuo ſalutem
Reddens, dulciloquum ſimul venuſte
A te compoſitum obtulit poema.
Quo vix dulcius, elegantiusve
Quicquam pangere, vel queant Camœnæ.
Nam dilemmata pulchra ſic figuris
Exornata nitent, vt arte mira
Eois rutilat monile baccis
Diſtinctum, aut viridi hinc & inde gemma.
Rebus conſona verba ſponte manant:
Queis tantus ruis, vt fluente vena,
Admiſcens Latio Atticos lepores,
In morem rapidi vageris amnis,
Imbres cum bibit, & niues ſolutas.
Vnum ſed queror, & ſubinde damno.
In tam ſplendidulis, venuſtuliſq.
Sanci verſiculis: quod infacetum
Sæclum hoc, inſipienſq. & inuenuſtum
Laudant, quod meritis tuis referre

Neſcit præmia digna, nec diſertis
Secernit ſtupidos, & imperitos.

DE NATALI SVO DIE qui Kalendis Maij contigit.

SAlue læta dies, qua primum luminis auras
Hauſimus, & vitæ ſumpſimus auſpicium.
Pulchra dies toto qua nulla eſt pulchrior anno,
Diuorum gemino fulta patrocinio.
Sis felix, & fauſta mihi, multosq. per annos
Maiori ſemper lætitia redeas.
Per te læta viget tellus, & lucidus æther
Ridet, blandiſonis luxurians Zephyris.
Frigora miteſcunt, placidum ſilet æquor, & auræ
Leniter impellunt lintea Threiciæ.
Gramine rura vigent, & gemmea prata colores
Mille trahunt, montes frondea ſilua tegit.
Dulce ſuſurrat auis, ludunt in vallibus agni,
Mugitus edunt læta per arua boues,
Læta viget rerum facies, animosq. iacentes
Excitat, & curas mæſtitiamq. fugat.
O me felicem, naſci cui contigit illo
Tempore, quo nullum pulchrius annus habet.
Sed vere eſt felix ſapiens, qui tempora vitæ
Dirigit ad ſummi numinis obſequium.

DE

DE VSV DIVITIARVM ex Græcis.

VTere diuitijs tamquam moriturus, eiſdem
Parce, velut vitæ ſit mora longa tuæ.
Ille ſapit vere, qui cum hæc cognouerit, æquum
Inter vtrumq. poteſt conſtituiſſe modum.

IN AVARVM EX GRAECIS.

MVrem Aſclepiades in tectis vidit auarus.
Muſq. quid in noſtris ædibus inquit agis?
Cui mus ſubridens reſpondit, amice timere
Deſine, non victum hic quæro, ſed hoſpitium.

Aliud in eundem.

SVnt tibi diuitiæ multæ, ſed pauperis eſt mens:
O ſucceſſori diues, inopsq. tibi.

LAVS ET GLORIA.

Deo Opt. Max.

VITA CLARISSIMI VIRI MICHAELIS CABEDII SENATORIS REGII,

Et Olyſipponenſis ciuitatis gubernandæ, triumuiri.

IN Luſitaniæ ora maritima, iuxta radices Barbarij Promõtorij, ſitũ eſt nobile quoddam, & opulentum Oppidum, quod vulgo, *Cetuual* dicitur, olim vero à Geographis Cetobrica, & Cetobrix dicebatur, vt conſtat ex Pomponio Mela, Ptolemæo, & itinerario Antonini.

Tanta autem eius ſitus eſt amœnitas, ac pulchritudo, vt illum natura ipſa velut penicillo depinxiſſe videatur. nam ab Occidentali plaga mare habet Oceanum nobilium piſcium omnis generis, & præcipue Mullorum, Solearumq. copia redundans. Ab Orientali autem, Callipodem fluuium, *Sadenum* hodie dictum, non ſolum lintrium, ſed etiam nauigiorum vſque ad quinquaginta fere millia paſſuum capacem: quo fertiliſſimus ager irrigatur, optimi tritici, & omnium, quas terra pro-

producit, frugum feraciſſimus: præterea incredibili Salinarum prouentu celebris, ex quibus ingens candidi ſalis copia, onerarijs Belgicis, ac Germanicis in Septentrionales regiones quotannis aſportari ſolet.

Oppidum ipſum flumine iam mari permixto, & oſtio vicino alluitur a Meridionali parte, vbi æſtu recedente ſpatioſum, & iucundum aſpectu littus efficitur, arena tenui, & ſolida, nec veſtigio cedente, ita firmum, vt & pediti, & equiti commodiſſima, ac gratiſſima exiſtat deambulatio.

Ex oppoſita vero mœnium parte, oppido egredientibus occurrit pratum amœniſſimũ, octingentis circiter paſſibus in longitudinem, ac totidem in latitudinem patens irriguis aquarum alueis, innumeris prӕterea hortis, pomarijs, ſiluis, vineis vndique cinctum.

Ager autem altiſſimis montibus clauditur, in quorum vertice Palmella conſpicitur, oppidum haud contemnendum, quod a copia mellis Polymellam olim dictum fuiſſe ſuſpicor. Horum montium aſpectus ſuauiſſimus eſt & maris proſpectui æquiparari poteſt. diſtant enim a muris ſex tantummodo paſſuum millibus: multis villarum ædificijs, & amœniſſimis hortis, fontiumq. multitudine nobiles, præterea pinetis atque alijs arboribus conſiti. Arbuti etiam genus quod-

dam

dam paſſim producunt, ex quo coccus colligitur ad tingendam purpuram, Emeritenſi, quem Plinius laudat, non inferior. Vnde non mediocre lucrũ tenuioribus obuenire ſolet.

Cædũtur etiam in omnibus illius promontorijs ingis lapides, quos vulgus propter admirabilem pulchritudinem, colorumque varietatem, iaſpides appellat, ex quibus muri ipſius vrbis maiori ex parte conſtant: quorum ambitus quadrata forma, tria fere paſſuum millia amplectitur, præter duo ſuburbia, in quibus non exigua hominum multitudo degit.

Vrbis ædificia tam vrbana, quàm ſuburbana pulchra, ac ſolida ſtructura conſtant, inter quæ multæ ſunt potentiorum ædes magnifice extructæ, ſed peculiari quodam ſplendore eminet nobilis, & antiqua Cabediorum domus, verſus ſeptentrionem, iuxta vrbis murum, & in ipſis mœnibus ſumptuoſe ædificata.

In hac domo natus eſt Michael Cabedius, anno ſalutis milleſimo quingenteſimo vigeſimo quinto. Patrem habuit Georgium Cabedium virum nobiliſſimum filium Iacobi Cabedij, ex nobiliſſima Cabediorum familia.

Matrem vero Teraſiam Pinariam, ſororem clariſſimi viri Gondiçalui Pinarij Epiſcopi Viſenſis, matronam omnium virtutum

gene-

genere ornatam,ſub cuius tutela manſit,cum patrem amiſiſſet annos natus plus minus decem.

Literas humaniores diſcere cœpit Olyſippone, quæ Cetobrica diſtat viginti quattuor paſſuum millibus, id eſt ſex noſtratibus leucis,quæ quadrant cum numero ab Antonino aſſignato.

Cum vero annum ageret decimum tertiū, vna cum Ioanne Pinario fratre ſuo (qui poſtea diui Dominici religionem ingreſſus,cum magnus Theologus eſſet, miſſus ad Conciliū Tridentinum à Rege Sebaſtiano Romæ obijt) in Galliam ab auunculo accerſitus, Bayonam Aquitaniæ vrbem; & deinde Burdigalam peruenit: vbi biennij ſpatio in politioribus litteris multum profecit. Poſtea vero in Academia Toloſana Ioannem Coraſium, Ferdinandum Berengarium, Ferrerium, Monſabracum, & complures alios inſignes vtriuſque iuris interpretes ſummo ſtudio coluit, quibus ob ingenij acumen & morum probitatem, charus, & gratus in primis extitit.

Deinde in Luſitaniam reuerſus anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, Conimbricæ, Antonium Soarium Olyſipponenſem,& Martinum Azpilcuetam Nauarrum, & nonnullos alios Pontificij, & ciuilis iuris profeſſores diligenter audiuit.

Cum-

Cumq. iterum in Galliã rediiſſet, Aurelianenſem Academiã, ac deinde celebre illud Pariſienſe Gymnaſium omniũ ſcientiarũ domicilium adijt; ibiq. cum vigeſimum ſecundum ætatis annum vix attigiſſet comœdiam primam Ariſtophanis, quæ Plutus inſcribitur, e græca in latinam linguam eleganter conuerſam, in lucem edidit, auunculo nuncupatam, qui eo tempore apud Franciſcum Gallorum Regem legatione fungebatur, ad ea tandem properemus, quæ geſſit in magiſtratibus obeundis, quos fere omnes gradatim ac ſumma cum omnium bonorum propenſione, & applauſu conſequutus eſt.

Primum igitur ad ſenatoriam dignitatem admiſſus in ſuprema illa curia, quæ Supplicationis vulgo dicitur, magnam apud omnes integritatis, & doctrinæ famam ſibi comparauit. Nec multo poſt criminum Auditor (vt vocant) creatus, incredibili animi moderatione, & æquitate, munus illud, & reliqua omnia, quæ geſſit, adminiſtrauit.

Permotus itaque ſereniſſimus Rex Sebaſtianus eius virtutum, & eruditionis fama, cum per diuerſas Luſitaniæ prouincias certũ Senatorum numerum cum ſuprema poteſtate mittere decreuiſſet, illum honorificentiſſimo munere ornatum ad Ciſtaganam regionem delegauit, cui præerat Petrus a Cugna vir ſummo loco natus, quo poſt paucos menſes

ſes

ſes a Rege, ad quædam belli munia ſubeunda reuocato, ipſe in eius locum ſuffectus eſt, & Præſidis officium ſuſcepit. In quo ita ſe geſſit, vt purgata maleficis hominibus prouincia, & optime vbique ordinato reipublicæ ſtatu, maximum decus & celebrem nominis famam inde reportauerit.

Mox vero cum Regi viſum e Republica fuiſſet, tres grauiſſimos viros ex Senatorio ordine, Olyſipponenſi ciuitati gubernandæ præficere, ipſe inter primos nominatus eſt, qui ad eum triumuiratum aſſumeretur, in quo munere tanta nominis celebritate floruit, vt audito obitus eius nuntio, populus Olyſipponenſis illum publice lugeret, vt communem parentem, & egregium libertatis ſuæ defenſorem.

Idque Chriſtophorus Tauoræ vir nobiliſſimus, qui tunc gratia apud Regem plurimũ poterat, ſe vidiſſe narrauit, cum ob conceptum ex illius obitu mœrorem filios conſolaretur. Quin etiam cũ poſt luctus tempus, ipſi Regem adijſſent, deque eius meritis verba facerent benigniſſimus Princeps vix lacrymas comprimens, & ingemiſcens, in eius laudes prorupit.

Quod etiam illis contigit apud pijſſimam, atque ſapientiſſimam Reginam Catherinam Regis auiam, & apud Henricum Cardinalẽ, qui Sebaſtiano in Regno ſucceſſit, & apud reli-

reliquos principes. Omnes enim illum vt virum pium, & optime de Republica meritum, præterea ſingulari eruditione præditũ, & vehementer amabant, & tam integra adhuc ætate e vita decedere ægre ferebant.

Nam quinquageſimum ſecundum annum agebat, cum graui morbo correptus, intra paucos dies obijt, compoſitis prius omnibus rebus, tam quæ ad animæ ſalutem, cuius illi ſemper præcipua cura fuit, quam ad ſepulturæ locum, liberorumq. tutelam, & bonorum ſucceſſionem pertinebant. Quæ omnia aliquot annis antea, in tabulas teſtamenti redacta, occulteque ſemper apud ſe aſſeruata reliquit.

Tam manifeſta autem ſigna pietatis dedit, vſque ad vltimum vitæ ſpiritum, vt & religioſi, qui aderant, & reliqui amici, qui funeri interfuerunt, magnopere illius animi conſtantiam admirarentur.

Obijt Olyſippone menſe Aprilis anno milleſimo quingenteſimo, ſeptuageſimo ſeptimo, in ea vrbis regione, vbi arx editiſsima ſita eſt. Corpus ſuum in vicina Sanctæ Crucis Eccleſia deponi voluit, vnde poſtea Cetobricam tranſlatum & in ſepulchro auito collocatũ fuit, in celebri & magnifico ſacratiſsimæ Virginis Mariæ templo, in capella maiori, in cuius parte edia domus Cabedia ſita eſt.

Vxorem vnicam habuit Leonoram Pinariam

riam de Vaſconcellos, conſanguineam ſuã, ex qua ſeptem liberos ſuperſtites reliquit, quinque videlicet filios, & filias duas. Ex filijs natu maximus Georgius Cabedius de Vaſconçellos, varijs amoris, & pietatis argumentis, erga Patris memoriam editis, tam in eius exequijs procurandis, quam in transferendo corpore, & legatis adimplendis, eandem etiam pietatem erga matrem, & reliquos fratres exercens, magnam apud omnes virtutis, & probitatis famam conſequutus eſt: ac paterna veſtigia ingreſſus, in Senatoris munere obeundo, atque alijs arduis negotijs ab inuictiſsimo Rege noſtro Philippo, & à Sereniſsimo Principe Alberto, ipſius fidei commiſsis, cum ſumma integritatis, & doctrinæ laude verſatur. Qui tandem ad conſilium ſtatus Luſitaniæ, quod apud Regem Madriti reſidet, euocatus eſt. Filium ſecundo genitum habuit Gonſallum Mendez de Vaſcontellos. is ſacris inſignitus in Collegium Sancti Pauli Academiæ Conimbricenſis cooptatus eſt: in qua ex mandato Regis per aliquot annos publice legit, quem, munere Inquiſitorio functum, & ad Senatum ſupplicationis euectum Rex noſter Philippus Romam miſit, vt apud Summum Pontificem negotia ipſius tanquam Regis Luſitaniæ ageret, vbi à Sanctiſsimo D.N. Clemente VIII. Referendarius vtriuſque ſignaturæ

creatus eſt. Quo tempore adeptus occaſionem in lucẽ edidit aliquot ſua opera, quæ ad ius canonicum & ciuile pertinebant, ſcilicet tres libros diuerſorum iuris argumentorum, ac tractatum de ſententijs Inquiſitionis: recognouit & emendauit librum de antiquitatibus Luſitaniæ & alia opuſcula optimi & doctiſſimi parentis,& conſanguineorũ,quæ Typis Vaticanis magna induſtria, & ſuis ſumptibus mandare curauit.

Supereſt vt de eius ſcriptis, deque ſtudiorum ratione aliquid dicamus. Et quod ad iuris ciuilis diſciplinam attinet; multa ſcribere, & in lucem edere potuiſſet, niſi perſuaſum haberet,parum ex ea re vtilitatis reipublicæ prouenire, propter innumerabilem prope librorum cópiam, ex quibus tantum abeſt, vt aliqua lux legum obſcuritati afferatur,vt potius maiores in dies ex illis tenebras,atque ambages oriri videamus; vt non immeritò Imperator Iuſtinianus celeberrimo vetuerit edicto,nequis in poſterum commentarios in ius ciuile ſcribere auderet, idq. etiam Summis Pontificibus curę fuit:ſed auida hominum mens ad ea ſemper audẽda,quæ vetita & prohibita ſibi, aut indignatur, aut dolet, effecit, vt hodie collidentibus ſe inuicem doctorum opinionibus,difficillimum ſit, quicquam certi in iure aſſerere: cum ſententiæ non pondere, aut æquitate, ſed numero

præ-

prævaleant. His ergo rationbus adductus, cum plurima in libris Iuriſconſultorum diligenter obſeruaſſet, quæ acutè, & copioſè interpretari potuiſſet, omnino ſibi ab ea ſcriptione abſtinendum iudicauit.

Animum igitur appulit ad ea tantum conſcribenda, quibus grauiora ſtudia remittere, & cum muſis in gratiã redire poſſet, quæ meditari ſolebat, cum à ſerijs negotijs aliquid temporis ſupererat, vel cum iter faceret, aut ruri eſſet, nunquam enim minus erat otioſus, quam cum otium nactus fuerat.

Scripſit libenter heroica carmina, quibus Ioannis Principis epithalamion, deinde Sebaſtiani Regis Genethliacon celebrauit: cum verò idem Rex vigeſimum tertium ætatis annũ ageret, cum eius natali die ciuitas Olyſipponenſis publicum votum pro eius incolumitate ſuſceptum, ſolenni ſupplicatione exoluiſſet, ipſe pro iniũcto ſibi munere (nam triumuiratum gerebat) vt erat in Regem, & in eius laudes propenſiſſimus communem lætitiam, peculiari quoque amoris, & obſeruantiæ argumento cumulare cupiens, poema illud cõpoſuit quod inſcribitur (vota vigeſima tertia) idque paucis horis, & quaſi ex tempore, vt ciuitatis nomine pro natalitio munere Regi offerri poſſet.

Circa ſtemma ſuum, & inſignia gentilitia in aulæis, duo elogia ſcripta gerebat, alterum

Græce,quod ad verbum ſic habet:Hoc ſpeculum progenitores noſtri poſteris ſuis reliquerunt, honoris & virtutis ergo. Alterum latinè in hunc modum: Gloria noſtra,teſtimonium conſcientiæ noſtræ.

Græcis litteris aſſiduam operam ſemper impendit,in quibus adeò profecit vt eas non minus exactè,quàm latinas calleret,& feliciſſime plurima ex Græcis auctoribus in latinū ſermonem conuerteret,quæ in lucem edere minimè curauit. Villas ſuas & ædes verſiculis, & ingenioſis inſcriptionibus decorare ſtuduit.

Prudentia fuit ſingulari, memoria tenaci, peracuto ingenio,acri iudicio, & ſuapte natura ad res difficiles, & obſcuras in antiquorum libris peruestigandas,valde propenſus.

Opera Sidonij Apollinaris,quæ librariorū incuria penitus corrupta, ac deprauata circunferuntur, nacto Pariſijs, in bibliotheca Victoriana,codice manuſcripto, reſtituere conatus eſt. Nec minorem diligentiam adhibuit in elucidandis varijs veterum auctorum locis difficilioribus. Statura fuit nec breui, nec nimis procera,flauo capillo,hilari vultu, ſed innata quadam grauitate decoro,& cuius aſpectum,tam domeſtici,quàm extranei non minus amabant,quàm reuerebantur.

Cla-

Clariſſimi viri Michaelis Cabedij Epitaphium per Ignatium de Moraes.

Oſſa Michaelis ſunt hic tumulata Cabedi,
Quem legum, & iuris docta caterua gemit.
Florentem ſtudijs, genere, haud ætate labantem
Mors tulit humanis inuidioſa bonis.
Cauſarum iudex, inter quos regia honorat
Curia, præclarum nomen adeptus erat.
Cingebat gemina (quod rarum eſt) tempora lauro,
Inque forum Phœbum, Caſtalidaſq. tulit.
Gloria ſed maior morum eſt, & vita probata,
Quæ numquam a recto deuia iure fuit.
Ergo cadauer humo requieſcit, ad aſtra volauit
Mens iuſta, & iuſti iudicis ora videt.

In laudem Michaelis Cabedij Regij quondam Senatoris, Auctoris patris.

Emmanuel Pimenta ſocietatis IESV.

Sedes Vlyſſis, qui lauit aureas
Tagus fluentis aurifer aureis
Fuluoſque theſauros profundit
Gemmifera pretioſus vrna:

Fuluo decorus tegmine ſuſtulit
Aurata fuluo tempora gurgite,
Interque Nympharum cateruas
Ora ſuo lita ſoluit auro.
Heroa noſtis nobilis ingeni,
Qui nos Hydaſpi prætulit Indico,
Niloque, famoſoq. Gangi,
Eridano, latioque Tibri:
Nymphæ ſuperbi gloria fluminis
Non vſitatis tollite laudibus
Inſigne Kebedi per ortus
Nomen, Hyperboreosq. campos.
Virtus inerti preſſa ſilentio
Patrum ſepultæ diſtat inertiæ,
Heroes à muſis ſepulti
Ad ſuperas reuocantur auras.
Obliuiones non ego liuidas
Sinam labores carpere, maximi
Et facta Kebedi ſuperba
Ingenuis cumulata palmis.
Æquum merenti reddere gratias,
Quo glorioſus ciue ſuperbio,
Dum frænat inſignem per annum
Iure domos Ithaci beatas
Præſes ſeuero iure potentiæ
Dum regna luſtrat proxima Duriæ
Vel flore, vel Lympha fugaci
Elyſias imitata ſyluas,
Seu conſulentis Regia Curiæ
Conſulta, lingua prouehit aurea

Prudens futuri, vel per vſus
Dotibus ingenij ſuperbus:
Seu clara profert lumina patriæ,
Claros decoro nomine liberos
Queis ardor in morem leonum
Enſe ſacro lacerare Turcas,
Queis ſacra cordi, queis bene Principis
Commiſſa magni cura negotij,
Queis cura nuptarum decus, vel
Virgineam capere ante palmam.
Heroa Nymphæ dicite, plauſibus
Permiſta lætis carmina: non volo
Ceſſent per Europam, per Afros,
Perque Aſiæ locupletis oras:
Donec decoris parta laboribus
Conuexa mundi gloria tranſuolet,
Noritq. præclaros honores
Poſteritas venientis æui.
Sic fatus vndis mergitur aureis,
Nymphæ coronas vertice detrahunt,
Ex hisq. Kebedo coronam
Flore parant pretioſiorem.
Cui nec procellæ, nec fuga temporum,
Mauorſque, vel mors Marte potentior,
Non ira cæli fulminantis
Excutient meritos honores.

Epigramma ad eundem Michaelẽ Cabediũ.

S*Tirps genus egregium dedit inclyta, docta Mineruam.*

Iura tibi, linguam gratia, Muſa chelim.
Vtiliter patriæ vixiſti, mortuus illi,
Vtilis es natis, poſt tua fata, tuis.
Non moritur moriens, qui pignora clara relinquit,
Clara ſibi, patriæ non minus illa ſuæ.
Te natæ coluere duæ, nam ætate trophæis
Illuſtri in campis maxima iuncta viro eſt.
Altera dulce iugum mundanæ neſcia vitæ
Suſtinet, hanc refouet religionis amor:
Proq. fide ſacro præbes duo fulmina Marti
Diſſimiles fratres tempore, Marte pares.
Hic ſacri Antiſtes iuris, ſacer additus aris,
Et mundum ſacris, ingenioq. iuuat.
Alter ius callens auguſta negotia curat
Iuſtitiæ Regi gratus honore ſuæ.
Mortuus in natis viuis poſt fata, tibiq.
Longior efficitur, quàm data vita fuit.
Non habet ætatem, ſed numinis æmula virtus
Omnia tranſcendens ſæcula fine caret.

PLV-

PLVTVS ARISTOPHANIS Comœdia in Latinum conuerſa ſermonem, Auctore Michaele Cabedio Senatore Regio, dum Pariſijs eſſet anno M.D.XLVII.

D. GONDISALVO PINARIO, Viſenſi Epiſcopo Ioannis tertij Luſitaniæ Regis in Galliæ Legato auunculo ſuo, M. Cabedius S.

CONVERTI Domine, per eos dies quibus paucis, iuris ſtudia, more maiorum, intermitti ſolent, vnam de Ariſtophanis Comœdijs in Latinum ſermonem, Plutum, quam inter ceteras eius Auctoris in primis tibi probari intellexeram. Eam igitur qualem qualem lucubratiunculam mihi perire cum nollem, tibi dicatam emiſi, ratus opellæ nihili, plurimum momenti nomen tuum facturum. Conſeruet Deus digniſſimam perſonam tuã. Vale. Pariſijs. Kal.Octob.M.D.XLVII.

FABVLAE ARGVMENTVM.

SENEX quidam Chremylus pauper, ad deum venit, conſulitque qui ad ſplendidam lautamq. poſſit vitam tranſire. Spondet oraculum, imperatq. e templo exeunti, qui primus obuiam fiat, ſequi. In cæcum igitur & ſenem incidens, dum Deo paret, ſequitur: (is Plutus erat) qui cum collocutus, ad Aeſculapij ducit, eum oculorum valetudine liberaturus. Sic nimirum diues fit. Quod ægreferens Inopia, eius conſilij auctoribus conuitians, accedit: cum qua dialogus non iniucundus intercedit, malis Inopiæ cum Pluti bonis collatis, a Bleпſidemo & Chremylo, multisq. alijs influentibus in Mineruæ ſacrario, Pluti conſecratæ ſunt ſtatuæ.

PERSONAE.

Kario ſeruus
Chremylus herus
Plutus.
Chorus agreſtium.
Blepſidemus.
Inopia.
Vxor Chremyli.
Dicæus.
Sycophanta.
Anus adoleſcētis amica.
Adoleſcens.
Mercurius.
Sacerdos Iouis.

K. PRoh Iuppiter, diiq., quàm res eſt grauis
Seruo, parum cordatum herum nanciſcier?
Nã conſulat ſi forte quæ ſalubria ſunt,
Illiq. diuerſa ſedeat ſententia,
Mali neceſſe herilis vt ſit particeps.
Nec enim ſinit Fortuna dominum corpori
Suo dominarier, ſed illum qui emerit.
Atque hæc ita ædepol ſe habent. ſed quæ velim
Huic verbiflectæ dicta, qui aureo è tripode
Pandit futura: quippe qui cum ſit medicus,
Sagaxq. vates, vulgus hominum vt prædicat,
Dimiſit atra bile meum herum percitum,
Qui cæci hominis veſtigia a tergo legit.
Contrarium eius quod facere eum couenit.
Cæcos enim, nos qui videmus, ducimus:
At iſte contra ſequitur, & me ipſum ſimul
Subigit, reclamantemq. adeo ne gry quidem.
At ni prius dixis mihi, quid hoc ſiet,
Cur curioſe ita hunc ſequimur, non deſinam:
Faceſſeroq. tibi vſque, & vſque negotium.
Nec enim coronatum timeo ne verberes.
Ch. Sane quidem, ſed laurea dempta, modo
Si me moleſtes, fecero vt doleas magis.
K. Nugas agis, non finem ego faciam prius,
Quàm tu illud expedias quis hic homo ſiet,
Interrogo namque id, animo perbeneuolo.
Ch. At te hoc latere haud volo, meorum quod ſciam

Seruum, & fidelem maxime te, & callidum.
Quum iuſtus eſſem vir ego, & in Deos pius,
Per inopiam vitam trahebam ægre. K. *ſcio.*
Ch. *Aſt alij abundabant, ſacrilegi, & rhetores,*
Calumniatoresque, & id genus homines.
K. *Certe.* Ch. *rogaturus igitur veni Deum.*
Vitam quidem meam ipſius miſer videns
Multa die exhauſtam, magis ne e re mei
Olim, mihi vnus qui obtigit, nati fuat,
Ex integro ſi moribus inuerſis fiet,
Iniquus, & verſutus, & ſani nihil
Vitæ illud apprime vtile, quæ nunc eſt, ratus.
K. *Quid ergo Phœbus ex coronis rettulit?*
Ch. *Audi, locutus ille mihi apertiſsime,*
Ne quo modo conſpectu abiret e meo,
Iuſſit cauerem, qui veniret obuiam
Primus: domum quin vſque perſtarem ſequi.
K. *Hic primus eſt vero obuiam factus tibi?*
Ch. *Sane.* K. *nec ipſum intelligebas dum deum:*
Tibi imperantem ſtulte quam clariſſima,
Qui filium mores videlicet tuum
Iuſſit doceres patrios? Cæ. *cenſen' ita?*
K. *Quin plane & ex luci ſit hoc cernere facile,*
Nil vtile mage nunc, prout ſunt tempora,
Quàm quæ bona ſunt, omnino habere in vltimis.
Ch. *Iſthuc nequaquam tendit hoc oraculum.*
Maius quid eſt; at arbitror nobis ſuum
Si nomen hic memoret modo, narretq. quid,
Et quem rogaturus ſimul introiuerit,
Demum fore, obſcurum vt pateat vaticinium.

Age,

K. *Age, eloquere illud, quis ſies tu homo niſi*
Quæ ad hæc ſolent, mauis tibi fieri Ch. *ocyus*
Id expediendum eſt. P. *flere nuncio ego tibi.*
K. *Suſcipe hominem, Deiq. fauſtum oraculum.*
Ch. *Eccere equidem non amplius lætabere.*
Te namque, ni dicis, malum perdam male.
P. *A me hinc, amabo.* Ch. *numquam id obtineas ho-*
K. *Quin eſt here illud optimum, quod conſulo. (die.*
Hominem enecem, quo peſſime iſthunc peſſimum
Statum relinquam in eminenti quopiam
Præcipitio, vt excolietur inde prouidens.
Ch. *At arripe actutum,* P. *minime:* Ch. *ain ergo tu?*
P. *Verum timeo, ne vbi qui ego ſim dixero,*
Nec dum liceat abire, & affecto male.
Ch. *Deos tibi iuratos an hanc rem omnes habe*
Licet, modo velis. P. *me ergo primum mittite.*
Ch. *Mittimus.* P. *animum date, video neceſſe eloqui*
Celare quæ vos ſtatueran:, Plutus ſum ego.
Ch. *O omnium mortalium turpiſſime,*
Cum Plutus eſſes, tu tacebas ſiccine?
K. *Hem, Plutus es tu? iſthoccine affectus modo?*
O Phœbe Apollo? o & dij? o & dæmones?
O Iuppiter? quid audio? tu ne ille? Pl. *ſum.*
Ch. *Ille ipſe?* P. *vere ipſiſſimus.* Ch. *vnde igitur, cedo.*
Sic ſcalidus prodis? P. *venio e Patroclee,*
Qui balneum non vidit, ex quo natus eſt.
Ch. *At iſtud vnde tibi mali? dic obſecro.*
P. *Mulctauit hoc me Iuppiter malo, inuidens*
Rebus hominum, olim quòd puer iactauerim
Solos aditurum me bonos: id vero eo,

Vt cæcus ex his neminem dignoſcerem,
Adeo vſque iuſtis, & bonis ille inuidet.
Ch. *At per bonos ille colitur tantummodo,*
Iuſtosq. P. *nullus infitior.* Ch. *quin age modo,*
Si priſtinum tibi lumen eſſet redditum,
Fugeres malosne exinde? P. *ego vel maxime.*
Nam ab hoc genere longo abſui iam tempore.
Ch. *Mirum nihil, cum ipſe & ego video qui probe.*
P. *Me mittite iam, de me tenetis omnia.*
Ch. *Quin per Fidium retinebimus tenacius.*
P. *An non ego prædixi negotium mihi*
Vos eſſe facturos? Ch. *at animum da obſecro,*
Nec deſerat per tantulum me, quare licet,
Vſquam virum alium gentium non reperias,
Qui moribus ſit præditus melioribus.
P. *Omnes id ipſum iactitant: verum vbi me habent,*
Vbi ſunt abunde farti, vbi denique diuites,
Impendio ſunt peſſimi tunc ſcilicet.
Ch. *Sic res habet: at omnes tamen non ſunt mali.*
P. *Immo Hercule omnes.* K. *quærit hic malum ſibi.*
Ch. *At vt experimento, ſi maneas, ipſe videas,*
Fient quæ apud nos bona, mihi fac ſis moriger.
Etenim (ſuperis auctoribus dictum velim)
Hoc ſpero oculorum te malo ſanauero,
Lumenq. reddidero. P. *minime iſthuc effecies.*
Nec enim volo videre rurſum. K. *quid tu ais?*
Eſt natus ingenio egregie hic ad miſeriam homo.
His perſuaſo ſtultiloquijs Iuppiter
Daret, ſcio, malum mihi. Ch. *num non malum*
Dat, obſecro, qui ceſpitantem errare ſinat?

P. *Id neſcio, ego illum timeo tamen, quàm maxime.*
Ch. *Vere ne ais? demum o timidiſſime omnium,*
Ipſumne famigerati aliquid Iouis imperium
Et fulmina eſſe credis hemidrachmij?
Modo liceat videre vel momentulum?
P. *Haud profer iſthæc peſſume tu.* Ch. *pauca obſecro*
Oſtendam enim tuo eſſe te multo Ioue
Potentiorem. P. *tu ne me?* Ch. *per cælum vtique.*
Primum ergo per quênam imperat dijs ille? K. *per*
Pecuniam, huius grandis illi copia eſt.
Ch. *Age hanc, quis illi?* K. *hic ſcilicet.* Ch. *quid?*
non etiam
Illi per hunc ſacrificia? K. *hercule oppido,*
Precarioq; diuitias plane petunt.
Ch. *Horum igitur auctor vnus hic eſt omnium,*
Et iſta ceſſabunt velit hic modo omnia.
P. *Quinam hoc?* Ch. *quia nullus nempe debita ſacra faciet,*
Neque boue, neque libo, neque alio quopiam,
Nolente te. P. *qui inquam iſtud?* Ch. *hem, qui interrogas?*
Quia non habebunt vnde comparent, niſi ipſe ſufficias, adeo vt moleſtus ſi fiet
Vtiquam tibi, totum queas euertere
Facile eius imperium. P. *quid ais? per me Ioui*
Sacra? Ch. *aio, quin ſi ſplendidum, pulchrumve quid eſt,*
Aut quod hominibus arrideat, per te omne id eſt.
Vni omnia ſunt pecuniæ obedientia.
K. *Tantilla & ipſe raptus in ſeruitium ego*

Fui

Fui pecuniæ, quia mihi illa deerat.
Ch. *Quin & meretriculas ferunt Corinthias,*
Si forte quiſpiam roget diues parum,
Aliam rem agere, verum vbi quis accedat probe
Nummatus, ex verbo ſtatim tergum dare.
K. *Ipſum facere illud puſiones, inquiunt,*
Ne minimum amatorum morati gratiam,
Sed nummulos. Ch. *meritorios narras, boni,*
Et ingenui non hoc. K. *quid ergo?* Ch. *alius equũ,*
Moloſſum alius rogat, K. *veriti pecuniam*
Sane, pro amore petere mercenario,
Abſurdam honeſto palliant rem nomine.
Ch. *Omnes & artes, omnis & ſcientia.*
Te propter vnum inter homines inuenta ſe-
dentarius corium ille concidit, alius
Exercet æs; tractat alius fabrilia:
Ille excolit, quod cæpit e te, aurum, vacat
Ille ſpolio, compendium ille ædificio
Quærit; alius fullonicam facit, lauat
Vellera alius, polit alius corium, alius
Diuenditat cæpam, glabram per te haud timet
Adulter. P. *o me horum omnium quondã inſcium.*
Ch. *Rex nonne propter hunc ſuperbit maximus?*
K. *Nunc propter hunc concilia habentur omnia?*
Ch. *Non tu Triremes vnus, obſecro, apparas?*
K. *Non militem hic alit Corinthi extrarium?*
Ch. *Non lacrymas excutiet iſte Pamphilo?*
K. *Quin, piſciuendæ nonne ſimul cum Pamphilo?*
Ch. *Et nonne pedit propter hunc Argyrius?*
K. *Nonne ob te etiam ſunt fabulæ Philepſij?*

Belli

Ch. *Belli ſocios non concilias tu Aegyptijs?*
K. *Laiſne, non propter te amat Philoniden?*
Ch. *Turris Timothei?* K. *corruat in caput tibi.*
Ch. *Age, & reliqua non per te aguntur omnia.*
Nempe vnicus tu rerum es auctor omnium,
Pro certo habe, velis malas, velis bonas.
K. *Hi pro quibus ſtas ipſe, vbique gentium*
In omnibus ſunt fortiores prælijs.
P. *Ego vt tot vnus poſſim obire munia?*
Ch. *Quin hiſce multo plura per Fidium Iouem:*
Vt non fuerit te fartus vnquam quiſpiam.
Eſt ceterarum namque modus, & ſatietas
Rerum, eſt amoris. K. *panis eſt.* Ch. *& muſices,*
K. *Bellariorum.* Ch. *honoris eſt.* K. *& pultium.*
Ch. *Virtutis eſt.* K. *eſt Caricarum.* Ch. *& gloriæ.*
K. *Eſt cruſtulorum.* Ch. *& imperij.* K. *lentis etiam.*
Ch. *At non fuit te fartus vnquam quiſpiam:*
Vt cui talenta modo obueniant decem & tria,
Habere iam ex eo cupiat ſex & decem:
Rurſum iſta vbi nactus eſt, quadraginta expetit,
Necdum ſibi vitam eſſe vitalem aſſerit.
P. *Narrare vera iam mihi videmini:*
Vnum tamen timeo. Ch. *quid eſt illud cedo?*
P. *Ne poſſe quem vos tanta dicitis modo:*
Opinione poſtmodum fallar mea.
Ch. *Hercle minime, quin illud omnes dictitant,*
Timidiſſimum Plutum eſſe. P. *nil vero minus:*
Effractor hoc mihi quiſpiam calumniæ
Intendit, aliquo forſitan irrumpens, vbi
Nil ad manum videt, bene concluſa omnia,

Meam

Meam timoris inſimulat prudentiam.

Ch. *Ne quicpiam tibi fiet curatio,*
Huic ſi modo rei promptus animum intenderis,
Te oculatiorem reddam, & ipſo lynceo.

P. *Mortalis iſthæc qui potis præſtare tu?*

Ch. *Innata ſpes eſt neſcio quæ mihi, Apollinis*
Laurum mouentis nuper ex oraculo.

P. *Horum ille conſcius eſt etiam.* Ch. *ſane quidem.*

P. *Videte quam vos rem geratis.* Ch. *impera.*
O bone tibi otium: iſtud ego effectum tibi
Vitæ & periculo dabo. K. *quin ſis & ego.*

Ch. *Plurimi aderunt commilitones insuper,*
Nobis quibus victus perinde ſuppetit
Iuſtis. P. *pape, ais commilitones pauperes?*

Ch. *Aio ego, ubi per te nempe fient diuites.*
Sed heus tu, age, propera. K. *quid eſt quod me ve-*

Ch. *Accerſe confines agricolas, quos, puto, (lis?*
Agreſtibus intentos reperies operibus.
Huic arbitri adſient negotio, bonis
Nobiſcum vt aeque participent præſentibus.

K. *Dicto obſequor: ſed hanc carunculam iube*
Per familiarium introferri quempiam.

Ch. *Iſtud ego curabo: tu age illud ocyus.*
At tu deorum Plute maxime omnium,
Ingredere mecū huc intro: namque hæc eſt domus,
Quam tu pecuniis hodie offertiſſimam
Reddas opus eſt: quo iure, quaque iniuria.

P. *Verum moleſtum eſt illud, ac graue admodum*
Mihi, paſſim alienas familias adire, ſci-
licet quia nil inde redit ad me commodi.

Etenim

Etenim incidam ſi in quempiam parcum nimis,
Terra ſub ima me recondit illico.
Tum forte ſi accedat quis amicus, vel probus,
Vel tantulam qui corroget pecuniam,
Vidiſſe ſe me vmquam negat. ſi in prodigum,
Obiectus & meretricibus, & talis miſer
Nudus foras protrudor, intra temporis
Spatium breuiſſimum. Ch. *modeſtum vt qui virũ*
Non nactus vmquam es: at id adeo eſt mihi inge-
Parciſſimus ſum nempe, ſi quis eſt alius. (niũ.
Sum prodigus itidem, cum id ipſum poſtulat
Res. ſed age, eamus intro: volo quoque videant
Et vxor, & quem vnicum habeo, te filius:
Quem ego magnopere vnum, a te modo vno
amo. P. *audio.*
Ch. *Namque tibi cur ipſam rem aperte non loquar.*
K. *O cæpam eandem ſæpius, compranſi hero ſodales*
Viri, populares, & laborioſi: agite, accelerate
Veſtigiũ. cunctandi etenim non vlla copia, in ipſo
Eſt tempus articulo, quo adeſſe auxilio oportuit
Ch. *Iam nos diu viam vides inſtare concitato (vos.*
Quã poſſumus gradu, ſenio viri vtpote debilitati.
Ne vero opinere, haud hodie mehercule prius ego
curram,
Quàm tu illud efferas, quid eſt quod nos tuus ve-
lit herus.
K. *At ego id tibi pridem recènſeo, nec ipſe me audis.*
Iucundam herus de cetero denunciat, & beatam
Vitam omnibus vobis miſera hac, & in labo-
rioſa

Abiecta. Cho. *At iſthuc vnde nunc prodijt, ama bo, rerum?*

K. *Ingreſſus eſt nunc nunc domum, neſcio quem agẽs ſenem vna*

Secum, rigentem, incuruiceruicum, ore caricato,
Edentulum, glabrum, miſerum, per cælum, & apellam opinor.

Ch. *O nuncium aureũ? iſtud obſecro de integro renarra.*
Nam ſignificas illum attuliſſe copiam pecuniæ. k. *inquam ego ſenilium attuliſſe copiam malorũ,*

Ch. *Num forſitan te impune abiturum furcifer arbitraris.*
Si quid fefelleris, hunc modo me tenente ſcipionẽ?

K. *Hominem putatis ingenion' me ſemper eſſe eodem*
Ad omnia? neque dicere ſane quidpiam, vel vnquam?

Ch. *Vt verbero eſt grauis: at tui inclamant pedes biu præ*
Deſiderio, videlicet, cyppos pedicasq. inhiantes.

K. *Tua nempe iudicare ſorte littera aſſecuta eſt:*
Quid adire ceſſas, ſymbolum cum porrigat tibi Charon?

Ch. *Male pereas, vt ingenio falſus animi es: mihi qui*
Illudis hoc modo. Sed id non prorſus es locutus
Quidnam ſiet, propter quod, inquam, accerſimur negoti
Multo labore qui graues, cum etiam minime va-

K. *Accurrimus, bulbũ illico radicibus relictis. (caret.*
At iam amplius celare nequeo vos: domum ille Plutum

Du-

Duxit, opera cuius erimus omnes diuites hodie omnes.

Ch. *Verene ais? diuitibus omnibus licet eſſe nobis?*

K. *Quin & Midis, per cælites, modo ſi auriculæ aſini adſint.*

Ch. *Quàm lætor & recreor animi, ductare libet choream*
Præ gaudio, ſane ſiquidem tu ſerio iſta narras.

K. *Volo & ipſe ego, Threptanelo in morem Cyclopis olim*
In hunc modum pedes agitans tripudium mouēdo
Vos agere: ſequimini ergo chara pignora, occinentes
Subinde ouium balantium, &
Caprarum olentium melos.
Et penis exerti hirci apellæ extrema lingitote.

Ch. *Quæremus & nos Threptanelo rursū Cyclopa balāte, ſcalidum, te ſcilicet, & perigerulum prehendemus, agreſtia olera crapula madentia euomentem, ouibusq. præeuntem ducem,*
Somno ſolutum ex crapula.
Paſſim adorientes torre conterebrabimus præuſto.

K. *Rurſum & ego Circen, noxio quæ poculo Corinthi,*
Mirum reformatos hominum ex facie in ſues repente
Fimo coegit ſordido
A ſe ſubacto veſcier, Philonide ſodales,
Imitabor omnibus modis
Vos grunientes ergo præ laſciuia,
Inſequimini parentem.

Ch. *Te deinde Circen, noxias miſcere potiones*
Solitam, & reformantem in ſues præſtigijs ſodales

Vlyſſis exemplo prehen-
ſum teſtibus, appendemus e laſciuia, caprorum
que, vt aßolent, merdabimus
Nares: tu Ariſtillus ſubhianti ore occines,
Inſequimini parentem.

K. *Verum, agite ridicularijs adinuicem iam omiſſis,*
Aliam rem agite de cetero: hinc
Ego me intro confero, carnium,
Et panis, vt ſi hero queam
Quid clanculum expiſcarier,
Id mandam, eoque me ſubinde exerceam labore.

Ch. *Saluere vos iubere, populares viri,*
Merito eſſet oppido abſoletum, & putidum.
Saluto vero rite vos, recto ordine
Qui pote alacres in tempore adeſtis: vt mihi
Hucuſque qui conſocij vbique in omnibus,
Seruando etiam nunc ſitis auxilio, deo.

Ch. *Bono animo es. ipſum te videre putes vide*
Me, Martem. ain? Plutum pateremur cui rapi?
Tantas qui ob vnicum mouemus publica
In concione triobolum, tragœdias.

Ch. *Et video recta Blepſidemum huc tendere,*
Qui quantum ego ex geſtu, atque adeo greßu pro-
pero
Conijcio, de re non dubium eſt, quin reſcierit.

Bl. *Quid hoc negotij ſit, vnde, & quomodo,*
Sic de repente Chremylus, inquam, diues eſt
Factus, ſat intelligere nequeo, næ tamen
Multus de eo ſedentium ad Kuræa erat
Iam ſermo: ditatum repente videlicet

Quen-

Quendam; ſed & mirum id mihi eſt (factum bene)
Quod olim amicos diues accerſit ſuos.
Facit ille ſane more minime patrio.
Ch. *Rem totam aperiam, nec dolo dicam tibi*
O Blepſideme, viuimus melius quàm heri,
Licetq. participes, amicus vt pote.
B. *Factusq. ne vere, vt fertur, es diues Chremyle?*
Ch. *Equidem fore iam iam ſpero, ſi deus velit.*
Sane nam ineſt, in re, inquam, ineſt periculum.
B. *Quod?* Ch. *quod rogas?* B. *at effer id, age, perfice.*
Ch. *Nam geſſerimus ſi bene nos, nobis bene erit*
Quoque: ſin minus, mactabimur infortunio.
B. *Id onus minime probum videtur, nec mihi*
Sane placet, poſt namque tantas tam ſubito
Natas opes, animo eſse rurſum ita pauido,
Prodit facinoris, neſcio quid, ſani parum.
Ch. *Hem, quid tu àis ſani parum?* B. *quid ſi dei*
Poſt forte fanum depeculatum, modo
Admiſſi agit te conſcientia ſceleris?
Ch. *Malorum Apollo auerſor? haud quidquam horum ego.*
B. *Agape o bone nugas, rem teneo equidem omnem ego.*
Ch. *Nil quæſo ſuſpicere de me tale.* B. *vah,*
Vt ne inuenire prorſus eſt bonum virum,
Omnes ſed vni inſeruiunt miſere lucro.
Ch. *Sanus equidem ſat eſſe non videre mihi.*
B. *Quàm a priſtinis mutatus olim moribus?*
Ch. *Tu minime es apud te homo ſatis.* B. *verum vide,*

Vt ipſe nec aſpectus loco maneat ſuo ,
Et facinus admiſſum manifeſte comprobet .
Ch. *Scio quam rem agas,quaſi quidpiam furatus ego*
Te participem vis faciam. B. *ego men' tu vt participem ?*
Ch. *Longe alia alia hæc res eſt , ſecus ac putas habet .*
B. *Furatus haud es , at rapuiſti.*Ch.*inquam furis.*
B. *At neque quidem quemquam ſpoliaſti, te obſecro ?*
Ch. *Minime aio ego .* B. *o magne Hercules,quo te igitur age*
Vertas rogo?verum obſtinate qui abnegas?
Ch.*Me namque criminis vocas,rei inſcius .*
B. *Amice , ego hoc a minimo adeo expediam tibi,*
Fiat priuſquam ciuitati propalam ,
Nummo,videlicet, ora rhetorum obſtruens .
Ch. *Iſthoc mihi videare amicus oppido ,*
Minas vbi erogaueris tres , duodecim
Dixis. B. *Tribunal iam hinc ego te ad publicum*
Cum vxore libcrisq. ſiſti ſupplicem
Prouideo . quales Herculis olim liberi
Populo dedere ſupplicium,apud Pamphilum .
Ch. *Erras homo miſer : optimos quin quoſque ego*
Comes , modeſtos quoſque fecero viros
Ad ſacietatem diuites vſque . B. *quid ais ?*
Adeone grande,quæſo,furtum eſt? Ch.*Heu mali.*
Impendio peribis . B. *immo tu hercule ,*
Ipſe arbitror. Ch.*vero minime ſcelus habeo*
Nam Plutũ ego . B. *tu Plutum ? age quem tandẽ?* Ch. *deum ?*
*Ipſum ipſum.*B.*vbi ille?*Ch.*intus.*B.*vbinam?*Ch.

apud me. B. *apud te?* Ch.*equidem.*

B. *Non ad* Koracas *? Plutusne apud te?*Ch.*per deos Omnes.* B. *ain tu?* Ch.*aio,inquam,ego.*B.*per Cererem ais?*

Ch. *Magnum immo Neptunum.* B.*marinum deieras?*

Ch. *Quin, ſiquis alius eſt adhuc Neptunus, alium.* B. *deinde non mittes amicos ad tuos?*

Ch. *Non eſt in iſto dum negotium.* B. *quid ais, Non dare poteſt?* Ch.*ſane minime. nã enim prius.*

B. *Quid?* Ch.*lumen oportet reſtituamus.* B.*cui cedo?*

Ch. *Pluto, quod erat,videlicet, illi priſtinum.*

B. *Num eſt cæcus obſecro?*Ch.*per Iouẽ Fidiũ vtique,*

B. *Mirum nihil,ſi ad me ille numquam venerit.*

Ch. *Verum,modo ſi dij voluerint, nunc venerit.*

B. *Medicum igitur introducere quempiam eſt opus.*

Ch.*Age,quis in vrbe medicus eſt hoc tempore? Merces nam vbi nulla eſt, nulla nimirum quoque ars.*

B. *Iſthuc agamus.* Ch.*nullus eſt.* B.*ita arbitror.*

Ch.*At certe ea demum ſanior ſententia eſt,*
Quam verſo iamdudum, illum ad ædem Aſclepij
Deducere,ſcilicet. B.*ſapienter conſulis,*
Nil des moræ amplius: properè vnum hoc expedi.

Ch.*Eo.*B.*gradũ quàm pote moue.*Ch.*hoc ipſum facio.*

I. *O facinus inſolens,callidum inceptum,& nefas,*
Homunculi audent quod miſerrimi duo.
Quo. quo fugitis? quin ſiſtitis? Ch. *magne Hercules?*

I. *Deperdam ego vos peſſimos hodie male,*
Qui audetis auſum non ferendum:quale non

Vmquam eſt hominum auſus, aut deorum quiſpiã
Antehac, vt vt ſcelera periſtis oppido.
Ch. *Quæ tu mulier es? nam videre pallida.*
B. *Erinnys eſt fortaſſis ex tragœdia.*
Vt quæ furioſum quid tuetur, & tragicum.
Ch. *At non habet vero faces.* B. *flebit igitur.*
I. *Quam vos putatis eſſe me?* Ch. *ſtabulariam*
Næ ego, ouiuendiamve: non alioqui enim
Sic eiulaſſes læſa nulla iniuria.
I. *Veron'? an hoc non eſt facinus grauiſſimum,*
Me, ſcilicet, orbe velle toto expellere?
Ch. *Ergo reliquum fiet barathrum ſane tibi:*
At dixe dudum oportuit quis tu ſies.
I. *Quæ fecero dignum dare ſupplicium hodie*
Vos hoc ſtudio, qui me hinc ſtudetis abigere.
B. *Caupona num hæc è proxima eſt vicinia?*
Quæ me puſillis vſque ſugit heminis?
I. *Inopia ego ſum, olim quæ ab annis plurimis*
Conuiuo vobiſcum. B. *dij, Apollo ſumme, quo*
Fugias? Ch. *quid agis hem meticuloſa bellua?*
Non tu reſiſtis? B. *oppido non.* Ch. *non manes*
Inquam? duo viri fugimus vnam feminam?
B. *Quia eſt inopia, qua miſerrime vſpiam*
Eſt procreatum pernicioſius nihil.
Ch. *Siſte obſecro, ſiſte.* B. *haud ego per Dium Fidium.*
Ch. *Iſthuc ſic aio facinus enimuero facino-*
roſiſſimum, omnia vt facinora non ſient
Adeo, deum arrepta fuga relinquere,
Nec iſtius timore pugnam inſiſtere.
B. *Id nos quibus armis? quove freti robore?*

Nam quem illa clypeum pignori fœdiſſima,
Thoraca quem non noxium dat pignori?
Ch. *Bono es animo, huius, ſat ſcio, de moribus*
Inſigne trophæum hic vnus excitauerit.
I. *Hiſcere etiam num audetis ò piacula?*
In ipſo in ipſo deprehenſi crimine?
Ch. *Verum ſceleſta, ſedit vnde tibi hiſce nos*
Conuitÿs inceſſeres iniuria?
I. *An non, amabo, iniuriam arbitramini*
Mihi facere vos, dum Plutus vt rurſum videat,
Agitis? Ch. *tibi tu iniurium fieri id putas?*
Quod omnium mortalium facimus bono?
I. *Quid vos queatis iuuenire boni?* Ch. *quid ais?*
Te nempe primum exterminare Gracia.
I. *Me exterminare? at quodnam hominibus creditis*
Poſſe grauius malum dari? Ch. *quodnam rogas?*
Si nempe quod facere inſtituimus, efflueret.
I. *Eius rei primum rationem reddere*
Volo, ſiquidemq. permanifeſte oſtendero,
Vobis bonorum vnam eſſe me cauſam omnium,
Vos viuere per me, mittite hoc. quòd ſi minus,
Fuerit quod animo collubitum veſtro facite.
Ch. *Proferre tu audes iſtud ò fœdiſſima?*
I. *Audi obſecro, mihi fuerit facillimum,*
Errorem in hac re tibi facere palam tuum.
At, ſi bonos facturum ais te diuites,
B. *O tympana, o & compedes, non veſtram opem?*
I. *Minime eiulare decet, priuſquam rem teneas.*
B. *Quis continere ſe queat mortalium,*
Hæc ſi audiat, quin eboet? I. *modo qui ſapiet.*

Ch. *Quæ pœna vis ſiet tibi,ſi criminis*
Conuicero? I. *Quæ? quæ videbitur.* Ch. *æquum ais.*
I. *Nam victi eandem vos rei ſubibitis.*
B. *Sat eſſe viginti putas mortes,rogo?*
Ch. *Iſthuic puto: at nobis duæ multæ fuant.*
I. *Non his minis effeceritis quo modo,*
Quin,quod habeat de iure quis dicat ſuo.
Ch. *Quin vos, quod oportuit dudum, ſtringens quid dicite, quo iſthanc*
Dicto certãtes conuincatis,nec quid prodite molle.
Ch. *Arbitror ego ſane, pernotum illud penitus omnibus eſſe:*
Aeque nihil eſſe æquum, quàm iuſtis ſuppetere omnia abunde,
Hominum qui & impij, & mali ſint, ægre viuere contra.
Illud igitur affectantes nos, vix tandem inuenimus, apte
Qui conſilium pulchrum,atque inſigne,atque vtile ad omnia perſtet.
Etenim ſi iterum videat Plutus, nec cæcus amplius erret,
Futurum,vt quoſque bonos frequentet,illisq. aſſiduus ſit,
Fugiatq. malos de cetero, & impios, ſubindeq. fiant
Boni omnes, omnes diuites, & numinum reuerentes.
Aſt hoc quis maius inueniat bonum mortalibus vmquam?

Nullus

B. *Nullus equidem, nemo hanc roga. hoc ipſum in primis ego teſter.*

Ch. *Nam quis non furijs, aut ſi mauis, quopiam inauſpice caſu*
Res mortalium agier dicat, quæ nunc ſunt, cum videat, qui
Horum ſint peſſimi, abundare opibus, hisq. ſcilicet vndecunque, & quacunque immenſis contractis: horumq. ſient qui
Boni, quibuſcũ vt plurimum verſeris, ducere vitã
In ſumma inopia. eſſe aio igitur qua hæc ceſſent omnia, Plutus
Si rurſum videat, beneficium quàm maximum hominibus, inquam.

I. *O duo, queis inſanire adeo nihili eſt, ſilicernia, queisq.*
Deliramenta partiario placent, ſocinngi.
Equidem ſi id quod agitis obtineat, non ère ego fore veſtra
Prædico vobis. nam ſi videat, ſeq. præſtet eundem
Hic omnibus, non artem vllam vllus, ſed nec vllam homo curet
Scientiam dehinc: queis demptis duobus, quis corium, aut æs
Exerceat, qui naues? quis rotas fabricet? faciat quis
Fullonicam? quis ſarciat de eo? quis ædificet? quis
Pelles poliat? cultisq. ex agris legat in tempore fruges?
Vobis ſi diuitibus viuere licet horum ſollicitis nil.

Nugas.

Ch.*Nugas. expediet famulitium hæc,quæ narras omnia nobis.*

I. *At ipſum iſthuc vero nobis obſecro famulitium vnde?*

Ch.*Pecunia ſane ſuggeret.* I. *ac quis quæſo huiuſcemodi det*
Operam mercaturæ, perinde diues? Ch. *lucrum animo cui*
Sit,nimirum a plagiarijs quis nactus Theſſalicis. I. *at*
Hercle argumento hoc veſtro nec mercaturam faciat, nec
Plagiariam quis poſthac: nam quis tam exmens fuat homo, qui cum
Domi habeat ſatis,iſthoc velit facto periculũ adire
Capitis? cogere vt tandem ipſe fodere, ipſe arare, ſubire
Ipſe reliqua tu munia: ita vt acerbior longe tibi vita hac,
Sit illa futura. Ch. *tuum in caput omen eat.* I. *iam lectuli erunt, in*
Quibus cubes nulli,non ſtragula: nam quis texere diues
Velit illa? non vnguenta, quibus ſponſam cum duxeris, vngas:
Non vlli uariæ ueſtis ſumptuoſi denique cultus.
Quæ uero ſunt diuitiæ, iſthæc cum deſint omnia? uobis
Tamen horum eſt, quæ uſui ſunt, omnium abundans copia per me.

Ego

Ego namq..deſidem, veluti imperio, cogo artificem per
Inopiam, & egeſtatem, quopote pacto ſibi quærere victum.

B. *Quid tu queas præſtare boni? ſane oppido maculas ex*
Thermis, ſubeſurientum puerorum, atque adeo vetularum
Rixas: adde pedum præterea, atque pulicum, culicumque
Numerum innumerum, moleſte qui caput circun ſtreperi vſque
Infeſtant; & ſubinde eſuries occinunt, age, ſurge.
Quin etiam ad hæc pro pallio centunclum, cimicibus pro lecto refertum iunceum thorum, ſomnium excutiat qui
Vel dormienti, putrem pro ſtragulo inſuper ſtoream, pro
Puluinari ad caput, pergrande ſaxum: frondibus vti,
Maluæ pro pane: tum pro cruſtulo, folijs raphani: pro
Scamno vero, fractæ vti capite vrnæ: fracti inſuper vti
Pro mactra latere dolij. bonorum vero age multorum oſtendon' auctorem te ego mortalibus omnibus eſſe?

I. *Mendici narraſti vitam: facit ad meam nihil horum.*

Ch. *Nos inopiæ mendicitatem dicimus eſſe ſororem.*

I. *Vos*

I. *Vos hoc nimirum, qui & ſimilem Dionyſiũ Thraſibulo.*

Non talem vnquam vixi ego vitam, nec ſpero per Fidium vnquam

Viuam: mendici eſt, quem narras, proprium, prorſus vt habeat nil.

Eius, qui ſiet inops, contra operi intentum viuere parce:

Cui deſit ad communem vſum nil, cui ſuperſit itẽ nil.

Ch. *Beatam hominis narras vitam, poſt fraudatum genium, poſt*

Labores tantos, ſibi nil demum qui ad iuſta relinquat.

I. *Studes cauillo, & ſcõmatis, nec rẽ ipſam expendere vis ſerio, qui ignoras quàm Plutum viros longe meliores*

Me facere, & ſpecie, & ingenio. per illum namque podagri

Fiunt, & ventricoſi, ſuripingues, & nimio plus

Obeſi: ego iunceos reddo, reddo acres, hoſtibus infenſos. Ch. *illos nil mirum ſi longa iunceos fame reddis.*

I. *Quin de modeſtia mea iam vobis expediam, oſtẽderoq. adeo, mihi conuiuere honeſtum, contraria Pluto.*

Ch. *Furari ſane, honeſtum eſt, parietes effringere, honeſtum.*

B. *Perhoneſtum vero eſt facinus hercle, lateas ob quod oportet*

Hoc

I. *Hòc age, vides in publicis paſſim vt rebus tenui dum*
Re oratores quæ facto optima ſunt, conſulunt populo:
Qui ditati e publico, cum re mores repente priores
Mutant, & ciuibus non ſecus ac hoſtes, inſidiantur.

Ch. *Horum omnino nil mentita es, quamq. nequam ingenio ſis.*
At nec minus flebis, ne eo ſuperbias mage: quæ iſthuc
Nobis coneris ſuadere, inopiam, præſtare opulentiæ. I. *verum tu de eo nondum me coarguere potuiſti.*
At garris oppido, geſticulariſq. Ch. *Cur igitur te*
Euitant omnes obſecro? I. *quia ſcilicet meliores*
Reddo; idq. vel in pueris uideas, licet optima quæque docentes
Qui patres fugiunt. odioſum eſt adeò dignoſcere rectum.

Ch. *Iſthucne Iouem tu noſſe neges rectum quæſo? ille tamen diuitias habet in primis, iſtamq. nobis mandat habere.*

I. *O nimium veteribus excæcati fabulis, homines: iam*
Iouem ipſum egere maxime, vobis fecero ego palam. Cur
Diues ita ille, inſtituturus certamẽ olympiacũ, quo

Quin-

Quinto quoque anno ex tota congregaret hellade
mortales, victorem proclamari iuſſit athletis
oleaſtrum?
At qui in abundantia tanta, aurum potius oportuit, inquam.

Ch. *Hoc magnopere ipſo oſtendit, quanti diuitias facit ille,*
Olympiacam qui dignatus victoriam nihili re,
Illas ſibi quàm parciſſime ſanctas; ſubinde reſeruat.

I. *Multo ſane quia inopem, eſt hoc compellare turpius illum*
Qui diuitem vſque adeo dicas illiberalem, & auarum.

Ch. *At te Iuppiter iſthic coronans oleaſtro male perdat.*

I. *Immo veſtram hanc audaciam, negare qui bona cuncta*
Per vnam eſſe inopiam vobis audetis. Ch. *hoc doceat vel*
Hecate: præſtet vtrum illorum diuitem magis, an inopem eſſe.
Nam diuitibus per menſes ſingulos proponere cœnam
Iubet illa, inopeſq. qui ſint, vix appoſita abſumere contra.
At iam peri, ne quid muti
Vel tantulum.
Nam & ſi ſuaſis, non perſuaſis.

I. *Argiui, obſecro, quæ iſthic profert?*

Con-

B. *Conuictorem Pauſona inuoca.*
I. *Quid agam miſera?*
Ch. *Ad Koracas quamprimum a nobis.*
I. *Quo me gentium?*
Ch. *Hinc ad Kyphonem: at ne differ,*
Quin propera ocyus.
I. *Vos certe rurſum me huc ſcio*
accerſetis.
Ch. *Tunc redeas licet, at diſperi*
Nunc: ſedet hercle mage diteſcere
Mihi, & tibi fletum mandare.
B. *Id volo ego, nimirum diues*
Cum liberis & vxore
Comeſſari, lotuſq. probe
A balneo nitidis rediens.
Operarijs,
Paupertatiq. oppedere duræ
Ch. *Abit illa condigna affici a nobis male.*
Nos ambo rite ipſum ocyus porro deum
Ducamus acclinatum ad ædem Aſclepij.
B. *Quin nil moremur, obuiam ne quis fuat*
Rurſum impedimento forte, quo hæc fiant minus.
Ch. *Heus tu kario, iſthæc ſtragula huc foras opus,*
Ceteraq. quæ intus ſunt parata, efferrier:
Ipſumq. Plutum, vt moris eſt, deducier.
K. *O o beatos vos ſenes impendio,*
Qui pulte conuiuarier panis inopia,
Theſea ſoliti dum celebrantur ſacra,
Omneſq. adeo qui moribus ſient probis.

Ch. *Quid id eſt cedo amicorum o tuorum tu optime?*
Nam nunc quid neſcio præfers boni,
K. *Bene proſpereq. res hero ceſſit hodie,*
Plutoq. multo melius, ex cæco vt pote qui
Eſt exoculatus in nitidiſſima lumina:
Aſclepium Pæonæ nactus beneuolum.
Ch. *Ain gaudeam tu? ain tu eiulem?*
K. *Lætitia nolitis velitis ſane adeſt.*
Ch. *Celebrabo magnis ingenuum encomijs,*
Et grande hominibus lumen Aſclepium.
Mu. *Quis clamor hic eſt? ecquid apportat boni?*
Huc nanque auido iam dudum ego deſidero,
Huc intus expectans ſedentaria animo.
K. *Age ocyus, vinum affer hera, vt & tu bibas.*
Nanque eſt, ſcio, id valde ingenitum ingenium tibi.
Vnus bona affero ſimul tibi omnia.
Mu. *Vbi illa quæſo?* K. *ex his ſcies quæ dixero.*
Mu. *Ea igitur actutum iſtud effer, quidquid eſt.*
K. *Audi ergo: totam totam ego rem, eſt acta vti,*
Aedibus in caput vſque deducam tibi.
Mu. *Apage in caput mihi.* K. *ain? amabo, non bona*
Quæ nuncio eueniſſe? Mu. *at ego malam aio rem.*
K. *Primum omnium ergo ad ædem vbi ventum eſt dei,*
Virum quidem tunc temporis miſerrimum,
At iam beatum, ſi quis alius eſt homo,
Quicunque ducebamus, ac mare appulimus,
Ibi lauimus. Mu. *nimis ædepol felicem ais,*

Qui frigida narres hominem lotum ſenem.
K. *Poſt inde ad ædem rediimus rurſum dei:*
Vbi & placentæ,& liba ad altera omnia:
Et igne conſecrata mola eſt Vulcanio:
Plutum,vt fuit par,omnium acclinauimus
Primum,reliqui vnde pote ſtoream ſibi conſuit
Quiſque. Mu. *fuit & ad vos quiſpiam, qui numen?* K. *&*
Cæcus aderat quidam Neocledes,quo tamen
Oculatus ad furtum magis nemo fuit.
Multi inſuper morbis aderant,omni genere,
Affecti: vbi extinxiſſet ergo lampadas,
Denunciat de cetero ſomnum omnibus
Dei ſacerdos, admonens ſilentium,
Vt audiat quis ſtrepitum, ita rite omnes cubamus:ego pacto lumina ſomno euincier
Nullo poteram, olla me excitabat pultium,
Cuiuſdam anus a capite non longe adiacens,
Obrepere geſtibam ad quam ego mirum in modum.
Cum reſpiciens ſubinde, ſacrificulum video
Placentulas ſubcolligentem, libaq.
Videlicet a menſa ſacra, quin ex eo
Altaria circuncirca oberrantem omnia,
Sicubi reliquiſſet placentam quampiam,
Quæ in ſacculum demum ſacrauit omnia.
Iſthuc licere mihi perinde exiſtimans,
In illam ego oliam pultium inſurgo quoque.
Mu. *Hominum miſerrime,obſecra,non tu deum?*
K. *Quin per deos illud timebam maxime,*

Ne præueniret forte ad ollam me deus.
Præmonitus ab eius ante fueram ſacrificulo.
Sane igitur ipſa vbi ſtrepitum perſenſit anus,
Profert manum: aſt ego ſublato ſibilo,
Prehendo mordicus. anguis ac ſi eſſem Pareiias, illico iterum complicat illa dexteram.
Deinde inſonam continuit vſque præ metu.
Et acre, muſtella vt minime æque, ſubcrepuit.
De cetero me pulte ego probe exercui.
Stetiq. tandem fartus ex ſententia.

Mu. *Quid? ipſe nondum ad vos deus?* K. *minime dum, at illud ridiculum multo mage, quod feci ex eo,*
Ipſo deo aduentante pepedi grandius:
Meus intumuerat, ſcilicet, venter mihi.

Mu. *Non te ille factum ob iſtud aduerſatus illico?* K. *nihil minus. ſuberubuit tamen,*
Quæ aderat Iaſo, auerſa nares preſſit &
Panacæa. nec mirum id vtique, ſane thura non Pedo. Mu. *quid ille?* K. *ne minimum curauit hercle.* Mu. *ain tu inurbanum deum?* K. *minime equidem:*
At merdiuorum aio. Mu. *væ tibi miſero homini.*

K. *Ego me ſubinde pallio cooperui,*
Mihi metuens, iam ſcilicet: omnes ex eo
Circum ille morbos, ordine curioſius
Rimat: lapideum interea ei mortarium,
Et cocleare, & thecium apponit puer.

Mu. *Iſthuc lapideum ais?* K. *minime, inquã, thecium.*

At

Mu. *At tu videre qui pote iſthæc o ſcelus?*
Narras qui adopertum pallio te? K. *lumi-*
num
In pallio probe feneſtrato ſatis.
Primum ergo pharmacum Neocledi omnium
Emplaſtricum occipit: aliorum Tenium
Iniecta pote in mortarium capitula tria
Contundit, indit inſuper lentiſcinum-
que, Silphicumq. liquorem: aceto diluit-
que Sphettio: inuerſas, eo quin amplius,
Inducit ei quod mage doleret, palpebras:
Graue ineiulans ille, effugit. obridens deus,
Iſthic ego, inquit, oblitus ſedeas iubeo,
In concionibus ſies abſtemius
Periurio vt de hac. Mu. *quam ſapiens & pro-*
pitium
Numen? K. *tum ab hoc Plutonem ad ipſum de-*
uenit,
Illius ergo primum vbi attigit caput:
Sudarium nactus ibi purum, commodum,
Elixat inde palpebras, nubit caput,
Totamq. adeo faciem Panacæa faſcia
Purpurea ab ipſius dei poppiſmate,
Cum ecce e penetralibus duo, immenſum, exeunt
Magni dracones. M. *diuum amica numina?*
K. *Qui & faſciam ſenſim ſubeuntes, palpebras*
Hi rurſum oblamberunt, meo vt tu iudicio
Vini decem vix dum ebibiſſes heminas,
Cum oculatus ille denuo exurxat probe.
Applaudo manibus ego illico præ gaudio,

Et hero excutio ſomnum: dracones, ipſeq.
Penetralia templi in ima conceſſit deus,
At qui iacebant propter, amplexarier
Mirum in modum Plutum: vigilatumq. ex eo
Eſt, vſque clarum donec illuxit dies.
Merito ergo cumulatiſſime vnum Aſclepium
Tunc extuli, Pluto qui ita lumina reddiderit.
Digneq. Neoclidi tenebras offuderit.

Mu. *Vah, quanta, ſumme rex, potentia eſt tua?*
Verum cedo, ipſe Plutus vbi nunc? K. *Iam hic aderit.*
Turba eſſe quanta maxima poteſt, circum eum,
Vitam trahebant qui miſerrimam, probis
Tamen viri olim moribus amplexarier, &
Præ gaudio omnes copulare dexteras.
Queis contra abunde ſupererat rei antea,
Quod vndecunque iniuria congeſſerant:
Ferre grauius, ſuperciliaq. contrahere.
Plutum inſecuti illi redimiti floribus,
Lætum occinebant, inſonabat & ſenum
Colliſa muſicis ſolea progreſſibus.
Sed ea agite, vna omnes ſimul ſententia
Saltate, & exultate, choreas ducite,
Eſſe otioſis queis licet, ingreſſis domum
Ne dehinc quis hauſtum nunciet panarium.

Mu. *Eccere equidem te iſthoc lepidum ego ob nuncium.*
Donare torque clibanarium volo,

K. *Fac igitur illhuic nulla ſit rei mora:*
En ipſa noſtras turba propinquat iam fores.

Ego

Mu. *Ego introeo hinc, vt efferam bellaria,*
Veluti noue emptis quæ refundam luminibus.
K. *Procedo ego aduenientibus illis obuiam.*

C H O R.

P. *Primo nitentem Phœbi adoro lampada,*
Caſta ſubinde Palladis clarum ſolum.
Excepit & quæ me, regionem Cecropis:
Olimq. me pudet meorum erorrum, hominum
Qui tale frequentabam genus, quique aſſiduum
Queis me eſſe par erat, fugiebam maxime:
Id, omnium ante prorſus inſcius miſer.
Vt horum, & horum, ſane ego nil quidpiam:
At deintegro inuerſis penitus his omnibus,
Omnes deinceps faxo homines intelligant,
Errore factum quòd malos quondam adierim.
Ch. *Vale in malam. importuni amici quàm, obſecro,*
Sunt, qui repente, cum re oboriuntur tibi,
Vſque obterunt, franguntq. genua, geſtiunt,
Dum quiſque beneuolum affatim ſe oſtendere.
Nam quis me apud forum, genus quoduis, homo
Nunc non ſalutauit? ſenum circunſtetit
Quæ turba? Mu. *hominum amiciſſimi ſaluete duo*
Concede, amabo, te his ego bellarijs
De more perfundam. P. *minime iſthuc gentium.*
Nam primum oculato me ingrediente familiam,
Decet equidem nil minus, quàm efferrier
Quidquam domo, nil magis, quàm inferrier.
Mu. *Non tu igitur iſthæc excipies bellaria?*

P. *De more, vt aſſolet, domi hoc fiet melius.*
Tum certum, adhæc, effugerimus opprobrium.
Nam Comico nihil magiſtro indignius
Sit, a theatro quàm graui riſum elcere
Bellariorum velle congiario.

Mu. *Verum ædepol? recte mones: at vt hic citus*
Exurgat hoſpes oppido ad bellaria.

K. *O quàm eſt ſuaue diuitem eſſe, maxime,*
Paruo rei ſi ſit tuæ diſpendio.
Grandis bonorum influxit in noſtram domum
Aceruus, vlla vllius haud iniuria.
Iſthocce demum ſunt modo pergratæ opes.
Polline redundat copioſum arthecium:
Sunt amphoræ vino graues anthoſmio:
Argento, & auro vaſcula nobis omnia,
Mirere vt adeo, plena paſſim proiacent.
Plenus oleo eſt puteus, ſcatentq. lecythi
Vnguento, inundat contabulatum caricis:
Omnes & ollæ, & ollulæ, & cetabula
Facta ærea: piſcinarias olim putres
Quadrulas, operæ precium eſt videre argenteas:
Ex cornea ſubito laterna eburnea:
Seruis abunde ſuppetunt ludo aurei
Stateres, olim qui lapide, durum, ſoliti:
De cetero, volupe, aliјs iam tergimus.
Redimitus interea quidem corona herus
Sacrificat intus arietem, caprum, & ſuem.
Me fumus abegit, haud manere ibi potui:
Male vellicabat palpebras meas mihi.

Heus ſequere me puerule, age eamus ad deum.
K. *Heo? quis eſt homo iſte, qui huc profert gradum?*
D. *Vir nunc beatus, ante qui fui miſer.*
K. *Vnus bonorum es e numero videlicet.*
D. *Sum nempe.* K. *quid vero petis nunc?* D. *ad deum*
Contendo, fecit innumera qui in me bona.
Ego namque bona, quæ acceperam à patre plurima,
Inopes in amicos erogabam commodum.
K. *Et te illa defecere nimirum illico.*
D. *Sane quidem* K. *tuq. ex eo factus miſer.*
D. *Factum vtique: putabam ſtultus ego, quos beneficijs*
Deuinxeram meis, fore amicos ſimilibus
In caſibus fidos mihi, at hi me podice
Ne ducere dignum, quem aſpicerent quidem, dato.
K. *Ridere te, inquam, illi inſuper.* D. *dubio procul.*
Me reddiderat nullum ſuppellex arida.
K. *Inuerſa ceterum omnia iſthæc.* D. *deo igitur*
Vt pro hiſce dignas gratias meritis agam
Huc propero. P. *Verum pallium quid vult ſibi,*
Iſthic puer quod portat a tergo, cedo?
D. *Et hoc venio donarium ponere Deo.*
K. *Num, quæſo, eo initiatus es maioribus?*
D. *Immo oppido totos decem & tres obrigui*
Annos. K. *quid & crepida?* D. *cohiemabant ſimul.*

K. *Iſthæcce tu ut reponere?* D. *ſane quidem.*
K. *Perpulchra porro affers Deo donaria.*
Sy. *O me quater, o me quinquies; o me duo-*
deciesq., milliesq. hominum infelicem: io.
Vt ut perij miſer, malas res plurimas
Fortuna in exitium aſtruit meum, malis.
K. *Apollo fautor, propitia diuum numina?*
Quid illud eſt, quod ille paſſus eſt mali?
Sy. *An non ſcelera ego pertuli nefaria?*
Cui totam adeo deus hic familiam exhauſerit:
Qui ſaxo iam ſiet oculos cæcus iterum.
Sicubi mihi lites modo in mundo ſient.
D. *Ego prorſus ipſam rem tenere mihi videor:*
Hic mercis, arbitror, malæ vir quiſpiam
Eſt, cui minime affatim domi res ſuppetit.
K. *Suo merito ille maximo ergo perditur.*
Sy. *Vbi ille? qui ſtatim omnes diuites*
Nos pollicebatur per unum ſe fore,
Ex integro lumen redhiberet ſi ſuum?
Qui plurimos potius eo ipſe perdidit.
K. *Quos ille perdidit obſecro?* Sy. *me ſcilicet.*
K. *Effoſſor hercle parietum eras ex improbis.*
Sy. *Eſt nullius veſtrum nihil ſanum hercule,*
Certoq. totam vos tenetis rem meam.
K. *Amabo, ut ut ſuperbus animi prodijt*
Huc ſycophanta? D. *illa oppido, arbitror, eſurit.*
Sy. *Sublimis hunc ſaxo ad forum rapiare ego.*
Ibi alligatus ad rotam ut probe, palam
Flagitia facias tu tua K. *fleas impero.*
D. *Ita ſoſpitator Iuppiter me amet, ut bene*

Hic meritus eſt de Græciâ tota deus,
Qui ſycophantas diſperimet omnes male.
Sy. *Væ mihi miſero, men' & tu etiam ludos facis*
Fur partiario? at vnde tibi iſthuc pallium?
Quem ſemiamictum vidi ego centunclo, & heri.
D. *Apage, facio te tanti ego, quanti nihil,*
Vt qui drachma, geſto anulum hunc ab Eudama.
k. *Ictus at hic ad ſycophanticos nihil.*
Sy. *Hæc ſumma non iniuria eſt? ſic luditis?*
At dum haud locuti eſtis, quid iſthic vos rei:
Non ſiſtere, aio, vos boni hic cuiuſpiam
Cauſa. K. *minime Hercle, certo habe minimè tui.*
Sy. *Sane, quia per Iouem ex meo cœnabitis.*
D. *Faxint vtinam dij repente cum tuo*
Rumpare teſte, ventrem & exhauſtus adeo.
Sy. *Audetis hoc negare vos fœdiſſimi?*
Queis piſcium tanta intus, atque carnium
Eſt copia? hy hy hy hy hy hy hy hy hy.
k. *Num quid ſuboles miſerrime?* D. *trigus forſitan,*
Indutus iſthoc nempe qui ſit pallij
Sy. *Hæccine ferenda flagitia ſunt Iuppiter,*
Dijq. alij? hæc conuitia in me, quàm doleo
Probum hiſce hominem, & politicon accipi modis
D. *Ain? Probus tu, & politicus?* Sy. *nullus magis*
Eſt homo. D. *age, reſpondere mihi, quod rogo,*
potin?
Sy. *Quid tandem?* D. *agricola es tu?* Sy. *me adeo in-*
ſanum putas?
D. *Mercator?* Sy. *id, ſi quando commodum eſt, ſi-*
mulo.

D. *Ve-*

D. *Verum quid igitur? num artem aliquam tenes?*
Sy. *minime*
D. *Sic otioſus vndenam ergo victitas?*
Sy. *Negotia ſcilicet ego curo publica,*
Priuataq. omnia, D. *tu? quid edoctus?* Sy. *mihi ita*
Lubet: D. *qui igitur, effractor, eſſe bonus pote tu?*
Qui ex rebus, ad te quæ nihil, conflas odium
Tibi. Sy. *illud ad me; te obſecro, nihil lare? demererier, queis maxime poſſim officijs,*
Patriam meam. D. *calumnias ain officia?*
Sy. *Poſitas iuuare ciuium leges ego,*
Impune adhæc peccata nulli ſint facere.
D. *Ab re admodum ergo, iudices ſibi ciuitas*
Conſtituit. Sy. *at quis perſequetur crimina?*
D. *Quicumque volet*. Sy. *videlicet ipſus ille ego ſum.*
Ea vrbis ad me cura nimirum redit.
D. *Hercle illa curatorem habet quàm peſſimum,*
Potin cedo illud? otioſus viuere
Vitam in ſilentio. Sy. *ratio iſthæc eſt pecudis.*
Cui nulla penitus adſit humana actio.
D. *Non hoſce mores quomodo?* Sy. *non des ſi etiam*
Plutum mihi ipſum, ipſumq. Batti ſilphium.
D. *Depone pallium iſtud actutum*. K. *heus? tibi*
Dicit. D. *ſubinde & calceos*. K. *iſthæc tibi,*
Inquam, omnia. Sy. *e vobis eodum accedito*
Huc quis, fuat qui mage volet, K. *ipſus ille ego ſum.*

Sy. *Heu*

Sy. *Heu me miſerum, qui diſpolior luci arbitræ.*
k. *Aequum te alienis viuere ex negotijs?*
Sy. *Vide quid agas, iſtud ego teſtatum volo.*
k. *At teſtis ipſus aufugit, quem adduxeras.*
Sy. *Hei mihi, teneor miſer manifeſto.* k. *ſcilicet*
Nunc eiulas? Sy. *inquam, hei mihi.* k. *iſthunc mihi, cedo,*
Quo ſycophantam hunc induam centunculum.
D. *Pluto ille dudum conſecratus eſt, agape.*
k. *Donarium illud cenſeo dignum magis*
Deo eſſe ego, quàm operculum peſſimo homini,
Ornare pulchris veſtibus Plutum decet.
D. *At cui fuant, dic quæſo, calcei vſui?*
k. *Quin præterea & hos, ad faciem iamiam oppido*
Huic, id quod oleaſtro ſolent, ſuſpendero.
Sy. *Abeo, ſat vtpote qui videam, non eſſe me*
Vobis duobus, auxiliarem, ceterum
Si quempiam aſciuero, deus ficulnus hic
Et præpotens, pœnas hodie faxo duit,
Vnus rei qui publicæ totum ſtatum
Diſſoluit, auctore neque ſenatu ciuium,
Quin ipſa fiat cum nec auctor concio.
D. *Accinctus armatura agedum iam qui ſies*
Mea, adpropera hinc ad balneum, ſtatuſq; ibi
Tu ceteros inter Coryphæus concale,
Namque olim & hæc erat mihi quoque ſtatio.
k. *Verum prehenſum teſtibus, domo foras*
Subinde durus balneator extrahet,
De commate eſſe prauo vbi cognouerit.
Nos hinc eamus intro adores vt deum.

An. *Certe iam amici conſenes in familiam*
Deuentum oportet huius eſſe noui dei,
Aut ſane aberraſſe penitus tota via.
Ch. *Veniſſe ad ipſas te ſcias certo fores*
Mea pupula, quæ ita interrogaſti in tempore.
An. *Nunc ergo ego intus euocabo quempiam.*
Ch. *Minime opus eſt, en ipſus exeo tibi.*
Verum quid iſthuc ſit cedo, cur huc veneris.
An. *Sum grauia paſſa amice ego, atque iniuria,*
Iſthocce cui nouo deus cum lumine
Vitam peracerbam effecerit meam mihi.
Ch. *Amabo, num & tu Sycophantria mulier*
Eras mulieres inter? An. *ædepol minime.*
Ch. *At hercule iſthæc forte non tibi inopia.*
An. *Me ludis, at ego virgine miſera vellicor.*
Ch. *Quin igitur effers id quid eſt virginis?*
An. *Da operam. erat adoleſcentulus quidam mihi*
Pauperculus, alioqui honeſtis moribus,
Et facie honeſta; is, ad aliquam ſi quando rem
Fortaſſe opus fuiſſet, aderat præſto mihi,
Illiq. abunde ſuppetebant omnia
Per me. Ch. *quid ille a te expetebat maxime?*
An. *Non multa vero. namque me ſupra modum*
Reuererier ſolitus, drachmas in pallium
Viginti, & octo corrogaſſet inſuper
In calceos, ſororibus ſubuculam
Emerem, ſuæ & matri ſubinde operculum,
Tum forte tritici medimnas quattuor.
Ch. *Minime per Apollinem refers multa admodum,*
Manifeſte vt ipſo quàm ſiet te reueritus.

Pro-

Prodat. An. *nec illud dictitabat ſe quidem*
Propter coitum petere, ſed amoris gratia
Geſtaret vt mei memoriam, pallium.
Ch. *Narras amantem perditiſſime hercle hominem.*
A. *At non eodem & nunc animo in me eſt peſſimus:*
Sed ſunt ab olim penitus inuerſa omnia.
Cum nuper illi hanc mitterem placentulam,
Nonnullaq., ad hæc, quæ quadrulæ impoſueram alia,
Venturam item ſub veſperum mandarem. Ch. *age*
Quid ille? A. *remiſit, ad mea illa, cruſtulum*
Hoc amplius mihi, neve quando ad ſe ex eo
Venirem ego, tum & illud ad hæc auctarium.
Fuiſſe quondam ſtrenuos Mileſios.
Ch. *Significat haud vulgare eo ipſo ille ingenium,*
Cui diuiti lens diſplicet, promiſcue
Cibos cum haberet pauper omnes antea.
An. *Atqui ædepol ſolitus erat, antehac oſtium*
Adire meum ille quotidie. Ch. *vt quid extraheret*
Sane. A. *minime Medius Fidius: mire aſt meam*
Geſtibat ad vocem. Ch. *ipſum & hoc vt acciperet*
Videlicet. A. *tum conſpiceret ſiquando me*
Triſtem, batium occinebat, & Nitarium.
Ch. *Atque inde nimirum erogabat calceos.*
A. *Maiora quin me nuper ad myſteria*
Vectam eſſedo, quidam quòd inuidiſſet, vnam vapulaui ego miſera ſolidam diem,

Erat

Erat vſque adeo Zelotypus adoleſcentulus.
Ch. *Volebat, vt videtur, vnus omnia.*
A. *Me aiebat habere ſubinde perpulchras manus.*
Ch. *Cum nempe viginti ſibi porgerent drachmas.*
A. *Odorem etiam ſuauem cutis aiebat meæ.*
Ch. *Merito illud ille Pol, Thaſium cum funderes.*
A. *Tum & eſſe pulchrum, & molliculum aſpectum mihi.*
Ch. *Næ homo haud erat bardus, qui ita exugere vetulæ*
Virginoſæ nouerat peculium.
A. *Hoc factum ab illo non bene, qui promiſerit*
Cuiquam, nihil quidquam fore per ſe iniurium.
Ch. *Dic tu modo, quidnam vis fieri, factum dabo,*
A. *Puto optimum, atque æquiſſimum eſſe, cogere*
A me bene affectum, rependere gratiam,
Nec æquum alioqui, vt ei rei quidquam fuat.
Ch. *Hanc ſingulis tibi noctibus ille gratiam.*
A. *At affore mihi ſpoponderat, quoad viuerem.*
Ch. *Probe, at ille te minime putat iam viuere.*
A. *Vt quæ dolore ſcilicet contabui.*
Ch. *Immo oppido Hercle emarcuiſti, vt arbitror.*
A. *Ita vt per anulum facile me traxeris.*
Ch. *Incernicula fuat anulus ſi iſthic modo.*
A. *Sed optime, eccum ad me ipſus incedit iuuenis,*
Quem accuſo iamdudum tibi, ad conuiuium
Videtur ire ceterum. Ch. *ſane oppido,*
Progreditur vt qui cum corona, & lampade.
Ad. *Saluto plurimum,* A. *quid ait?* Ad. *canos equidem*

Con-

Contraxti amaſia, nimio tu celerius.

A. *Hei mihi miſeræ, quibus afficior iniurijs.*

Ch. *Longo, arbitror, te haud vidit ille a tempore.*

A. *Hem, quid tu ais longo? qui apud me & heri fuit.*

Ch. *Huic forte ſecus, ac vulgo hominibus accidit, Cui & ebrio adeo, rectius vident oculi.*

A. *Minime, ſed eſt ita ingenio procax homo,*

Ad. *Neptune magne? ſenum auxiliaria numina?*
Quot illa rugis complicatam habet faciem?

A. *Hau hau*
A me hinc procul tædam obſecro. Ch. *recte monet.*
In hanc enim fauilla ſi minima incidat,
Perinde ſit, ac ſi in æreſionen aridam.

Ad. *Tantiſper agedum ludere mecum vin?* A. *vbinam?*

Ad. *Iſthac, nuces nacta modo.* A. *quem ludum, rogo?*

Ad. *Quot ſunt tibi dentes?* Ch. *& ipſum experiar ego*
Quoque, illi igitur eſſe aio, tres, aut quattuor.

Ad. *Hercle oppido amiſti, vnicum molarem habet.*

A. *Miſerrime hominum, ſanus haud es, qui lotio*
Me viliorem, tot viris coram, efficias.

Ad. *Iuuaret at ſi te ellueret nunc quiſpiam.*

Ch. *Immo minime. nam cui facies offucijs*
Mentita ſit, ſi nempe ceruſſam elluas,
Sint vitia vultus caricati propalam.

A. *Tu pol ſapis minus, quàm hominem deceat ſenem,*

Ad. *Pertentat ille forte te, me clam ratus,*
Papillulas ſubinde contrectans tibi.
A. *Ita me Venus alma, vt iſtc nil quidquam mei.*
Ch. *Eccere minime, namque furerem ſane oppido.*
At vero adoleſcens hanc odio numquam patiar
Habere te puellulam. Ad. *amo ego illam vnice.*
Ch. *At qui illa de te conqueritur.* Ad. *qui vero ita?*
Ch. *Te iniurioſum, illudq. dictitare, ait:*
Fuiſſe quondam ſtrenuos Mileſios.
Ad. *Tecum nihil contendero de illa.* Ch. *cur ita?*
Ad. *Reueritus ætatem, videlicet tuam,*
Quod non homini, te excepto, ego vnquam cuiquam alij
Lætus igitur iam abi, tibiq. puellam habe.
Ch. *At at ſcio quid mente agas, iam diſplicet*
Conſortium illius. A. *eius haud ſino fiet*
Id arbitratu. Ad. *colloqui haud quirem cum anu,*
Per millies mille exfututa ſecula.
Ch. *At concedet fæcem ebibas ipſam quoque,*
Cui gratum & olim ſcilicet fuit merum.
Ad. *Verum eſt enimuero vetus hæc, & rancida.*
Ch. *Curabit iſta ceterum colum omnia,*
Ad. *Sed iam ingredere intro: iſthaſce corollas nam volo,*
Quas attuli, donarium ponere deo.
A. *Eſt & mihi quid neſcio, quòd illum velim*
Ad. *Haud quàquam ego Pol ingrediar.* Ch. *nil time, animo es*
Bono, ſatis promitto, nullam illa tibi vim.
Ad. *Ais probe, vt quam ſuppicabam olim affatim.*

Ego. A. *ea igitur præi,te ingedientem ſubſequar.*
Ch. *Vt vt tenaciter, bone Iuppiter, vetula*
Tamquam patella, adhæret adoleſcentulo.
K. *Noſtras quis hic pulſat fores? quid hoc rei eſt?*
Non vſquam homo quiſquam eſt, at hercule increpuit
Pulſata ianua. Me. *tibi dico, tibi kario*
Dico reſiſte paululum. K. *heus? iſthaſce nunc*
Tun' obſecro, tam vaſto impete pulſabas fores?
Me. *Id ſcilicet, facturus eram, ni tu meum*
Factum anteueniſſes. at herum, quantum poteſt,
Accerſe, & vxorem, ſubinde & liberos,
Totumq. adeo famulitium, quin & canem
Ipſum, te & ipſum cum ſue denique. K. *quid cedo*
Subeſt negotij? M. *ſtabile illud eſt Ioui,*
Vos nempe conſutos, quot eſtis, culeo
Omnes ſimul, omnes in barathrum trudere.
K. *Huiuſmodi præconibus linguam ſolent?*
Amabo, cur in nos id illi conſilium
Nunc ceſſit? Me. *vt quia facinus grauiſſimum*
Auſi eſtis omnium facinorum, ex quo videt
Plutus, neque thura quis, neque quis offert daphnem,
Non hoſtiam quis amplius, neque libum, aliudue quidpiam nobis ſacrificat. K. *neque faciet*
Hercle vt quibus olim & nos fuimus curæ parum.
M. *Et ceteros ego ne minimum quidem moror*
Deos, at oppido ipſe perij. k. *vtique ſapis.*
M. *Antehàc mihi ſummo mane ſtatim reponere*

 Can-

Caupona genus omne, mendicatum cruſtulum,
Mel, caricas, & quæ decent Mercurium alia,
Nunc præ fame obiaceo reſupinus in caput.
K. *Merito id tuo, qui damnum & his, qui iſthæc*
ſuntibi,
Inferre nonnumquam ſolitus. M. *heu me miſe-*
rum.
Subit quaternaria animo placentula.
K. *Deſideras abſentem & in caſſum vocas.*
M. *Inquam, hei mihi ab armis, queis ergo veſcier*
ſolitus.
K. *Nunc ſub dio hic te exerceas, quantum libet,*
M. *Vbi calida nunc quæ edebam ego tomacula?*
K. *Te habet male inteſtinus, arbitror, dolor.*
M. *Me miſerum, vbi illa temperata pocula?*
K. *Ne quo amplius illa conſequere, ſat ſcio.*
M. *At vero, amicum num iuuare quid potes?*
k. *Sane, modo iſthuc, quod roges in me fuat.*
M. *Panis mihi, videlicet, quid ſufficere,*
Et carnium recentium nonnil etiam
Ex ſacrificio. k. *non illa fas efferrier.*
M. *At tua ego furta clam faciebam eſſent herum,*
Si quando quid fortaſſe conuaſaueras.
k. *Iſthoc tu vt eſſes nempe particeps, ſcelus,*
Ad quem inde nimirum redibat cruſtulum,
M. *Quod tu ſubinde deuorabas attamen.*
k. *Sane hercule, vt quia nec mea partiario*
Tibi verbera erant, cum in crimine deprehen-
derer:
M. *Ne præterita refrices mala, iam Phylen tenes,*

At me, obſecro, conſamiliarem recipite.
Vobis. k. *ain? deis relictis hic maneas?*
M. *Vtique ego, habent nam veſtra, quàm illorum meli⁹.*
k. *Ciuile videtur, quæſo, trasfugere tibi?*
M. *Vbique patria eſt, agas modo vbi bene.*
k. *At, aio, nobis tui fuat vſui opera tua?*
M. *Ego ſcilicet verſator aſtabo oſtio.*
k. *Verſator, ais? haud dehinc opus verſutijs.*
M. *Negociator ero*. k. *at neque iſthoc eſt opus,*
Diuitibus vtpote nihili inſtitorem alere.
M. *Sin a dolis mauis*. k. *dolis nihil, inquam, opus,*
De hac ſimplicibus tantummodo agendum eſt mo-ribus.
M. *Ducis officio fungar*. k. *videt at Plutus probe,*
Vt illi opus nihil amplius ſiet duce.
M. *Certaminibus præero, an quid etiam adhuc habes?*
At diuitibus incumbit hercle maxime,
Certamina inſtituere muſica, gymnicaq.
k. *Quàm commodum, denominatio varia.*
Hoc aio ideo, hic inuenit vnde viueret.
Næ iure fit, quod iudices vulgo ſolent,
Ambire littora magiſtratum varia.
M. *Iamne ingredi tandem licet?* k. *eodum ad puteū*
Primum extra lixa iſthæcce, mihi miniſterij
Vt præbeas vel iam tui ſpecimen aliquod.
Sac. *Quis nunc mihi certum faciet, Chremylus vbinam ſit*. K. *quid id vero rei eſt?* S. *malum oppido.*

Eſt namque lumen perſpicuum poſtquam deo
Iſthuicce,diſpereo fame,nec quod edam habeo,
Ego ſoſpitatoris ſacrificulus Iouis,
Inquam. K. *quid in cauſa eſt per ego te oro deos?*
Sa. *Quia nempe curat nemo iam ſacrificia.*
K. *Quid iſthuc ita?* S. *quia res abunde eſt omnibus.*
At olim in inopia; immolabat hoſtiam
Mercator incolumis, & ille effugerat
Qui iudicium, litabat & quiſquam ſacer-
dotemq. participabat: at de cetero
Nihil penitus nullus, nec accedit quidem,
Sane cacatum grandis influit numerus.
K. *Horum ergo tu, videlicet, iuſta accipis.*
Sac. *Næ ego ſatius duco Ioui ſuſpendium*
Mandare, vobiſcumq. commorarier.
K. *Bono es animo; bene omnia erunt; ſi dijs placet.*
Eſt ſoſpitator ipſe apud nos Iuppiter
Et inuocatus adeo. S. *benefacta omnia.*
K. *Verum mane, ipſum collocemus Plutum opus,*
Solennis olim vbi illi erat ſtatio deæ,
Penetralis imi perpetuam cuſtodiam.
K. *Huc intro ſuccenſas faces afferto aliquis,*
Quas ipſe luceas deo. S. *ita facto eſt opus.*
K. *Agite foras Plutum euocate quiſpiam.*
A. *Ceterum ego quid agam.* L. *tu ollulas, quæ cum deo*
De more præferentur, impoſitas capiti
Fer commodum quæ veneris induta varie.
A. *Quid de meis?* K, *fient tibi ex ſententia,*
Inuiſet adoleſcentulus te veſperi.

A. Spondes futurum ſed ſiquidem certo mihi;
Ille vt adeat me hodie, id ſubeo oneris lubens.

K. Secus accidit ollis biſce, quàm quod aſſolet
Vulgo. in alijs videmus etenim, vt plurimum,
Summo recrementum ollæ in ore inſidere.
His attamen illud ſubſidet contrario.

Ch. Nos vero haud amplius condecet hic immorarier.
illos
Sed inſequamur a tergo feſtum ſubinde canentes.

AD IOACHIMVM HOPPERIVM
M. Cabedius.

MORES neſcio quos mihi ſiniſtros
Sæcli commemorans ſubinde noſtri
Naſos, auriculas, ciconiaſque;
Et vulgus rude, lubricamq. famam,
Solos viuere qui latent fateris;
Nec immittere tam macrum libellum,
Nec vere mea dicta continentem
Nobis tutius Hopperi ſuades,
Sunt hæc, ſunt ita, quis queat negare?
Sed rhonchos hominum maligniorum,
Naſi terriculum, cachinnuloſq.,
Et morſus auidos ciconiarum;
Non aſſis facit Hopperi poeta,
Qui quærit dare verba, non libellum

MICHAEL CABEDIVS SENATOR REGIVS

In nuptias ſereniſſimorum principum IOANNIS ET IOANNAE Regis Sebaſtiani primi, parentum.

AD INVICTISSIMVM IOANNEM III. Auguſtum Luſitanorum Regem.

POTERAT, Ioannes Auguſte, mea ab hoc munere ſe excuſare Muſa, & iuris ſtudium prætendere, cuius in incultis teſquis, a ſuis amœniſſimis ſaltibus, iam dudum exulat: quin & vereri, ne velut ruſtica, & pagana, longo iam interuallo ad vrbem accedens, pueris, quod fieri ſolet, eſſet ioco, & aſtutorum naſum incurreret. Verum in tanta omnium ordinum lætitia, reipublicæ tuæ, quæ, tuo maximo merito, Cęſaris Ioannis filij tui nuptias has, multis retro annis, effuſiſſimis ſtudijs, & expectatione proſequitur, vacationem donauit, &, vt verius dicam, non potuit ſibi temperare. De illo nihil ſollicita, ſi inter ſapientiores, paulo audacior videretur, dum, quod propoſuerat,

nutu,

nutu,ſaltem,vel geſtu, mutorum more, pro-
deret, quo in te eſſet animo, tuaq. omnia.
Haud ignara, etiam inter doctiores deos, ſi
quando raucis faucibus Sylenus in conuiuio
crocitet, hilaritatem, & lætitiam augere.
Scio, minimum eſſe locum Muſis, vixq. exau-
diri citharam inter tubas, & aulæ ſtrepitus:
magiſq. ad regalem paratum facere Cata-
phractorum exercitationes, velitumq. diſcur
ſus, & taurorum ſpectacula: ſed, vt hæc ma-
xime vera ſint, tamen par eſt, vt in tanta re-
rum celebritate, aliquid etiam ſonent Muſæ,
quarum, tu primus in his regionibus, magni-
ficentia tua inflaſti calamos. Vellem equi-
dem, Rex inuictiſsime, materiæ opus reſpon-
deret: haberemus vtique dignam lectione
poeſim, quæ dicendi ſuppetit leges. Sed quan
do infra tantarum rerum molem, omnia ſunt
omnino ingenia, facimus quod dijs mortales
ſolebant, qui thure, & farre viliſsimis rebus,
optima maxima colebant (vt ipſi putabant)
numina. Reliquum eſt, Deum omnipoten-
tem precemur, fauſtum, & felix hoc ſit con-
iugium ſereniſsimis Principibus, tibiq. & Au
guſtæ vxori, regni dulciſſimos det ſucceſſo-
res, natos natorum, & qui naſcentur ab illis.
Vlixb. iiij. Calend. Octobr. Anno Domini
M. D. LII.

In nuptias ſereniſſimorum principum IOANNIS ET IOANNAE.

ROmanos faſces, decantatumq; curulis
Sedis ebur, Latioq. orbem ſeruire coactum,
Atque triumphatos alta ad Capitolia (reges,
Quoſque dedit mundo dominos Byzantia tellus,
Et Macedum quæſita alio ſub ſidere regna,
Magniloquumq. adeo quidquid mentita priorũ eſt
Vatum muſa loquax, mirari deſine, quiſquis
Prouidus exacti renouas obliuia ſæcli.
En noua, coniugio, coeunt in fœdera gentes,
Quæ Rhenum, Eridanumq. bibunt, Gangisq. liquorẽ
Epotant, Niliq. ortum, pallentiaq. auro
Flumina, cognatum præter labentia Iberum:
Fitq; vnum imperium, qua nigros lampade prima
Illuſtrat populos, & qua iam feſſus anhelos
Oceano ſol mergit equos, qua cardine cælum
Vertitur ignoto: non iſtis fabula verbis
Luditur, hiſtorias quiſquam, figmentaq. vatum,
Vanaq. mendacis credat ludibria linguæ.
Martia Romani Germania nominis heres,
Macte viris, opibuſq. potens: ſibi vendicat huius
Imperij, primas, ſacrato numine, partes.
Cuius in arbitrium rigidæ cum iure ſecuris
Auguſtus conceſſit honos, mandandaq. faſtis
Nomina Cæſareis titulos Hiſpana ſuperbos
Addunt regna, ſuis euictaq. mœnia Mauris:
Atque amandatas gentes longe Herculis vltra

Amphitryoniadæ metas: chalybysq. metallo
Imperium durat: non eſt fæcundior auri,
Argenti non vlla magis, non vlla virorum,
Armentive ferax regio. Subit Itala tellus
Continuo diuiſa iugo, & quo ſpectat in æquor
Tyrrhenum, quoque Hadriacis ſe fluctibus infert
Adſeruit latere: illa licet data gentibus olim
Iura canat, iactetq. ſuo ſe Roma ſenatu:
Roma ſacerdotij moderatrix, ſidere magno
In totum fatata æuum, præſcribere mundo
Parenti leges: Hinc longo Gallia tractu
In partem accedit, quæ canas tranſiacet Alpes
Putris gleba ſoli, mercesq. accerſere ſuetus
Tota Belga mari. Siculis cum meſſibus adde
Sardiniam, & quæ multa iacet lato inſula ponto,
Quin & barbarici ſitientem littoris oram.
Vltima quid mundi referam? teſtata vetuſtis
Quæ quondam reor eſſe libris, quos docta Platonis
Pagina commendat regio latiſſima, vtrumque
Ad cæli deducta polum, iacet, æquore magno
Seiuncta, Heſperiam contra nimioq. calentes
Sole plagas Libyæ, priſcis incognita ſæclis.
Hic auro conſtare ſolum, mirabile dictu,
Argentoq. ferunt, & viles gentis in vſus
Indigenæ, nobis ſanctum, præſtare metallum:
Mutariq. adeo ferro, quod ſcilicet aptum
Eſſe magis credunt, humanæ ad commoda vitæ.
Felices animi, quos tot per ſæcula, mendax
Non tetigit ſplendor, non ſollicitauit habendi
Auri ſacra fames, quæ vos afflauit anhelo

Ore,

Ore, ſimul mundi, noſtis commercia noſtri,
Auguſtus quæ, iure ſuo, tenet omnia Cæſar
Carolus; Arctoæ cariſſima gloria gentis,
Parte alia, magni ſe Luſitania iungit
Oceani domitrix, & toto clara colonis
Orbe ſuis, alienigeno depauperat auro
Te Tage, & extremo deuectis mercibus Indo
Natiuas obſcurat opes; licet obuia paſſim
Vena ſequax auri, multo vertatur aratro:
Seq. nitor gleb.e prodat; ſtat, ſcilicet, olim
Propoſiti, dum fama tenax, a fontibus ipſis
Ditia flauentem deuoluere flumina limum;
Hiſtoriæ nec vana fides, a flante parente,
Quadrupedum volitare greges, & iura beatos,
Mollia, felici producere ceſpite fructus.
Non tamen his opibus virtus contenta, ſuiq.
Prodiga, non Boream, nimboſumq. horruit Auſtrũ,
Non ponti, cælive minas, dum fortibus auſis
Atteſtata ſuæ clareret gloria gentis.
Auſaq. ab ignoto commercia quærere mundo,
Suppoſitisque, manu, terris dare iura, parentis
Auſpicijs, Auguſte, tui, veſtigia cuius,
Tu greſſu maiore premens, victricibus orbem
Luſtraſti ſignis. Nam quid tua ſub iuga miſſos
Tot referam reges; & facta, tyrannide pulſa,
Arbitrij, tot regna, tui? quid barbara, parua
Profligata manu, narrem tot millia, & illos
Turcarum ad Diu congeſtos mœnia aceruos?
Quæ terra, quæ geſta mari ſol luce iacere
Non patitur priuata ſua, ſed neſcia noctis,

Aſsi-

Aſſiduis donat flammis, & milite cernit
Omnia plena tuo, quocumque libretur ab axe.
O telluris inops, & noſtris inuida fatis
Parca nimis Natura ſui, quæ finibus arctans
Anguſtis terras, ſua deſperare coegit
Præmia virtutem. tanti ergo pondera regni
Diuino commiſſa tibi ſe numine credunt,
Ioannes inuicte, ligas qui pacis vtrumque
Legibus imperium, priuatis publica tædis
Commoda concilians, primis quas Cæſar in annis,
Ioannes, ſpes noſtra, tuus prælucet, & altò
Coniugij varias connectit fœdere gentes.
Dic Erato quis tanta deus connubia terris
Mandauit? geminos faſces quæ cauſa maritat?
Magna peto, ſcis ipſa tamen, quæ carmine blando
Fouiſti teneros ignes, dum iuſſa parentis
Exequeris chari, iuuenumq. accendis amores.
Vere nouo canis tellus nudata pruinis,
Et pigro reſoluta gelu, noua gramina campis,
Atque ſuos prati induxerat alma colores;
Ad ſolitos ridens Zephyris ſpirantibus, æther
Inuitabat aues cantus, auſtroq. tumentis
Hyberno fluuij, lenis ſucceſſerat aruis
Lentus aquæ, venis tractus ſitientibus, humor.
Vnde agris natiuus honos, pede Gratia nudo
Surgentes calcare herbas, ductare choreas
& uſa, leui ſaltu, torpentia frigore membra
Excutit, atque hiemis ſordes, & prouocat omnes
Ad nectar geniale deos. id neſcia freni,
Illic, & laxis volat indulgentia habenis.

Ipſe deum genitor, vultus grauitate verendi
Sepoſita, læta diſcuſſit nubila fronte.
Ire diem Phœbus flamma meliore ſerenum
Iuſſit, & auratis emolliyt aera pennis
Auctori natura ſuo. Tunc Iupiter aureo
Deſiliens ſolio, traxit ſubſellia diuum
Cetera magnorum, lætoq. ex ore cachinans;
Ad Venerem properemus, ait, laſciuaq. Cypri
Numina, & aſſiduas ſubeamus amoribus vmbras.
Non vllus genio toto eſt, magis aptus in orbe,
Lætitiæq. locus, votis, ea templa, voluptas
Delegit ſecura ſuis, ſic fatus, ab alto
Progreditur tota ſuperum comitante caterua.
Et ſuper herboſas valles, molliq. virentes
Gramine, diuorum ſiſtit ſocia agmina, campos.
Venerat, interea, Cyllenius ab Ioue miſſus
Ad Venerem mandata ferens, ſua regna pararet
Cælicolum hoſpitio, pennatum ad claſsica amorum
Illa miniſterium ciet, & ſua munera cuique
Diſtribuit, tunc turba procax factura parentis
Imperium volat, ille thoros è gramine molles
Componit certis ſpatijs, hic aggerat herbas
In tumulum menſis, & olenti nectit amomo;
Ille ſolum violis, & multo flore coronat,
At virides alius ſiluam contorquet in arcus,
Diſtinguens connexa roſis, atque arboris altæ
Quærit adoptiuas, proprijs ſuperaddere, frondes,
Et ditare nemus, riuos hic flumen in vnum
Cogit, & aſpectum præterlabentibus vndis
Exhilarare loci, naturamq; arte decorans,

Et

Et ſtudet adpoſitis, immurmuret vnda, ſalebris,
Sollicit i certant ſtudio, dum ſedulus ambit.
Quiſque deæ placuiſſe magis, queis rite peractis,
Illa iubet, qua quiſque valet, ſe formet in artem.
Subſultim ſudat Riſus, blandisq. voluptas
Pertentet digitis animos, conſidat in omni
Arbore Amor, dulcesq. ſuper deſtillet amores,
Mellitisq. Lepos euentilet aera pennis.
Ipſa Venus multo comitata Cupidine, patris
Obuia ſe genibus prouoluit, ad oſcula natæ
Iupiter inclinat ſeſe, tum pectine doctus
Ad Citharam admoto, feſtos præludit Apollo
Congreſſus, duxere choros ad carmina diui,
Auſus & alterno iactare tripudia greſſu
Lemnius. Aeternis poſthæc conuiuia menſis
Imperat induci Saturnius, illicet, aurum
Immortale dapes onerant, fœcunda refundit
Quas largo Natura ſinu, quas Copia pleno
Cornu infert, quin & Satyri, rurisq. beati
Numina textilibus calathis ſua munera portant,
Officijsq. colunt cæleſtia numina priſcis.
Hic iocus, & Riſus regnant, innoxia grati
Acquirunt cauilla Sales, multusq. liæum
Circum miſcet amor. niueisq. ad pocula palmis
Nympha ſuas præſentat aquas, magnoq. Tonanti
Dat puer Iliacus, rorantem nectare gemmam,
Applaudit ſua turba Ioui, ſequiturq. bibentem
Feſtiuo clamore deum. conduplicat Echo
Emiſſas voces, auditaq. verba retorquet.
Excipit omne nemus diualis gaudia Pompæ.

At Paphie obſtipo defigens lumine terram
Sola tacet, triſtisq. ſuos ſuſpirat amores,
Totaq. demiſſo damnat conuiuia vultu,
Mars aberat, dum Pannonico pro limite certat
In diros hoſtes, & forti pectore curat.
Auſtriacæ inconcuſſa domus ſtent ſceptra, ſuoq.
Imperium conſtet Charlo, communibus vnum
Quem ſimul ac menſis, ſenſit Cytheræa deeſſe,
Depoſuit lætos vultus, & lumine toruo
Triſte ſupercilium contraxit, cauſa Tonantem
Non latet, ergo citas Cyllenion ire per auras
Imperat, Arctoo qui Martem accerſat ab orbe,
Adſit, & vmbroſæ ſubeat iuga nota Cythæres,
Impleat & diuum numerum, ſua gaudia reddat
Offenſæ veneri, poſitisq. interſerat armis,
Mutua quæ fractas confirment otia vires.
Peruolat ille Argos, Agamemnoniasq. Mycenas,
Et bellatricis claras Tritonidos arces,
Tranſit & Illyricos fines, celeriq. volatu.
Dannubij ſupra virides veſtigia ripas
Siſtit, vbi inuento reddit mandata Gradiuo.
Scallentes ſudore manus, galeamq. cruore
Fœdatam diro, puro tum forte lauabat
Flumine Bellipotens, ergo opportuna Tonantis
Imperia excipiens, etiamnum a cæde madentem
Deponit thoraca humeris, & caſſide crines
Liberat impexos, validos non haſta lacertos
Aggrauat, at pulchris, pro pilo, pampinus uvis
Sumitur, & Paphies armat ſua tempora flore,
Ab ſe bellifremos longe iubet ire Furores;

Mæror

Mœror abeſt, abſunt miſcentes prœlia diræ,
Scænaque ſanguineum quatiens Bellona flagellum,
Et Pauor, & dubio trepidans inſania vultu.
Sic placido Cypriæ ſubit ore palatia diuæ,
Conuictumq. deum, feſtiuo tota tumultu
Aſſurgit cognata cohors: Venus ipſa ſerenum
Erubuit, trucibus dum figitur vndiq. diuum
Luminibus, claudoq. procax ſuſpecta marito
Soluitur in riſum, cæli quo temperat æthram.
Hic poſt ſermones, & poſt libata viciſſim
Pocula, poſt crebros diuini nectaris hauſtus,
Per ludum, alternis ſtudijs, dicteria plauſus
Inſequitur, feſtoq. diem clamore celebrat.
Vt nimiæ tandem ſubiere ſilentia voces:
Mars ſtetit ante Iouem, maieſtatisq. verendæ
Numine adorato, tales dedit ore querelas:
Magne parens ſuperum, cuius ſua ſtamina voluunt
Ad nutum Parcæ, ſeries ſeque explicat æui,
Fatorumque ordo: memini cum ſidera Charli
Exciperent ortum, mandaſti ingenia noſtri,
Et totus primis, ſeruiret partubus æther
Ioannæ: tunc effuſis dotauit Olympus
Naſcentem ſtudijs Charlum, ſuaque aſtra benigna
Luce dedit fulgere vni, mortalia ſupra
Ingenia, & Solyma felicem ex vrbe triumphum
Promiſit quondam, libertatisq. futurum
Auctorem Græcæ fatali incidit in auro.
Illum ego in his vlnis, auguſta a matre rubentem
Excipiens, pueri tractaui mollia dura
Mēbra manu, & primas formaui ad claſſica voces

Durauiq. ad bella animos, & robore vires
Germano pepigi patrias comes vnguibus vſque
A teneris, rerum ſemper felice tenore
Continuans annos, dubiæ diſcrimina, & omnes
Vitæ vna ſubij caſus. Sub pellibus ijſdem
Heu quoties tranſactæ hiemes, anniq. rigentis
Frigora, quæ clauſus non vllis Sarmata tectis,
Non Scytha ferre queat: gelida cui creta pruina
Canities, nudosq. pedes nix, verberat alta
Perpetuum, quoties nullus dum militis vſus,
Vixq. alij admotis, animarent ignibus artus,
Me comite, ille ſuper frænata binominis Hiſtri
Flumina, & aſtrictum brumali frigore Rhenum
Raptus equo, ſpatium ſolidarum emenſus aquarum
Terruit hoſtiles oculos. a fluctibus illum:
Ipſe ego barbaricis, iratoq. Aenoſigæo
Eripui ad Zelan, & noſtri numinis, vndis
Oppoſuit fatum tandem ergo parta tot armis
Poſt decora, atque actos tot iam ſub pellibus annos,
Tempus adeſſe ſuum rebar, quo numine certo
Præclarum erigeret Charlus, ſolyma arce trophæum
Et fœdo, Græcas vrbes, Thracenq. tyranni
Seruitio aſſereret: quæ verſis lapſa referri
Cuncta vides retro factis nam Turcica vaſtant
Agmina Pannonicos fines, lateq. minantur
Imperij iuga ſæua ſui: ſub caſſibus æquor
Tirrhenum, ſiculum q. latet: feralia triſtem:
Inſultant vellixa mari, tendentia Phœben.
Quin & ciuili flagrat Germania flamma,
Atque inteſtino, tellus tremit Itala, motu.

Aeter-

Aeterni ſi ſtat leges infringere fati.
Summe pater, ſi iura poli, quid ſtultus, inanem
Curam alo? quid tantos iuuat exhaurire labores
In caſſum? & vano intentas eludere vires
Conatu? quod ſi dum eadem ſententia durat,
Atque operis tanti eſt, tot regna inuertere, & iſtud
Tranſigere imperium, magnoq. æterna paratur
Gloria, quæ pennis, victura, immunibus æui
Orbe volet toto, quanam ratione, docebo,
Id poſſis, numenq. ſuis abſoluere votis,
Atque obluctantes rerum componere cauſas.
Eſt tibi Lyſiadum, Ioannes Cæſar, in aula,
Vnica ſpes regni: matris, patriſq. Ioannes
Auguſtum pignus, quo ſe plaga iactat alumno
Vltima terrarum, flammæ, dum neſcia primo
Ludit flore ætas, votiq. ignara tenacis
Mens fluitat: ſed & Heſperijs nutritur in oris,
Pulchra mei Charli ſoboles, Ioanna, marito
Apta dari, ſua maturum connubia tempus
Poſcit, & anguſtæ patitur diſpendia prolis.
Quam licet hinc Hiſter, Rhenuſq. hinc iure paterno
Vendicet, Arctoos repetens ab origine reges,
Communes ſed Iberus, auos, dat matris ab ortu
Ambobus: quos cum ſeries iunctiſſima nectat
Sanguinis, adde iugum, maioraq. vincula vtrumq.
Fac regnum, iuueneſq. ligent, fac ſurgat vt vnum
Viribus imperium iunctis, quod Charlus, & orbis.
Clara quod occidui moderantur ſceptra Ioannis
Hos mihi coniugio, ſi das committere faſces,
Obſtabit nil inde meis conatibus, vllas

Accipient non fata moras: quis robora ſtare
Tanta queat contra? coeãt cum regña tot, vnum
In regnum, pugnetq. mihi coniunctus Eoo
Heſperus, & gelidam regio diffuſa ſub Arcton.
Dicentem audierat prompta Saturnius aure.
Ergo vbi conſedit Mauors, finẽmq. loquendi
Fecit conſilij certus, ſermone Cytheram
Hæc vltro aggreditur: non has tibi nata futuras
Ingratas tædas, atque hæc connubia credo,
Quæ tuus, ingenti ſtudio, Mars anxius ambit,
Nec tua me fallit, tacito vt ſuffragia voto
Hærebant dictis, & mens ardebat eaſdem
Voce iuuare preces, ſed noti iuſta pudoris
Cauſa vetat, Lemnijq. decens reuerentia vultus,
Quæ tamen ille petit, patronæ haud indiga vocis
Stant mundo promiſſa olim, nec torquet inanis
Vos labor iſte, Themis dudum hoc conſulta manere
Dixerat antiqua fatorum in lege repoſtum,
Et veniſſe diem, thalamis quo talibus, aſtri
Explicet obſcuri nodos, & limina pandat
Venturo tandem auſpicijs melioribus, æuo,
Hocq. adeo eiuſdem doceat vel nominis omen.
Quare age, feſtinus Hymenæum mitte per auras,
Qui iuuenum caſto, perfundens pectora, amore
Nectat, & æterno firmet connubia vinclo.
Mutuaq. abſentes pictura infundat amores,
Gratia quam geminis coniuncta ſororibus, auro
Lineet, & veros ab imagine concitet ignes.
Accedes tu ſola thori, tædæq; iugalis
Diua potens, clarosq. animos amoribus indes;

Totaq.

Totaq. frenabis reſolutis corda medullis,
Vndę orbi ſecura quies, terraſq. ligabit.
Felici poſthac concordia longa metallo.
Hæc vbi dicta dedit placido Saturnius ore
Aſſenſere Dei, lætoque ęxtrema ſecuti
Murmure, conceptos dant ad noua gaudia cantus.
Haud inuita facit Paphie mandata, ſuumq.
Protinus occiduas iubet ire Hymenæon ad oras:
Et comites de plebe duos, quibus ille miniſtris
Sanciat auguſtum fœdus, ſuperaddit amores.
Ipſa Cupidineis vectata per æquora pennis,
Et Cyprica multum circumuallata caterua
Euolat, Heſperiaq. ſimul ſe ſiſtit in aula,
Aduentante dea, toto mala numina late
Conceſſerę loco: Mæror, triſtisq. futuræ
Pendula ſpes ſortis, macieque inſignis, & ore
Liuor edax, duplexq. ſui Mens improba ſenſus,
Et perſonato grauis aſſentatio vultu.
Flammarat iam pectus amor, iuuenumq. tabellis
Mutua condiderat pictis, corde ora ſub alto:
Accuſant iam ſæua ſuis, dare tempora tædis,
Tarda moras, ſolisq. pigros, ſua damna meatus.
Ergo ingreſſa Venus, ſic eſt affata Ioannam:
(Mollibus hæc ſtratis, regali fulta paratu
Quærit acu fruſtra vigiles depellerę curas)
En tibi præſentes, lex immortalis, amores
Præcipit eſſe tuos, tanto condigna marito
O formoſa ante alias virgo; tibi numina Cypri
Adſumus, ad ſacrum pompam ductura Cubile,
Tu mihi te facilem præbe, nec gaudia, vani

Plena metus, mæſto temera ſolemnia vultu,
Voſq. mei comites, lætum componite carmen,
Quale Iouis ſummi thalamis coeuntibus olim
Mnemoſynes cecinit ſobolcs arguta, datiſq.
Inſtaurate choros manibus, citharæq. canoræ
Ad *numeros, feſtæ procedant agmina pompæ.*
Ducitur auguſto augurio Ioanna Ioanni.
Deſine iam longi ſuſpiria ducere voti
Lyſiadum ſpes, vota diem meruere: videbis
Mox oculis, quam mente prius, totoſq. per artus
Præſens ibit amor titulis inſignis auorum
In thalamos noua nupta tuos deducitur. olim
Hos quoque magnorum ſeries exornat auorum,
Hic tibi barbarico viuunt annalia in auro,
Phidiacæq. manus referunt ex ordine reges.
Limina prima tenet, qui fortibus expulit armis
Hiſpanum ceruice iugum, regnoq. parentis
P*riuatas, mutauit opes, & regibus vnus*
Tot ſimul eſt auſus campo confligere aperto.
Nominis inde tui ſtant prima exordia, regni
Certa ſalus, noſtras impune aliena per vrbes,
Qui ferri non ſceptra tulit, qui primus, adepta
P*ace domi bellum Lybiæ traduxit in oras,*
Inſidoq. fretum Mauro, Septæq. tributis
A*ßeruit. Subit Emmanuel, ad proxima lecti,*
Qui noto ante polo victricia ſigna
Intulit, & noſtras in leges ire coegit
Oceanum, mora ſit totum numerare tenorem
Gentis, & ornatos multo diademate poſtes.
Quæ tibi maiorum præclara exempla reponit

Do-

Docta manus, falſis generoſum accendere fucis
Ad virtutem animum, varioſq. animare colores,
Argumenta æui, celſæ quòd acumine mentis
Cum tu percurres facies, intelligat orbis,
Acceſſiſſe tibi cumulum virtutis auitæ.
O virgo, quam tanta viri fortuna manebat,
Viue diu felix, & cum felice marito
Imperij rege frena ampli, da publica vota,
Da dulces patri natos, ſocerisq. nepotes;
Occiduo dominos orbi, qui regibus olim
Cum conſanguineis, regnorum mutua ſacris
Fœdera coniugijs, in ſæcula longa propagent.

MICHAEL CABEDIVS
SENATOR REGIVS

In partum Ioannę ſereniſſimæ Luſitaniæ Principis, Sororis potentiſſimi & inuictiſſimi Catholici Philippi, Luſitaniæ Regis.

AD INVICTISSIMVM IOANNEM III. Luſitanorum Regem.

MAXIME, Rex Auguſte, Deo immortali habendæ ſunt gratiæ, quòd & ſucceſſore tibi, & populo Luſitano regni heredecauerit, a quo certe hæc publici infortunij ſolatia, tuæ ſolius pietati donata credimus: vt etiam priuatis populi cri-

minibus ſpem regni vnicam, & omnium oculos Ioannem tuum ereptum nobis deflemus: cuius eo vſque omnium animis præſens hærebit memoria, donec familiam iſtam ab vna illius ſtirpe numeroſis nepotibus auctam videamus. (quod ille omnium potens faciet eo magis, quo minus non id meremur miſeri.) Sum equidem proſecutus, Rex Auguſte, publicam meo carmine lætitiam, nullam ſane partem eo aſſecutus, eius gaudij, quod mihi cum omnibus commune fuit, qua die poſthumam hanc prolem, regniq. ſecuritatem ſuſcepimus: ſed iacentem recenti calamitate, & quodammodo torpentem animum ita excitauit optatiſſimus hic partus, vt mihi ſatis non fuerit tantum non intra priuatos parietes gaudio inſanire, niſi etiam in vulgus rapſim conſcriptum carmen publicarem. Haud ignarus de re tanta nonniſi valde ſeria, & a præſtantiſſimis componi debere. Scripſi tamen, vt idem mihi de proſperis tuis ſcribendi tenor conſtaret: argumenti dignitate fretus, quod non dubitabam nemini non placiturum, licet omnibus carmen ipſum diſpliceret. Et ſi exultantibus nimia lætitia animis ſiquid excidat minus circumſpecte dictum ignoſcimus, non vereor ne quid auctori in tam effuſo omnium gaudio detrahatur, ſi quid in carmine minus apte poſitum ſit. Certe ſi in eo cuiquam fortaſſe aliquid in au-

re bene ſonabit argumenti felicitati debebitur. Faciat, Rex Auguſte, Deus, Opt. Max. vt huius nepotis tui nuptiæ, & plurimorum filiorum natales magno cum tuo, populiq. Luſitani gaudio, multorum doctorum inge-nia, & eruditionem varie olim exerceant. Vlix. VII. Kalend. Februa. Anno Domini M. D. LIIII.

MICHAEL CABEDIVS

In partum Ioannæ ſereniſſimæ Luſita-niæ Principis.

DII, quibus imperium hoc ſemper ſtetit, ortaq. paruis
Principijs victo ſe Luſitania Gangi
Impoſuit, domitoq; polum per vtrumq. profundo
Signa tulit, poſtquam Heſperias Eoa carinas
Littora, Pelei prolem indignata tyranni,
Ignotis vexere vadis, Luſiq. potentem
Progeniem per tot, qua venerat, aſpera ponti
Aequora gemmiferum tandem duxiſtis ad Indum:
Qui res Lyſiadum nunc, & fundata tot annis
Regna, armis, opibusq. ſuo ſancire paratis
Herede, & magnos Auguſtæ munere prolis
Continuatis auos, clarumq. in ſæcula nomen,
Dicite Ioannæ fauſtum, quæ ſidera partum

Exce-

Excepere nouum, vel qua Lucina reſoluit
Lege puerperium, celſi cui tota laboret
Aula poli, magniq. domus deſudet Olympi,
Et ſeptem gemini numen deſeruiat orbis.
Nam ſi veſtra humiles hominum ſe fundit in ortus,
Cura nec exiguos eſt aſpernata penates,
Priuatiq. lares nonnumquam veſtra fatigant
Numina, par certe eſt coluiſſe frequentibus omnes
Certatim ſtudijs hæc incunabula diuos.
O felix, niueoq. dies ſignanda lapillo!
Occiduis quæ tot populis, tot gaudia mundo
Contulit Eoo, medioq. iacentibus axe
Gentibus, imperij fines qua ſidera tanti,
Et phœbus, cœlumq. regunt, pars optima noſtri,
Vna dies ſæcli, quæ longum fulſit in æuum
Nutantes herede domos, noſtriq. malignæ
Eripit arbitrium ſorti, nec caſibus vllum
Fortunæ dedit eſſe locum, maturaq. regum
Conſilia aſſeruit vulgi a ſermonibus olim,
Et ſacra priuatis quid diſtent pectora curis
Edocet Heſperiæ geminis innixa columnis.
Aula domus ſtabat, Lyſi fundauerat orbem
Prole Deus bina, ſexu complexus vtroque,
Et regnum firmare ſuis heredibus orbi,
Et dare venturas in publica commoda tædas,
Quas alias donaret opes, aut munera Olympus
Pro meritis Auguſte tuis? en contulit æther
Quod fuit in primis tibi rex ſanctiſſime curis.
Nempe affectatis, non tu ambitioſa ſuperbi
Imperij monumenta paras, non crimina regum
In

In populum tædis,nec triſte minantia factis
Præſidia accerſis crudelibus,at tua poſtquam
Regna Deo pietas ſat commendaſſet,& alti
Relligio ſecura animi,dare fœdera terris,
Et proprijs ſtatuiſti etiam firmare quietem
Pignoribus noſtram, mundoq. reponere pacem
Per conſanguinei commercia mutua iuris,
Infremit, & tacito connubia murmure damnat
Vulgus,& imperium thalamis peregrina ſubire
Sceptra nouis clamat,nataq. in dote locatæ
Occiduæ ius iſſe domus,& pignore ab vno
Iam prope caſuri pendere cacumina regni:
At tibi fixa Deo conſtat ſententia recti,
Quæ valido fundata piæ munimine mentis
Securos nos eſſe iubet,quo pectore cumque
Inclines tractura deos,votiq. potentem
Te factura tui: plebis non vana moratus
Quo ſit vt incautæ deliria,fœdera mundi
Muneris eße tui velles,natamq. locares
Externam in gentem,nato ſpei certus ab vno
Innumeram ſobolem dominos in regna daturam.
Continuos,tua qui digni diademata quondam
Excipiant, tradentq. nepotibus aucta nepotes.
Viderat ex alto Saturnius æthere quondam
Res hominum,poſtquam Heſperijs ceſſere carinis
Aequora, naſcentem quæ primum Hyperiona tor-
Et dominas ſenſere rates,quæ numina tanti (quēt,
Imperij rubrum nabant ſecura profundum:
Scilicet occiduas Ganges felice cohortes
Flumine,& a primis potauit fontibus Indus:

Gemmiferis exinde vadis Orientis ab vſque
Vecta plagis ſolem ditauit gaza cadentem:
Mollia pacifica donarunt vellera dextra
Seres, odoriferas felix Panchaia nubes
Contulit, & noſtros pretioſo cortice Ganges
Irriguis arbuſta vndis conſouit in vſus.
Cinnamma miſerunt Arabes, & thura Sabæi,
Diuitias miſere ſuas, Cilicumq. remoto
Limite nota dromas portauit vela camelus,
Et rude Idumææ ſudauit balſama vitis
Vulnus, & ignotas nobis ventura medellas.
Macte animi Emmanuel, & tanti muneris auctor.
Gentibus, Eoos cui fas vulgare receßus:
Qui dum Lyſiadum ſeruire pericula mundo,
Atque orbis ſtatuis communes omnibus vſus
Aſſeruit te fama polo, quæ geſta per orbem
Virtutis teſtata tuæ venerabile tandem,
Ardua quod decuit nomen ſuper aſtra locauit,
Viderat & regno, Rex inuictiſſime, per te
Addita regna tua tot barbara, totque per orbem
Commoda tantum non patris ſuperantia curas:
Tum reputans quanta in primis inceſſerit vno
Te pietas regnante homines, quo numina cultu.
Exemplis edocta tuis obſeruet, & ætas
Quos templis ariſq. deum tua reddat honores:
Cogat vt infandi gentis ludibria ritus,
Et proprios neſcire deos, verumq. ſecutas
Numen ſponte ſua pro libertate paciſci,
Doctores diuum dominos. Quæ commoda veſtris
Auſpicijs quæſita orbi, Saturnius æquo

Conſi-

Conſilij putat eſſe Deum quo munere penſet.
Fraternum depaſta iubar ſe lætior ergo
Lyſiadum genti partus prænuntia magni
Cynthia protulerat, cornu non ante ſereno
Illa magis luxit mortalibus, aſtraq. preſſit
Inſueto ſignans noua gaudia lumine, quam cum
Auguſtum Ioannæ vterum iam nona grauaret
Signa polo factura, diem veniſſe beatum
Qua ſtudijs cumularet onus, conceptaq. quondam
Munere pro tanto qua vota reponeret orbis.
Tunc ad ſe ſuperos proprijs e ſedibus omnes
Iuppiter Atlantis iubet accerſire nepotem:
Eſſe quod in medium communi reſtet agendum
Conſilio, & tanto dignam rem conſule cœtu.
Eſt locus in medio cœli pellucidus axe,
Perpetuo qui ſole nitet, zephyroque perennis
Flante tepet vernum: non illic frigida cogit
Bruma niues, gelidoue rigent Aquilone pruinæ,
Et vicina licet nimio tamen ipſe calori
Frena tenet Phœbus, molliq. attemperat aſtro
Aethera flammiferis illuſtrans cætera habenis
Sidera: diuorum gemmata palatia parte
Ex omni fulgent, proprijſq. accenſa coruſcant
Luminibus: multa æthereas hinc inde frequentat
Stella domos paſſim, poſteſq. domeſticus ignis
Diſtinguit ſacros, hominum prælucet Olympus
Quem factis, cuiuſq. deos vt mandet in ortum.
At in ſeceſſu magni meliore metallo
Stat ſedes auguſta Iouis, quam plurimus ambit
Circum adamas, totuſq. ſuis quam ditat Hydaſpes

Diuitijs,cui donat opes prælargus Eoas
Indus,& Oceani ſpumant vada rubra Pyropum.
Quin & adoptiui peregrinam emblematis artem
Natiuus commendat honos,numenq. benigni
Sideris,& toto non æthere mitius aſtrum.
Hanc primo Natura parens fabricauit ab æuo
Arte ſua rectori orbis, ſtant atria cætu
Digna deum, & princeps nitet æthere curia toto.
Excitos Atlantiades huc duxit ab omni
Parte poli ſuperos:ſolio conſedit eburno
Altitonans,varijs quod ſæcula multa figuris
Diſtinxere patri: violatus Iaſpide candor
Aſſiduo niueus,flammamq. æquante Pyropo
Intentos in honorem oculos præſtringit, & ora
Aduerſi feriunt radij, numenq. ſedentis
Defendit vis multa loci: pater ipſe laborat
Lumina ſæpe loquens in ſe conuertere diuum,
Nec potis interdum ſeſe minor eſſe,ſuaq.
Maieſtate cupit,diſponitur ordine deinde
Cetera turba Deum,ſtataq. ab honore curuli
Quiſque ſedet: vario ſermone immurmurat aula,
Inque vicem quærunt dubij tractanda repente.
Quæ tanti res arbitrij? quæ poſtulat omnes
Cauſa deos? magni num decernenda triumphi
Pompa ſiet regum meritis ingentibus vlli?
Rurſum alius,grandisne rei num cauſa feratur
Iudicio ceſſura deum? quique impius orbem
Communiq. ſimul qui crimine læſerit aſtra.
An noua iura paret terris imponere mundi
Rector,& efferens hominum compeſcere motus?

Non

Non alias fas ob cauſas indicere Olympo
Concilium toti, tantumq. excire ſenatum,
Non niſi magnarum fas eſt ob pondera rerum.
Dum dubij fluitant animi, ſic ore locutus
Dimouit toto Saturnius æthere nubes:
Si mea vulgares verſarent pectora curæ,
O ſuperi, ſi res animum priuata ſubiret
Cuiuſuis de plebe hominum, defungier ipſe
Arbitrio potui noſtro, vilemq. cateruam
Solus, & obſcuræ tractare negocia turbæ.
Nunc quia ſollicitam grauioribus anxia mentem
Cura tenet, ſacroſq. lares, maioraq. pulſat
Limina, de magnis vos conſultatio rebus
In partem vocat, & toto deducit Olympo.
Scitis vt immenſi luſtratis finibus orbis
Lyſiadum rex Emmanuel ſua ſidera mundo
Reddidit, & rubris pia ſigna infixit arenis.
Primus ab occiduo permenſus littore, quidquid
Fluctibus Eoum lambit ſpumantibus æquor,
Europæq. dedit ſeptem neſcire Triones
Atque alium ſpectare diem, vulgataq. ſæui
Oceani poſt iura orbi peregrina per aſtra
Inſuetum direxit iter, quo mutua rerum
Tranſigerent inter ſeſe commercia gentes,
Nauitaq. indigenas accerſeret vndiq. merces,
Cumq. foret rerum, ſtatuit quas optima naſci
Diuerſo Natura ſolo, mortalibus ægris
Vſus inops, multa inter ſe tellure remotis,
Nec dum notus honos alieni ceſpitis eſſet,
Heſperias hic primus opes commiſit Eois

Quæ

Quæ matutinis enutrit roribus Eos
Caſſama, quos nardi, meſſis concinnat odores
Veſper habet, mittit Coſtumq.; & Xylon amomi
Gentibus Arctois vicina ad frigora Ganges,
Et piper, & patria permutat Cinnama veſte.
Atria quin totis hebeni ſuffulta columnis,
Atque opera illuſtrat rutili quæ maſſa metalli
A medio deuecta die, & quos teſſela conchæ
Sectilis artifici diſtinguit fœdera poſtes.
Obſtupet extremo Phœbus dum mergitur axe,
Lyſiadumq. iugis eductum Parthica Bacchum
Penſat, & infecto Babylonia vellere pellis,
Et fluidæ Perſæ gentiles veſtis in vſus,
Itala Carbaſeis mutant holoſerica peplis.
Quid notum ſibi ſero orbem, qui ſidera cœli
Altera ab antiquis æui fulſiſſe tenebris.
Totaq. quid referam tandem mortalibus, huius
Auſpicijs, noſtri patuiſſe palatia regni,
Et totos vix tanta deos poſt ſæcula demum
Scire homines? nec vos caſtæ reuerentia mentis
Ioannis latet in ſuperos, qui regna paternis
Atque ſuis quamuis ſudata laboribus olim
Ampla tenet per vos, late ſparſumq. per orbem
Poſſidet imperium, celſi tamen ille ſagaci
Deſpectant ex arce animi mortalia cura
Non vano populi plauſu, non ſanguine auorum
Tot ſupra regum, blandis luxuſue profuſi
Intumet illecebris, toto famulantibus orbe
Diuitijs, ſed mente Deum complexus, in omne
Numinis obſequium regnat non limite moto

Longius imperium cenſens,ſed finibus illud
Terrarum ceſſiſſe ſuis ratus,aſſerit omne
Relligio quod vera Dei,meliore nefandos
Permutans cultu ritus,& adultera ſacra,
Degenereſq. deos,hæc nos data gentibus æquum eſt
Cœlicolæ,digno penſemus munere,noſtra eſt
Cauſa orbis: date meritis æqualia tantis
Præmia,quo regnum (ſi fas eſt dicere) facta
Ad maiora animos tam grata exempla fatigent.
Horum me certe memorem res ipſa coegit
Vos toto concire polo,nam tempus in ipſo
Articulo,& veſtrum præceps occaſio munus
Depoſcit,quo non aliud condignius vllum
Tot mundo penſet regum benefacta piorum.
Iam pridem occiduo vobis auctoribus orbi
Ioannæ dedimus thalamos,& fœdera rurſum
Icimus Heſperiæ gentis per mutua regum
Pignora: quos populis motus,quæ gaudia Iberis
Lux dedit illa, Tagus qua nullo ditior æuo
Excepit dominum fluuio pallente phaſellum,
Auguſtamq. vrbi flaueſcens diuite limo
Intulit vnda nurum:tunc maxima ſcilicet illud
Cura fuit Lyſi dominis implere curules,
Et totas ditare domos heredibus olim.
Quæ rata vel primis iuuenum congreſſibus,vno
Felici Lucina manu præſtabit in anno:
Totq. vna,quondam factura ex prole nepotes
Iam nono Ioanna vterum fert menſe,ſuamq.
In lucem iam geſtit onus,quo pondera regni
Nituntur,gentiſq. ſalus,& gaudia(quando

Delicias orbis ſuperi voluiſtis acerbo
Funere,& occiduæ tenebris ſpem condere gentis)
Illa marem geſtat,quem vos communibus æuum
In longum ſtudijs educite,certaq. mundo
Pignora,& hoc meritis ſeruare parentibus: huius
Omne vacet numen fatis,vacet omnis Olympus.
Ipſe ego naſcenti ſtudium,noſtriq. benignum
Sideris infundam numen, quod regna ſecundet
Illius, & factis quondam maioribus adſit.
Dixerat aſſurgens dictis Natura loquentem
Talibus excepit(nutant ſubſellia tantæ
Maieſtate deæ) Pater ò Saturnie diuum
Atque hominum,dudum toto te figere vultu
Me video,& cauſæ noſtrum depoſcere nutu
Velle patrocinium.fateor non dignior vnquam
In medium,pro qua ſtarem res venit, & huius
Haud ſuperum incumbit meriti mage gratia cuiquã
Scilicet ipſa minus quondam mihi commoda mũdi
Per varias diſperſa plagas ignota manebam
Tot populis,dum quiſque mei ſibi ſumeret vſus,
Natiui quam culta ſoli modo patria partem
Gleba daret,nec terrarum de corpore tanto
Mutua cognatis ſeruirent munia membris,
Inque vicem primi nulla eſſet gratia mundi,
Neſciret cum ſeſe orbis, terrorque minacis
Oceani,nec certa poli lex vlla notati
Siſteret audendos peregrina ad climata curſus:
Nunc poſt annorum tot ſæcula tota per omnes
Nota mei partes feror,& mihi reddita, vanum
Efficiam Emmanuel meritum id non auferat: ergo

Si ſuperi annuitis (te quando auctore monemur
O pater) eſt animus Ioannæ numine magno
Auguſtum dotare vterum, mea conſtet auiti
Gratia cui meriti, partumq. ex omnibus vnum
Eximium præſtare orbi: fingam ipſa futurum
Ad regnum molli regalia membra decoro,
Totaque in Auguſto componam ſidera vultu.
Præterea candorem animi, prælargaq. quantum
Ingenium mortale feret dabo: vos iubar aſtri
Quiſque ſui magnis ſuperi prætendite fatis.
Dixerat. aſſenſu nunquam maiore ſenatus
Lectea ſtellati ſonuerunt atria cœli.
Illicet exultant animis, ſuffragia primus
In pueri dum quiſque cupit permittere fetum,
Et numen conferre ſuum: tamen ordine vinci
Cogit honos, meliorq. animos renerentia frenat,
Prima Deum ridens vultu regina ſereno
Hoc, inquit, quondam fas ſit regnante metallum,
Gentis in Heſperiæ deuoluere commoda, Gangem
Ditius, & medio fœcundius axe ſequaces
Ire auri venas, alioq. ſub orbe ſepultas
Eſſe palam populis, rutiloq. tumeſcere tractu,
Præſidium imperio, neruoſq. in bella daturas.
Hos neque diuitiæ Cræſi, non Lydia toto
Flumine, & aurifico ſcallentia balnea rege
Exuperent, vt ſit vulgi quoque fabula quondam,
Aurea Saturni regnante hoc ſæcla rediſſe.
Flaua Ceres læto ſe tunc interſerit ore,
Felices nimium queis hoc ſub principe naſci
Continget, dabitur terris quod nulla tulerunt

Tempora, quod nullis etiam, ventura videbit
Poſt ætas annis ſterilis non chaſmate tellus,
Aut vlla maiore poli vi læſa negabit
Reddere mandatum ſemen, vitiove peribunt
Eductæ ſegetes, ſed meſſibus horrea deerunt,
Luxuriabit ager quæcumque in ſemina cultus,
Et Flora mandante meus per prata feretur
Aeternum Zephyrus, molli qui germina flatu
Pelliciens glebæ cogat iuueneſcere honorem
Putris, & inducto tellurem gramine condat,
Mellaq. iucundos ſuperexudantia rores
Aluea deſtituent, ibuntq. per arua fluenti
In morem, quin Palladios non uncta trapeta
Accipient fructus, & toto copia cornu
Maior erit, lac ſponte fluet, fœcundaq. læti
Armenti pingues diſtendent vbera paſtus.
Candida tunc hedera redimitus tempora Liber
Excipit aſſueto iactantior, & mihi Lyſi
Gens, ait, o ſuperi, curæ eſt, priuataq. gentis
Contingunt me iura etiam, felicia cuius
Sceptra olim cerno toto clareſcere in orbe,
Huic puero poſſeſſa, mei ſi numinis vllæ
Sunt vires: namque Eoo cur cardine ceſſi
Gentibus occiduis, premeret victoria nomen
Cur aliena meum volui? noſtroſq. triumphos
Obſcuraturam cur Gangis ad oſtia gentem,
Atque Indi penetrare ſinus ſum paſſus in imos?
Scilicet hoc nobis duxi acceſſiſſe, quod vſquam
Lyſiadum ſceptris accederet, illa tueri
Ergo mihi curæ, penituſq. imponere Eois

Re-

Rebus. vt omittam qualis vindemia per me
Iſtius imperio fluet, vt nec vinà tenebunt
Se lacubus, nec prouentus vrnalia magnos
Dolia non capient, calcandis non ſatis vuis
Totus vt Autumnus ſiet. & vindemia ab anno
Vix tandem decimò, populi promatur in vſum.
Regibus inſeruit quãtis regione feratur,
Phœbus ait, mea flamma pijs dudumq. trophæis
Luximus Eois, & cum pia ſigna per axem
Duceret occaſus medium, maiore refulſit
Luce polus, totaq. dedi tunc libera nube
Lumina: nunc cæli quacumque in parte laborem
Lyſiadum per regna feror, quæ purior olim
Hoc domino per me fax illuſtrabit, vt igne
Aeris inſuſi vitium depãcta ſalubri
Seruet io magnis populos (ſic fata) triumphis.
Præterea ingenium varium, pueroq. ſagacem
In commune bonum fingam, quondamq. regendis.
Tot terris aptam mentem lex ſideris eſto
Hæc noſtri Mars deinde fero ſic ore profatur:
Huius ego imperio Lybiæ poſt vaſta peruſtæ
Arua nobis Arabum dudum poſſeſſa colonis,
Atque vagos Nomadas, vetiti ſacraria Nili
Adiungam, quin Caucaſeis obſtructa pruinis
Clauſtra Aſiæ vincam, medijq. in viſcera mundi
Hac figam pia ſigna manu, non fabula Pori
Mendaces prætexet opes, nec poſtera vano
Sæcula Lyſiadum ludent annalia verſu,
Sed pueri auſpicijs huius, noſtroq. ſecundo
Sidere, Caucaſco male defenſata rigore

(Virtutem quis enim murus quæ mœnia contra?)
Occiduis magnos reges diademata ſignis
Submiſiſſe canent, vt vi ceſſere negato
Gentibus hoſpitio Synæ, belliq. potentes
Altera vt Heſperios agnouit Iberia Iberos,
Vtque peregrini dominos plaga ſideris vllos
Accepit tandem: (priſco pars vltima mundo
Reddita) durabo pueri naſcentis in vſus
Ipſe meos artus, & membra, animosq. futura
Audaces in bella dabo, quos nubilus Auſter,
Quoſque cadens phœbus, primoq. exhorreat ortu.
Finierat. Iungunt votis ſe turba fauentum
Cetera cælicolum, lætoq. in fata feruntur
Carmine, & ingenti reſonant ſubſellia plauſu.
At ſuperum conſultæ iubet rata Iuppiter eſſe,
Acternisq. Themim de more inciſa tabellis
In tempus mandare ſuum, comitataq. parcis,
Et toto petat Auguſtum Lucina cubile
Aucta polo: varium comitantum munus in vno
Cernere erat partu. meliora hic tempora promptis
Prætendit manibus, præfert hic ſpicea laſſa
Serta manu, huic pulchras promittit pāpinus vuas.
Atque ſuas parcas agitat labor, illius auri
Maſſa humeros laſſat, captiua hæc flumina, & olim
Mille expugnatas ferat vrbes, penſa laborat.
Illa volubilibus connectere gaudia fuſis,
Nullaq. tot comitum vacua eſt a munere dextra.
Felicis macte arbitrij regum optime, & idem
Maxime Ioannes non tu præſaga ſecutus
Fulmina, non vanos auium captante volatus

Angu-

Augurio tua das fatis, non omine iniqui
Tardatus vulgi, vinclis nec victima ruptis
Si fugiat, iecoriq. caput neget hoſtia ſacro,
Heres ambiguus rerum, verum auſpice mentis
Imperio recta ſtatuis dijs noſtra ſecundis
Commoda, & euentus audes ſpondere futuros.

VOTA XVII.

Auctore Michaele Cabedio Regio ſenatore, & ciuitatis Olyſipponenſis gubernandæ triumuiro.

INVICTISSIMO, ATQVE potentiſſimo Luſitaniæ regi Sebaſtiano, huius nominis primo, Africo, Aethiopico, Arabico, Perſico, Indico, S.P.Q. Olyſipponenſis perpetuam felicitatem exoptat.

VOTA pro felicisſimo natali tuo die libenter ſuſcepta, libentioribus animis, incredibili totius vrbis alacritate, Deo optimo maximo, & diuo Sebaſtiano, ſacratiſsimo eius martyri perſol-

 uimus,

uimus, Rex inuictiſsime, & tibi votiuæ pompæ, publicæq. lætitiæ ſigna mittimus: ſed & carmen in id argumentum conſcriptum, in quo ſi quid minus apte dictum (vt pote nimia lætitia exultantibus animis) exciderit, tempori condonabis. Faxit Deus opt. max. vt eadem vota complures per annos, te incolumi, perſoluantur.

Annua votiuæ redeunt ſpectacula pōpæ,
Lætaq. ſolemnes aris vrbs reddit honores,
Vrbs antiqua, potens, Graio fundata colono,
Quæ caput occiduis tollit venerabile terris,
Hic vbi ſe rapidis ponti Tagus inſerit vndis,
Publica lætitiæ funduntur ſigna per omnem
Latè vrbem; merito; ſocia cum plebe, ſenatus
Vota coronati ſoluunt iuſtiſſima patres.
Dic Erato, quæ cauſſa ſacri, cum gaudia feſtis
Exhilarata choris, celebrant iuuenesq., ſeneſque?
Vnica Lyſiadum ſceptri, & ſpes vnica gentis
Heſperiæ, nulli legum pietate ſecundus,
Ioannes princeps fuit his dilectus in oris,
Quem (licet inuitis fatis) clementia ſummi
Per tria luſtra Dei, totidem & ſeruauerat annos,
Dum bona coniugio, proli dumq. apta parandæ
Ex vno, magnam in gentem cōtingeret ætas.
Hunc pater, & patriæ, & nati deuinctus amore,
Ad

Ad regnum cura ſtuduit formare ſagaci,
Ipſe ſuo exemplo cupiens componere mentem,
Quæ regere imperio populos, quæ lenibus vrbes
Legibus, in tanta quæque æquo viuere iure,
Fortuna ſciret, nec duceret vlla licere,
Omnia cum poſſet, quàm quæ ſuaſiſſet honeſti,
Et virtutis amor. queis altæ munia pacis
Artibus, & belli tractaret iura, foretq.
Tam ciui charus, quàm formidabilis hoſti.
Talis eras pater o patriæ, rex gloria regum,
Ioannes tibi non eluſa fugacibus hiſce
Imperijs, oblita ſui, non Gangis, & Indi
Diuitijs mens intumuit, nec fluxit inertem
In luxum, blandita ſibi, tu pectore Olympum
Complexus placido, curis in regna vacabas
Prouidus, hoſtilis modo ne quis forte tumultus
Ingrueret, modo ne piratica ſigna rapinis
Aſſueta, auderent noſtrum volitare per æquor.
Adde forum, legeſq. tuas te iudice ſanctas,
Arbitrij ſecura ſui, cum libera patres
Iudicia, atque ſacer ſciret conſulta ſenatus.
Qualis eras populis, tumidi quem nulla moueret
Tempeſtas animi, qui nullis cederet iræ
Fluctibus, haud quiſquam melius te iuris, & æqui
Noſſe modum, in pœnas tardus, legumq. ſeuerus,
Publica ſi quando cauſa id depoſceret, vltor.
Largus opum, rectiq. tenax, largitor honorum.
Improba non geſtu, nec erat ſimulata minaci
Terrore imperij ſpecies, amor ora, ſimulq.
Commendabat honor, his ergo adoleſceret heres.

Mori-

Moribus, ad regnum natus, curarat, & orbi
Per conſanguineas ſua fœdera reddere tædas
Occiduo: Arctoi namque ingens gloria Rheni
Carolus, alterno firmarat pignora pacis
Coniugio, vt ſtabilis multos duraret in annos
Fœdus amicitiæ, & concordia mutua binos
Vinciret populos; ſeroſq. ea cura nepotes
Tangeret, vnanimes vt ſemper publica rectis
Commoda conſilijs agerent. heu neſcia veri,
Neſcia venturæ mortalia pectora ſortis.
Mutauit pia vota Deus, natoq. parentes,
Ioannamq. viro, patriam priuauit amico
Principe, ſic ſontis populi ſcelera vltus, in vno
Inſontis capite, & regni ſpem ſuſtulit omnem:
Noſtraq. confudit tenebroſa lumina nocte.
Complentur clamore viæ, totaq. vagatur
Vrbe furens populus, cælumq. vlulatibus implet,
Femineos auræ queſtus, geminataq. planctu
Lamenta horriſono reddunt tum pectora luctu;
Victus vterq. parens, ſtupet, haud ſua pignora tātū,
Quantum vrbis caſum flentes, regniq. ruinam.
Quæ facies tunc vrbis erat? cum plena tumultu
Per fora lugubri miſta plebe, iret amictu
Nobilitas, cultuq. omnes cenſeres eodem
Mœſta dies, totis templis triſte æra ſonarent.
Luctifico æra ſono caſus teſtantia noſtros,
Attonitum huc, illum populum, luctuq. furentem
Cerneret erat, cælo indignas iactare querelas,
Priuatos cuiuſq; lares, totamq. videres
Miſceri ante oculos magnis clamoribus vrbem.

Quin

Quin etiam ipſa comam, vultum & laniata decorū,
Et laceros conuulſa ſinus, ad ſidera fertur
Mœrenti tales fudiſſe e pectore voces:
Summe parens hominū, rerum inuiolata poteſtas,
Qui mare, qui terras, qui cœlum numine comples,
Perque ſuas ſtatuis (tua dum feret vltima fati
Lex) mundum durare vices, hæc eſſe futuro,
Si ſtabilem imperio voluiſti mœnia ſedem,
Quæ tot ab infidis tetro poſſeſſa per annos
Hoſtibus, Alphonſo tandem aſſertore nefandi
Mutauere tuis ritus, deliria ſacris,
Vnde inuicta manus, pulſis trans æquora Mauris,
Herculeiq. anguſta freti, fœcunda coegit
Cedere Lyſiadum melioribus arua colonis,
Et parere tuis Bocchi penetralia ſignis.
Si ponti dominis ſtatuiſti has gentibus arces
Eſſe locum, quæ vera polo ſub vtroque docerent
Numina, quæ populis, quos Sol primo imbuit ortu,
Iura darent, Libycis ereptaq. ſceptra tyrannis,
Lyſiadum claris regum ditata trophæis,
Si placuit Gangi, rebusq. imponere Eois,
Quem tanto heredem imperio; Lyſiq. potentem
Continuare paras queis ſucceſſoribus aulam?
Principe de tali ſpem funere tollere acerbo
Sic viſum noſtram? pietas id, votaq. patris
Ioannis meruere? fides, reuerentiaq. æqui
Hoc meruit? Quin tu dignis ſi crimina pœnis
Vlciſci ſtat noſtra, pios ſolare parentes
Inſtantis partus ſucceſſu, & munere prolis,
Vnius ob meritum inſontis qui mœnia ſeruas

Iudi-

Iudicio damnata tuo. ſic fata perennes
Effudit lacrymas; rumpens vaga ſidera queſtu,
Auxilioq. vocans, cœleſtia numina, diuos.
Quos inter ſurgens, cælo gratiſſimus Heros,
Diua Sebaſtianus prætendens ſpicula, flexis
Ante Deum genibus, procumbit, & ore precatur.
Aeterni genitor nati, qui damna parentum,
Diuinaq. hominum reparaſti prole ruinam,
Prole domum reparata labentem, & culmina regni
Cum ſceptris, herede ſuo nutantia fulci.
Si ſcelus hoc gentis, populiq. hoc crimina forte
Demeruere; pijs concede parentibus; oro
Spem ſaltem hanc vnam, miſeris ſolatia rebus.
Hoc mihi da, ſi ſæua; tuis dum ſeruio iuſſis,
Intrepidus tormenta tuli, cum membra ſagittis
Confoderet miſeri (quas conſpicis) ira tyranni.
Scis pater (omnia enim tibi nota) vt verus in illa
Vrbe tui vigeat cultus; quo numina ritu,
Quàm colat ardenti ſtudio; quos pendat honores
Cælitibus, dum te, omnipotens, veneratur in illis:
Vnde fit, vt noſtros cineres, atque oſſa Quiritum
Mœnibus exportata, pio amplectatur amore,
Teque ſibi noſtro deuinctum pignore credat.
Hic ait, adijciunt ſimiles ſocia agmina voces,
Coniunctisq. fauent meritis, flectuntq. tonantem.
Annuit ille pijs precibus, ſparſitq. ſerena
Luce polum, caſus vrbis miſeratus acerbos;
At Ioanna vterum nono iam menſe gerebat,
Inciderat q. dies natali feſta Sebaſti:
Tunc aras, & templa adeunt, & numina fuſis

Solli-

Sollicitant lacrymis ciues, totamq. per vrbem
It clamor, diuiq. ſacris penetralibus effert
Oſſa, pijs manibus, caſtus veneranda ſacerdos,
Et canit oſtenſo diuinas pignore laudes.
Agmine compoſito certatim in verba ſequuntur
Cum ſenibus iuuenes, patribus plebs anxia miſtis,
Vno chara vouent patriæ pro pignore cuncti,
Pignora, tunc vnus toto ſpondente ſenatu,
Nuncupat ex omni manſurum in ſæcula votum,
Si tua felici ſoluant ſuffragia partu,
Auguſtum Ioannæ vterum, fortiſſime Chriſti
Miles, & optatam per te Deus annuat vrbi
Sollicitæ ſobolem, ſacra ad delubra quotannis
Natalem celebrare diem, feſtisq. frequentes
Indulgere choris, patres, populusq. vouemus.
Dixerat: ecce hilari accurrens Lucina tumultu
Regia tecta ſubit parcis comitata benignis,
Quas operi intentas tanto iubet eſſe miniſtras,
Fauſtaq. naſcenti puero quæ ſede morentur
Sidera, quo felix Getici ſe ſtella receptet
Martis, & aſtrigeros Iouis indulgentia vultus
Conuertat, vel quos Cyllenius erret in orbes
Obſeruent, donec cæli ſublimior axis
Proſpera promittat, dum ſpondeat optima Phœbus,
Et Phœbi ſoror, atque aſtro Cytherea decoro,
Iuſſa deæ faciunt, fixosq. ad ſidera vultus
Intendunt, ergo apta videns iam tempora Iuno,
Pertentans facili felicia pondera dextra
In lucem diffundit onus, roſeo ore cadentem
Excipiant puerum parcæ, cælumq. benigni

 Conti-

Continuo inſpirat vim ſideris, illicet auri
Viſuram Lyſi regnante hoc ſæcula gentem,
Tum fore, qui Lybiæ gentes, quas maximus Atlas,
Ambit, & Oceanus rapidis circumtonat vndis,
Marte premat duro, cuius victricia ſigna
Campeſtres metuant Numidæ, Mauriq. feroces,
Quiq. etiam placido populos in pace gubernet,
Et rabidos iuſtis concedere legibus enſes
Cogat, & antiquo ſua ſæcula viuere more,
Securo vt maneant connubia caſta marito,
Nec mala virginei deceptus damna pudoris
Sentiat, ad thalamos veniens cum coniuge primos.
Cumq. fide pietas, virtus, concordia, & alta
Relligio ſincera Dei, ceruice vagentur.
Quod ſimul ac tota rumor vulgauit in vrbe,
Omnia cælicolum fuſi per templa, per aras
Lætitiæ dant ſigna nouæ, populusq., patreſque,
Protinus vrbana ſtipatur curia turba,
Et procerum quod in vrbe fuit, conuenit in vnum,
Seq. reos voti ſtatuunt, feſtosq. frequentes
Inſtaurant cœtus, quæ pompa nepotibus olim
Solemnis maneat, ſua quiſque ad ſigna recurrunt
Artificum numeroſa cohors, prælataq. longis
Ordinibus, de more, omnes vexilla ſequuntur.
Demulcent teneras vario modulamine mentes.
Hinc tuba concentu rauco, non qualis ad arma
Inſtructas acuit turmas, ſed mollis, & inter
Quæ deceat ludos, grata & ſpectacula Circi.
Inde choros iuuenum mediato fiſtula cantu
Excitat, alterno reſpondet tibia flatu,

Tibia,

Tibia, quæ ſuperum templis, & amica theatris,
Nec lautis regum, procerumq. incognita menſis,
Permiſtos amat ære ſonos, cantusq. tubarum
Prouocat, æratasq. ciet toto æquore claſſes.
Parte alia gemmis, & molli ſtamine Serum
Ornatas ducit mater ſtudioſa puellas,
Et monet ad cytharam, pulſataq. cymbala greſſus
Compoſitis glomerare modis, ſuperantia fulgent
Colla niues, auro incluſæ ſpectantur Eoi
Diuitiæ maris, hic Adamas pretioſus, & ignes
Ardentes referens Opalus, viridiaq. Smaragdus,
Gaudet Onyx maculis, niueæ prælata colori
Sardonychis, reddit violas Amethyſtus, & auri
Pallores Hyacinthus amat, miſcetur in vnum
Quidquid Erythreis Arabes miſiſtis ab oris,
Decolor aurifera quod colligit Indus arena,
Quærit & extremis Gangeticus accola ripis.
Flore viæ, viridiq. fores, & limina Myrto
Velantur, ſurgunt extructæ floribus aræ.
Maſcula thura focis adolent, & nube Sabæa
Caligat confuſa dies, ſparguntur odores,
Quos Oriens, quos Auſter habet, quos vltima mūdi
Nutrit odoratis regio ditiſſima lucis.
Femineus quæ vela labor varia arte figurat,
Parietibus tendunt, & molli retia textu.
Hinc, atque hinc actus veterum referentia patrum.
Bellica continuo poſtes aulæa tenore
Obducunt, celſis pendent depicta feneſtris
Stragula, quæ Babylon mittit, quæ Perſia diues.
Viſendi cupidæ matres, e turribus altis

Pro-

Proſpectant, funduntq. Citri de flore liquorem.
Hinc deuota Deo ſequitur manus, vndiq. ſacri
Conuenere viri, iungit ſub paupere tecto,
Quos veræ pietatis amor, quos legibus arctis
Aſtrinxit curis cæleſtibus æmula virtus,
Scire nec humanæ patitur contagia vitæ,
Quiſque ſalutiferæ crucis aurea ſigna ſequentes,
Alternis retinunt modulatos vocibus hymnos.
Emicat aurata, niueaq. in veſte ſacerdos,
Et pia pontificum turba, ſtipante ſenatu.
Progreditur, ſertis redimiti tempora ciues,
Relliquias bone Diue tuas, venerabile pignus,
Præſidiumq. vrbis certum, noſtræq. ſalutis,
Antiqui ad templi veneranda ſacraria ſiſtunt.
Non aliter quondam lætos duxere triumphos
Romulidę, cum poſt captas Carthaginis arces,
Aut poſt edomitos, ſuperato Tygride, Parthos,
Gentibus aut victis, quas flauus perluit Iſter,
Laurigeræ peterent Capitolia celſa quadrigæ,
Poſtq. ducem fremeret geniali carmine miles,
Martiaq. inſolito reſonarent mœnia plauſu.
Macte Dei nobis date munere, rex date diuum
Macte patrocinio, cui mollis inertia primos,
Nec luxus deles, nec mentis praua libido,
Sed ſtudium veri, virtusq. exercuit annos,
Cui nec per ſegnes horas tranſacta fugaci
Decurſu, nec per ſomnos eluditur ætas,
Noxia non vires hebetant, non otia ſenſus,
Sed vel in armorum luſtris, vel horrida ſæuis
Teſqua feris, durum firmat patientia corpus,

Ne

Ne deſueta graui concedant membra labori,
Vel priſci impendis doctis annalibus æui,
Quæ curis erepta vacant momenta, legendis,
Vnde, vel antiquos exemplo iudice mores
Induis, aut fluidæ depromis frena iuuentæ,
Doctus; vt arbitrij permiſſa procacibus, altum
Caligat mens cæca ſui, fucisq. malignæ
Capta voluptatis, Circæis certius herbis,
Horrendas facies, & tetra in monſtra fatiſcit.
Viue diu felix, & auis da ſera nepotes
Natorum natos, ſtirpemq. in ſæcula longam.
O o ſi liceat thalamis prældere carmen
Connubiale tuis, quales per compita plauſus
Maieſtate patres, ſocia cum plebe, remiſſa,
Attollent? pulchra faciet te prole ſubinde
Tanto digna thoro, cum virgo auguſta parentem,
Gaudia quis lætæ, quis motus temperet vrbis?
Munera tunc alacres, noua tunc ſpectacula, regni
Securi ciues, votis maioribus edent.

Ad Senatores collegas, Michael Cabedius de tempore feriarum.

EGimus o longum decurſi pulueris annũ,
Et quos lęta graues duxit arena dies.
Namq. prius noſtris male depulſata lacernis,
Pertulimus Brumæ frigora ſæua pigræ.
Vere nouo mox cum lætos laſciua per agros
Indulget. feſtis cetera turba iocis,

DE SERPENTE AENEO Arbori adhærente & ore aquam eiaculante, in eadem villa.

NOn fallax auctorue mali, velut antea, ſerpens
Ore, ſed hic gratas præbet amicus aquas.

DE VIRIDARIO EIVSDEM villæ vitibus cooperto, vbi depictus eſt Bacchus requieſcens curru depoſito.

HIc dat, & hibernos nudato palmite ſoles
Vitis, & æſtiuos frondibus aucta negat.
Queis Semeles fruitur laſſa iam Tygride natus,
Et geniale iubet numen habere locum.

AD CLARISSIMVM VIRVM Michaelem Cabedium iuris vtriuſq. conſultiſſimum, Regij Vlyſſeiq. Senatus ſenatorum grauiſſimum Guterij carmen.

MVſa bonis auibus Michaelis tecta Cabedi,
I, pete, vade volans, & celer inde veni.
Quamuis multa tibi pateat domus hoſpita, nuſquã
Hoſpitio tamen eſt aptior vlla tuo.
Hic colitur vario fœcunda poetica vultu,

Quærere, quæſito tempore certus erit:
Sic quidquam refert contra, ſat iuris & æqui
Satq. bonam cauſam, quam tuearis, habes.
Denique ne nimium longis ambagibus vtar,
Proxima mandati ſumma ſit iſta mei,
Nunc prece, vel monitis, ſeu qua potes arte Thalia,
(Nec grauis hic labor eſt) conciliare para,
Scilicet eſt facilis, nec inexorabilis vlli,
Non cadit in mores torua repulſa ſuos;
Hoc age, quod fuerit magni mihi muneris inſtar,
Quod tamen vt perages, officioſa redi.

ANTONIVS PINARIVS Epiſcopus Mirandenſis, Michaeli Cabedio regio ſenatori. S.

SCRIPTA EST HAEC EPISTOLA anno 1571. quo tempore Michael Cabedius, cum alijs ſenatoribus iuſſu regis Sebaſtiani, cum ſuprema iuriſdictione, Ciſtaganam regionem viſitarunt.

TENEOR incredibili deſiderio tui Michael mi τῶν φίλων φίλτατε, ſed diſtineor Paſtoralis huius oneris ſarcinis, & ita impedior, vt niſi illis vtcumq. compoſitis hinc me explicare non poſſim, ſed vereor nedum occaſionem viſendi tui capto, ea

euolet ex manibus,& ea me cura angit,& di-
ſtrahit. Non audeo eſſe auctor tibi, & colle-
gis, vt hoc æſtu prope intolerabili, & immi-
nente canicula iſthinc huc demigretis,non ſi-
ne magno valetudinis incommodo, quam ti-
bi ceterisq. ſummæ curæ eſſe cupio. Non dee-
runt iſthic oppidula arboribus opaca, fonti-
bus ſcaturientia, aquis irrigua, commeatu
abunde inſtructa, domicilijs pro regionis cõ-
ditione ſatis ornata, vbi per hos ęſtiuos men
ſes Quintilem, & Sextilem ſatis commode
degere poſſitis, cuiuſmodi ego vnum Kacinũ
eſſe exiſtimo, quod Sintræ cõpares, nec enim
illi cedit amœnitate, vbertate, cæli clemen-
tia, nec ad rem parum facit, quòd inde ad om
nia huius prouincię oppida, & pagos pari cõ-
pendio itineris par eſt, idque exiguum inter-
ſtitium. Illuc ſi collectis, & conclamatis va-
ſis, militari more, (quoniam ſagatos, non to-
gatos vos eſſe audio) properetis, non dubitẽ-
te celeriter inuiſere: quòd ſi vel iſthic vos ne-
gotia huius vrbis, priuatis magis diſſenſioni-
bus, quã ciuiũ offenſionibus, afflictæ, diutius
detinebunt, nõ potero ipſe me cõtinere, quin
illuc me conferam, partim vt noſtro deſiderio
ſatisfaciam, partim vt in obducendis, curan-
diſq. huius ægræ Reipublicę vulneribus, qua-
lem qualem operam vobis offeram. Neque
enim ſapientior fuit Ietro quàm Moyſes, ſed
quia regionis anfractus, & viarum compen-
dia

dia melius nouerat, vt pote, indigena, ideo eum Moyſes ducem ſui eſſe itineris voluit, ſic ego vt vos medicinam adhibere exulceratæ prouinciæ melius poſſitis, fortaſſe ero vobis non ſpernendus monitor, quem & ætas, & aſſidua cum ouibus conſuetudo diu exercuit, & docuit. Sed quid ego te ſus Mineruam, aut quid ego hęc ad vos? nempe γλαῦκας εἰς Ἀθήνας. Vale.

ANTONIO PINARIO EPISCOPO Mirandenſi Michael Cabedius. S.

DICI non poteſt, quantopere me tuæ delectarunt litteræ, Pontifex obſeruandiſſime, vir amiciſſime, præſertim in hoc genere ſcriptæ, quas vel de elegantia tuas eſſe quis intelligat, qui vel inter Callaicos Scythas, Athenas colis, & pōtificales curas muſarum otio attemperas, & me quidem Bartolis, Baldisq. iampridem aſſuetum, & fori puluere ſquallentem, ad antiquum ludum tuæ litteræ excitarunt, vt quoquo modo poſſem iſthoc me genere etiam nunc delectari tibi ſignificarem. Quod mones de minus commoda iſthinc, per hoc tempus habitatione, & Kacini vmbris, mihi collegisq. gratiſſimum fuit, tantiq. valetudinem eſſe ſuam, vt tibi curæ ſit, ceterum & id nobis cōſilium erat, ſimul ac per negotia liceret, ad

aquas flauias mouere, ibiq. Iunio tránſacto ad Interamnem regioné contendere, Vimariq. & alijs opportunis locis, caniculam & illos duos graues menſes agere: at ſub Autumnum inde, ad veſtram iſtam Scythięthiopiam (ſic enim vere licet vocare, cui tanta frigoris & æſtus ſit intemperies) redeamus, nã ad Kacini vmbras deſidere, nec noſtri muneris ratio, nec oppiduli tenuitas patitur, quibus id in mandatis ſit, vt totam oppidatim circũeamus Prouinciã, quanta maxima poſſimus diligentia, nec niſi in maioribus oppidis conuẽtum faciamus. Sed Deus bone, vt ego hos paucos, quibus a te abero menſes, annũ Saturninum putabo, & quæ mei deſiderij tam longas moras vſura tui ſarciet? Nec enim etiã ſi centeſſimã præſtes homini tui auariſſimo facies ſatis, nec vereor ne agenté meo in eam rem tecum iure, tu tuo, me inſolétis vocabulis dãnes, agnoſcis, & rides verba forenſia, in quæ me etiam inuitum mala fori conſuetudo trahit. Quod ſcribis de afflicta priuatis inimicitijs vrbe, curatum id ſummo ſtudio a Cypriano tuo, vt compoſitis nonnullorum ciuium diſſenſionibus, de abolitione delationum, & criminum quorundam priuatorum remiſſione, cum principe ageretur, idq. hoc auctore ſenatu, a præſide actum per litteras eſt, vt ſpes ſit eo facto multum profecturum iri in his vrbis negotijs, quæ te pro paſtora-

lis muneris officio merito angunt, qua te moleſtia liberatum ſummopere gaudeo, tibique gratulor. Vale.

HIERONYMO OSORIO Epiſcopo Siluenſi doctiſſimo Michael Cabedius.S.

CONſtat, Præſul amiciſſime, tam in iuris ciuilis libris, quàm alijs latinæ linguæ auctoribus honorarium magiſtratum, ſiue alium quēuis actum, ab ordinario eo differre, quòd honorarius, nomen tantum quodammodo inane præferat, ſine vllo muneris exercitio, aut actus, de quo agitur reali, vt ita dicam, ſignificatione. Vlpianus de adminiſtratione & periculo tutorum: Si parens quem velit tutelam adminiſtrare declarauit, ille ſolus adminiſtret, ceteri ergo tutores non adminiſtrabunt, ſed erunt hi, quos vulgo honorarios appellamus. Adeo vt in tutore Papinianus, de teſtamētaria tutela dicat: Honoris cauſa tutorē datum nō videri, quem pater a ceteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere noluit, quòd huic non honorarium tantum tutoris nomen ſed rei pupillaris gerendæ munus ſit impoſitum. Vlpia-

L. ſi plures in princ. ff. de admi. & per tuto.

L. iure noſtro §. 1. ff. de teſtam. tutel.

L. quod ſi forte. §. 1. ff. de ſolut. „ pianus de ſolutionibus: Sunt quidam (inquit) „ tutores qui honorarij appellantur, ſunt qui „ rei notitiæ gratia dantur, ſunt qni ad hoc dā- L. 3. C. de conſulibus lib. 12. „ tur, vt gerant. Iuſtinianus de Conſulibus in „ Codice lib. duodecimo: Vniuerſos, qui poſt- „ hac honorarij conſulatus inſignibus, principali munificentia decorantur. Et recte Cicero de optimo genere oratorum, dum de tribus orationis muneribus loquitur (delectare ſcilicet) honorarium dicit, quòd ad orationis ornamentum tantummodo faciat, non quòd vllo in oratione neceſſario munere fungatur. Idem Cicero de Fato: Honorarius arbiter acceſſit Chryſippus: Et eo quem citaſti loco, quinto Tuſculanarum quæſtionū: Quorum controuerſiam ſolebat tanquam hono- „ rarius arbiter iudicare Carneades. Quo loco „ non de iuris controuerſi arbitrio agit, ſed de eo, qui per honorem quaſi arbiter ſermonibus adhibetur. controuerſi enim iuris arbitrum, ſiquis honorarium dixerit, non bene dixerit. Apud Seruium in tertium Aeneidos de honorario Polydoro ſepulchro videre eſt, quod his ponitur, quibus alioqui mortuis iuſta aut perſoluta non ſunt, aut anniuerſarij „ honoris gratia erigitur. Quos poſtea ait Mœſtos, & mortis honore carentes: qualem tumulum Andromacha Hectori ponebat ter- „ tio Aeneidos, Et Suetonius, Druſo poſitum „ ab exercitu ait in Germania. Is in Claudio

ita

ita ait : Ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitauit,circa quem deinceps ſtato die quotannis miles decurreret, Galliarumq. ciuitates ſupplicarent.Hæc ego ita accipio,niſi tu aliud velis doceaſq. cuius auctoritati tantum tribuo, vt quod modo tu dixeris, ſatis ſit. Vale.

EPISTOLA

AD PIVM V. PONT. MAX. Henrici Cardinalis Portugalliæ in commendationem cuiuſdam Epiſcopi Hiberni: quam conſcripſit Michael Cabedius iuſſu prædicti Cardinalis Henrici.

Beatiſſime Pater, Aldenſis apud Hibernos Epiſcopus Orthodoxæ fidei, ac proinde Eccleſiæ Romanæ ſediſq. iſtius ſanctiſſimę probatiſſimus cultor, irruente Hæreticorum hominum tempeſtate perculſus, Diœceſeos ſuæ finibus fugatus,noſtram hanc Luſitaniæ oram appulit ab hinc annos plus minus duos, ſimul primum per rationes ſuas valitudinemq. (quam ſæpius toto hoc tempore aduerſam ſenſit) liceret ad ſanctitatis tuæ pedes debitiq. præſtandi obſequij officium perrecturus, in quo obeundo ne quid ſegnius feciſſe videretur,præmiſe-

miſerat ad ſanctitatem tuam fugæ ſuæ ſociũ, eius Eccleſiæ canonicum, per quem & exilij ſui, & moræ cauſas ſignificabat, ſed illum in itinere morbo correptũ mors impedijt, quominus Epiſcopum ſuum officio apud te ſolueret; id quod homini (ſat ſcio) & apoſtolicæ ſedis ſtudioſo, & in officio apprime diligenti perquam moleſte accidit, cui ſimul huc appulit, illud in primis fuit, vt negotij, rerumq; ſuarum pro eo ac debuit tibi omnino ratio conſtaret. Iuui ego toto hoc tempore, quo hic moratus eſt, hominis ſumptus, & nũc ad te proficiſcentẽ ſum viatico proſecutus, eo magis quòd & erga apoſtolicam Sedem & ſanctitatis tuæ ſtudium eximie propenſo eſſe animo intellexerim. Dignus eſt de fidei conſtantia, & Romanæ catholicæq. Eccleſię ſtudio, vitæq. ac morum inculpatorũ dum apud nos fuit haud dubia ſignificatione, qui ſanctitatis tuæ fauorem ſentiat, omniumq; qui recta fide cenſentur: id ego de homine ad te ſcribere ſatis eſſe duxi, vt eum (quæ tuæ ſanctitatis eſt cura) ea benignitate excipias, foueaſq; qua ſimiles omnes ſoles: cuius ſanctiſſimam perſonam Deus optimus maximus, quam diutiſſime Eccleſiæ ſuæ, nobiſq; conſeruet.

IN RIVVM, QVO AQVA in Pomarium ducitur.

RIuule frigidulis Nympharum e fontibus orte,
Qui properas liquido per nemora alta pede,
Si formoſa venis formoſum ad Phillidis hortum,
Arentiq. leuas aurea mala, ſiti;
Illa tibi centum dabit oſcula, queis tua fiet
Dulcior Hyblæis vnda beata fauis.

IN VMBRAM OLIVAE IN medio Pomarij, Vinetiq.

HAnc Nymphis Pallas doctiſq. ſororibus umbram,
Quæque legant circum dulcia poma dedit.

IN VITEM, QVAE PRO FORIBVS eſt domus Cabediæ.

HAnc vitem, maiorum opus, atque inſigne repertum
Cuius adhuc frondes, vmbraq. limen amant,
Kebedius, Lenæe pater, tibi conſecrat, at tu,
Perpetuo decora frondis honore, fores.

AD SEBASTIANVM Luſitanorum Regem Auguſtum.

De libro legum extrauagantium Senatus ſupplicationis collecto, ab Eduardo nonio de Leaõ.

MICHAEL CABEDIVS Regius Senator.

INdigeſta olim, multiſq. incognita iuris
Scita ſacri, in varios exoluere libros,
Quæ non Vrbani, quæ non prouincia norant
Vtraque nec totis curia cum patribus
Indoluit Rector Laurentius, ipſa ſenatus
Conſulta, & medio iura latere foro.
Antiquata ergo chartis oracula priſcis
Eruit, atque ſua luce nitere dedit,
Inque vnum congeſta librum, Rex magne, reponit,
Et vetera oblitis iura refert patribus
Compoſuit Docte Nonius, Rectore quidem illo
Digna, ſed ô omnium tempore digna tuo,
Quo non Cimmerijs virtus offunditur umbris
Nec ratio obſcuro delitet æqua loco.
Sed tecum elato regnant ſecurius ore
Metata in medio caſtra uerenda foro.

AD CLARISSIMVM VIRVM D.Gregoriũ Cabedium Regium ſenatorem, Michaelis Cabedij quondam Regij etiam ſenatoris filium, Petri Mendez Cetobricenſis publici Grammaticæ profeſſoris, Carmen.

Qvid me, Cabedi, rapis in Pæana? quid arma
Priſca iterum Phœbæa peto? Quiſnam furor hic eſt?
Quis nouus hic ardor nobis? deſueta reliqui
Tymbræ delubra chori, dulceſq. receſſus,
Antiquaſq. domos Muſarum, & Apollinis arces,
Sponte ego iam pridem faſtidio, vel quia ſæua
Paupertate premor, vel quòd de millibus vnum
Felicem nunquam potui reperire Poetam
Hæc antiqua lues, & crambe inimica per annos,
Continuo mihi bella gerit, qui nocte dieq.
Erranteis Muſas, agitataq. numina Phœbi
Ipſe veho mecum, & magno comitatus Homero,
Vix poſſum pulſare famem, cui plebe laboro
Indomita, ignaroſq. animos, & ruſtica Muſis
Pectora compono, & fingo meliore Minerua,
Sic tandem implacitas ſine fine exerceo curas,
Tamq. diu id patiar, donec auguſta Philippi

Ma-

Maieſtas mihi demat onus, ſæuumq. laborem,
Imminuat, curiſq. meis ſua præmia reddat.
At nunc annorum poſt tempora lapſa meorum
(Iam pridem muſis poſtquam ſuſpendimus arma)
Tu me quippe rapis nolentem ſiue volentem
Inclyte Cabedi? quo non præſtantior alter,
Aſpera nodoſi diſſoluere iura Lycurgi,
Nec quiſquam melior cauſas tractare ſenatu
Regifico, aut patriæ, aut hominum ſeruire ſaluti.
Huc etiam accedit pietas morumq. tuorum
Blandities: quæ te ſublimem ad ſidera tollit.
Hæc tua te pietas penitus, ſtimulante minerua,
In Phœbum trahit. Agnoſco veſtigia priſca.
Ergo tu tenues, quos ludimus accipe verſus.
Ne te pœniteat leuibus deſcendere donis.
Tu quoque Pierios cœtus & amœna vireta
Sæpe frequentaſti quondam, qua gurgite docto
Munda fluit, hauſtuq, ſuos fœcundat alumnos.
Hic namque ante alios dulci tua tempora lauro
Cingebas, hederaq. comas redimere ſolebas.
Inter palladias choreas, interq. paleſtras
Doctorum inſignes tu doctæ frontis honorem
Auſus eras rapere, & laudem tibi marte parabas,
Hos ego non miror titulos, non has ego laudes
Suſpicio, quoniam natiuo iure patriſſas.
Antiquos animos genitoris, & inclyta auorum
Præ te facta geris, quorum pulcherrima fama
Letheas ignorat aquas, non vlla vetuſtas
Delere, aut vllis poterit ſepelire tenebris.
Tu tanti, & talis genitoris imagine fretus

Ad

Ad ſummæ tandem veniſti inſignia laudis.
Hic ille eſt Michael, quondam qui roſtra Togati
Ordinis, & claros qui primus obibat honores.
Ille erat hic Michael, Muſarum gloria, Phœbi
Grande decus, Patriæ lampas, dilecta Tonanti
Progenies, cuius nomen per ſæcula ſemper
Viuet, & æternos ſine fine vireſcet in annos.
Huius tu monitis, huius tu imbutus amica
Laude, per inſignes cumulos ad clauſtra togata
Clarus anhelaſti, ſummoq. euectus honore
Regia conſpicui ſuſtentas iura Theatri.
Nec tamen idcirco ad fallacia munera ſæcli
Tu mentem appellis, nec inania gaudia captas,
Inferiora putans, animo quæcumque volutat
Præcipiti Fortuna rota. Sed pectore toto
Virtutem, & virtutis opes amplecteris: vna
Hæc te nobilitat virtus, hac vincis auiti
Sanguinis inſignes titulos, hac Regis honorem
Concilias, hac ſumma petis ſtellantia cæli
Sidera, laude potens, atque auctus honore ſuperbo,
Inter doctores magnos, Regniq. miniſtros,
Luſitanorum, ſuſtentas clauſtra ſenatus.

D. SYGEVS TOLETANVS Michaeli Cabedio Regio ſenatori, ſalutem.

SI procraſtinatæ reſponſionis nunc ſtudeam purgare culpã, mihi ipſi certe ſim iniurius, vtpote bene conſcio per me non ſtetiſſe, quominus officio fecerim ſatis: nam nec minus meis obruor munijs, quàm tuorum tute rabularum technis. Dedit tamen hodie veluti & foro veſtro iuſtitium, Carniſpriuij lupercal, ſimulq; lienteria, quæ me lumen videre non paſſa eſt, vt hæc poſſem ſcribere. Commonſtraui ſane principibus meis ex præſcripto tuo, eo ipſo die quo ad me miſiſti, Latina & Græca tua carmina, in quibus & ingenij, & eruditionis, & inuenti rarum ſpecimen demirati ſunt? Quòd ſi ex clamoſo prætorio, hæc, inquiunt, dare potis eſt? quid ſi ex muſæo? quid ſi vmbroſa tempe incolat, aut Aſcræos latices epotus canat? imperarunt e veſtigio carminum ſibi copiam fieri, quæ a me ipſo fuerunt mox exſcripta Græcorum etiam, appoſita verſione Latina. Ego nec maiore ſtudio, nec diligentiore tibi morem gerere valui, geſturus vbi, voles, quantum-

cum-

cumque potero, optime ergo vale his. Dat. Olyſippnoen. iiij. Idus Febr. ann. ſalut. M. D. LXII.

D. GONDISALVO PINARIO Epiſcopo Viſienſi.

Antonius Cabedius. S. P. D.

SVm proſecutus, Domine publicam meo carmine calamitatem, ſic enim immaturum tanti Principis obitum non immerito appellari poſſe arbitror. Id cum ex amicis quamplurimi, vt in publicum emitterem, conſuluiſſent, nefas eſſe duxi, ſi tibi cui quidquid id eſt, debeo, tanquam mearum Camœnarum primitias non dedicarem. Accipe igitur exiles neque tanto debito pares meorum laborum vſuras, quas & ſi adhuc neque expectas, neque repetis, aliquam tamen ex illis voluptatem, quæ tua in nos beneuolentia eſt, te percepturum exiſtimo. Vale.

IN INTERITVM D. Ioannis Lusitaniæ principis Epicedium.

BIBLIOTECA NAZIONALE

Vnde repentino tacuerũt gaudia luctu?
Irrepſitq. comes funeſta cupreſſus, & albam
Mæſtificis hederam video concedere (taxis?
Cui muſæ noua plectra, nouoſq. haurire paratis
Lugentum de fonte modos? non hæc tua læti
Calliope reginã chori prouincia, non his
Carminibus tanti deflenda iniuria damni.
Te tamen hoc, ſi qua vlla fides, magis omnibus unã
Tangit onus, tuus iſte dolor, tua cura Ioannes
Illius infauſtos thalamos, tu ſola, diuq.
Non duraturas ceciniſti carmine tædas.
Ergo age lugubres mecum hac ſub rupe querelas
Alcionum meditare: nouam quibus impia prolem
Non expectati maris obruit vnda, gementes
Per ſcopulos illæ, per ſaxa, & littora mæſtis
Omnia colluſtrant oculis, ſua pignora, ſi fors
Aut laceri tantum oſtendat veſtigia nidi.
Nuſquã alibi lacrymis locus aptior: hic tibi triſtes,
Relliquiæ, noſtriq. iacent monumenta doloris.
Huc Tagus auratos non comptus, vt antea, crines
Fert populi, pariterq. ſuos in funera fletus,
Maioreſque inuoluit aquas, vt triſtia iungit
Murmura, commiſcetq. ſuos cum marmore queſtus.
Ipſæ reſponſant rupes, lacrymabile plangunt
Littora, & horrendis aſſibilat vnda cauernis.

Non

Non facies erat iſta loci, non gaudia quondã hæc,
Nõ ſtrepitus populi, nõ hic ſonus: hei mihi quantũ,
Temporibus diſtant illis hæc tempora: cunctas
Cum terras, magniq. potens regina profundi
Vrbs oſtendit opes, ſocerumq. vnaq. ſedentem
Puppe natum pulchra diues Tagus attulit vndis
Quæ nunc (tanta adeò rerum inconſtantia) mœſtas,
Vix ſubeunt mentes, vix ſomnia credimus, & quæ
Sopitos ludunt vana ſub imagine ſenſus
Gaudia: quodq. animos magis aſperat, illius olim,
Lætitiæ meminiſſe datum. Si triſtia nobis
Inconſtans fortuna dabas, ſentire negaſſes.
Non tanti (obijcias nobis licet illa) fuerunt
Gaudia. prætereunt cito nempe, breuemq. relinquũt
Læta ſui fructum: dolet, æternumq. dolebit
Quod nocuit. perit exiguo ſic tempore rara
Gratia, ſed nullis iniuria tollitur annis.
Certa tamen iam tunc (ſi mens elata ſecundis
Noſceret ambiguos rerum prædiſcere caſus)
Signa mali, grandiſq. olim prænuncia cladis
Præbebant oſtenta Dei, tantoq. cadente
Principe, non dubijs terrebant numina monſtris
Attonitas hominum mentes, noſtriſque vacarunt
Venturis prius aſtra malis, atque omnia certas
Turbarunt elementa vices. Quid fulmina toto
Commemorem dimiſſa polo? tot millia nunquam
Crediderim torſiſſe Iouem, cum Phlegra deorum
Armauit ſæuos in bella nefanda gigantes.
Ipſa caput quondam regni, domus vnica regum
Infenſos experta deos Conimbrica, miſſos

Nuſquam alias plures ex æthere pertulit ignes
Quid vatum reſponſa, deumq. oracula nulli
Intellecta canam? non tu Conimbrica vaſtos
(Feciſſes potius) pateris telluris hiatus.
Scilet ille ſalus, regni caput ille, per illum
Cęperunt obſcurá fidem præſagia, quid nunc
Aeris infectos tractus, hominumq. vagatam
Ingenti cum ſtrage luem, qua Vacca profundo
Redditur, & domino ſummittit flumina ponto.
Ergo non pecudum fibræ, cæloq. micantes
Obliquæ per inane faces, non dira ferorum
Vrbibus in medijs noctu exaudita luporum
Murmura, pacatos nuſquam velut antea nobis
Oſtendere deos. Quid cladis fata pararent,
Clade palam factum eſt, ideo ter marte ſiniſtro
Pugnatum, tres Lyſiadum mauruſia pubes
Contudit ingentes getulo in puluere turmas.
Nuſquã alias magis infenſos tulit India Rumes
Helleſpontiaco toties repetita tyranno.
Horret adhuc animus, mæſtoq. in pectore mentem
Attonitam ſubit illa dies, cum tacta profana
Sacra manu, verumq. & non violabile Chriſti
Corpus ab infando lacerum tulit aula Britanno.
Quæ cunctis quamuis eſſent incognita, mæſtis
Ominibus timuere tamen mortalia iam tunc
Pectora, poſtremumq. orbi, rebuſq. putarunt
Humanis veniſſe diem, quo terra fretumq.
Ceteraq. antiquam caperent elementa figuram.
Euentus portenta ſuos habuere, Deumq.
Non vanæ patuere minæ, manifeſtaq. tandem

Signa dedit tantæ mundus prænuncia cladis.
Ergo quod in primis tibi Luſitania votis
Debuit æternum vixiſſe, tulere maligna
Fata manu. Seu ſic nimium cæleſtibus olim
Viſa potens, manſura tibi hæc, ſi fata dediſſent
Dona diu: Seu ſunt mortalibus inuida ſemper
Numina, fallacis damnoſa Prometheos ex quo
Furta haud ignarum circumuenere tonantem.
Lyſiades, vtcunque tamen, tunc nemo negaret
Infenſos habuiſſe deos, qui tempore tali
Cerneret hanc ſolam patriæ cecidiſſe columnam.
Quod niſi fixa animo ſtaret ſententia, diuum
Conſilio, non ſorte regi mortalia, nunquam
Iure magis licuit ſuperos, & nulla putare
Numina, & incerto nobis fluere omnia caſu.
Scilicet illa ſenem, vilemq., & ſæcula multa
Indignantem animam, longæuæ tædia vitæ
Ferre adigent: hoc ſæua caput Proſerpina primis
Hei mihi, tot columen populis, abſcindet in annis?
Ergo non virtus illi, non profuit ingens
Luſitanorum claro de ſanguine regum
Nobilitas, non Cæſaribus deducta ſuperbis
Stemmata, non magni pietas auguſta parentis,
Aſpectuq. iras ſolo mulcere ferarum
Forma potens: iacet ille decor, venerandaq. pul-
Maieſtas oris, dulciq. admiſta lepori, (chri
Iamq. decens grauitas, ſanctæq. ſimillima menti
Siderei ſpecies vultus. Huc illa redacta eſt
Gratia, & imperio vaſti digniſſimus orbis
Frõtis honos? nec adhuc ſua cõmouet ultima cũctos

Hora? repentinis nihil impenetrabile telis
Cum videant, mors ſæua tuis, humilesq. ſuperbis
Diuitibusq. addas inopes, ingentiaq. audax
Deijcias vno rerum momenta ſub ictu.
Heu ſpes fallaces, heu magnæ tempora numquam
Virtuti data læta diu, ſummisq. negata
In terris mora longa viris; ſeu fraude maligna
Fatorum, ſeu maturis velocior annis
Creſcendi finem probitas, citiusq. peregit
Aetatem, impleuitq. breuis ſtata tempora vitæ.
Non ſecus extinctum primo ſub flore iuuentæ
Nereidum comitata choris ſigeia propter
Littora, magnanimum genitrix Dea fleuit Achillē.
Sic Naſamoniacum Babylon famoſa tyrannum
Ante diem mœſtas deſcenderę vidit ad vmbras.
Te quoque, Lyſiadum ſpes, & lux vnica gentis
Ioannes, primis & adhuc florentibus annis
Aequales agitantem alto ſub pectore curas
Feſtino nimium greſſu, mors inuida rebus
Eripuit noſtris. O ſi tibi fata parentis
Donaſſent æquare dies, non Africa noſtris
Lætata exuuijs, pia Luſi impune tuliſſet
Signa diu, ratibusq. obſeſſam barbarus Ormum
Turca olim toto lueret deiectus Eoo.
Scilicet id præcox iamtunc, & fortior annis
Vis teneris, paruoq. graues ſub pectore ſenſus,
Imperijq. capax virtus ſperare iubebant.
Non tibi deſidiæ cordi, non mollia luxu
Otia, nil animo puerile, nihilq. caducum
Voluere, maiorum ſed enim cognoſcere tantum

Facta virum, pulſo queis Luſitania Mauro
Creuit, & Hiſpano tandem victricia ſoluit
Colla iugo, quibus ignoto ſub cardine genti
Magna peragrato ſtatuit commercia ponto.
Iam tunc Niſæo quantum diſtaret Hydaſpe
Cura fuit Gangem inquirere, quantus in æquor
Gemmiferis fluat Indus aquis, Erythræaq. magnis
Oppida Lyſiadum numquam pacata carinis
Ludus erat, belli effigiem, ſimulataq. veris
Cernere cum paribus certamina, qualia ripis
Vidiſti Franciſce tuis, immania fortem
Lyſiadum pubem, medias cum monſtra per vndas
Armata vexere vtero, fuluoq. micantes
Expauit Tagus ære viros. Quàm pectore triſtis,
Quosue dabas gemitus? quoties ſine marte, ſine vllo
Sanguine, quæſitas tantis ſudoribus olim
Barbarus intraſſet (Luſi proh dedecus) arces?
Nempe tibi, Antæi memorat quæ longa vetuſtas,
Mœnia Lyſiades debent, errore, maliſq.
Prodita conſilijs: Patriam tutore carentem
Excipis, ignauisq. in prælia ſedulus enſes
Reſtituis, regnumq. tuum, terrasq. tueris
Qua licet, & noſtris auertis ſedibus hoſtem.
Hi tibi erant mores, primis hæc ſemper ab annis
Cura fuit. Tanta donaſſent indole dignam
Hisq. animis vitam ſuperi, quod mente parabas
Feciſſes: tua Gangaridum, Nomadumq. rebelles
Sceptra perhorrerent poſito diademate reges.
Inuidit fortuna tibi, noſtrasq. ſub vno
Vulnere fregit opes, in te minus aſpera, quamuis

Eri-

Eripuit vitæ creſcentia tempora, nobis
Plus æquo inſtabilis nocuit rota, & inuida magnis
Fata viris, cœptisq. ingentibus obuia ſemper,
Et tantum Mors ſera malis, te Sidera, & ingens
Securum tenet aula Dei, melioraq. noſtris
Illic ſceptra gerens; faſtus & inania lætus
Regna hominum, & fragilis rides ludibria ſortis.
Forſitan & proceres illic longo ordine noſtros
Perluſtrans oculis, priſcos per amœna vireta
Lyſiadum numerans reges, teq. alta virorum
Maieſtas trahit attonitum, gremioq. recentem
Excipit Emmanuel, & cetera turba nepotis
Exultantem animã, patruòsque, & maxima fratrũ
Nomina demonſtrant, quos primo in limine vitæ
Abſtulit immatura quies, & forſan amorem
Et deſiderium ſponſæ ſolantur amatæ.
Inde polo quócumq: tuos agnoſcis ab alto
Lyſiadas, tua regna vides, infenſaq. nobis
Numina concilias, natiq. in pectora confers
Ingenium, moresq. tuos, triſtemq. Ioannam
Solaris, quoties terras humentibus vmbris
Nox operit, non porta pios, non vincula manes
Vlla tenent, ſolis patet exorata puellis
Aſpera, difficilis leti via, nocte vagari
Permiſſum, triſtes lux inuida ſoluit amantes.
Da breue ſolamen miſeræ, da mentis inanem
Lætitiam, prohibe lacrymas, blandoq. ſoporem
Alloquio refoue, te viuere cogitet illa
Et periiſſe neget, tantiq. oblita doloris
Transfigat optatas dulci ſub imagine noctes.

Voſq.

Voſq. malis hominum iam parcite numina, dignas
Iamdudum luimus pœnas, bacchata ſit in nos
Hæc fortuna tenus, nonq. olim noſtra pudendo
Seruitio inſontes tollerent delicta nepotes.
Quod ſi magnorum nondum res funditus omnes
Lyſiadum, gentiſq. decus, partumq. tot annis
Imperium, & notos vtroq. ſub axe triumphos
Deſtruere eſt animus, nec adhuc ſententia vobis
Verſa retro, ſi nos promiſſa parentibus olim
Pacta implere iuuat, diuturnum in ſæcula nobis
Hoc reliquum ſeruate caput, tantoq. labantes
Principe res noſtras extollite, quæq. parenti
Dempſiſtis, nato date tempora. Libera ſemper
Aeternumq. potens gens Luſitana ſubactis
Gentibus, & toti victrix det iura profundo.

Epitaphium.

EXternis quicunq. venis peregrinus ab oris
Auriferiq. intras oſtia magna Tagi,
Siſte ratem, mœſtiq. vide monumenta doloris,
Si vacat, & noſtris fletibus adde tuos,
Hic iacet ereptus primæuo in flore iuuentæ
Ioannes, regni cura dolorq. ſui
Si faciem, & mores ſi quis conſideret annos,
Dignior æternum viuere nemo fuit.
Viſum aliter ſuperis, quos plus iuuat ardua ſemper
Caſibus, & ſubitis implicuiſſe malis.
Si quid amas, nolis nimium placuiſſe ſenectam;
Vix vnquam ſummis fata dedere viris.

Aliud.

Aliud.

HIc vbi conſurgit Solymo de nomine templum,
Et medio attollit turris in amne caput,
Progenies iacet inuicti præclara Ioannis,
Ille nepos magni Cæſaris atque gener.
Vix decimum ætatis, ſextumq. expleuerat annum
Vix pubertatis tempora tranſierat.
Iniecit mors ſæua manus, tantoq. repente
Priuauit miſeros principe Lyſiades

Epicedium in milites ad ſeptam occiſos.

Antonius Cabedius.

ET merito, nec enim geminas ſine numine clades
Vidimus, atque vno duo funera fleuimus anno.
Heſperiæ ſunt hæc delicta nocentis, & olim
Grande patrum proauumq. nefas, læſura nepotes
Vltoris vindicta Iouis. Sic pertulit ætas
Poſtera Tantaleæ commiſſa piacula menſæ.
Laomedonteæ mala ſic periuria fraudis,
Non ſemel euerſæ ſenſiſtis mœnia Troiæ.
Ergo hæc conditio, ſæclis hæc debita noſtris
Sors erat, vt poſt tot terraq. mariq. trophæa
Parta, tot ignoto domitas ſub ſidere gentes.

Luſitana freto & terris gens nata regendis
Proh dolor hanc Lybicis cladem pateretur in oris?
Scilicet idcirco per vtrumq. cucurrimus axem,
Oceaniq. caput, vetitiq. exordia Nili
Vidimus, atque Tago ſeruire coegimus Indum.
Plus virtus ſpectata nocet. Sors vltima noſtra eſt,
Quo toties rerum ſemper felice tenore
Extulit, & totum ſparſit fortuna per orbem,
Romanos ſic nulla duces infamia maior
Afflixit, quàm quæ deuicto iam probe mundo
Auſonia infauſtas maculauit ſanguine Carrhas.
Hactenus hæc de te ſors impia, triſtia quando
Fata, & tantorum ſtimulat iactura virorum:
Nos alios hinc ad queſtus oppreſſa doloſe
Aonij reuocat pubes fortiſſima Luſi.
Heu dolor, heu gemitus? vbi nunc manus illa tro-
Barbaris toties decorata? vbi nobilis illa (phæis
Turma ducum? nec enim illorum mandare cohortes
Cuilibet ingentes dubitaſſes optime regum
Ioannes Auguſte tuas, ſeu fortibus armis
Turca ferox toto velut olim abigendus ab Indo
Eſſet, Erythræi ſeu per vada cærula ponti
Claſſis Idumæas iterum tua tendat ad arces.
Nempe iacent, quos nulla manus, non cominus ipſa
Pallas, & armiſoni premeret vis horrida martis.
Vincunt inſidiæ? nec enim licet obuia totis
Viribus, aduerſum conſurgeret Africa damno
Docta ſuo, ſic continuis expulſa duellis
A proauis tota ſua viderat agmina noſtris
Heſperia, ſeptemq. ſimul procumbere reges.

Sic

Sic captas Antæi arces, ſic denique noſtra
Viderat Herculeis fulgentia ſigna columnis.
Non multum Lybiæ, quod ſub iuga noſtra veniret
Deerat adhuc, illata etiam maioribus olim
Damna ſatis bona poſteritas erat vlta, ſuisq.
Finibus, & toto conceſſerat Africa pontō.
Adiuuit fortuna dolos, quosq. improba adire
Expauit coram, bello eſt aggreſſa latenti.
Nullus terga dedit, turpiſſima vulnera nullus
Pertulit, immotis acies ſtetit inclyta ſignis,
Seq. probat moriẽs, nec tam, quãquam omnis acerba
Conditio leti, dolet interijſſe doloſi
Fraude loci, quàm quod meminit poſt terga potẽtis
Europæ infidis patefacta repagula Mauris.
Ingenuo ſed enim virtus admiſta pudori
Peruahuit, licet ante oculos ſua pignora cuique,
Et deſerta domus, ſuſpirandiq. penates,
Emeritusq. parens, & amatæ coniugis ardor.
Non aliter (tot enim fuerant) venientibus vna
Occurrit cognata Phalanx, bellum vrbis, onuſq.
Suſceptura ſuæ, & ſimili quoque fraude, doloque,
Nobile funeſtas fœdauit ſanguine ripas.
Non tamen obſeſſos veluti ſi turba leones
Pænorum premat, & telis pẽtat vndiq., inulti
Occubuere viri, iuuat alta in ſtrage ſuperbos
Victores vultu ſpectare, ſuoq. grauare
Pondere marmaricæ duo mille cadauera turmæ.
Sed non vlla magis clarorum in cæde virorum,
Quàm ducis eminuit virtus, illum agmina paſſim
Barbara formidant, illum fugiuntq. tremuntq.

Hortantem ſocios, ſtrictoq. per arma ruentem
Enſe, vnum circa bellum ingruit, omniaq. vnum
Tela vouent. talis gelidę prope flumina thraces
Armipotens ſæua populos pater incitat haſta.
Sed quis virtuti locus inter millia? vicit
Quippe dolus, feſſusq. magis quàm læſus ab hoſte
Occidis Heroum fortiſſime Petre, tuaq.
Gentis & Heſperiæ decus & tutela cateruæ.
Heu ſpes fallaces, heu magnæ tempora numquam
Virtuti data læta diu. Sic fraude maligna
Occubuit primis ſoboles Ammonis in annis.
Sic & magnanimum genitrix Dea fleuit Achillem.
O diram Heſperiæ lucem, mæſtisq. notandam
Omnibus faſtisq. diem: grauis illa, nec vllo
Ictu vnquam fraudata manus, Mauroq. rebelli
Nota nimis, Lybicàs iacuit (dolor) inter arenas.
Nec fuit indignum vobis o numina, tanti
(Nobilior nec enim tanti Luſitania ſanguis)
Effudiſſe viri getula per arua cruorem?
Non te igitur tua nobilitas, non maxima certe
Subduxit ſæuis virtus dux inclyte fatis.
Nempe iaces, ſed qualis adhuc virtute retenta
Horridus, & vultus non maieſtate remiſſa
Obrutus ingenti muralis pondere ſaxi,
Inter Canenſis conferta cadauera cladis,
Nobilior Paulus iacuit Varrone: rigenti
Terribiles leto vultus, metuendaq. nondum
Ora viri ſpectare audent, oculisq., ſibiq.
Vix credunt, molemque, & membra ingentia, verũ
Eminus excelſo mirantur ab aggere. Poſtquam.

Longa

Longa tamen repulit fœdum aſſuetudo timorem,
Paulatim accedunt, vt quiſq. audacior, ille
Formidata ſibi ducis ora laceſſit, & illud
(Dedecus heu Gradiue tuum) per ſaxa ruboſq.
Nobile corpus agit, generoſo in ſanguine tela
Inficit hic, natis immania membra, viriq.
Relliquias ſeruant illi, & madefacta cruore
Spicula coniugibus, ſenibusq. oſtendere charis
Vt poſſint. iacet ille graues in funere vultus
Toruus adhuc, ceu bella gerat, ceu cuſpide ſæua
Cædat anhelantes getulo in puluere turmas.
Non ſecus immanes rictus, & vaſta leonis
Ora recludit iners vulgus, quem punica propter
Rura diu, clauſiq. greges incluſaq. longo
Torpuerant caſtella metu. Si forſitan olim
Securum Lybicæ debellauere cohortes
Inſidijs, exultat ager, magnoq. per arua
Turba minor clamore ruit, rigidaq. verenda
Præcerpit ceruice iubas, pax reddita tandem
Montibus, & feſſi reſpirauere coloni.
Talis erat facies ducis, hæc ludibria magno
Seruabat fortuna viro; ſeu præſide tanto
Viſa potens nimium dijs Luſitania, dona hæc
Inuidere tibi, ſeu quòd rear, æthera ſupra
Ipſa ſuum emeritum rapuerunt numina ciuem.
Mors felix vtcumq. tamen fuit iſta decoris
Tantum magne tibi Dux allatura, Latino
Quantum Marcello peperit ſua; flebilis illa,
Et lugenda nimis prima fraudate iuuenta
Antoni, tua nempe fuit, qui pulchra ſecutus

Ingen-

Ingentis patrui veſtigia (proh dolor) iiſdem
Auſpicijs in bella ruis, quibus inclytus olim
Magnanimum Aeneam Pallas comitatus ouantes
Itala Teucrorum deduxit in arua cateruas:
Sic duro florem ferro ſuccidit arator
Imprudens. Sic getulam comitata leænam
Progenies, cui frontis honos, & gloria nondum
Aſſurgunt ceruice iubæ, non æqua parenti
Robora, ſufficiens nec adhuc venatibus ætas,
Exanimis Lybicos iacuit cum matre per agros.
Heu miſerande puer, ſinerent modo triſtia priſcos
Fata duces, magnos & tranſgreſſure parentes,
Lyſiadum nec enim antiquo de ſanguine quiſquam
In tantam ſpem erexit auos. Præpoſtera verum
Et feſtina nimis virtus, diuturnaq. numquam
Maior vbi, & teneris probitas maturior annis
Argumenta dabant tanti non uana doloris.
Quin etiam ingenui mores, animoſaq. ſemper
Nobilitas, & prima licet, non mollibus ætas
Fulta rudimentis, veterumq. ingentia patrum
Facta, infelicem, magniq. cupidine leti
Accenſum puerum dudum hæc in bella trahebant.
Ergo ſatis quamquam proauum virtutibus, atque
Nobilitate potens eſſet, licet inclytus ipſe
Duceret antiquo genus altum a ſanguine regum,
Noluit æquales tamen inter carpere primum
Florem æui, & teneros agitare inglorius annos.
Macte animi non tu primæuo in tempore inanem
Effigiem pugnæ, ſimulataq. prælia veris
Luſiſti infelix, ſed protinus arma, tubasque,

Mauortemq. ciere callens, metuenda ſubiſti
Bella viris, patriaq. procul getula petiſti
Mœnia, & hoſtili numquam ſine ſanguine arenas.
Parrhaſium ſic nempe nemus, ſic roſcida liquit
Mænala, & æſtiui puer Arcas grata Lycæi
Nobilis aonio mutauit iugera campo.
Te tamen ignaram belli ſiue impia fata,
Siue egreſſa modum virtus extinxit, at illum
Detinuit forſan tua mors, euadere namq.
Cum poſſet ſine te puduit miſerande reuerti.
Ita decus patriæ, ſæcli laus maxima noſtri,
Ite piæ forteſq. animæ, loca debita vobis
Elyſium, immenſiq. implete ſedilia cæli.
Non vos horribilis Phlegeton, non atra videbunt
Tartara. ſed domus emeritos ſtellantis Olympi
Excipiet, magnis patet ille Heroibus, & qui
Fuderunt ſancta pro relligione cruorem.
Tempus erit (nec enim miſeris mortalibus vno
Stat ſemper fortuna loco) cum ſceptra iugumq.
Lyſiadum, hæc veſtro loca nobilitate cruore
Accipient, tunc buſta ſacris imponere templis
Hic colere, & ſanctos manes ſacrare licebit.
Ipſa quoque antiquæ ſpeciem virtutis adorans
Poſteritas, qui magnus honos, ingentia veſtris
Ornabit telis ſuperum delubra, ſuiſq.
Maiores clypeos, galeaſq. & grandia voluens
Arma manu, anguſtis venerabitur oſſa ſepulchris.
Interea (dudum nobis contraria quando
Numina dignantur minus exaudire nocentes)
Sanguine quæſitas veſtro defendite terras.

Quòd ſi priſca luunt olim delicta minores
Maiorum, immeritosq. premunt aliena nepotes
Crimina, ſunt ſuperi nobis, ſunt oppida mille
Capta manu, ſunt Eoo ſub cardine, quamquam
Ipſa etiam multo ſudore & ſanguine parta
Mœnia, ſunt inuenta nouo modo regna ſub orbe,
Regna armis, opibusq. virum florentia, cuncta hac
Tollite, Lyſiadas tanto de culmine quando
Deijcere eſt animus, liceat retinere potentis
Imperium Lybiæ nobis, & clauſtra tueri
Heſperiæ, liceat (nihil vltra oramus) auita
Herculis oppoſitis defendere tecta columnis.
Hac iter eſt bellis, ſcitis, perpeſſa furorem
Barbaricum infelix quoties Hiſpania, fædum,
Seruitium, & ſæuos intra ſua pertulit hoſtes
Tecta, diu certe iura intoleranda, iugumq.
Aeneadum, ſatis heu miſeri tot ſæcula diros
Gotthorum tulimus faſtus, intraq. penates
Sexcentos dominum Maurum tolerauimus annos.

D.Gondiſaluo Pinario Epiſcopo Viſienſi Antonius Cabedius. S. P. D.

CVm ſuperiori anno in ſpeluncam Deiparæ Virgini conſecratam,(vulgo de Lapa vocāt) ex voto, cui iam diu me aſtrixeram proficiſcerer, diuerti domine apud tuos in Fontellum̃, ſic enim incolæ vocant amœniſſimam, & meo quidem

iudicio pulcherrimam villam. Quamquam multa ex parte incuria & negligentia hominum incultam & deformem tunc dicerent, qui aliquando florentē vigentemq. viderant. Quantum tamen ex forma regionis & loci ſpecie conijcere licet, affirmare auſim nihil perfectius, & abſolutius ab ipſa rerum natura effingi potuiſſe. Hanc ego admirationem ſtatim in poeſeos argumentum conuerti. Et quia me & tempus, & loci opportunitas, alioqui natura ipſa procliuem ad hoc ſcribendi genus inuitabant, hoc ex tempore Epigrā ma, olim ſi per otium licuiſſet, maius aliquid daturus compoſui.

O Nemus, o fontes, o quæ viret atria iuxta
Non indigna pijs inſula ſemideis?
Vos ne infelices potuere relinquere veſtri,
Vos ne vllis domini poſtpoſuere bonis?
O ſæclum inſipiens, o neſcia pectora veri,
Non latium tanti, totaq. Roma fuit.
Ruſticus hæc tam culta noualia vinitor, hos ne
Agricola immenſos ſolus habebat agros?
Vſque adeo cernas præpoſtera cuncta, parantur
Hæc dominis, parent villice rura tibi.

ET hæc tunc quidem, poſtea vero menſe Auguſto & Septembri quo tempore demore ſtudia noſtra relaxari ſolent, ſtatui ſuccifiuis horis hoc ipſum latius proſequi. Quod quidem lem-

lemma eo libentius ſumpſi, quo iucundius tibi fore exiſtimabam. In quo non tam carminis grauitati, quàm materiæ; quæ tractabatur, inſeruiendum putaui. Et ideo multa incompte & ſine cultu huic operi inſerui. Non alia præcipue de cauſa, quàm vt obſcuritatem vitarem, quam cum in omnibus, tum maxime in deſcriptionibus fugiendam ſemper exiſtimaui. Nec enim alia magis luce & nitore indigent, quàm quæ demonſtrare, & quodammodo oculis ſubijcere conamur. Ceterum in tanta rerum varietate, vt omnia perſequi vix poteram, ſic aliqua quæ non videram, audieram tamen fuiſſe, deſcripſi. Abſurdum enim mihi viſum eſt, in eo ſtatu villam celebrare, qui non omni ex parte perfectiſſimus eſſet: præſertim cum plurimi eſſent, qui talem vidiſſent, & ego talem, & multo etiam perfectiorem breui ſperarem. Nec opinione mea deceptus ſum, nam & multa correcta, & pleraq. in melius mutata audio: quod & paucis verſiculis, quos in fine iſtius epiſtolæ poſui, teſtatus ſum. Reliquum eſt, vt Deum Opt. Max. precemur, vt te iſtius villæ delicijs diu multumq. frui velit.

Hoc nemus, hi fontes, hæc culta roſaria, quæq.
Ingens in medijs inſula vernat aquis,
Atriaq. antiquas regum vincentia moles,
Et quæ mille domus clauſa tuetur aues,

 Om-

Omnia corruerant, & vix veſtigia tanti,
Quid non longa terunt ſæcula? ruris erant.
Gonçallus vigil hæc Pinarius arua refecit,
Addidit, & priſcis plurima dona locis.

Fontellum.

HOrtorum, memorumq. potens Pomona, beatas
Quæ dudum has ſedes, & læta vireta relicta
Incolis Auſoniæ: voſq. o quæ rore perenni
Iugera proluitis vina de rupe Napææ.
Tuq. adeo regina Venus, mitiſſima frugum
Atque hominum fœcunda parens, cui roſcida cordi
Germina, quam diues longo licet obſitus æuo
Spirat adhuc locus, & tanti veſtigia ruris,
Teſtantur ſpreta quondam incoluiſſe Cythera.
Huc agite, & ſtudio dum mens vacat, ardua diuum,
Naturæq. mihi miracula pandite, nec vos
Cuncta domus, magniq. decus mirabile luci,
Atque omnes mecum pigeat luſtrare receſſus,
Veſtrum opus hoc diuæ, nec enim iucundius vllum
Parte alias feſſas recreat nemus, inter opacos
Seu locos iuuat Ambroſios in gramine ſomnos
Carpere, ſeu gelido cæleſtia membra fouere
Flumine, ſeu roſeis capita exornare corollis,
Et legere æternos per prata virentia flores.
Ergo ſiue ſitum ſpectes, ſeu munera, nulli
Plus dices natura loco dedit, inuida quamuis,
Miratrixq. ſui, nimiumq. ſuperba vetuſtas.

Alcinoum, & veteres Phæacum concinat hortos.
Quippe ſoli non bis duo tantum iugera, verum
Dorſum immane iugis complectitur vndique, tales
Hortorum celebres moles, & rura Neronis
Fama canit, cum Reginam, mundiq. capacem
Vna domus miſeris exhauſit ciuibus vrbem.
Tanta adeo nemorum maieſtas, tanta locorum
Gratia. priuatæ non hoc opulentia ſortis,
Multorum ſed enim ſeries longo ordine ducta
Pontificum decorauit opus. Quos arte Michael
Syluius, ingenioq. omnes ſuperauit, & alta
Ingens innumeris ſtruxit prætoria donis.
Felix ille quidem, ſi re contentus auita,
Hisq. opibus, maiorum expers vixiſſet, eumq.
Ambitus, & nimij ſpes non rapuiſſet honoris.
Quàm vellet natale ſolum coluiſſe, nec vmquam
Nobile purpureo caput exornaſſe galero.
Heu qualem amiſit campum, quæ iugera, quales
Delitias! Non virginibus bacchata lacænis
Taÿgeta, æſtiui melior non vmbra Lycæi.
Nunc age fama prior pendentes aere lucos
Perſarum miretur opus, veſtitaq. multa
Fronde ſemiramiæ ſtupeat faſtigia molis.
Nil manus; hic dices, nihil hic ſolertia geſſit
Artificum; cunctarum opifex, rerumq. magiſtra
Quid poſſet tandem cupiens oſtendere, vires
Experta eſt natura ſuas, vniq. vacauit
Tota loco. Sic magna nimis, ſic omnia vaſta,
Sic aptis extructa locis, ſic deniq. mira
Cuncta ſagax fecit, maieſtatemq. decori

Addidit, & varijs dotauit iugera donis.
Haud alios miranda inter primordia mundi,
Ante nefas, primæq. ſcelus letale parentis,
(Parua nimis magnis componere, ſacra profanis
Si licet) æternos noſtris genitoribus hortos
Crediderim feciſſe Deum, cum quidquid in orbe
Egregium toto ſapiens formarat, in vnam
Congeſſit pariter diuina potentia ſedem.
Vſque adeo rerum plena omnia, quidquid vbique
Gignitur, inuenies ibi, ſeu legiſſe ſalubres
Seu tibi odoriferos placeat mage carpere flores.
Non plures fæcunda tibi ſuffecerit Aetna,
Aetna parens florum, non Attica dulcis Hymethi
Gleba, neque Auſonio quæ ſubiacet ora Veſæuo.
Hic & pallantes violæ, cyprioq. cruore
Purpureæ per prata roſæ, nigrantia florent,
Parte alia niueis vaccinia miſta liguſtris.
Hic pueri defleti olim, lugenda deorum
Crimina, nunc veris gratiſſima germina, mæſtis
Infelix Iacynte notis, proprijsq. decoris
Mirator Narciſſe iaces, Salaminius heros
Hic gemit, & tragicis ſuſpiria nota cothurnis.
Parte alia mollis conſurgit Amaracus, & quæ
Exuperant alios candenti vertice flores
Lilia, tot numquam variata coloribus imbris,
Haud vana exoritur prænuncia. talia propter
Oceanum dites texunt aulæa Britanni.
Quantus honos operis, tanto virgulta decore
Pubeſcunt, omniſq. in flores, omnis in herbas
Turget humus, varioq. exculta non alia fœtu

Luxu-

Luxuriant. Sed enim tanto haud aſſurgit honori
Vtilitas. Nec enim bacca magis arboris vllus
Palladiæ ſe veſtit ager, Tritonide multa,
Quamuis Cecropijs Conimbrica certet Athenis.
Fæcundum licet, ac vnctis inſigne trapetis
Exuperet Cabili Betis iuga pinguia caſtrum.
Quid totos referam veſtitos palmite colles
Lenæo? nullo ſpatioſius æquore Bacchus
Creuit, & immenſos ſeſe diffudit in agros.
Non illum, quem ripa Tagi, quem nobile mittit
Vrbis Vlyſſeæ littus, non vincat odore
Quem dat Cetobricis vicina ſalacia prælis.
Adde etiam quæ dona Ceres dedit, adde beati
Delicias ruris, pruna, & genus omne pyrorum,
Caſtaneaſq. nuces, ſuccoſq. oblita priores
Perſica, defuerint non hic tibi Cotона, non quæ
Cecropio gaudent ſaturata ſydonia melle.
Strata iacent paſſim ſua quiſque ſub arbore, nec te
Deficient totum mitiſſima poma per annum.
Scilicet in ficu ficus, malumq. ſeneſcit
In malo, totidemq. tibi, ſi millia carpas,
Non deerunt: ſimul hæc creſcunt, ſimul illa ſeneſcũt.
Talia perpetuo nitidus iuga Corduba fluxu
Humectat, minimus fluuiorum Corduba, ſed quo
Pulchrior haud alius, puriſque decentior vndis.
Inuideant Tubalis quæ nos genuere vetuſti
Mœnia, diuorum hoſpitium, quæ florida pleno
Fæcundat Pomona ſinu, largeq. decoras
Muneribus Vertune tuis, ornatq. ſuperba
Irriguis Omnena iugis: quæ nectare multum

Hybleo, pinguiq. beat Polymella Minerua
Aſſurgens vtroque ferax a vertice, ſeu qua
Conſpicuos fulua proſpectat, iaſpide muros,
Seu qua pulchra Tagi longe videt oſtia, ſeu qua
Mœnia Romuleas æquantia proſpicit arces.
Tale decus facieſq. loci. Neque diſpare cultu
Surgit opus, maiori etiam (vera eloquar) illic
Chara domus quamuis, quãuis mihi patria, quãuis
Affectus habet illa meos. Hæc miror, at illam
Et colui a primis annis, & ſemper amaui.
Cum multis ſed enim hæc cõmunia, ſingula quæque
Nempe alibi quamuis, pariter tamen omnia nuſquã
Inuenies, verum mira illa, ſupraq. capacem
Humani captum ingenij, vix poſtera credent
Sæcula, vix ſeri poterunt firmare nepotes.
Hæret adhuc perplexa loci dulcedine, nec ſe
Mens iterum quamuis, iterumq. hæc ipſa reuiſat
Aſpexiſſe putat, iuuat vno a colle fluentes
Tot colles vidiſſe, tibi decus vnde perenne
Fontellum, egregiumq. æterna in ſæcula nomen.
Nempe alias inter Deus has ſitientibus aruis
Præſertim donauit opes, multoq. rigauit
Imbre ſolũ. Credes preſſas ſub pondere Nymphas
Mille ſibi quæſiſſe vias, ſtudioq. videndi
Exciſa pulchras de ſaxo exiſſe Napæas.
Hic etiam, quanquam diuerſa ab ſede profectas,
Congeſtaſq. vno pariter ſub fornice Nymphas
Aſpicias. Hic dulce ſonant, hic dulce ſuſurrant,
Hinc blandos ſtrepitus, & pene loquentia miſcent
Murmura, quoque valent ſe ſe ſermone ſalutant.

Non alibi faciles, ambroſioſq. ſopores
Elicias, non læta magis, non frigida Tempe
Theſſala, non alibi melius Iouis igne calentem,
Et patrio multum flagrantem fulmine Bacchum
Reſtinguas. Non hic iubar exitiale Cometæ
Sanguinei, non aſtra ſitim minitantia, non hic
Puluereæ Nemees rabidum experiere leonem.
His fauit natura bonis, hæc nobile docti
Protulit ingenium domini, ſolerſq. ſagacis
Formauit manus artificis, paſſimq. cauato
Marmore, palantes per amœna vireta Napæas
Excepit, ſaxoq. ſimul concluſit eodem,
Vnde vel excelſos perrupta aſpergine ramos
Verberat, & quamuis teneat ſe culmine, multo
Imbre tamen Dryadas ſaliẽs petit vnda, proculque
Vrget: Amadryades credas certare Napæis.
Hæc eadem in cælum iaculatus excipit vndas,
Et cæco rurſum percolat turbine moles.
Par operi lapidum maieſtas. Non ego ſaxa
Viribus hæc exciſa hominum, non robore credam
Mortali non acta manu. Vix ſingula geſtent
Magnorum iuga mille boum, vix illa mouere
Poſſet, Auentinum magno conamine montem
Qui repulit, rupeſq. auulſit ſedibus imis.
Ergo magna nimis ſint hæc licet, ardua quanquam
Et per ſe cunctis ſatis admiranda, reducunt,
Attamen attonitos alio ſtagnantia viſus
Flumina, quæque decens medijs conſurgit in vndis
Inſula, Nympharum domus opportuna, ſuaſit.
Aeſtus, & ardentis quoties iniuria Solis,

Huc trepidæ (feſtiua cohors) adnare Napææ
Dicuntur. Satyrum quoties laſciuia gratis
Exagitat maleſana locis. Hic mollia tritæ
Otia, & ambroſios carpunt in gramine ſomnos.
Stat montana procul pubes, reuocatq. & agreſtes
Nequicquam calamos inflant, nec amantia ceſſant,
Carmina, & immeritis conuitia fundere ripis.
Criſpantur tenui Zephyro vada læta, nec alto
Vnda immota lacu torpet. Sic prima tumeſcit
Ira maris blandis quoties attollitur Euris.
Hic ego conſpexi laceri fragmenta Phaſelli.
Siue illum ſenium, ſiue olim ſoluit amœni
Vis inimica lacus, dominis hac inſula quondam
Puppe petebatur, quoties confugerat illuc,
Seq. ſuis madidus per ſtagna cuniculus antris
Abdiderat; ſi quando greges fallacibus eſcis
Cæruleos, tremulaq. iuuaret arundine piſces
Fallere, captiuaſq. ad littora voluere prædas.
Tales Heſperiam iuxta, ſolemq. cadentem
Heroum campos, & fortunata piorum
Iugera, fluctiſono circumuallata profundo,
Semidei Manes habitant. Hic ducere vitam
Mallet poſtpoſitis alijs Actias, & quæ
Poſt infelicem pariter dilexit Vlyſſem.
Parte alia cantus auium mirabere, nec tam
Solamen, quam pinguis opes, neque futile ruris
Subſidium, menſæq. decus, volucrumq. capacem
Cinctarum caueam. Nuſquam toto orbe vagandi
Tanta auibus data libertas, non clauſtra, ſed altis
Eſſe putes regum pallatia nixa columnis.

Vnde

Vnde neque immenſi faſtidia carceris horret,
Nec graue ſentit onus volucrum grex,ſeq. teneri
Cum ſciat,ingentes euadere nollet in agros.
Tantus amor caueæ,tam dulcia vincla.Sub alis
Implumes fouet hæc natos,nidum illa domumq.
Aedificat, dulces ſæmen hæc ſuſpirat amores,
Ereptumq. gemit comitem viduata,ſalacem
Illa marem eludit metuens, ſeſeq. ſequenti
Surripit,& celeres fallit laſciua volatus.
Incaſſum ſtudio plures, & amore lauandi
Obiectant vndis humeros,multoq. fluentes
Perturbant fontes,& ſtagna liquentia luſu.
Cuncta patent,& rara licet ſint retia, paſſim
Admittunt faciles viſus,cumq. omnia cernas
Vix ſpecies numerare queas,vix nomina,non tot
Ionio fluctus voluuntur in æquore, non tot
Memnonis exequias celebrant,nō Strymona plures
Delectant clangere graues,tot millia nunquam
Ille ſenex, cui ſunt perituri tradita mundi
Semina,fluctiuaga prudens ſeruauit in arca.
Par operis facies,caueæ neque maxima ſurgunt
Diſſimili tabulata modo. Licet ergo volantum
Intereat ſimul omne genus, diſpendia rurſum
Sarciet hinc natura parens,cunctiſq. peremptis,
Tot tibi viuentes reddet domus iſta volucres.
Longa quidem ſeries cuncta enumerare,vel ingens
Lucorum ſenium,vel regum æquantia turres
Atria,diſpoſitaq. vt conſitus arbore multa
Præbet Hippodromus gratas currentibus vmbras.
Quid vos auricomæ diuæ,quæ limine primo,

Ve-

Veſtibulũ ante ipſum, certis properantia ſemper
Tempora digeritis ſpatijs? quid quæ ſuper alta
(Credere quis poſſet) reſidet teſtudo columna?
Peruia ſunt dices mortalibus omnia, quæque
Vix fieri potuiſſe putes, voluentibus annis
Improbus hæc hominum labor, & ſolertia fecit.
Sis felix, longumq. bonis his vtere, gentis
Laus ingens Goncalle tuæ, quem diues alumnis
Magnanimis domus agnoſcit Pinaria, non te
Diuerſum rapiant alio maiora, ſecundas
Res quamuis fortuna tibi promittat, & olim
Purpureo mitram permutet Roma galero,
Vile decus capitis, & inanem frontis honorem
Ignarum quæ vulgus amat, procul effuge, teq.
Inuidia, & lucem minuentibus eripe curis.
Hic melius tranquillus ages, & pectore magno
Fortunæ bona deſpicies fallacia, non te
Auerſum trahet ambitio, non luxus, & alta
Præcipue regum penetrans pallatia faſtus.
Quodque olim meditaris opus, diſſueta reuiſes
Muſarum, iuriſq. tui penetralia, cumque
Tithoni, Pylijq. ſenis ſuperaneris annos,
Debita virtuti conſcendens ſidera, teq.
Emeritum, varijs functumq. laboribus, inter
Pontifices, quos ſæcla pios antiqua tulerunt,
Accipient celſi pretioſa ſedilia cæli.

Labor omnia vincit.

QVid valeant pariter labor, & ſollertia? quantum

Sudor,

Sudor, & æternis virtus infracta duellis
Aeneadum ſuperis æquata potentia, & armis
Roma potens, belloq. docent tot parta viciſſim
Imperia, ac tantis olim ſuperaddita regnis
Regna, & Romulidum tot vtroq. ſub axe trophæa?
Illa rudem primum vicino exercuit hoſte
Tironem, ac victrix paulatim creuit, & omnes
Finitimas in ſe quas vicit, tranſtulit vrbes.
Auctior Hetruſcos domat, & caput impetit olim
Auſoniæ: & iuſtis Danaos vlciſcitur armis.
Continuo Siculis bellum manet, inde ſagacem
Sidonium iam iam veteranum ducit in hoſtem.
Hic dudum dubijs victoria ſubſtitit alis,
Ambegitq. diu, qua tandem poneret arce
Terrarum fortuna caput. Carthagine demum
Euerſa, ſupplex Hiſpania, & Africa longum
Aeneadum ſubiere iugum. Mora nulla Philippo
Tot populos armis victricibus eripit, atque
In libertatem tot Graias aſſerit vrbes.
Huc aſſuefactum veteranum Marte ſuperbum,
Antiochum petit, ac regnis deturbat auitis
Nec requieuit enim, donec ter Marte ſubactum
Mithridatem Aſia, totoq. oriente Tigranem
Expulit, & vita pariter ſpoliauit, & armis.
Romanum vario poſtrema Numantia Marte
Diruta bis denos bellis exercuit annos.
Omnia continuus labor, & vigilantia Romæ
Subdiderat, nec ſol præter Romana videbat
Quicquam aliud, neque parta tandem ciuilia bella
Continuere diu, ſpretoq. labore ſubactum

Amiſit

Amiſit totum Romana potentia mundum.
Namq. vt opes nimias ſors vexit,& otia mores
Fregerunt,luxuſq. homines inuaſit,& illa
Priſcorum ceſſit ſuperis laudata parentum
Virtus,paulatim ex illo Romana referri
Res retro, fractæ vires, partumq. tot annis
Roma breui mundum,rerumq. amiſit habenas.
Ergo quàm clarum genus armipotentis Achilli
Pyrrhus,& immanis nequijt deuincere Pœnus,
Orbis Reginam delerunt otia Romam:
Et quæ totius mundi caput omnibus olim
Gentibus in Tanaim a Gadibus imperitabat,
Prodita barbaricis (proh dedecus)ignibus arſit:
Et Romana ferus bis cepit mœnia Gotthus,
Dardanaq. Hiſpanæ popularunt tecta cohortes.
Nunc etiam (tanta eſt rerum inconſtantia) nemo
Iam ſibi non audet captam promittere Romam.
Proh dolor & Turcus(quod Dij prius omē in ipſum
Conuertant) flammas vrbi, excidiumq. minatur.
At vos o ſuperi,quibus Itala mœnia,necnon
Auſonius pater,& Romana palatia curæ
Has prohibete minas,peſtemq. ac dedecus iſtud
Vltra anni ſoliſq. vias,vltraq. niualem
Caucaſon,Europa procul olim auertite tota.
Sit ſatis(heu proauum pudor ingēs, atque nepotū)
Mœnia quod dudum Romanis arcibus olim
Aemula,Achæmenioq. vndantes ſangnine cāpos,
Tectaq. Barbaricis toties decorata trophæis,
Et Lacedæmonias premit aduena barbarus arces.
Sit ſatis ò ſuperi,quod tot decora alta, tot olim
Luſi-

Luſitanorum regumq. ducumq. labores,
Tot partas vrbes veterum ſudore, tot annos
Defenſum imperium Lybiæ, tantòq. cruore
Quæſitas Antæi arces, num Marte ſine vllo
Poſſidet imbellis (proh Luſi dedecus) hoſtis.
Cauſa eadem luxus, comites ignobilis oti
Diuitiæ fortes Luſi fregere nepotes.
Ipſa ſuis etenim dum Luſitania metis
Contenta eſt modicis, & quas natura negabat
Non auſit tentare vias, Indiq. nocentes
Imbellis contempſit opes, coluitq. virorum
Fœcundam, ac rigidæ ſemper virtutis amicam
Pauperiem, preſſum caput olim erexit, & armis
Sæpius audacem victrix afflixit Iberum:
Antæaſq. arces ſubijt, Lybiamq. potentem
Fregit, & herculeis poſuit ſua ſigna columnis.
At poſtquam vetitas remis compeſcuit vndas
Oceani, Gangemq. Tago ſeruire coegit,
Et mollem placidis Indum frenauit habenis,
Pellæoq. ſimul ſeſe intulit ardua dio,
Confeſtim veterum mores abiere, relicta eſt
Paupertas, cælum virtus petit, improba luxus
Otia, & obſcænas pariter ſuaſere rapinas:
Victaq. victorem vinci dedit India Luſum
Delicijs blandita ſuis. Quos ergo nec audax
Celtiber, aut magnis tulit Africa diues alumnis,
Illecebris, patrioq. emollit India luxu,
Et Luſitanum viles conuertit ad artes,
Ac mercatorem de milite reddidit, atque
Nexuit auratis dominorum colla catenis.

Denique quæ toties bello vexauit Iberum,
Oceanumq. vltra Maurum expulit,atque potentem
Quondam armis Lybiam,maiores vlta ſubegit
(O pudor) vltro vrbes nunc Luſitania victis
Exhibet,vnde ſuis vix iam confidit, & illam
Hinc lacerant, (pudet heu) Celtæ,grauis imminet
Africa,dulichijſq. ignem exitumq. minatur. (inde
Arcibus,& noſtros ait iſta manere nepotes.
vos o dij,quorum auſpicijs per cærula vectus
Luſus in extremis ſedem ſibi legit Iberis,
Aeternamq. ſuo dedit de nomine gentem,
Quorum Ithacus monitis,actus,qua nobilis æquor
Intrat,& Oceanum flauis Tagus excipit vndis.
Magna pererrato ſtatuit ſibi mœnia ponto.
Dedecus Heſperiæ procul hoc arcete, minaſq.
Has prohibete,ſatis iampridem iura iugumq.
Aeneadum,nec non miſeri tot ſæcula,diros
Gottorum tulimus faſtus,intraq. penates
Sexcentos dominum Maurum tolerauimus annos.

Ad Proſperam valetudinem.

INter tot generi humano conceſſa deorum
Munera,nil homini melius tribuere benigni
Cælicolæ,ſanam quàm mentem in corpore ſano.
Quamuis in fuluum redeant vetera illa metallum,
Sæcula, & antiquo nunc palleat orbis ab auro.
Nam cui magnanimo nulli ſub corpore morbi,
Siue armis omnis belliſq. exardeat orbis,
Impia ſeu miſeros fallant ſua rura colonos,
Ipſe

Ipſe ſibi ac natis victum parat, atque laborem
Exercens, totis exterminat ædibus ægram
Pauperiem: modo pro patria, pro coniuge, & ipſa
Progenie, adverſos fert pectora fortis in hoſtes.
Venatu nunc inuigilat, nunc alta ferarum
Magnanimo tacitus ſcrutatur luſtra moloſſo.
At cui vis morbi corpus corrumpit, inerti
Affligens membra æternum torpentia lecto,
Otia non illum, non luſus, nulla voluptas
Demulcent ægrum, nec vina falerna palatum
Oblectant, totove cibus quæſitus in orbe,
Sed mala ieiunas vrgent faſtidia fauces,
Et Tyrias veſtes, atque æra Corynthia, necnon
Phidiacæ monumenta manus, doctiq. Myronis
Negligit, & magni Polycleti ſigna, tuumq.
Admirande opus æternum contemnit Apelles.
Quin etiam ad cantus ſurdas accommodet aures.
Ingratum quicquid Panchaia diues, & ipſa
Aſſyria, & molles mittunt de more Sabæi.
Interea decor & forma, vultuſq. venuſtas,
Langueſcit, veluti flos interceptus aratro.
Attenuat macies artus, color occupat ora
Buxeus, & vires abeunt, vox nulla per arctas
Infirmaſq. exit fauces, magnoq. labore
Diuitias partas in nullos poſſidet vſus.
Ergo cælicolas cum placas thure, ſalutem
Imprimis ſupplex votis venerare, tibiq.
Præ cunctis mitem hanc, ſiquidem ſapis, effice diuã.
Nil etenim genus humanum, nil noſtra ſine illa
Vita poteſt, nil terra boni, nil vtile totus

Orbis habet,quicquid miſeri ſumus,hęc dedit. At tu
Magna ſalus,mentis vigor,ærumnæq. leuamen.
Grata quies rerum,placidiſſima diua dearum
Magna parens hominum, vitæ decus vnica ſortem
Humanam miſerata,ades huc,ſeu ſidera,ſeu te
Aerij campi,ſeu fortunata piorum,
Rura tenent,nullis hominum damnata querelis
Huc ades, & triſtes procul o dea pelle dolores.

Αὐτίσοφος, ἠδὲ ἀμέριμνος.

QVid iuuat æternis animum fregiſſe minorem
Artibus, & paucos diminuiſſe dies?
Iuris conſultis maior licet vſque vetuſtis
Emineas, mortem non tamen effugies.
Iura quidem neſcit,canonas ignorat, & ipſos
Eripuit ſummos Mors quoque pontifices.
Eripuit vitam primis tibi Nerua ſub annis,
Nec ſtudium, nec ius profuit,arsue tibi.
Hæc quoque prudentem ſub tartara Papinianum
Miſit, quoſque mora eſt longa referre viros.
Non fora, non leges hos protexere,ſed omnes
Communi ſecum mors tulit atra via.
Hæc quoque ſi neſcis quondam tibi meta terenda eſt,
Sed felix, quem mors ſera nimis tulerit.
Felix ille etiam,qui cum hæc cognouerit,annos
Non ſinet incaſſum præteriſſe ſuos.
Ergo procul triſtes curæ,procul ite labores,
Et quicquid vacuos,non ſinit eſſe animos.

Mæſtities procul hinc, procul hinc mortalia quic-
Sincera priuat pectora lætitia. (quid
Vna mihi nox hæc curis vacet, vna ſeueris
Imponat ſtudijs frena, modumq. meis.
Omnibus in rebus dulciſſima: mellis
Eſt etiam ſatias ſcilicet & Veneris.
O potius pereant artes, ſæuiq. Promethei
Inuenta, & tantis vnica cauſa malis,
Flamma nimis ſeros, nimis heu læſura nepotes,
Læſura auctorem pernicioſa ſuum.
Atque illam merito mortalibus æthere ſummo
Prouidus exitium Iuppiter occulerat.
Perniciem donec generiq. ſibiq. futuram
Antiqui ſoboles repperit Iapeti.
Scilicet hoc ſtudium mortales perdidit, hoc nos,
Hoc genus humanum funditus interijt.
Hæc male prudentem mala cura Promethea læſit,
Artificis caput hæc perdidit vnà ſui.
Et merito: quid enim attinuit turbare quietos
Et tantis homines implicuiſſe malis?
Sic pereat quicunque nouas excogitat artes,
Dum cineri quærit nomen inane ſuo,
Tranquillumq. nihil ſinit eſſe, quietaq. mæſtis
Inuentis hominum pectora ſollicitat.
Quàm bene maiora firmo degebat in æuo
Illa nimis prudens, & bona ſimplicitas,
Vita quibus tantum præſens lux, & ſcelus vnum
Vltra quicquam animis euoluiſſe diem.
Vita recens lux orta fuit, præſentia quiſquis
Carpebat ſortis neſcius ambiguæ.

Curæ aberant, aberat dolor, ærumnæq. laborq.
Nulla diu terris viſa ſenecta fuit.
Tranquillis bona cuncta aderant, bona cuncta ferebat
Terra parens, nullis ſaucia vomeribus
Aurea tunc ætas vere fuit, aurea vita.
Maiorum (ſi quid credimus) illa fuit.
Ferrea nunc hominum ſunt ſæcula. Namq. labores,
Nec curas fas eſt depoſuiſſe graues.
Cauſa mali tanti, ſummi contempta Tonantis
Imperia, atque ingens artis & ignis amor.
Nonne fuit ſatius nil ſcire? ſcientia tantis
Si curis nobis vna paranda fuit.
Scire nihil certe dulciſſima vita, doloris
Expers ſimplicitas, atque ſuaue malum eſt.
Simplicibus pueris quis non inuidit, & annos
Ad primos cupijt ſæpe redire ſuos?
Prouida nos lædit mens vna. Viatica canis
Hæc docuit primis quærere ab vnguiculis.
Hæc nos præſentis male certos lucis in annos
Mille, iubet vitæ quęrere ſubſidium.
Hęc pueros premit, & blandum nutricibus æuum
Demit, & ętatis optima quęque rapit.
Hęc intempeſta miſeros ſub nocte moleſtis
Mortales cogit inuigilare libris.
Hic canonas voluit, legum ius ille, quietos
Hic altercando non ſinit eſſe deos.
Ille poteſtates herbarum quęrit, hic aſtris
Inuigilat, ſummo iura dat ille polo.
Hic animo terras pariter metitur, & ęquor,
Menſurę cum ſit neſcius ipſe ſuę.

Ergo

Ergo qui nequeat ſeſe cognoſcere, qui nec
Metiri exiguam poſſit vbi hortus humum.
Quæ noſtris genitrix oculis natura negauit,
Humano demens ſubijcit arbitrio.
Quò non mens audax hominũ proceſſit? hoc ipſum
Iratum nobis reddidit ante Iouem,
Hoc mel decuſſit folijs, lactisq: repreſſit
Flumina, & ingratum compulit eſſe ſolum.
Aureaq. in ſæuum mutauit ſæcula ferrum,
Hinc ſcatet innumeris terra fretumq. malis.
Pauca malis tamen his bona cõmiſcentur, & aurũ,
Sola refert priſcum gentibus vna dies
Hæc eſt illa dies, quæ magni conſcia partus,
Et patrem nobis reddidit, & dominum,
Cernere veridicæ quam tot cupiere ſibyllæ,
Optauit vates nobilis Aſcra, tuus.
Optarunt veteres & ſola mente prophetæ
Viderunt noſtro pollicitam generi.
Ergo procul faſtus, procul hinc mala gaudia, luxus
Ite, nimis dulce, nil nimium eſſe poteſt.
Humanum paucis viuit genus. O procul omnis
Ebrietas, hoſtis maxima lætitiæ,
Et vos o triſtes curæ. Mihi ſæcula nox hæc
Aurea, & antiquos ſola reducat auos.
Sit facilis mihi conuictus, ſit menſa ſine vlla
Arte, ſit exiguus & ſine lite cibus.
Sit ſecura quies, cura ſemota metuq.
Mens agat, & veris gaudeat illecebris.
Rideat interdum magnũ Sophos, & bona quicquid
Aetatis noſtræ tempora prima rapit.

Quidquid abeſt, ſpernat, præſentia captet in horam
Ne referat, ſi quid ſors dedit & ſuperi,
Tempora labuntur, ſenſim fluit hora, renaſci
Non datur, elapſos nec reparare dies.

Eccleſiaſtes. Cap. I.

H*Anc occupationem peſſimam dedit Deus Filijs hominum, vt occuparentur in ea.*

Ex Horatio.

F*Elix, qui curis veluti gens priſca ſolutus*
Exercet bobus rura paterna ſuis,
Quem neque tranquillo proturbant claſſica ſomno,
Dira nec irati commouet ira freti.
Quique forum vitat, rabioſaq. iurgia, quique
Non aſsis regum limen, opeſq. facit:
Ergo aut proceras adiungit vitibus alnos,
Aut placidos ſpectat læta per arua boues.
Ille malos ramos ſecat, & meliora reponit
Germina, & agreſtes mella recondit opes:
Aut cum purpureis pomis redimitus ab aruis
Extulit Autumnus ora decora ſuis.
Vt pyra, purpureoſq. iuuat legiſſe racemos,
Gratia nimis templis dona Priape tuis.
Nunc libet antiqua iacuiſſe ſub ilice molli.
Gra-

Gramine nunc lætos præteriſſe dies.
Hæc inter ripis vnde labuntur ab altis,
Arguto teneræ rure queruntur aues.
Fons alio lymphis manantibus obſtrepit, & quod
Inuitet ſomnos murmurat vnda leues.
At cum triſtificos Iouis amnis comparat imbres,
Et pater hybernas fundit ab axe niues,
Sæpius hinc atque hinc multo cane callidus apros
Trudit in obſtantes, præcipitatq. plagas.
Nunc leporem, laqueoq. gruem, dulciſſima captat
Præmia, nunc turdis apparat ille dolos.
Quem non hæc inter curarum obliuia ſument,
Quas ferit in noſtro pectore ſæuus amor?
Quòd ſi caſta domum mulier iuuet, Appula qualis
Quæq. viro iratum conciliauit auum,
Quæ ſacrum antiquis paret ignem ſedula lignis,
Aduentum laſſi coniugis opperiens,
Quæq. pecus cratibus textis includat, & ipſa
Plena ſuis manibus vbera lacte premat,
Dulce viro vinum cellis depromat, inemptas
Et faciles nulla præparet arte dapes.
Non ſcarus, & rhombus, non me pretioſa iuuabit
Quæ de Lucrino littore concha venit.
Non auis eſt nobis iucundior Africa, quàm quæ
Electa eſt ramis pinguis oliua ſuis,
Quàm quæ ſalubres maluæ mortalibus ægris,
Prataq. amans nimium roſcida Lopathium.
Agna vel agreſti Syluano cæſa, vel hœdus,
Quem ſæuo eripuit ruſtica turba lupo.
Has epulas inter paſtum iuuat vſque videre

Vt

Vt repetat noctu tecta domumq. pecus.
Aut vt aratra iugo referant inuerſa iuuenci,
Collaq. vix multo feſſa labore trahant,
Vtq. lares circum vernarum turba quieſcat,
Examen ditis præſidiumq. Laris,
Hæc ego vix dixi, captator fænoris ecce
Alphius extemplo ruſticus eſſe parat,
Idibus ergo omnes relegit, rurſumq. Calendis
Sollicitus quærit ponere diuitias.

Ad Campegium Sanctæ Romanæ Eccleſiæ in Luſitania Legatum, Bononienſem Epiſcopum.

Q*Vid iuuat exiguos nimio fregiſſe Labore*
Et curis annos vitæ, digniſſime tanto
Munere Campegi? pretij mortalibus ecquid
Tantum erit, æternis condant vt pectora curis,
Hiſq. adeo inuigilēt noctes, has explicet inde
Alma dies referens miſeris opera atque labores?
Numquid opes tanti, num vitæ prodiga tanti
Sollicitudo rei eſt? & perſonatus honoris
Vultus, & heu vanos deludens gloria ſenſus?
Ecclef.1. *Vanus homo, vanæq. opes, vana omnia, nam quid*
Amplius humanū aſſequitur genus. Hoc homini dāt
Haud intermiſſi noctesq. diesq. labores,
Vtq. vicem ſubeant populi genteſq. tenacem
Immotamq. ſuo ſemper ſub pondere terram.

Aſpi-

Aſpicis exoritur ſol & ſimul occidit, inde
Rurſus ad auroram contendit, ibiq. renaſcens
Flectit iter, mediumq. diem petit, inde citatus
Obliquè ſeptem contendit ad vſque Triones,
Seq: ipſum aſſequitur, dum circuit omnia Ventus,
In pelagus fluuij voluuntur, vaſta redundant
Nec maria: hinc fontes hinc exoriuntur, eodem
Mutato rurſum redeunt torrentia curſu.
Ardua cognitio eſt longa experientia rerum,
Quarum difficile eſt verbis comprehendere cauſas.
Non ſatis eſt oculis, ſed nec ſatis auribus vmquam
Eſt aliquid dum ſcire volunt. Sed nil fore certo
Norint, quod iam non fuerit, faciendaq. quondam
Quæ noſtri multo fecerunt antea patres.
Nempe nihil ſub ſole nouum, nec dicere quiſquam
Eſſe recens aliquis potis eſt, abiere tot olim
Facta; nec antiqui quiſquam reminiſcitur. Ergo
Et noſtræ quondam vix vltima poſteritatis
Sęcula, vix veterum poterunt meminiſſe parentum.
Olim is, cui Solymæ commiſſa potentia gentis,
Optauit quæcumq. capax complectitur orbis
Noſſe animo, & rerum penitus cognoſcere cauſas.
(Namq. hunc peſtiferum mortalibus auxit amorē
Altitonans olim curasq.) intendit in orbe
Quidquid erat, vidit, vana omnia ſcilicet, & quæ
Innumeris premerent mortalia pectora curis.
Difficile prauum flectas, ſtultisq. refertus
Orbis, & immenſi ſcatet ingens machina mundi. ex Hom.
Idem honos eſt, eadem prauis lex atque modeſtis. & 2. Ec-
Et piger interijt & ſedulus, omnia miſcent cleſiaſt.
Fata,

Fata, ac magnanimis pariter mors æquat inertes.
Ille ſapit vere, qui cum hæc cognouerit, altum
Suſpicit, & certa melioris commoda vitæ
Spe ſignat, ſceleris purus, complexus & vnum
Mente Deum, tacitos iucunde tranſigit annos.
Hoc tu etiam doctus Campegi, dogmate dudum
Te reuocent quamuis, teneantq. ingentia curæ
Pectora, falle animum, vitæq. ad commoda pelle
Otiaq. ingratis interſere mutua curis.

Henrico Luſitaniæ Cardinali S.

VErane magna Iouis Soboles, clariſſima diuum
Fama refers? videt ipſe ſuum iam maximus
Pontificem videt? & tacitis ſua vota ſuſurris (orbis
Teſtatur? magnarum in te molimina rerum
Exonerans Henrice, tibi iam tradit habenas
Orbis, deſertæq. iubet ſuccedere puppi.
Parua loquor, Deus hæc læto Deus omine mundo
Inſinuat, tacitisq. ſuum rumoribus orbi
Conciliat vigilem, nec non de millibus vni
Imperat afflictis hominum ſuccurrere rebus.
Non aliter ſubitos magni poſt vatis hiatus
Inſignem, ſanctumq. aris præfecit Apollo
Thiodamanta ſuis, terramq. atque aſtra, ſacroſq.
Commiſit tripodas, nec vatem Argiua peremptum
Vitta, nec argolicus ſenſit diſpendia rector.
Nil fucus, nihil ambitio, nihil egit in iſtis
Vis aurumue, procul terrarum in fine latentem
Inuictumq. trahit mundi fauor, Impia quando
Ter-

Terrarum delicta, & bella minantia nullo
Poſſe videt melius finiri præſide. Nam quis
Dignior euerſum fuerit qui protegat orbem?
Cuncta licet vertat, ſtimuletq. ad dira ſorores
Tiſiphone, licet Enceladus, ruptaq. Typhæus
Mole ruant, viſuq. polum, terrasq. nefando
Inficiant, licet inſidijs & fraudibus anguis
Humanum genus exagitet; te protinus iſta
Oppoſito cuſtode cadent, tantiq. tumultus
Mollia ſecuræ traducent otia gentes.
Non ſecus Eugino ſacræ commiſſa carinæ
Cura metu Mynias ſoluit; tantiq. profundi
Securi fortes ſomno pelagoq. furenti
Mandauere animas, celſaq. in puppe magiſter
Peruigil Arcadio ſolus pendebat ab Aſtro.
Summe parens hominūq. ſator, qui ſidera & vndas
Qui terris, & cuncta tuo ſub numine torques,
Hunc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurrere mundo
Ne prohibe; ſatis exhauſto ſatis impius orbe
Dux Erebi, tot regna ſibi, tot fida ſequentes
Signa, tot heu miſeras tulit in ſua iura cohortes.
Pars quota terrarum capta eſt Germania, nec non
Diuiſit penitus iuſtoq. pioq. Britannos;
Imminet Auſoniæ, Romæq., orbiq. minatur
Helleſpontiacæ dominus (proh dedecus) oræ
Dulichias petit inde arces; animoq. ſuperba
Concipit herculeas inuadere ſæpe columnas.

In

In templo antiquiſſimo fortunæ.

TV quæ Tarpeio coleris vicina Tonanti,
Votorum vindex ſemper fortuna meorum
Accipe quæ pietas ponit tibi dona merenti
Effigiem noſtri conſeruatura parentis,
Cuius ne taceat memorandum littera nomen
Cæſius hic idemq. Titus, primusq. vocatur
Qui largæ Cereris meſſes, fructusq. renatos
Dirigit in pretium: Cui conſtat fama fideſque,
Et qui diuitias vincit pudor, ire per illos
Conſuetus portus cura ſtudioq. laboris.
Littora qui præſtant feſſis tutiſſima nautis,
Notus in vrbe ſacra, notus quoque finibus illis,
Quos Vmber ſulcare ſolet, quos Thuſcus arator.
Omnibus his annis votorum more ſuorum,
Contentas addit numero creſcente coronas,
Fortunæ ſimulacra colens, & Apollinis aras,
Arcanumq. Iouem, quorum conſenſit in illo,
Maieſtas longe promittens tempora vitæ,
Accipe poſteritas quod per tua ſecula narres,
Taurinus chari iuſſus pietate parentis,
Hoc poſuit donum, quod nec ſententia mortis,
Vincere, nec poterit fatorum ſumma poteſtas,
Sed populi ſaluo ſemper rumore manebit.

Ægnatio Morali.

SI meritis donare tuis æqualia vellem
Munera, ſi donis vellem aperire meis,
Quantum te noſtro iam dudum in pectore fixi
Pars animæ Aegnati, dimidiumq. meæ.
Non deſiderio quidquid gerit India noſtro
Sufficeret, non quod voluit arena Tagi.
Non mihi Pactolus, non ſi flat Indus & Hermus
Et ſi aliud fuluis flumen abundat aquis.
Non ſi ſurda meis ſors & contraria votis
Donet quas habuit Crœſus auarus opes,
Omnia ſi dederit, cuncta & tibi largiar, in me
Vix videar meritis digna dediſſe tuis.
At nunc quando aliud nil ſuppetit, accipe verſus.
Hæ vatum, hæ ſterilis ſunt Heliconis opes.
Dona dabunt dites: errant qui mittere vatem
Quidquam aliud præter carmina poſſe putant.

Aliud.

LOnga ſed inuito cunctis Aegnatius optat,
Nil profecturus ſæcula Mercurio.
Vos ſuperi ingratis quæcumque rogauerat, illi
Donate, & vati reddite vota ſuo.

Cha-

Chariſſimi ac dulciſſimi parentis, nec non fratrum mihi amiciſſimorum.

Sancta mihi tellus, tumuloq. ſacratior omni,
Exoptata domus oſſibus vna meis.
Tu mihi perpetuo venerandas contegis vmbras
Charo germano cum Genitore duos.
Tu mihi ſi quid erat, propter quod viuere vellem
Omnia tu noſtræ gaudia lucis habes.
Ergo age, rumpe moras, meq. excipe, redde parenti
Hæc mea, redde etiam fratribus oſſa meis.
O quàm grata quies, o quam iucunda voluptas,
Cum ſibi chara idem continet oſſa lapis.

Securitati perpetuæ.

AMICA tellus chariſſimorum mihi fratrum, & dilectiſſimi parentis perpetuum hoſpitium: cui laſſum iſtius infelicis vitæ ſpiritum reddere iamdudum geſtio; dum mea cum illis oſſa confundere, & afflicti corporis reliquias miſcere non licet; has lacrymas interim & gemitus benigne excipe, meq. velim ſcias, nihil magis nunc in votis habere, quàm vt in te hanc defeſſi corporis ſarcinam deponere aliquando liceat. Quid enim petendum, cupien-

piendumue magis eſt, quàm ibi membra & oſſa collocare, vbi ſita ſunt ea, quæ in vita tibi amantiſſima & deſideratiſſima fuere?

EMMANVELI CABEDIO chariſſimo & amantiſſimo fratri poſuit.

Antonius Cabedius.

HOSPES ſeu virtuti & ætati, diuitijsq. confidis, ſeu generi & fortitudini, animiq. tui dotibus nimiũ arrogas, aſta, & certa inſtabilis vitæ documẽta perdiſce. Hic ſitus eſt Emmanuel, qui vt virtute & genere nemini ſuorum municipalium cedebat, ita fortitudine, diuitijs, & ætate quamplurimis præſtabat: vix annum quadrageſimum agentem mors eripuit. De tot àc tantis bonis exiguo contentus puluere, benefacta tantum ſecum detulit, cetera repetenti fortunæ reſtituit.

Lachrymæ.

HEu crudele nefas, heu importuna, nec vmquã
Inuida mors vlli, nec violenta magis.
Ante diem nobis florentibus occidit annis,
Spes ingens noſtri ſanguinis Emanuel:

Nn *Ema-*

Emanuel mihi mente parens, & ſanguine frater,
Subſidium vitæ præſidiumq. meæ.
Ille vices, animumq. Patris, poſt fata parentis
Continuo, curas geſſerat ille pias.
Ille Camænarum fuerat tutela mearum:
Meq. opibus dudum fouerat ille ſuis.
Quæ nunc, proh votis ſemper contraria noſtris
Fata, repentino mors tulit atra gradu.
Et dubitem chari ſolatia veſtra ſodales
Reſpuere, & monitis non obediſſe pijs?
Maius enim accepi, maius medicamine vulnus
Plaga Machaoniæ non feret iſta manus.
Obducenda recens non eſt citò plaga, medellam
Paulatim & priſcam ſuſcipit illa cutem.
De mærore aliquid forſan longiſſima tollent
Tempora, nunc nouus eſt & ſine fine dolor.
Ne fletus, & ſæpe graues mulcentia curas
Lamenta, & queſtus ne prohibete meos.
Difficile eſt animo iuſtum cohibere dolorem,
Difficile eſt lachrymas continuiſſe pias.
Torrentem prius, & properantia flumina ſiſtas,
Quàm miſerum flere triſtia damna vetes.
Huc agedum luctus, huc o lamenta meiſq.
Perpetui fletus, continuiq. malis
Vos lachrymæ, quibus hæc nullo non tēpore abundāt
Lumina, triſtitiæ ſemper aperta meæ.
Iliadum largos imbres, ſudataq. truncis
Germina, & æternas vincite frondis aquas.
Par conſanguinitas, dolor idem, & caſus vterque,
Fratris vterq. ſui triſtia fata dolet.

Cauſa

Cauſa mea eſt potior, quanto dum lumina vitæ
Cerneret, vtilior pluribus ille fuit.
Debuerant triplices, nec erat iactura; ſorores
Fila prius vitæ diminuiſſe meæ.
Me miſerum, nec te ſuprema affarier hora,
Supremum licuit nec retuliſſe vale.
Nec tibi cum mœſtis germanis iuſta parare,
Triſtiaq. officij reddere dona mei.
Debita erat noſtris hæc pœna miſerrima fatis,
Debita peccatis ſors erat iſta meis.
Scilicet huc vitæ perueni, vt fratre cadente
Maiore inciperem parte carere mei.
O vtinam penſare animas crudelia nobis
Fata darent, fluxos & reparare dies.
Quantulacumq. eſſent pro te chariſſime frater,
Penſaſſem vitæ tempora longa meæ.
At nunc quando pijs neſcit manſueſcere parca
Fletibus, & rata quæ fecerat illa, manent,
Triſte æuū, triſtem hanc peragā, dum vixero, lucem,
Mixtaq. dum tua ſint oſſibus oſſa meis.

QVISQVIS hæc legeris, lachrymas te memento legere: in quibus ordinem & modum ſeruare non dolẽtis potius exiſtimaueris, quàm ſuam triſtitiam & mœrorem oſtendentis: non fletui ſed ingenio indulgentis, cui vix poteſt eſſe locus, vbi mentem dolor & triſtitia occupauit. Quid enim altum, aut egregium tantis calamitatibus depreſſa vis animi ex-

cogitare, moliriq. poteſt? Satisfeciſſe videri debet, qui ſuam triſtitiam teſtari quoquo modo potuit.

Vita grauis, vitam ſi fas eſt dicere, mortem
Quæ ſuperas, vitæ nec niſi nomen habes.
In terris quid adhuc perſtas, & lenta moraris?
An nondum tantis es ſatiata malis?
Te tot iamdudum decuit fugiſſe dolores,
Et finem Lachrymis impoſuiſſe tuis.
Nonne mori ſatius ſemel eſt, quàm ſæpe timere
Crudelem toties in tua damna necem?
In lucro eſt periſſe, errat qui viuere vitam
Aeſtimat. eſt ipſis vita carere malis.

QVID lamentaris, & continuo fletu fruſtra cõſumeris? nullus mortalium fata, mortemue exorare lachrymis potuit. Vnumquemq. dies & ineuitabilis fati neceſſitas manet, hæc tibi chariſſima ademit, hæc eadem reddet. Quò plures & amantiores animas illic habueris, eò libentius morieris. Vnum ora, vnum tantum votis omnibus expoſce, vt quàm cito fieri poſſit, eò peruenias. Hoc ſi impetraueris, nihil melius tibi a Deo Opt. Max. donari potuiſſe exiſtima.

IN caſſum noſtros nitor lenire dolores,
In caſſum lachrymas combibere ipſe meas.

Stat ſua cuiq. dies, fateor, nulli impia cedunt
Fata: malis proſunt quid iſta meis tamen?
Finiet hac rerum mors vltima, quæ mihi tanto eſt
Grata minus, quanto ſerior illa venit.

Aliud.

HIc pater, hic teneris raptus Cuſtodius annis,
Hic etiam frater conditur Emanuel.
Supremos cum grata mihi mors finiet annos,
Accipiat cineres hæc quoque terra meos.

Aliud.

EManuel, quem ſæuá mihi mors abſtulit, & nūc
Frigida dilecto cum patre velat humus
Accipe faſtoſi non ſaxa ſuperba ſepulchri,
Marmoraq. indoctum qualia vulgus amat.
Sed fletus, & ſcripta meos teſtantia queſtus,
Quæq. madent lachrymis carmina mæſta meis.
Hæc tibi ſint noſtri monimētum & pignus amoris,
Hæc tibi ſint fratris vltima dona tui.
Nec diuturna manent, nec proſunt cetera, nec ſunt
Pyramidum magnis præmia digna viris.

INFELIX anima multis calamitatibus afflicta ſæpe, ſed numquam victa, tempus erat hanc molem, & triſtem corporis carcerem relinquere, & aliquam, ſi qua tibi parata eſt, requiem præoccupare. Diu iſtius vitæ flu-

ctibus ac procellis agitata es: diu nihil tranquillum, & pacatum vidiſti: diu fœdas & intolerabiles humanæ conditionis tempeſtates pertuliſti: contrahe vela, portum occupa, quietem & placidæ telluris gremium amplectere. Illa patrem, & fratrem, ilia tuas illecebras, & vitæ retinacula poſſidet. Ibi has exuuias & ſpolia depone, vt & in ſua primordia redigantur, & cognati pulueris conſortio fruantur: quod multi optant, pauci vero & felices tantum conſequuntur.

Sanctæ Iſabellæ Reginæ Antonij Cabedij Carmen.

Diua decus cæli, magniq. Iſabella pudoris
Exemplar, cui regali de ſanguine quamquã
Nobilitas, & rara æuo concordia noſtro
Forma decens vtriuſque, & quæ teterrima peſtis
Corrumpit noſtros damnoſa pecunia mores,
Non ideo tibi deſidiæ, faſtoſaq. cordi
Gloria, non regum luxus, aulæq. nocentes,
Et mundi peioris opes, manſuraq. nunquam
Sortis dona diu: ſed maieſtate remiſſa
Imperij, maiora alio ſub rege latura
Sceptra manu, chari poſt fata ſuprema mariti
Mentem animumq. Deo vouiſti, exutaq. primo
Fœdere, dilecto ſacraſti pectora Chriſto,

Et nunc ille quidem multo cum fœnore, pro ſe
Depoſitas tibi reddit opes, alioq. decoros
Numquam caſuro cingit diademate crines.
Salue feminei generis decus, ardua quando
Sidera, cæleſteſq. choros, ipſumq. Tonantem
Totius quæ ſumma boni, conſidere iuxta
Diuinoq. frui vultu tibi contigit, illic
Errores quos ægra hominum mens numina contra,
Auctoremq. ſuum Satana inſtigante patrauit
Excuſa, & veniam peccatis exige noſtris

Epitaphium eiuſdem Reginæ.

Nobilitate ingens, probitate ingentior, iſto
Regina in tumulo conditur Heliſabeth.

In puellam, cuius labia punxit apis.

Quod tua purpureos vincentia Cynthia flores
Labra nimis felix, ſed mala punxit apis.
Parce illi, cauſas prætendit hic error honeſtas,
Crediderat veras, ſcilicet illa, roſas.

In interitum Antonij Cabedij celeberrimi poetæ, Ignatij Moralis Elegia.

SVpremum ergo diem Antoni doctiſſime obiſti?
Præſequitq. annos parca ſeuera tuos?
Et vix permiſit primam exceſſiſſe iuuentam,
Laudiq. inuidit nominis illa tui.
Atque hoc illud erat, quod tanto ardore cupiſti
Dulcia materni viſere tecta poli.
Nec miſer cualui dictis te auertere amicis,
Suſcepta vt velles abſtinuiſſe via.
Sic inhiat rebus pretioſis ſemper auara
Mors, atque inſidians optima quæq. rapit.
Nam te quis primum vixit moderatior alter?
Quis te candidior, ſimpliciorue fuit?
Cura tibi in ſtudijs conſumere tempora doctis,
Quærereq. eximium lingua ab vtraq. decus.
Et tua grandiloquum muſa eſt imitata Maronem,
Felixq. ingenij, venaq. diues erat.
Sacraq. obumbrabat canonum tua tempora laurus,
Signabatq. ſacrum te coma tonſa virum,
Me tibi iunxerunt communi fœdere Muſæ,
Et faciles mores, magna fidesq. tua.
Sic amor accreuit paulatim, vt charior alter
Nemo eſſet prorſus te mihi, meq. tibi.
Qualis enim Pyladem, ſociumq. tenebat Oreſtem,
Talis nos pariter conciliabat amor.
Ipſe meos luſus miſcebam, & ſeria tecum,

Tu

Tu mecum luſus, ſeria & ipſe tua.
Ipſe legenda tibi mea carmina ſæpe ferebam,
Tuq. etiam nobis ſæpe legenda tua.
Ferreq. opem lapſis gaudebas rebus amici,
Nec tantum curas voce leuare meas.
Nec tibi opes deerant, ſed quanta habuiſſe decebat
Fortunæ extabant munera lauta tuæ.
De grege paucorum fueras, quibus inclyta virtus
Ipſa ſui eſt pretium, gloriaq. ipſa ſui.
Nulla tibi ambitio, nullum captare ſolebas
Plauſum, ſed grata delituiſſe domo.
Felix, ſi plures annos tibi fata dediſſent,
Inficeretq. tuas alba ſenecta comas.
Tollere pennigeris nuper te cœperat alis,
Fatusq. ingenij fama probare tui.
Nam tua facundos ſtillabant verba lepores,
Libera ſeu fluerent, ſiue ligata pede.
Mortis amice tuæ noſtras vt nuntius aures
Contigit, obſtupui, diriguiq. gelu.
Tunc quoque cum manes ſuprema luce petiſti,
Iuſſiſſes comitem me ſimul ire tibi.
Nam quoties quali repeto ſim orbatus amico,
Dimidia videor parte carere mei.
Ecquis me dulci poſthac ſermone iuuabit?
Cui credam arcanum pectoris omne mei?
Non ego iam tecum Mondæ ſpatiabor ad vndas
Amplius? aut verſus promet vterq. ſuos?
Sobria nec fallent noſtras conuiuia curas?
Atque oculis numquam conſpiciere meis?
Et potero ſine te ſocio tractare Camænas?

Scripta nec imponam noſtra abolenda rogis?
Quin dolor vſque adeo et mæror mea pectora pulſat,
Squallidaq. aſſiduis imbribus ora madent.
Vt nunc me certa verſus deducere lege,
Inq. ſuos mirer verba coire pedes.
Ah, quibus humectat mater tua fletibus ora?
Et quo nunc planctu pectora anhela quatit?
Illa tibi ægroto fruſtra fomenta pararat,
Et fruſtra ad ſuperos fuderat ore preces.
Ipſa necem fratrum paulo defleuerat ante,
Queis vitæ abſtulerat parca ſeuera dies.
Ecce recens vulnus tua mors miſerabilis auget,
Et pariter natos tres gemit illa ſimul.
In queſtus frater Michaël fæcunda reſoluet.
Ora, ſimulq. pro lumine gutta cadet.
Spiritus Elyſios iam iſte volauit in agros,
Atque Orcum effugit, tartareasq. domos.
Monſtra tibi ceſſere procul, furiæq. nocentes,
Et tenuit triplices Cerberus ore ſonos.
Antoni, has lacrymas tibi mæſto ex ore profundo,
Has fert inferias noſtra Thalia tibi.
Poſtera amicitiam noſtram teſtabitur ætas,
(Si modo poſteritas carmina noſtra leget)
Sed tu mortales quamuis iam liqueris auras,
Ingenio viues, carminibusq. tuis.
Aeternum Salue, Salue o dulciſſime vates.
Atque vale æternum. Sit tibi terra leuis.

Eiuſ-

Eiuſdem tumulus.

MOrte inſperata, nec cano Antonius æuo
Occidit, Aonidum curaq. amorq. gregis.
Nobilibus fuit ortus auis, mitiq. ſacerdos
Ingenio, & notæ vir probitatis erat.
Miſcebat graio Romanos mille Lepores,
Et ſacri iuris laurea ſerta tulit.
Fundantur tumulo ſacri cum thure liquores,
Quasq. Arabum meſſes mittit odorus ager.
Hos cineres velent violæq. roſæq. rubentes,
Viuenti fuerat qualis in ore color.
Antoni funus plorant lachrymabile Muſæ,
Vna ſed in primis Calliopæa dolet.

Antonij Cabedij Luſitani Carmen, ad Cetobricam Patriam ſuam.

O felix nimis, o beata tellus,
O dulciſſima mœnia, omnibusq.
Longe pulchrior vrbibus Cetobrix:
Quaſcumq. occiduo ſub axe, ponto
Neptunus pater æſtuante, & ingens
Fluctu perluit hinc, & inde Thetis.
Quàm lætus tua tecta, quàm libenter
Receſſus repeto tuos. Et actum
Poſt annum veteres ſaluto amicos.
Vix credo mihi te videre, vixq.
Iuga triſtia, vix Conimbricenſes

Ingra-

Ingratos nimis, aridoſq. colles
Liquiſſe arbitror. O quid eſt ſolutis
Curis lætius? inquieta cum mens
Pondus reijcit, atque onus reponit.
Cum multo ſtudio, & labore feſſi
Noſtrum venimus ad larem, ſimulq.
Optato requieſcimus Cubili,
Hoc tantum petitur labore, hoc vnum eſt,
Quod tantis emimus ſubinde curis.

In laudem Sacratiſſimæ Virginis Mariæ.

ALma parens, cuius in viſcera, labe ſine vlla,
Factus homo ſeſe Deus inſinuauit, & ingens
Ipſe licet, lati quamquam illum mœnia mundi
Non caperent, latebras tamen, indignamq. ſubire
Haud dedignatus molem. Sanctiſſima, mirum,
Arcano tua compleuit penetralia verbo.
Scilicet ante mare, & terras, primordia mundi
Ante parens ſummo iam tunc electa Tonanti.
Femineum ſcelus vt, primæq. horrenda parentis
Crimina, nil meritos nimis heu læſura parentes,
Ablueres ſancti felice propagine ventris.
Ergo velut noſtri mulier caput vna doloris,
Principiumq. mali: Tu fons & origo ſalutis
Humanæ, tu lætitiæ bona Virgo fuiſti
Inuentrix, tu delictis occluſa priorum
Siderei nobis reſeraſti limina cæli.

Epitaphium Ioannis Luſitaniæ Principis.

LVſitanorum columen, noſtræq. ſepultam
Spem libertatis, continet hic tumulus
Hic iacet egregij ſoboles præclara Ioannis,
Ille nepos magni Cæſaris, atque gener.
Vix decimum ætatis ſextumq. expleuerat annum
Vix pubertatis tempora tranſierat,
Iniecit mors ſæua manum, tantoq. repente
Priuauit miſeros principe Lyſiadas.

Aliud.

HIc ille Luſitaniæ Princeps iacet
Ingens Ioannes, vna quondam maxima
Spes, & columna corruentis patriæ.
Hic ille, quem iam tunc timebat Africa,
Vaſtiq. longe lata Gangis oſtia.
Hic ille gener, & Cæſaris magni nepos,
Ioannis vna chara proles maximi.
Cum ſex, decemq. gratus, & in omnes pius
Vixiſſet annos, pro dolor! quo tempore
Vixiße certe debuit, tunc occidit
Tellure vero ſubiacens, non coniugem
Dulciſſimam, non ſceptra ſibi ſpe debita,
Non Regna, non magnas cpes, ſed patriam
Tanto relictam, plorat, in periculo.

Ioanni III. Luſitanorum Regi.

Rex regum, iuriſq. dator, quo principe pulſam
Barbariem tota vidimus Heſperia,
Qui tua diffuſas media in penetralia Muſas,
Et toto pulſas iam prope ab orbe vocas.
Vtq. olim procerum, Muſarum regia nunc ſit,
Quæq. olim Reges, nunc ferat aula deas.
Tot bona cum Muſis præſtes, quò tutius iſta
Ingenij fugient pignora prima mei.
Auribus hæc indigna tuis, ſed debita, ſed quæ
Commiſiſſe alijs, non leue crimen erat.
Sume igitur placido, Rex o fortiſſime, vultu,
Scripſimus auſpicijs qualiacumq. tuis.

De Gymnaſio in Palatio Conimbricæ.

Lyſiadũ hanc vobis Princeps rectorque, Camænæ
Sacrat, Ioannes regum in penetralibus, ædem.

De eodem.

Regum olim hæc fuerat, Muſarũ regia nunc eſt
Eſſe vſquam melius non potuere deæ,

De Conimbrica.

O Domus, o regum ſedes, o dulce Camænis
Hoſpitium, magnis o loca digna deis

Vt

Vt libet has vidiſſe tuas Conimbrica moles
Mœniaq. Egnati verſibus aucta mei.
Agnoſco nunc Pieridum Palatia, quondam
Luſitanorum tecta ſuperba ducum.
Agnoſco celſas, ingens opus, Herculis arces,
Et videor Lymphas cernere Munda tuas.
Non me curuati pontis bona ſemita, non me
Egregium tota quidquid in vrbe, latet.
Omnia miratus Muſis, & Apoline dixi
Non erat in toto dignior orbe locus.

Ad Sanctiſſimam Virginem Mariam Roſarij.

O Regina Poli diuini Numinis Altrix
Conueniens roſeo nomen ab orbe gerens,
Aſpice deuotę nunc hęc ſpectacula turbę,
Quæ tibi continuas fundit ab ore preces.
Te vocat & magnis iterum clamoribus inſtat,
Anchora ſis rebus, auxiliumq. ſuis.
Ille procelloſi, quem iam maris obruit vnda,
Si vocet, in medio litore ſaluus erit.
Dum putat amiſſos hominumq. boumq. labores
Agricola in magno fœnore cuncta legit.
Ignotos paſtor ducens pecus omne per agros.
Inuius, en lętum te Duce gramen habet.
Qui ſemel accenſis pręſenſit maxima tectis
Damna, tui verbo nominis ignis abeſt.
Ergo age da portum nautę, da grata ferenti
Semi-

Semina, paſtori gramina læta para.
Extinguas ignes ſubitos, caſusq. ſecunda,
Aethereas etiam tu mihi pande vias.

Epigramma pro foribus affixum in templo S. Antonio Olyſipponeſi Conſecrato die Natalitio Romæ Anno M. D. XCVI.

ANtoni noſtri generis decus, orbis Hiberi
Gloria, dulichiæ gentis & vrbis honos.
Sæcula te nobis debent, licet vtraque certet
Heſperia, hæc obitus vendicat, illa genus
Adſis Lyſiadum rebus, Regiq. Philippo
Cęſareo magni Principis & genio.
Adſis, & clemens nobis, ſi ſępius ipſi
Sincere colimus hęc tua templa, faue.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM,
QVÆ IN HIS OPVSCVLIS CONTINENTVR.

A

ACIPENSER piſcis qualis ex Plinio pag. 75. lin. 25. & 76. per tot. & pag. 80. lin. 10.
Aeminium oppidum vbi ſitum. 251. 19. & quòd non ſit Conimbrica. 252. 10.
Alani Emeritam, & maiorem Luſitaniæ partem occuparunt. 175. 14
Alcoba mons vbi ſitus, & quò protenditur. 70. 8
Alfonſus Hiſpaniæ rex Henrico Lotharingiæ Comiti dotis nomine Portugalliam aſſignauit. 224. 21. *& ſeq.*
Alfonſus Henricus in aere Crucifixum Dominum vidit. 225. *per tot.*
Alfonſus Hiſpaniæ rex Imperator dictus tres filias habuit. 122. 23
Alfonſus Henricus Iſmarium magnis copijs preditũ ſuperauit. 224. 14. *&* 225. *&* 226. *&* 227
Alfonſum Henricum milites regem ſalutant. 226. 9. *& ſeq.*

Anas fluuius non ſemel cuniculis ſe totum condit. 72.13
Apringius Epiſcopus Pacis Iuliæ ab Iſidoro laudatur ob commentaria in Apocalypſim. 217.14
Aquiflauienſes populi qui ſint. 260.5
Aquitani Hiſpanis ſimiliores quàm Gallis. 280.25
Ariſtæus olei inuentor Bacchi filius. 2.25
Aſturio ex Rondeletio dictus piſcis Acipenſer. 75.20
Aſturio ex Hermolao Barbaro antiquitus Hycca dictus. 80.24. & ſeq.
Aſturio ex Paulo Iouio piſcis qui & Silurus. 74.3
Aſturio porcus marinus dictus ab Iſidoro deſcribitur. 81.9. & ſeq.

B

BAcchus dictus Liber & Dionyſius. 2.18
Bacchus cur dictus Lyſius, & eius Sacerdotes cur Lyſii dicti. 3.1.248.l.pen.& 249.1.& ſeq.
Balſa Luſitaniæ oppidum. 200.7. & ſeq.
Baltha audacem ſignificat Gotthice. 174.11
Bamba rex fines Cathedralium Eccleſiarum terminauit. 215.5
Barbaricarij qui ſint, & Barbarij. 39.22. & 40.4
Barbarij populi qui ſint. 259.29
Barbarium promontorium quare ita appelletur. 37. & 38.39. & 46.
Batiza filia Imperatoris Græciæ oſtenditur in ſancto Iacobo de Cacem ſepulta. 210.211.212.per tot

tot 213.1. & ſeq.
Belitani vnde Luſitani dicti. 4.11. & ſeq.
Bellitani populi non procul a Cæſarauguſta ex Plin. 4.26
Bætica prouincia plebi attributa fuit. 7.11
ad Bæticam prouinciam Prætor olim mittebatur. 7.12
Bracari populi qui ſint. 260.2
Briga veteri Hiſpanorum lingua quid ſignificet. 213.18
Brutus quid in Luſitania geſſerit. 148. & 149. per tot.

C

Callipus Luſitaniæ fluuius qualis. 87.19. & ſeq. & 88.1. & ſeq.
Carpetani, Vaccæi, Vettones, Callaici a Strabone non dicuntur Luſitani. 6.6. & ſeq.
Carthago in Africa quando ædificata. 112.12. & ſeq. & 113. per tot.
Cato XCIX. annum agens accuſauit Galbam perfidiæ ob interfectos contra fidem datam Luſitanos. 131.18. & 132.1. & ſeq.
Celtici populi in Luſitania qui olim dicti. 21.19. & 22. per tot.
Cetobriga Luſitaniæ vrbs cur ſic vocata. 213.13 & ſeq. & 214. per tot.
Cetobrigæ in Luſitania arietis caput contortis cornibus quid ſignificet. 214.16
Cetra quod fuerit ſcuti genus. 254.10
Colla Luſitaniæ vrbs vbi fuerit, & quæ ibi antiqui-

tatis monumenta. 230. 21. & 231. & 232. per tot.
Columnæ tres feruntur erutæ in Luſitania, & in vna ipſarum Sibyllæ vaticinium. 56.10
Columnæ erectæ in vijs olim milliaria diſtinguebãt. 178.1. & ſeq. 180. 181
Comites & Duces vnde originem ducant. 168.22
Cuda fluuius in Luſitania. 104.8
Culca & Luſcinius Reguli olim rerum potiti ſunt in Luſitania. 108.1

D

in DAnubio ac Boryſthene qualis ſit piſcis a Plinio deſcriptus. 82.10. & ſeq. & 83. per tot.
Duiona Gallice quid ſignificet. 280.18
Durius amnis ex maximis Hiſpaniæ vnde originem ducat. 25.25

E

EBora vrbs Luſitaniæ, non Ebura. 277.9. 278.2
Ebora vrbs non procul a Cæſarauguſta. 278.10
Ebora vrbs vnde dicta. 279.20
Ebora habuit olim ius veteris Latij. 17.18
Ebora fuit dicta liberalitas Iulia. 201.3. & ſeq.
Eboræ tractus a Celtis fuit habitatus. 279.17
Eboræ conceſſum ius Italicum a Cæſare. 291. vlt. & 292.1. & ſeq.
Eboram Luſitaniæ vrbem Gallos ædificaſſe conijcitur. 281.13. & ſeq.
Eborenſes Epiſcopi antiqui nominantur. 312.19
Eburini populi in Italia ex Plinio. 281.5

Ele-

Elegia Antonij Cabedij ab Ignatio Morali conſcripta. 568. vſque ad
Eluira filia Alfonſi regis Comiti ſancti Aegidij in matrimonium data. 123.19
Endouellicus vnde dictus ſit. 260. pen. & 263. 1. & ſeq.
Equæ an conceperint ex vento in Luſitania. 58.15. & ſeq. & 59. 1. & ſeq.
Epigramma de arce a Ludouico Athaidio ædificata 68.9
Epicedium Antonij Cabedij in interitum Ioannis Luſitaniæ principis & eiuſdem principis epitaphium. à p.516. vſque ad 524.
Epicedium in milites ad Septam occiſos Antonij Cabedij. 524. vſque ad 531
Epiſtolæ ad diuerſos miſſæ & ſoluta oratione, & verſibus. 381. vſq. ad 392
Epiſtolæ aliquot Antonij Pinarij Epiſcopi Mirandenſis ad diuerſos. 501. vſq. ad 509. 511
Epithalamion Michaelis Cabedij in nuptias Ioãnis, & Ioannæ regum Luſitaniæ. 456. vſq. ad 471
Epitaphium & laudes Michaelis Cabedij. 403. vſq. ad 407

F

Fauonio flante equæ concipiunt ex Solino & alijs. 12.9
Fluuiorum Luſitaniæ nomina. 260.11. & 261.1

G

Galbæ prænomen an Seruius, an Sergius fuerit. 132.8. & ſeq. & 133. per tot.

Galeus Rhodius qui piſcis dicatur Athen. 76.10
Giraldus vir fuit fortis , & quando floruerit. 314.22
Gothicæ gentes quot fuerunt. 173.10. *& ſeq.*
Gotthi qui populi fuerint. 172.24. *cur ſic vocati.* 172.3. *& ſeq.*
Gothorum duæ præſtantes familiæ. 174.3. *& ſeq.*

H

Hannibal oppidum dictum Hannibalis portũ quando ædificauerit. 206.22. *&* 207.1. *& ſequen.*
Hannibal Hiſpaniæ partem Africæ propinquam, & Luſitaniam ſuo adiunxit imperio. 114.25. *&* 115.1. *& ſeq.*
Hannibalis portus quæritur quis fuerit. 206. *per tot.*
Haſdrubales duo in Hiſpania rem pœnicam gerebãt. 115.20. *& ſeq.*
Heluarum vrbs vnde nomen acceperit, & qualis vrbs ſit. 234. *&* 235.236
Hendecaſyllabi in laudem Olyſſiponis. 366. *vſque ad* 368
Herminius mons in Luſitania. 59. *&* 60. *vſq. ad* 68
Herminius mons varijs in inſtrumentis teſtamentorum Hermenus vocatur. 62. *&* 63
Herminius mons vide in voce Stellæ.
Herminius mons cur Stellæ dictus. 63.15
Herminij accolas quomodo afflixerit Cæſar. 63.19. *&* 64.65. *&* 66
Hiſpania a Pomponio Mela in tres prouincias diuiſa. 8.15. *& ſequ.*

in

in Hiſpaniam ex Varrone peruenerunt Iberi, Perſæ, Phœnices, Celtæ, & Pœni. 279.5
Hiſpaniæ diuiſæ fuerunt poſtea in ſex prouincias. 168.11

I

INſcriptio Saguntī ſita exponitur. 31. lin. pen.
Inſcriptionis ſitæ Eboræ expoſitio. 30.11
Inſcriptionis Emeritæ ſitæ expoſitio. 31.9
Inſcriptiones ſitæ Luſitaniæ in pago Oliuæ exponuntur. 32.10. & 32.
Inſignia regum Luſitaniæ cur quinque ſcuta habeāt, & crucem. 228.6. & ſeq.
Iouis fanum in templum Iuſti & Paſtoris mutatū, & quæ ibi inſcriptiones. 243.245.245.246.
Iſidorus Pacenſis fuit ex Pace Iulia oriundus. 217.17.
Ius italicum quanti olim habitum fuerit. 293.19. & ſeq.

L

LAcobriga Luſitaniæ à Sebaſtiano rege urbis titulo donata. 205.4. & ſeq.
Limia Luſitaniæ fluuius cur dictus obliuionis. 101.25. 102. per tot.
Lingua Hiſpanica multas voces Græcas habet. 57.8.
Lingua Vaſconica forte ea erat, qua Celtæ utebantur. 280.2. & ſeq.
Lunæ mons in Luſitania qualis. 54.3.
Luſitania in duas a Romanis diuiſa eſt prouincias. 168.16.
Luſitania a quibuſdam Lyſitania dicta. 1.9. & à

quibus ſcriptoribus. 3.11.& ſeq.
Luſitania diuidebatur in conuentus tres. 17.7.
Luſitania ad Auſtrum Ana, ad Septentrionem Durio terminatur ex Ptolem. 8.5.
Luſitania non eſt pars Bætica. 249.19.
Luſitania multis fluminibus irrigatur. 72.
Luſitania olim fertilis fuit. 105.23. et 106. per tot. 107.1.& ſeq.
Luſitania, & Hiſpania reliqua ſub Carthaginenſium ditione quando fuerit. 110.26. & 111. per tot.
Luſitaniæ nomen vnde dictum. 1.& 2. per tot.
Luſitaniæ termini variæ aſſignati a Græcis & Latinis ſcriptoribus. 5.9.& ſeq. & 6.7. vſq; ad 15.
Luſitaniæ prouincia olim quot populos haberet. 17.9.& ſeq.
Luſitaniæ longitudo ex M. Agrippa. 18.1.
Luſitaniæ montes qui. 53.19.
Luſitaniæ temporibus noſtris qui termini. 18.6.& per tot. & 19.& 20.
Luſitania prouincia in tres iuridicos conuentus diuiſa. 172.1.& ſeq.
in Luſitania qui populi olim ſtipendiarij dicti. 17.19.& ſeq.
in Luſitania Reguli fuerunt, ſiue Toparchæ Romano imperio ſubditi. 172.10.
in Luſitania remanent adhuc ſeptem viæ militares, & publicæ a Romanis ſtratæ. 178.22.
Luſitani qui dicantur proprie. 259.17.
Luſitani treceiti cum mille Romanis pugnantes victores

flores euaſerunt. 137.8.
Luſitani pro Romanis in Italia militabant. 169.27.& 170.1.& ſeq.
Luſitani bellum gerentes cum Romanis interdum victi fuerunt, interdum victores euadebant. 119. vſque ad 172.
Luſitani duos exercitus Romanos fugarunt. 124.21.& 125.1.& ſeq.
Luſitani circa Tagum a Sergio Galba Prætore per ſcelus interfecti. 131.1.& ſeq.
Luſitani vnde dicti Belitani. 4.11.& ſeq.
Luſitani pro Hannibale militabant. 115.7. Hannibalem ſecuti ſunt in Italiam. 116.13.& 117. per tot.
Luſitani L. Aemilium Paulum cum vniuerſo exercitu ceciderunt. 120.20.& ſeq.& 121.6.
Luſitani a veteribus quo ſenſu inſidiatores dicti. 49.24.
Luſitanorum antiquorum fortitudo quanta. 42.43. 44.45.46.47.48.49. per tot.
Luſitanorum mores quales. 49. & 50. per tot. 51.52.53.
Luſitanos in officio continuit M. Portius Cato. 119.6.& ſeq.
de Luſitanis L. Aemilius triumphauit ex Paterculo. 122.25.& 123.1.& ſeq.
Luſonum ex Strabone vbi. 5.3.
Luſus & Lyſa Bacchi comites fuerunt. 1.7.
Luſus Aſcaridis Babyloniorum regis tempore in Hiberia regnat ex ſuppoſititio Beroſo. 2.10.

Luſus, a quo Luſitania, non homo ſed ludus dicitur. 248.3.& ſeq.
Lyſa Bacchi comes cur Lyſia dictus. 117.

M*Ancius Christi discipulus Eboreſibus prædicauit.* 242.3.
S. Mancius quo tempore fuerit martyrium paſſus. 311.20. *vbi ſepultus.* ibid. et 312.1.& ſeq.
Marchiones olim qui dicti. 169.5.
Maura oppidum duplex & vetus & nouum. 195. & 196. & 197. & 198.
Merobriga Luſitaniæ oppidum vbi ſitum. 207.10. & ſeq. & 208. per tot.
Meidubrigenſes cur plumbarij dicti a Plinio. 60.13.
Minius omnes fluuios Luſitaniæ magnitudine ſuperat. 5.21
Minius a minij frequentibus venis ex Iuſtino dictus. 103.1. *dictus etiam non Bænis, ſed Nebis.* 5 & *ſeq. piſcium feraciſſimus ibid.* & *ſeq.*
Montes vide vocem Luſitaniæ.
Munda fluuius qualis. 94.95.
Municipes qui appellētur. 292.26. & 193.1. & ſeq.
Municipiorum præſtantior conditio, quàm coloniarum. 292.5.
Murenæ ſiue murenulæ qui piſces. 73.12.
Myrtilis Anæ fluuio eſt impoſita. 20.16. & ſeq.

N*Eocetobriga qualis vrbs, & cur, ſic dicta.* 215.15. & ſeq. & 216.1. & ſeq.

Nilus

Nilus ex Strabone Siluris abundat. 75.3.
Nili brachium per Congi regnum Aethiopiæ vaſta magnitudine pertranſit. 85.19.*&ſeq.&* 86. *&* 86.1.*& ſeq.*

O

O*Lyſſippo olim municipium ciuium Romanorum.* 17.17.
Orraca Alfonſi filia Comiti Burgundiæ ſiue Toloſæ in matrimonium data. 123.21.
Oſſonobia Luſitaniæ ciuitas fuit ſedes Epiſcopalis. 201.12.*a Raſi Mauro quo pacto vocetur.* 19. *& ipſius laus ex ipſo Raſi.*22.*&* 202.1.*et ſeq.*
Oſter Germanice quid ſignificet. 173.24.
Otho à Nerone fuit Luſitaniæ præfectus. 169.10.
Oſtrogothi,& Veſogothi qui. 173.16.*& ſeq.*
Ozecarus quis fluuius in Luſitania. 104.18.*et ſeq.*

P

P*Acenſes & Emeritenſes in Luſitania iuris Italici ſunt.* 3.18.
Pax Iulia vbi ſita, & quæ ibi antiquitatis monumenta. 416.*&* 417.*per tot.vſque ad* 422.
Peſures ſiue Pæſuri qui ſunt. 259.20.
Petrus Ratenſis Apoſtoli Iacobi diſcipulus Bracarenſibus prædicauit. 242.6.
Plutus Ariſtophanis latine redditus a Michaele Cabedio. 409.*vſque ad* 445.451.2.*Iuppiter.* 16.*&c.*

Poema quo inducitur auctor Sebaſtianum auertens ab expeditione in Mauros ſuſcepta. 356. *vſque ad* 366.

Poema conſcriptum, eo tempore quo auctor patriã longo tempore non viſam adiuit. 369. *vſque ad* 374.

Poema Michaelis Cabedij, quod inſcribitur Vota XVII. 487. *vſque ad* 597.

Poema Antonij Cabedij in laudem villæ quæ Fontellum dicitur. 532. *vſque ad* 546.

Poema conſcriptum ad proſperam valetudinem. 546. 547. 548.

Poema Michalis Cabedij in partum Ioannæ Sereniſſimæ Luſitaniæ principiſſæ. 471. *vſq. ad* 486.

Poemata diuerſorum argumentorum minora. 374. *vſque ad* 381.

Poemata diuerſa. 552. *vſque ad* 567.

Poema Michaelis Cabedij ad Senatores collegas de tempore feriarum. 497. & 499.

Poemata minora diuerſorum argumentorum Michaelis Cabedij. 499. & 498. & 509. 510. 511. 512. 513.

Poema Guterij ad Michaelem Cabedium regium ſenatorem. 498. & 500. 510. 5.

Panegyricus ad principem Albertum Archiducẽ Auſtriæ. 321. *vſque ad* 130.

Prætores cum ſex ſecuribus in prouinciam ſibi decretam mittebantur. 121. 3.

Promontorium ſacrum cur hoc nomine donatum. 204. 9.

Pro-

Promontoria Luſitaniæ quæ. 250. *per tot.* & 251. 1.& *ſeq.*
Pugionum vſus in Hiſpania antiquiſſimus. 50.5.

R

REguli multi diuerſis in locis fuerunt in Hiſpania,& quorundã ipſorum nomina. 109. 10.& *ſeq.*& 110. 1.& *ſeq.*
Roma poſt Troiæ euerſionem quoto anno condita. 113.17.& *ſeq.*
Romani vias publicas & militares expeditas in Italia,& in prouincijs fecerunt. 177.14.

S

SAnctus Iacobus de Cacem oppidum Luſitaniæ cur ſic dictum. 209.5.& *ſeq.*
Sebaſtianus Luſitaniæ rex in Orichienſi agro arcum extruxit victoriæ monimentum. 229. *per tot.*& 230.
Serpa oppidum Luſitaniæ antiquum. 198.17.& *ſequen.*
Sertorius in Luſitania quid geſſerit. 150.151.152 & 153.154.155
Sertorius muros Eboræ extruxit. 281.16.& 282 *per tot.*
Sertorius Eboræ domicilium habuit. 283.12
Sertorius Eboram cur tantum amabat. 288.5.290 3.& *ſeq.*
Sibylla. vide in voce columnæ.
Silurus, vide vocem Nilus.

Silurus

Silurus piſcis ex Ariſt. & Plinio qualis. 74.12. & ſequen.
Simena non concubina Alfonſi regis, ſed vxor iuſta oſtenditur. 123.1.& ſeq.
Siſebutus quo anno regnauit. 310.24
Sinis Luſitaniæ maritimum oppidum, & quæ ibi antiquitatis monumenta. 233.& 234
Stellæ mons in Luſitania Herminius dictus. 61.15
Subſolanus orientalis ventus quo pacto Germanice vocatur. 173.26.
Subur in Luſitania quis fluuius. 105.7.& ſeq.
Sueui relictis Alanis in Luſitania in Gallęciam ſe contulerunt. 176.23

T

TAgrus mons Olysſipponi vicinus ex Varrone. 56.17.& 57.1.& ſeq.
Tagus vnde ducat originem ex Strabone. 6.11.& 28.18
Tagus fluuius qualis ex Strabone. 88.89.90.91
Tagi nomen vnde ductum. 91.92.93.94
Tapięus mons Anſidianus ab oppido nuncupatur. 6.12
Tapięi montis nomen non reperitur apud antiquos. 68.18
Tarraconenſis prouincia ex Pomponio Mela deſcribitur. 8.21
Teſtamentum Galli Fauonij Iocundi refertur. 145. antepen.& 146. per tot.& 147
Theraſia Alfonſi filia Henrico Lotharingiæ Comiti vxor data. 123.vlt.

Traia-

Traianus vias publicas, militares faciles & expeditas effecit. 177.18. & ſeq.
Tranſcudani populi qui ſint. 259.23
Turduli qui olim dicti ſint, & an a Turdetanis diſtincti. 23.1. & ſeq. & 24. per tot.
Turduli populi fuerunt duplices. 23.7. & 24. antepen.
Turdetani populi qui dicantur. 259.10
Turdetani populi qui fuerint. 20.23. & 21. fere per totam.
Turduli cur dicti ſint veteres. 41.6. & ſeq.
Turduli populi qui ſint. 259. vlt. neuis 103.6
Turia Valentiæ in Hiſpania Tarraconenſi fluuius. 98.18. & ſeq. & 99. per tot.

V

VAcca fluuius qualis, & quibus nominibus à Strabone & Ptolomæo vocatus. 95. & 96
Vaſcetani qui in Hiſpania dicti fuerint. 122.20. & ſeq. & 123. per tot.
Valentia a quibus condita fuerit. 148.15. & ſeq.
Vandali Bæticam occuparunt. 175.9
Vettones qui populi olim fuerint. 25.26.27.28. & 29. per tot.
Vettones duæ gentes fuerunt, & quo pacto orthographia diſtinguantur. 29. per tot. & 33.4
Vettones Luſitaniæ populi circa Tagum cum duplici t ſcribuntur. 29.25. & 30
Vettones Luſitaniæ populi, & citerioris prouinciæ ſecundæ ſyllabæ quantitate differre probantur. 33 6. & ſeq. & 34.1. & ſeq.

Vetto-

Vettones vnde denominati ſunt. 253.13
Via publica cur agger aliquando vocata ſit. 178.7. & ſeq.
Viriatus Luſitanus qualis fuerit ex ſcriptoribus diffuſe oſtenditur. 134. & 135. & 136. per tot. 138. & 139. 140. 141. & 142
Viriatus ſtratagemate ſimulans fugam equites Romanos multos occidit. 138.12
Viriati duo fuere, & quinam. 117.24. & 118. *per totum.*
Villauizoſa cur ſic dicta, & quòd Callipolis dici poſſit. 237.10. & *inſcriptiones ibi repertę.* 238. & 239. & 240.
Vita Iacobi Mœnctij Vaſconcelli ab ipſo conſcripta. 264. *vſq. ad* 276.
Vita Gondiſalui Pinarij Epiſcopi Viſenſis. 331. *vſq. ad* 355.
Vita Michaelis Cabedij Senatoris regij. 392. *vſq. ad* 402.
Vitis apud Græcos quo tempore inuenta. 2.15
Vizoſa Callipolis poteſt vocari. 260.16
Vrbium Luſitaniæ nomina latina & vulgaria. 257. & 258. & 259.
Veeſt Germanice quid ſignificet. 173.20

Z

Zephyrus ab occidente ſpirans quo pacto Germanice vocetur. 1??.7

FINIS.

[library stamp]

Errata præcipua ſic corrige.

Pag.2. lin.1. rabldi, leg. rabiei, p.74. l.25. eſſe, leg. eſſet. p. 77. l. 21. halicutico, leg. halieútico. p. 85. l.14. efficie, leg.effigie.p.88.l. 1. animum, leg.amnium. p.149.l.8.Orioſus, leg. Oroſius. p.96. l.2. agitham, leg. agatham. p.199. lin. 17. vocant Magnum quod, leg. Magnum quod vlterius erat. p.300. l. 4. VVG. leg. AVG. p.323. l. 9. ſc, leg. ſic. p.339. l.17, cum, leg. eum, p.390. l.14. Threiciæ, p. 410. l.22. cæ.leg.ch. p.43 3. l.4. feneſtata, leg. feneſtrata. p.596. l.2. quid iſta meis tamen, leg. quid tamen iſta meis. p.569. l. 15. fatus, leg. fœtus. p. 570. l.15. pro, leg. pio.

Regiſtrum.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp.

Omnes ſunt quaterniones, præter †, quæ eſt duernio, & Pp, ſimplex.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

R O M Æ,
Apud Bernardum Baſam. M. D. XCVII.
SVPERIORVM PERMISSV.